

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ: ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ



Φοιτήτρια: Λουλούδη Αθηνά
Α.Μ.: 20028

Επιβλέπουσα: Μητούλα Ρ.

Επιτροπή: Αποστολόπουλος Κ.

Βαμβακάρη Μ.

Αθήνα 2004

... Ένα τοπίο δεν είναι, όπως το αντιλαμβάνονται μερικοί,
κάποιο απλώς σύνολο γης, φυτών και υδάτων.

Είναι η προβολή της ψυχής ενός λαού επάνω στην ύλη.

Οδυσσέας Ελύτης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
1.1 Βιώσιμη Ανάπτυξη	5
1.2 Δείκτες Βιωσιμότητας	7
1.3 Τουρισμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη	9
1.4 Ο τουρισμός στην Ελλάδα και στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ	
2.1 Γεωγραφικός προσδιορισμός και γεωφυσικά χαρακτηριστικά του νομού Δράμας	35
2.2 Η ιστορία, ο πολιτισμός και η αρχιτεκτονική κληρονομιά του νομού Δράμας	39
2.3 Οι χρήσεις γης στο νομό Δράμας	47
2.4 Δημογραφικά στοιχεία του νομού Δράμας	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ	
3.1 Το παραγωγικό σύστημα	52
3.2 Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ)	57
3.3 Ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις	59
3.4 Το τοπικό εισόδημα	61
3.5 Εργασιακό προφίλ	64
3.6 Η ευημερία του νομού	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ	
4.1 Η πρωτεύουσα του νομού Δράμας	74
4.2 Το σπήλαιο του Αγγίτη και η περιοχή που το περιβάλλει	82
4.3 Η περιοχή του Φαλακρού όρους και του δήμου Κάτω Νευροκοπίου	86
4.4 Κεντρικό τμήμα οροσειράς Ροδόπης	95
4.5 Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε6	107
4.6 Θρησκευτικός Τουρισμός	108
4.7 Γιορτές και Δρώμενα	110
4.8 Στατιστικά στοιχεία και προγράμματα στο νομό Δράμας	117
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΕΡΕΥΝΑ	
Εισαγωγή	122
5.1 Αποτελέσματα επεξεργασίας δεδομένων	123

5.2 Έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2	165
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	212
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	218
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ	228
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	237

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία αποτελεί τη πτυχιακή μελέτη του γράφοντα που έγινε στα πλαίσια του προπτυχιακού κύκλου σπουδών στο τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας του Χαροκοπείου πανεπιστημίου κατά το ακαδημαϊκό έτος 2003 – 2004.

Το παρόν θέμα της μελέτης «Η συμβολή του τουριστικού τομέα στην βιώσιμη ανάπτυξη του νομού Δράμας. Ο εσωτερικός τουρισμός» ήταν αποτέλεσμα της αγάπης του συγγραφέα για το νομό από όπου κατάγεται.

Σταθερή αξία εξακολουθεί να αποτελεί για τον τουριστικό τομέα η εσωτερική αγορά τουρισμού, καθώς οι ίδιοι οι κάτοικοι, μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη του τομέα και κατεπέκταση του τόπου τους.

Ο σκοπός της εργασίας αυτής είναι να διερευνηθεί η υπάρχουσα κατάσταση στον τομέα του τουρισμού και συγκεκριμένα του εσωτερικού τουρισμού στον νομό Δράμας. Βασίζεται αφενός στις πληροφορίες από ολόκληρη τη βιβλιογραφία και αφετέρου στην έρευνα που έγινε. Όσον αφορά την έρευνα, βασίζεται στη διακίνηση ερωτηματολογίων, τα οποία συντάχθηκαν από το γράφοντα και τα οποία μοιράσθηκαν σε ένα τυχαίο δείγμα των 150 ατόμων. Κατά τη δημιουργία του ερωτηματολογίου καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια για να είναι αυτό σύντομο, απλό και περιεκτικό.

Στην όλη προσπάθεια του για την διεκπεραίωση της συγκεκριμένης πτυχιακής μελέτης, καθοριστική στάθηκε η πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση της υπεύθυνης καθηγήτριας κ. Ροΐδω Μητούλα, Λέκτορα, την οποία ευχαριστεί θερμά. Καθώς και των μελών της τριμελούς επιτροπής κ. Αποστολόπουλο Κων/νο, Καθηγητή, και την κ. Βαμβακάρη Μαλβίνα για την συνεργασία τους και τις ωφέλιμες συμβουλές τους.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός δεν είναι ένα φαινόμενο ή ένα απλό σύνολο βιομηχανιών. Είναι μια ανθρώπινη δραστηριότητα η οποία περιγράφει τη συμπεριφορά, τη χρήση μέσων και την αλληλεπίδραση με άλλες οικονομίες και περιβάλλοντα. Εμπλέκει τη φυσική κίνηση των τουριστών με τοποθεσίες διαφορετικές από τους τόπους διαμονής τους.

Ο αειφόρος τουρισμός θεωρείται ως μια θετική και χρήσιμη προσέγγιση, που αποσκοπεί στη μείωση ποικίλων εντάσεων και αντιθέσεων που προκύπτουν από τις σύνθετες αλληλεπιδράσεις μεταξύ της τουριστικής βιομηχανίας των τουριστών / επισκεπτών, των τοπικών κοινοτήτων και του περιβάλλοντος. Μια προσέγγιση που συνεπάγεται συγκεκριμένες ενέργειες για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα και ποιότητα φυσικών και ανθρώπινων πόρων.

Ο σκοπός της εργασίας αυτής είναι να διερευνηθεί η υπάρχουσα κατάσταση στον τομέα του τουρισμού στο νομό Δράμας. Συγκεκριμένα, το κατά πόσο ο εσωτερικός τουρισμός είναι αναπτυσσόμενος και ποια η κατάσταση των τουριστικών υποδομών και των προσφερόμενων υπηρεσιών στο νομό.

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στη Βιώσιμη ανάπτυξη και τον τουρισμό, όπου αναλύεται ο τουρισμός στην Ελλάδα και στη περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνονται στοιχεία για την ταυτότητα του νομού Δράμας, τα οποία είναι ο γεωγραφικός προσδιορισμός, τα γεωφυσικά χαρακτηριστικά, η ιστορία, ο πολιτισμός, η αρχιτεκτονική κληρονομιά, οι χρήσεις γης, και τα δημογραφικά στοιχεία του νομού.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στο οικονομικό προφίλ του νομού Δράμας, όπου γίνεται εκτενέστερη ανάλυση στο παραγωγικό σύστημα, στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ), στις ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις, στο τοπικό εισόδημα, στο εργασιακό προφίλ και στην ευημερία του νομού.

Το τέταρτο κεφάλαιο εμπεριέχει το θέμα του τουρισμού στο νομό Δράμας, στο οποίο αναλύονται τα μέρη, οι φυσικές ομορφιές, οι γιορτές και τα δρώμενα του νομού που μπορεί να γνωρίσει κάποιος όταν επισκεφθεί το νομό.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση των δεδομένων, τα οποία προήλθαν από την έρευνα που έγινε σε κατοίκους του νομού Δράμας.

Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται τα συμπεράσματα, τα οποία προκύπτουν από το θεωρητικό τμήμα της εργασίας αλλά και από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

1.1 Βιώσιμη Ανάπτυξη

Στην υποενότητα αυτή αναλύεται η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, τα βασικά χαρακτηριστικά της και οι αρχές που πρέπει να εξετάζονται, για να αναπτυχθεί στρατηγική για βιώσιμη ανάπτυξη. Επίσης, αναφέρονται διεθνείς συμφωνίες που πραγματοποιήθηκαν για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Οι προσπάθειες προς μια Διεθνή Αναπτυξιακή Στρατηγική που ξεκίνησαν από τη δεκαετία του 1960, οι οποίες υποστήριζαν ταχεία οικονομική ανάπτυξη απέτυχαν. Στην τέταρτη αναπτυξιακή δεκαετία των Ηνωμένων Εθνών τονίζεται η ανάγκη για σύγχρονη αντιμετώπιση της φτώχειας και της πείνας, αλλά και βελτίωση και προστασία του περιβάλλοντος παράλληλα με την ταχεία οικονομική ανάπτυξη. Αυτό οδήγησε στο Συνέδριο του ΟΗΕ για το περιβάλλον και την ανάπτυξη που έγινε στο Rio de Janeiro της Βραζιλίας το 1992. Το συνέδριο του Rio αποτέλεσε την αφετηρία για την παγκόσμια διάδοση της έννοιας Βιώσιμης (αιφόρου) ανάπτυξης¹.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια επιτροπή για το περιβάλλον και την ανάπτυξη (Επιτροπή Brundtland) το 1987, «Βιώσιμη Ανάπτυξη» είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. Η Βιώσιμη Ανάπτυξη αποτελεί παγκόσμιο σκοπό². Σχηματικά η βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιστοιχεί στο βαρύκεντρο ενός ισόπλευρου τριγώνου, κορυφές του οποίου είναι οι επιδιώξεις της. Δηλαδή, οικονομική αποτελεσματικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και περιβαλλοντική προστασία³.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της βιωσιμότητας είναι⁴:

- Βιωσιμότητα είναι μια δεοντολογική ή ηθική αρχή.
- Απαιτείται και περιβαλλοντική – οικολογική και κοινωνική πολιτική βιωσιμότητα για βιώσιμη κοινωνία.
- Τα συστήματα μεταβάλλονται γι' αυτό η βιωσιμότητα δεν μπορεί να επιτευχθεί για πάντα και για όλους, αλλά απλώς προσεγγίζεται.

¹ « Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη» σελ. 213 – 214

² «Συμπεριφορά καταναλωτή και λήψη αποφάσεων Ι» σελ. 3

³ «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον» σελ. 137

⁴ « Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη» σελ. 216

Για να επιτευχθεί βιώσιμη ανάπτυξη, θα πρέπει να εξετάζεται η βιώσιμη ανάπτυξη σε όλες τις διαστάσεις – οικολογική, κοινωνική, οικονομική και πολιτική. Για να αναπτυχθεί στρατηγική για βιώσιμη ανάπτυξη θα πρέπει να εξετάζονται οι εξής αρχές:

- ✓ Ολοκληρωμένη προσέγγιση κοινωνικών, περιβαλλοντικών, οικονομικών πολιτικών.
- ✓ Εστίαση στα θέματα, κυρίως τα δομικά (κοινωνικά, οικονομικά, οικολογικά)
- ✓ Προσανατολισμός στους στόχους με το σαφή καθορισμό αυτών.
- ✓ Προσαρμοστικότητα με τις πολιτικές διεργασίες.
- ✓ Ανάπτυξη συναινέσεως του κοινού.
- ✓ Προσανατολισμός στη δράση, ώστε να οδηγούμαστε με πρακτικά βήματα σε νέα πρότυπα παραγωγής και καταναλώσεως.
- ✓ Διεύρυνση της δυναμικότητας, ώστε να ενισχύονται οι θεσμοί, να βελτιώνονται οι δεξιότητες και να προωθείται το ενδιαφέρον του κοινού⁵.

Οι διάφορες Διεθνείς συνθήκες και συμφωνίες που έχουν πραγματοποιηθεί, δείχνουν ότι τα εθνικά συμφέροντα διαφόρων κρατών τίθενται μαζί για την επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης. Τέτοιες διεθνείς συμφωνίες για τη βιώσιμη ανάπτυξη είναι:

- Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον και την ανάπτυξη ή Συνάντηση Κορυφής του Rio.
- Διεθνείς συμφωνίες για τον έλεγχο της διασυννοριακής ρύπανσης.
- Διεθνείς εμπορικές συμφωνίες και περιβαλλοντική προστασία⁶.

Την σύγχρονη εποχή ο όρος Βιώσιμη ανάπτυξη έχει υπερβεί το καθαρά και αυστηρά περιβαλλοντικό πλαίσιο. Αναφέρεται σε στοιχεία και παράγοντες οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτισμικούς κλπ. Στο πλαίσιο της δεν εντάσσεται μόνο η ανεξάρτητη ύπαρξη και ενδυνάμωση των παραπάνω παραγόντων και των αντίστοιχών τους, αλλά συμπεριλαμβάνεται και ο απαιτούμενος συνδυασμός όλων αυτών, ώστε να συνυπάρξουν με αρμονία μεταξύ τους τόσο στο παρόν, όσο και στο μέλλον, σε μια αέναη και βιώσιμη μορφή⁷.

Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι είναι απαραίτητο με τα σημερινά μέτρα και σταθμά, να υπάρχει σωστή ανάπτυξη, δηλαδή να επιδιώκει οικονομική αποτελεσματικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και περιβαλλοντική προστασία ώστε να μπορεί να χαρακτηριστεί η ανάπτυξη βιώσιμη. Ακόμη, θα πρέπει να υπάρχει ολοκληρωμένη προσέγγιση

⁵ « Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη» σελ. 218

⁶ « Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη» σελ. 228 – 233

⁷ « Βιώσιμη τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής ένωσης και ανασυγκρότηση του Ελληνικού αστικού περιβάλλοντος» σελ. 13

των κοινωνικών , περιβαλλοντικών και οικονομικών πολιτικών, προσαρμοστικότητα και σαφής προσανατολισμός στους στόχους για να επιτευχθεί η βιώσιμη ανάπτυξη.

1.2 Δείκτες Βιωσιμότητας

Σε αυτή την ενότητα, θα αναφερθούν οι δείκτες που απαιτούνται για να επιτευχθεί βιώσιμη ανάπτυξη. Ακόμη αναλύεται γενικότερα η χρησιμότητα των δεικτών σε μια σύγχρονη κοινωνία και εξετάζεται η συνεισφορά αυτών στην βιωσιμότητα μιας κοινότητας.

Όταν ξεκινάει η διαδικασία για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης, κατά την πορεία πρέπει να υπάρχουν κάποιοι δείκτες για να ελέγχεται η πορεία, αν βρίσκεται στο σωστό δρόμο για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης. Αλλιώς να πραγματοποιούνται οι απαραίτητες διορθώσεις κατά τη διαδρομή⁸.

Οι δείκτες βιωσιμότητας σχεδιάστηκαν για να παρέχουν πληροφορίες για κατανόηση και ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ οικονομικών, ενεργειακών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών στοιχείων που συνδέονται μακροπρόθεσμα με τη βιωσιμότητα. Η έννοια των δεικτών βιωσιμότητας έχει προέλθει από την έννοια των δεικτών του φυσικού οικοσυστήματος⁹. Οι δείκτες βιωσιμότητας θα πρέπει¹⁰:

- ❖ Να αντιπροσωπεύουν με συνέπεια ένα κρίσιμο στοιχείο του οικοσυστήματος.
- ❖ Να υπόκεινται σε απομόνωση μέσα στο περιβάλλον.
- ❖ Να μετρώνται με ακρίβεια και επαναληπτικά.
- ❖ Να γίνονται αντιληπτοί σε σχέση με την υγεία του οικοσυστήματος.
- ❖ Να κατανοούνται καλά και να γίνονται αποδεκτοί από το κοινό.
- ❖ Να έχουν τη δυνατότητα να συνδέονται με άλλους δείκτες βιωσιμότητας.
- ❖ Να αντιπροσωπεύουν και να σχετίζονται με σπουδαίες κοινωνικές αξίες.

Οι δείκτες βιωσιμότητας ταυτίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά των ανθρώπινων και φυσικών οικοσυστημάτων που υπάρχουν. Ο ρόλος ενός δείκτη είναι να καθιστά τα πολύπλοκα οικοσυστήματα κατανοητά. Ένας αποτελεσματικός δείκτης βοηθάει μια κοινότητα να καθορίζει το που βρίσκεται, που πρόκειται να πάει και το πόσο μακριά είναι από τους επιλεγμένους στόχους της. Οι δείκτες βιωσιμότητας εξετάζουν την μακροπρόθεσμη

⁸ « Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη» σελ. 219

⁹ « Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη» σελ. 219

¹⁰ « Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη» σελ. 219 – 220

βιωσιμότητα μιας κοινότητας βασισμένη στο βαθμό κατά τον οποίο τα οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά συστήματα είναι αποτελεσματικά και ολοκληρωμένα¹¹.

Πίνακας: 1
Δείκτες Βιωσιμότητας

Δείκτης	Περιγραφή
	ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
Εισόδημα	Κατανομή των θέσεων εργασίας και του εισοδήματος, Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν, μέσες χρηματιστηριακές εξελίξεις.
Επιχειρήσεις	Ποσοστό των αποδοχών που αποκτώνται και καταναλώνονται μέσα στην κοινότητα.
Κατάρτιση	Ποσοστό καταβαλλόμενων από τους εργοδότες αποδοχών που διατίθενται για κατάρτιση και εκπαίδευση των εργαζομένων.
Υγεία – ποιότητα ζωής	Εκπαίδευση, φροντίδα υγείας, κόστος διαβιώσεως, πολιτιστική ποικιλότητα.
	ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
Αέρας	Εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα από πηγές μεταφορών.
Πόσιμο νερό	Ποσοστό μείωσης του διατιθέμενου πόσιμου νερού από το 1990.
Χρήση γης	Ποσοστό αναπτύξεως που συντελείται ετησίως σε μια αστική περιοχή.
	ΧΡΗΣΗ ΠΟΡΩΝ
Ενέργεια	Ποσοστό χρησιμοποιούμενης ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές.
Βλαβερά υλικά	Κατανάλωση παρασιτοκτόνων.
Νερό	Αριθμός λίτρων νερού που εξασφαλίζονται από επιδιόρθωση διαρροών
	ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
Καταχρήσεις	Καταχρήσεις / Παραμελήσεις / Εγκαταλείψεις παιδιών.
Ποικιλότητα	Αποδοχή φυλετικών διακρίσεων.
Εθελοντισμός	Ποσοστό εθελοντών για δραστηριότητες σχετικές με τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Πηγή: Διαχείριση του περιβάλλοντος.

¹¹ « Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη» σελ. 220

Η επιλογή των κατάλληλων δεικτών και η ανάπτυξη ενός προγράμματος απαιτεί μεγάλης κλίμακας διαδικασία συνεργασίας μεταξύ πολλών τομέων. Οι Δείκτες βιωσιμότητας βοηθούν στη μέτρηση των επιπτώσεων που έχουν οι προσπάθειες για βιώσιμη ανάπτυξη¹².

Συμπεραίνεται από τα παραπάνω, ότι για να λειτουργήσει στα σωστά πρότυπα η βιώσιμη ανάπτυξη, θα πρέπει να εφαρμόζονται οι δείκτες βιωσιμότητας, οι οποίοι παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για τη κατανόηση και ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών στοιχείων. Ιδιαίτερα σημαντική και δύσκολη, είναι η επιλογή των κατάλληλων δεικτών που απαιτεί τη συνεργασία πολλών φορέων, ενώ βοηθούν και στη μέτρηση των επιπτώσεων που έχουν οι προσπάθειες για βιώσιμη ανάπτυξη.

1.3 Τουρισμός και βιώσιμη ανάπτυξη

Παρακάτω αναλύεται η εξελικτική πορεία του τουριστικού φαινομένου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Επίσης, θα αναφερθούν οι κατηγορίες των τουριστικών πόρων καθώς, και οι επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία, στην κοινωνία, στον πολιτισμό και στο περιβάλλον. Ακόμη αναλύεται η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, στην οποία συμβάλλουν οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες αναφέρονται και αυτές.

Η λέξη τουρισμός κάνει την εμφάνισή της το 19^ο αιώνα, ενώ η δραστηριότητα που υποδηλώνει έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα. Το τουριστικό φαινόμενο ήταν συνδεδεμένο με τον ελεύθερο χρόνο και τις δραστηριότητες που μπορούσαν να πραγματοποιηθούν εντός αυτού¹³. Κατά την αρχαιότητα αυτοί που διέθεταν ελεύθερο χρόνο ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, οι οποίοι είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε διάφορων τύπων ταξιδιωτικές μετακινήσεις¹⁴. Ήδη από την αρχαιότητα υπήρχαν διάφορες μορφές τουρισμού. Παραδείγματος χάριν τα θρησκευτικά προσκυνήματα συνδύαζαν την περιπέτεια με τη γιορτή, την ευχαρίστηση, την αναψυχή, τη συναναστροφή κ.λ.π.¹⁵

Ο τουρισμός κατά τον Μεσαίωνα εμφανίζεται ως "Πολιτιστικό και θρησκευτικό συμβάν"¹⁶. Επικρατούσαν δύο μορφές τουρισμού. Ο πανεπιστημιακός τουρισμός, ο οποίος εμφανίζεται ιδιαίτερα αναπτυγμένος γύρω από τα πανεπιστημιακά κέντρα της Ευρώπης. Και ο τουρισμός των μεγάλων θρησκευτικών γεγονότων και εορτών¹⁷. Κατά τη διάρκεια της

¹² « Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη» σελ. 221

¹³ « Τουρισμός, οικονομικές προσεγγίσεις» σελ. 14 – 15

¹⁴ «Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές, η ελληνική πραγματικότητα» σελ. 17

¹⁵ « Τουρισμός, οικονομικές προσεγγίσεις» σελ. 15

¹⁶ « Τουρισμός, οικονομικές προσεγγίσεις» σελ. 23

¹⁷ «Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές, η ελληνική πραγματικότητα» σελ. 17

Αναγέννησης, εμπλουτίζονται οι μορφές του τουρισμού και πολλαπλασιάζονται τα κίνητρα της τουριστικής μετακίνησης. Οι άνθρωποι ταξιδεύουν με κύριο σκοπό την ευχαρίστηση, καθώς και από «διανοουμενιστική περιέργεια»¹⁸.

Το 1800 για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε στην Αγγλία, η λέξη «tourist», για να υποδηλώσει αυτούς που συμμετείχαν στη μακρά περιήγηση. Το 1811 πρωτοεμφανίζεται η λέξη «tourism», για να δηλώσει κατά επεξηγηματικό τρόπο την πρακτική του να ταξιδεύει κανείς από ευχαρίστηση. Μεταξύ 1840 και 1860, τα χαρακτηριστικά του τουρισμού και η κινητικότητα των τουριστών μεταβάλλονται με την ανακάλυψη και την εξάπλωση του σιδηροδρόμου, που υπήρξε και το πρώτο μέσο μαζικής μεταφοράς. Εκτός του σιδηροδρόμου, σημαντική συμβολή στις μαζικές μετακινήσεις των ταξιδιωτών διαδραμάτισε και η κατασκευή μεγάλων ατμόπλοιων. Ουσιαστική συμβολή στην ανάπτυξη και την μεγέθυνση του τουρισμού, καθώς επίσης και στον εκσυγχρονισμό του, είχε εκείνη την περίοδο και η έκδοση τουριστικών οδηγών με σαφείς και ακριβείς ταξιδιωτικές πληροφορίες. Το 1839 εκδίδονται οι πρώτοι τουριστικοί οδηγοί. Σ' ένα χρονικό διάστημα μικρότερο από μισό αιώνα, ολόκληρη η Ευρώπη ήταν διάσπαρτη από σιδηροδρομικά δίκτυα και τουριστικούς οδηγούς. Σημειώνεται σημαντική αύξηση του αριθμού των τουριστών, ενώ οι πρώτες τάσεις μαζικοποίησης των τουριστικών μετακινήσεων γίνονται ορατές. Παρατηρείται μια χωρίς προηγούμενο ανάπτυξη των ξενοδοχείων πολυτελείας. Παράλληλα κατασκευάζονται σε όλη την Ευρώπη ξενοδοχειακά καταλύματα μεσαίων και χαμηλών κατηγοριών, τα οποία θα αποτελέσουν τη δεκαετία του 1930 τον πυρήνα για την ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού¹⁹. Κατά την περίοδο 1905 – 1935, το τουριστικό φαινόμενο αρχίζει να διαφοροποιείται. Ανακαλύπτεται η διπλή εποχικότητα, ενώ παράλληλα διευρύνεται η συμμετοχή νέων κοινωνικο – οικονομικών κατηγοριών. Η περίοδο αυτή οδηγεί σε μία νέα περίοδο ευρύτερου εκδημοκρατισμού και μαζικοποίησης²⁰. Η έννοια του μαζικού τουρισμού αρχίζει να χρησιμοποιείται τη δεκαετία 1950 – 1960²¹.

Ένας ορισμός που δόθηκε για τον τουρισμό από τον Matthieson και άλλους είναι η προσωρινή κίνηση ανθρώπων για προορισμούς εκτός του κανονικού τόπου εργασίας και διαμονής τους, οι δραστηριότητες που γίνονται κατά τη διάρκεια της παραμονής τους σ' αυτούς τους προορισμούς και οι διευκολύνσεις που δημιουργούνται, για να παρέχουν ότι

¹⁸ «Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές, η ελληνική πραγματικότητα» σελ. 18

¹⁹ «Τουρισμός, οικονομικές προσεγγίσεις» σελ. 26 – 29

²⁰ «Τουρισμός, οικονομικές προσεγγίσεις» σελ. 34 - 35

²¹ «Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές, η ελληνική πραγματικότητα» σελ. 26

ικανοποιεί τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους²². Υπάρχουν τρεις παράγοντες που διαφοροποιούν τον τουρισμό σε κατηγορίες. Οι παράγοντες αυτοί είναι²³:

1) *Σκοποί και κίνητρα των ατόμων που συμμετέχουν στις τουριστικές δραστηριότητες.*

Σύμφωνα με τον παράγοντα αυτό ο τουρισμός διακρίνεται σε:

- Ο τουρισμός διακοπών – αναψυχής,
 - περιήγησης
 - διαμονής,
 - μικτού χαρακτήρα.
- Ο επαγγελματικός τουρισμός – τουρισμός εργασίας.
- Ο ιαματικός τουρισμός.

2) *Μορφές οργάνωσης – συμμετοχής, σχήματα συμπεριφοράς και κοινωνικο-οικονομική θέση των συμμετεχόντων ατόμων.* Ο παράγοντας αυτός διακρίνει τον τουρισμό σε:

- Ο μαζικός τουρισμός.
- Ο ατομικός τουρισμός.
- Ο κοινωνικός τουρισμός.

3) *Χώρος – χρόνος εκδήλωσης των τουριστικών δραστηριοτήτων.* Σύμφωνα με τον παράγοντα αυτό ο τουρισμός διακρίνεται σε:

- Ο χειμερινός τουρισμός.
- Ο θερινός τουρισμός.
- Ο ορεινός τουρισμός.
- Ο θαλάσσιος τουρισμός.
- Ο αγροτουρισμός.

Ο τουρισμός τείνει να αποτελεί πλέον ένα από τους κυριότερους μοχλούς ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας σε τρία επίπεδα, στις τουριστικές περιοχές: δημιουργία εισοδημάτων, θέσεων απασχόλησης, φορολογικών εσόδων. Εντυπωσιακοί ρυθμοί αύξησης των εσόδων του τουρισμού και των ταξιδιών θα συνεχιστούν και στις πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα²⁴.

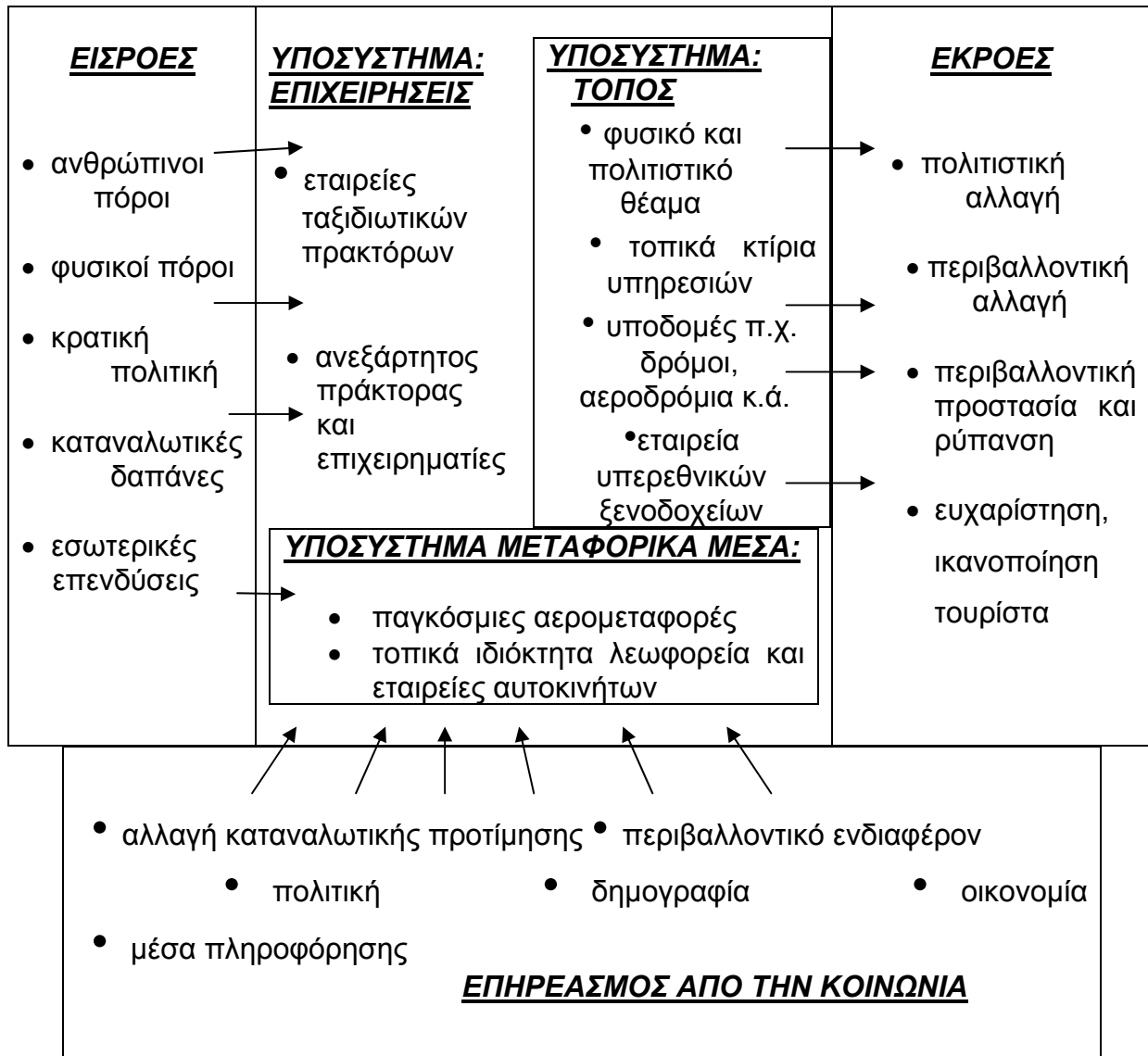
²² « Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και Βιώσιμη Ανάπτυξη» σελ. 790

²³ « Ήπιες μορφές τουρισμού» σελ. 11

²⁴ «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον» σελ. 113

Πίνακας: 2

Το τουριστικό σύστημα: περιβαλλοντική πλευρά



Πηγή: Environment and tourism

Παρατηρούνται εντυπωσιακοί ρυθμοί ανάπτυξης του εγχώριου τουρισμού, πέραν της αλματώδους ανάπτυξης του διεθνούς τουρισμού. Η ανάπτυξη του εγχώριου τουρισμού συμβάλλει άμεσα στην περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη χωρών και περιοχών που διαθέτουν τουριστικούς πόρους²⁵. Οι τουριστικοί πόροι διακρίνονται σε²⁶:

²⁵ «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον» σελ. 22

²⁶ «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον» σελ. 73

- ✗ *Φυσικοί και περιβαλλοντικοί πόροι:* φυσικό περιβάλλον, κλίμα, ακτές, ορεινοί όγκοι, τοπία, λίμνες, φαράγγια, σπηλιές, θάλασσα, άγρια φύση, εθνικοί δρυμοί, περιβαλλοντικά πάρκα, προστατευόμενες περιοχές κ.α..
- ✗ *Πολιτισμικοί και ιστορικοί πόροι:* μνημεία, ιστορία περιοχής, παράδοση περιοχής, ήθη και έθιμα, θρησκεία, πολιτιστικές εκδηλώσεις και δραστηριότητες, γλώσσα, μορφές τέχνης, παραδοσιακά παραγόμενα προϊόντα κ.α..
- ✗ *Ανθρωπογενείς πόροι:* παραδοσιακοί οικισμοί, κτίρια, παραδοσιακή αρχιτεκτονική, μουσεία, ιστορικά κέντρα πόλεων, θεματικά πάρκα, περιβαλλοντικά πάρκα και προστατευόμενες περιοχές.
- ✗ *Υποδομές και υπηρεσίες:* ξενοδοχεία, πρακτορεία, εταιρίες μεταφορών, λιμάνια, αεροδρόμια, οδικό δίκτυο, υποδομές αθλητισμού, επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής, άλλες τουριστικές επιχειρήσεις και δραστηριότητες (αθλητισμός, ξεναγήσεις, συνέδρια κλπ).

Η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα σε μια περιοχή και ειδικότερα του μαζικού τουρισμού, μπορεί να επιφέρει θετικές και αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία, στην κοινωνία, στον πολιτισμό και σε όλους τους τύπους του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος²⁷.

Οι Επιπτώσεις στην οικονομία, αφορούν τα παρακάτω ζητήματα²⁸:

- *Απασχόληση:* Ο τουρισμός δημιουργεί πολλές θέσεις εργασίας, όμως ο εποχικός χαρακτήρας του επηρεάζει και τα χαρακτηριστικά της απασχόλησης. Η οποία είναι και αυτή εποχική. Για το λόγο αυτό η απασχόληση στον τουριστικό τομέα συνδυάζεται και με την απασχόληση και σε άλλο κλάδο. Με αποτέλεσμα να προσφέρει ένα συμπληρωματικό εισόδημα και γενικότερη αύξηση των εισοδημάτων.
- *Περιφερειακή ανάπτυξη:* Υπάρχουν πολλές περιοχές οι οποίες είναι γεωγραφικά απομονωμένες, ορεινές ή έχουν υποβαθμισμένο αγροτικό τομέα τις οποίες ο τουρισμός έχει βοηθήσει πολύ. Αύξησε τα εισοδήματα, την απασχόληση, τις επενδύσεις και γενικότερα έχει συμβάλει στην ανάπτυξη της περιφέρειας. Ειδικότερα στις περιοχές που διαθέτουν πλούσιους τουριστικούς πόρους.
- *Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην τοπική οικονομία:* Υπάρχουν πολλές θετικές επιδράσεις σε διάφορους κλάδους της περιοχής που έχουν σχέση με τον τουρισμό, όπως βιομηχανία, βιοτεχνία, κατασκευές, γεωκτηνοτροφία, υπηρεσίες, μεταφορές, εμπόριο κ.τ.λ.

²⁷ «Critical Issues in tourism. A geographical perspective» σελ. 305

²⁸ «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον» σελ. 29 – 31

- *Φορολογικά έσοδα για το κράτος:* Λόγο αύξησης των επιχειρήσεων και των απασχολούμενων στον τομέα, η πλειοψηφία των οποίων έχει υψηλά εισοδήματα και αντίστοιχη καταναλωτική δαπάνη.
- *Πληθωρισμός και αύξηση των τιμών της γης σε τοπικό επίπεδο:* Ο τουρισμός πολλές φορές ασκεί πληθωριστικές πιέσεις, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το κόστος ζωής σε τοπικό επίπεδο. Επίσης, εξαιτίας και της αυξημένης οικοπεδοποίησης, υπάρχει υπερβολική αύξηση στις τιμές της γης.

Οι επιπτώσεις στην κοινωνία και τον πολιτισμό, αφορούν στα εξής ζητήματα²⁹:

- *Κοινωνική δομή:* Αλλάζουν τα χαρακτηριστικά όσο και οι λειτουργίες της τοπικής κοινωνίας. Οι αλλαγές είναι περισσότερο εμφανείς σε περιοχές της υπαίθρου, σε γεωγραφικά απομονωμένες και σε αγροτικές περιοχές. Οι οποίες οδηγούνται σε μια αστικοποιημένη κοινωνική δομή.
- *Επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα:* Τα υψηλά εισοδήματα και η μεγαλύτερη κοινωνική αποδοχή των τουριστικών επαγγελμάτων οδηγεί σε έντονη επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα, με τελικό στόχο την απασχόληση στον τουρισμό ή σε επαγγέλματα που σχετίζονται με αυτόν. Αυτή η τάση έχει δυο επιπτώσεις. Η πρώτη επίπτωση είναι η διάχυση των εισοδημάτων του τουρισμού σε ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού. Και η δεύτερη είναι η άμεση ή έμμεση εγκατάλειψη κλάδων όπως γεωργό – κτηνοτροφία, βιομηχανία ή υπηρεσίες.
- *Το πλαίσιο και τα αποτελέσματα της επικοινωνίας των ντόπιων με τους τουρίστες:* Η τουριστική ανάπτυξη έχει επιπτώσεις στην κοινωνική συμπεριφορά, και τις αντιλήψεις και αξίες των ντόπιων. Η επικοινωνία των ντόπιων με τους τουρίστες επηρεάζεται από τον τύπο ανάπτυξης του τουρισμού, τις εμπορικές διαστάσεις της συνάντησης αυτής, τις διαφορές των πολιτισμικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών τουριστών και ντόπιων κ.λ.π. Όλα αυτά συνδέονται άμεσα με το στάδιο ανάπτυξης του τουρισμού. Στο υψηλότερο στάδιο, όπου είναι ο μαζικός τουρισμός η επικοινωνία τους εμποριοποιείται, οι οποίοι καταλήγουν σε μια σχέση εμπορικής συναλλαγής.
- *Αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις, τα ήθη και τα έθιμα:* Προκαλούνται άμεσα ή έμμεσα από τις νέες κοινωνικές και παραγωγικές δομές οι οποίες εγκαθιδρύονται στις τουριστικές περιοχές της υπαίθρου και έχουν αστικά χαρακτηριστικά.

²⁹ «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον» σελ31 – 33

- *Εμπορευματοποίηση δραστηριοτήτων και προϊόντων του τοπικού πολιτισμού και της παράδοσης:* Πολύ συχνά τα προϊόντα αυτά είναι χαμηλής ποιότητας και δεν αποδίδουν πιστά τα πραγματικά χαρακτηριστικά της τοπικής παράδοσης ή του πολιτισμού.

Οι επιπτώσεις στο περιβάλλον, αφορούν τα παρακάτω ζητήματα³⁰:

- *Φυσικό περιβάλλον:* Ο τουρισμός μπορεί να επάγει άμεσα στην καταστροφή των βιοτόπων, εξαιτίας της οικοδόμησης κτιρίων για τις υπηρεσίες του τουρισμού καθώς και συγκροτήματα ξενοδοχείων, θεματικά πάρκα και μαρίνες³¹. Οι επιπτώσεις αυτές είναι πιο δραστικές σε περιοχές που θεωρούνται οικολογικά «ευαίσθητες», όπως: παραθαλάσσιες περιοχές, ορεινές, υδροβιότοποι κ.λ.π.³²
- *Συγκρούσεις στις χρήσεις γης:* ο τουρισμός λειτουργεί ολιστικά στις τουριστικές περιοχές, διεκδικώντας διαρκώς και περισσότερο χώρο για τις δραστηριότητες και τις υποδομές.
- *Μετατροπή οικιστικών συνόλων ή χωρικών ενότητων σε τουριστικούς πόρους:* Έχει σχέση κυρίως με τους παραδοσιακούς οικισμούς και τις περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Πρόκειται για εξέλιξη που επιβάλλει την αναζήτηση νέων τρόπων σχεδιασμού και διαχείρισης παρόμοιων περιοχών, οι οποίες αποτελούν περιβαλλοντικά και πολιτισμικά «ευαίσθητους» τουριστικούς πόρους.
- *Η φέρουσα ικανότητα τουριστικών περιοχών:* Δηλαδή, οι δυνατότητες της κοινωνικοοικονομικής δομής και του περιβάλλοντος της συγκεκριμένης περιοχής να απορροφήσουν συγκεκριμένο όγκο υποδομών και αριθμό τουριστών.
- *Προβλήματα ανάπτυξης, λειτουργίας και διαχείρισης τουριστικών περιοχών:* Η αύξηση του αριθμού και των τύπων των τουριστικών θέρετρων έθεσε ζητήματα λειτουργίας και διαχείρισης τους σε σχέση με το περιβάλλον, τη χωροταξία και την πολεοδομία.

Μια θετική και χρήσιμη προσέγγιση του τουρισμού θεωρείται ο *Αειφόρος τουρισμός*, ο οποίος αποσκοπεί στη μείωση ποικίλων εντάσεων και αντιθέσεων που προκύπτουν από τις σύνθετες αλληλεπιδράσεις μεταξύ της τουριστικής βιομηχανίας των τουριστών, των τοπικών κοινοτήτων και του περιβάλλοντος³³. Άρα για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης επιβάλλεται μια ευρύτερη θεώρηση του τουρισμού στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για τη Βιώσιμη ανάπτυξη³⁴. Η *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη* καλύπτει τις ανάγκες των τωρινών επισκεπτών και των τόπων υποδοχής ενώ παράλληλα προστατεύει και αυξάνει

³⁰ «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον» σελ 33 – 35

³¹ «Critical Issues in tourism. A geographical perspective» σελ. 305

³² «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον» σελ 33

³³ «Τουριστικός σχεδιασμός, μέθοδοι και πρακτικές αξιολόγησης» σελ. 174

³⁴ «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον» σελ 183

τις ευκαιρίες για το μέλλον. Η διαχείριση των τουριστικών πόρων γίνεται με τρόπο ώστε να καλύπτονται οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες ενώ παράλληλα να διατηρείται η πολιτιστική συνοχή, οι απαραίτητες οικολογικές διεργασίες, η βιοποικιλότητα και τα συστήματα διατήρησης της ζωής³⁵.

Οι βασικές αρχές και στόχοι για μια προσέγγιση στον τουρισμό από τη σκοπιά της βιώσιμης ανάπτυξης είναι:

- ✓ Βιωσιμότητα στην τουριστική ανάπτυξη σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι φιλική προς το περιβάλλον στο παρόν και στο μέλλον καθώς και οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες.
- ✓ Ο τουρισμός θα πρέπει να εναρμονίζεται με το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον.
- ✓ Ο τουρισμός θα πρέπει να μεριμνά για τις επιπτώσεις του στην πολιτισμική κληρονομιά και την παράδοση της τοπικής κοινωνίας.
- ✓ Μια ενεργός συμμετοχή του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει κοινές δράσεις και συμμετοχή σε αυτές όλων των φορέων του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα και αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σε όλα τα επίπεδα. Η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος απαιτεί συνεργασία για πολιτισμικές, τεχνολογικές και επαγγελματικές-οργανωτικές καινοτομίες, ιδίως στην ανάπτυξη εργαλείων ολοκληρωμένου σχεδιασμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.
- ✓ Ο τουρισμός θα πρέπει να βασίζεται στη διεύρυνση των ευκαιριών για τις τοπικές κοινωνίες συμβάλλοντας στο μέγιστο στην τοπική οικονομία.
- ✓ Ο τουρισμός θα πρέπει να συμβάλει αποτελεσματικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων και στον κοινωνικό-πολιτισμικό εμπλουτισμό του κάθε τόπου προορισμού.
- ✓ Η κεντρική διοίκηση και συναφείς φορείς με τη συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων θα πρέπει να συμβάλλουν στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης.
- ✓ Προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται στις δράσεις που συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις επενδύσεις και παρεμβάσεις για τον τουρισμό.
- ✓ Οι περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητες περιοχές θα πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης μέριμνας.

³⁵ «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον» σελ 263

- ✓ Στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί σε εκείνες που συμβάλλουν σε μια προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.
- ✓ Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στη διάδοση και ανταλλαγή εμπειριών και γνώσης για δράσεις και τεχνολογίες που ενσωματώνουν τον τουρισμό στη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης.
- ✓ Η πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης στον τουρισμό απαιτεί και την υποστήριξη και προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών συστημάτων διαχείρισης του τουρισμού.
- ✓ Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στο ρόλο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τις μεταφορές, στην αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και στη διαχείριση των αποβλήτων.
- ✓ Η υιοθέτηση και εφαρμογή περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας είναι σημαντική για όλους τους δρώντες στον τουρισμό.
- ✓ Η ευαισθητοποίηση όλων είναι σημαντική για την εφαρμογή των παραπάνω αρχών και στόχων.

Όλες οι παραπάνω γενικές αρχές για τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού διατυπώθηκαν με τη μορφή Χάρτας στο Παγκόσμιο Συνέδριο στο Λανθαρόττε, το 1995.

Πίνακας: 3

Όροι αειφορικής ανάπτυξης: πλέγμα προϋποθέσεων/ενεργειών και επιδιώξεων/αποτελεσμάτων

	ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ		ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΙ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ		ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	
	Ημεδαποί και αλλοδαποί	Κέντρα / Περιφερειακοί	Κέντρα / Περιφερειακοί	Νομαρχιακοί / Τοπικοί	Επαγγελματίες	
Προϋποθέσεις / Ενέργειες	• γνώση και ενδιαφέρον για το τοπικό στοιχείο • επιθυμία/ικανότητα προσαρμογών στη συμπεριφορά και στα πρότυπα κατανάλωσης	• επάρκεια χρηματοδοτικών πόρων ή δομών και σχημάτων διαχείρισης για τη διαμόρφωση ικανοποιητικού επιπέδου ανωδομών και υποδομών • συντονισμός ενεργειών και πολιτικών διαφόρων αρμοδίων φορέων	• επάρκεια/συνειδητοποίηση ευθύνης και ενόρασης ή αναγνώριση στοιχείων ταυτότητας/συνολικής του χώρου • ευρύτερη δυνατή συμφωνία/συναινέση και μορφές συνεργασίας ως προς προβλήματα, στόχους και πολιτικές	• αναγνώριση δυνατοτήτων και αξιοποίηση ετερογενών ευκαιριών (κίνητρα) • ενίσχυση ανταγωνιστικότητας/βιωσιμότητας υφιστάμενων επιχειρήσεων (διεύρυνση προσφοράς και πελατείας) • αποτελεσματικότερες μορφές συνεργασίας (partnerships)	• αναγνώριση δυνατοτήτων και αξιοποίηση ετερογενών ευκαιριών (κίνητρα) • ενίσχυση ανταγωνιστικότητας/βιωσιμότητας υφιστάμενων επιχειρήσεων (διεύρυνση προσφοράς και πελατείας) • αποτελεσματικότερες μορφές συνεργασίας (partnerships)	
Επιδιώξεις / Αποτελέσματα	• καλύτερη επικοινωνία και αμοιβαία επίδραση ντόπιων κατοίκων και τουριστών • αυξημένη εκτίμηση και σεβασμός στα τοπικά ήθη και παραδόσεις • ποιοτική αναβάθμιση εμπειριών τουριστών	• ελαχιστοποίηση αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων • μεγιστοποίηση οικονομικού - κοινωνικού οφέλους και διασφάλιση μακροπρόθεσμης οικονομικής βιωσιμότητας (viability) του τουρισμού • εξισορρόπηση χωρικών ανισοτήτων τουριστικής ανάπτυξης και οργανική διασύνδεση με τομείς ή κλάδους παραγωγής	• ικανοποίηση τοπικών κοινοτήτων λόγω διευρυνόμενου κοινωνικο-οικονομικού οφέλους, σε συνάρτηση με: • αυξημένες καταναλωτικές δαπάνες τουριστών και εισροές (έσοδα από αγορές τοπικών προϊόντων) • αυξημένη συμβολή του τουρισμού στη προστασία/ανάδειξη και ανάπτυξη ολόκληρου του αράματος πολιτιστικών και φυσικών πόρων	• ικανοποίηση τοπικών κοινοτήτων λόγω διευρυνόμενου κοινωνικο-οικονομικού οφέλους, σε συνάρτηση με: • αυξημένες καταναλωτικές δαπάνες τουριστών και εισροές (έσοδα από αγορές τοπικών προϊόντων) • αυξημένη συμβολή του τουρισμού στη προστασία/ανάδειξη και ανάπτυξη ολόκληρου του αράματος πολιτιστικών και φυσικών πόρων	• μεγαλύτερη συμβολή στην ανάπτυξη σχετικής με φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους ανωδομής και υποδομής • μείωση αρνητικών επιπτώσεων τουρισμού στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους και υποδομές	
1. Περιλαμβάνει όλο το φάσμα των τουριστικών επιχειρήσεων, τοπικών ή μη, γενικευμένης ή εξειδικευμένης (π.χ. σχετικές με πολιτιστικά προϊόντα) μορφής.						

Πηγή: Αειφορία, ποιότητα και χωρητικότητα: έννοιες και μέθοδοι ανάλυσης/αξιολόγησης

Στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη συμβάλλουν οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός κυρίαρχου ειδικού κινήτρου στη ζήτηση το οποίο συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα όπως: φυσιολατρία, ταξίδια περιπέτειας, αθλητισμός, περιήγηση, περιβάλλον, γνωριμία με την τοπική παράδοση. Στις εναλλακτικές μορφές, οι τουρίστες συχνά επιλέγουν ένα τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού στον οποίο κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές και η περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. Κοινός παρανομαστής, τόσο στη ζήτηση όσο και στην προσφορά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, αποτελεί ο σεβασμός της τοπικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής δομής³⁶.

Εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι³⁷:

- *Ο Αγροτουρισμός*: είναι εκείνη η τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό, από τους απασχολούμενους κυρίως στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα της παραγωγής και ειδικότερα σε οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μικρές τουριστικές μονάδες παροχής αγαθών και υπηρεσιών. Ο αγροτουρισμός στηρίζεται στην αξιοποίηση των φυσικών, πολιτιστικών και ανθρώπινων τοπικών πόρων, ικανοποιεί εξειδικευμένες προσωπικές ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου και αποβλέπει στη συγκράτηση ή επιστροφή του τοπικού πληθυσμού, στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της τοπικής οικονομίας και στην άνοδο του βιοτικού και πολιτιστικού επιπέδου.
- *Ο Μορφωτικός Τουρισμός*: είναι ο τουρισμός που περιλαμβάνει επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, πινακοθήκες, μουσεία, δημόσιες βιβλιοθήκες, συμμετοχή σε σεμινάρια (φιλοσοφίας, ανθρωπολογίας, λαογραφίας, χορού κ.α.) παρακολούθηση παραστάσεων αρχαίου δράματος σε αρχαία θέατρα.
- *Ο Τουρισμός Υγείας*: χαρακτηρίζεται από το κοινό κίνητρο «Υγεία». Και οι κατηγορίες του είναι: α) Θεραπευτικός τουρισμός, β) Τουρισμός υγιεινής και φυσικής διαβίωσης και γ) Τουρισμός ατόμων με ειδικές ανάγκες.
- *Ο Τουρισμός Άθλησης*: οι θετικές δράσεις της άθλησης τον τελευταίο καιρό προβάλλονται ως τουριστικό προϊόν και κατηγοριοποιούνται σε: α) τουρισμό μετακίνησης φιλάθλων, β) τουρισμό αθλητών για προπονήσεις εκτός έδρας και γ) άθληση τουριστών που δραστηριοποιούνται ευκαιριακά.

³⁶ «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον» σελ 81 – 82

³⁷ «Εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπαίθρου» σελ. 57, 117 – 139

- *Ο Τουρισμός Περιπέτειας:* Αναφέρεται στη ζωή στην ύπαιθρο που περιλαμβάνει νυχτερινό περίπατο, υπαίθρια διανυκτέρευση, οδοιπορία, ανακαλύψεις, εξερευνήσεις, εκδρομές και κατακτήσεις δυσπρόσιτων τόπων.
- *Ο Τουρισμός Τρίτης Ηλικίας:* Αναφέρεται στα άτομα που διανύουν την τρίτη ηλικία και οι οποίοι προσφέρονται για τουρισμό εκτός περιόδου αιχμής. Τα άτομα της τρίτης ηλικίας προτιμούν κυρίως τον θεραπευτικό τουρισμό.
- *Ο Τουρισμός Χειμερινών Σπορ:* οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται στη διάρκεια του χειμώνα και περιστρέφονται κυρίως γύρω από το χιόνι.
- *Ο Ορεινός Τουρισμός:* είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται στο ορεινό περιβάλλον και μπορείς να ασχοληθείς με τα διάφορα σπορ στο χιόνι, την αναρρίχηση, την πεζοπορία, την ορειβασία, το ορειβατικό ποδήλατο, την σπηλαιολογία, το ράφτινγκ και το καγιάκ, το αλεξίπτωτο πλανάρι και το ελεγχόμενο κυνήγι.
- *Ο Θαλάσσιος Τουρισμός:* τον συνθέτουν τα αθλητικά και ψυχαγωγικά σπορ, η θαλασσοθεραπεία και οι θαλάσσιες περιηγήσεις με σκάφη αναψυχής και κρουαζιέρες.
- *Ο Θρησκευτικός Τουρισμός:* ομαδικά ή ατομικά ταξίδια για το προσκύνημα ιερών τόπων, όμως πολλές φορές έχει ταυτόχρονα και ιστορικό, πολιτιστικό, εκπαιδευτικό ή οικολογικό ενδιαφέρον.
- *Ο Οικοτουρισμός:* βασίζεται στην ανάδειξη και αξιοποίηση των φυσικών πόρων μιας χώρας. Κυρίως περιοχές με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά έλξης, όπως είναι αυτά που παρουσιάζουν υψηλή οικολογική αξία, γεωλογικά φαινόμενα ή ρήγματα (ηφαίστεια κ.α.), δασικές εκτάσεις, απολιθωματοφόρες θέσεις, σπήλαια, φαράγγια και πολιτιστικά στοιχεία κ.α.
- *Ο Λαϊκός Τουρισμός:* κάνουν τα άτομα με χαμηλά κυρίως εισοδήματα, που ταξιδεύουν συνήθως οικογενειακά με ιδιόκτητα μεταφορικά μέσα. Η οποίοι μένουν σε φθηνά καταλύματα και κάμπινγκ.
- *Ο Κοινωνικός Τουρισμός:* λειτούργησε ως μορφή κοινωνικής παροχής του κράτους, ο οποίος απευθύνεται κυρίως σε άτομα με χαμηλά εισοδήματα ή άτομα ειδικών ομάδων όπως είναι οι νέοι, οι ηλικιωμένοι, οι ασθενείς, οι άνεργοι κ.α.

Μεταξύ των συντελεστών που συνέβαλαν στη γρήγορη ανάπτυξη του τουρισμού περιλαμβάνονται η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, η μείωση του χρόνου και του κόστους του ταξιδιού, η διεθνοποίηση των αγορών, οι εξελίξεις στην τεχνολογία κ.α.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι ο τουρισμός με τη σημερινή του έννοια, έχει ξεκινήσει από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, και σε αυτό συνέβαλλε σημαντικά ο σιδηρόδρομος, ο οποίος

αποτελέσει το πρώτο μέσον μαζικής μεταφοράς. Ακόμη οι περιοχές που διαθέτουν πόρους, όπως φυσικούς, πολιτισμικούς, ανθρωπογενείς, και τις κατάλληλες υποδομές και υπηρεσίες, έχουν συμβάλει τα μέγιστα στην ανάπτυξη του εγχώριου και διεθνούς τουρισμού. Παράλληλα οι επιπτώσεις στην οικονομία, είναι ιδιαίτερες σημαντικές, καθώς αυξάνεται η απασχόληση, τα εισοδήματα, οι επενδύσεις, ενώ υπάρχουν θετικές επιδράσεις σε κλάδους που έχουν σχέση με το τουρισμό, όπως βιοτεχνίες, κατασκευές, υπηρεσίες, μεταφορές και εμπόριο. Επίσης υπάρχουν επιπτώσεις από τον τουρισμό στην κοινωνία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον, που αφορούν κατά βάση την κοινωνική δομή, την αλλαγή ηθών και εθίμων, την εμπορευματοποίηση των πάντων και τη καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος. Έτσι για να τεθεί ο τουρισμός στα σωστά πλαίσια, θα πρέπει να λειτουργεί στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης, δηλαδή να μη θέτει σε κίνδυνο το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον, να περιέχει ευκαιρίες για την ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών και να υπάρχει ευαισθητοποίηση, όλων των φορέων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα για υιοθέτηση και εφαρμογή μιας περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας. Τέλος συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, που αναπτύσσονται ραγδαία τα τελευταία χρόνια.

1.4 Ο τουρισμός στην Ελλάδα και στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης

Στην υποενότητα αυτή αναλύεται το τουριστικό φαινόμενο στην Ελλάδα και στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης, συγκεκριμένα αναφέρονται τα βασικά χαρακτηριστικά του Ελληνικού τουρισμού, οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις των τουριστών στην Ελλάδα και στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης καθώς και οι μορφές τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν για να μειωθεί η εποχικότητα που παρουσιάζει ο τουρισμός στην Ελλάδα.

Στην Ελλάδα ο τουρισμός άρχισε την ανάπτυξή του τη δεκαετία του '50. Στη δεκαετία του '60 η Ευρώπη άρχισε να ανακαλύπτει την Ελλάδα. Τα τρία S – sea, sun and sand – ήταν πολύ δελεαστικά και οικονομικά³⁸. Ο τουρισμός αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία για την Ελληνική οικονομία, την απασχόληση και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και γενικότερα την ανάπτυξη της χώρας. Πολυάριθμες περιοχές της χώρας και ιδιαίτερα οι νησιωτικές, καθώς και ένα σημαντικό τμήμα του Ελληνικού πληθυσμού απασχολείται και ζει από τα τουριστικά επαγγέλματα. Σε ορισμένες περιοχές ο τουρισμός αποτελεί τη βασική οικονομική

³⁸ «Ηπιες μορφές τουρισμού» σελ. 41

δραστηριότητα σε σχέση με τους άλλους κλάδους της οικονομίας, ενώ σε άλλες περιοχές ο τουρισμός συμπληρώνει το εισόδημα τους και συμβάλλει στην καταπολέμηση της ανεργίας³⁹.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του Ελληνικού τουρισμού είναι⁴⁰:

- ❖ Ανοδική τάση αφίξεων αλλοδαπών τουριστών.
- ❖ Σημαντική μείωση του μεριδίου αμερικάνων τουριστών. Εξάρτηση από Ευρώπη.
- ❖ Αυξανόμενη συμμετοχή εσωτερικού τουρισμού.
- ❖ Μικρή διάρκεια τουριστικής περιόδου.
- ❖ Μονοδιάστατο προϊόν: «Ήλιος – Θάλασσα».
- ❖ Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του Ελληνικού τουρισμού είναι κυρίως κληρονομημένα (φυσικό περιβάλλον, πολιτισμική κληρονομιά).
- ❖ Υψηλή γεωγραφική συγκέντρωση τουριστικής υποδομής.
- ❖ Ξενοδοχειακές μονάδες / καταλύματα: Μικρού μεγέθους και ενδιάμεσης / χαμηλής ποιότητας.
- ❖ Εμπόδια εισόδου νέων ξενοδοχειακών επιχειρήσεων σε αναπτυσσόμενες τουριστικές περιοχές (κορεσμός).
- ❖ Μικρό μέγεθος των μη ξενοδοχειακών τουριστικών επιχειρήσεων.

Οι αφίξεις των τουριστών στην Ελλάδα σημείωσαν μακροχρόνια αυξητική τάση, σημειώνοντας διακυμάνσεις. Ο αριθμός των αφίξεων των αλλοδαπών υπερδιπλασιάστηκε την δεκαετία 1980 – 1999. Η σημαντικότερη όμως αύξηση σημειώθηκε την περίοδο 1980 – 1990⁴¹. Κατά το έτος 2000 η Ελλάδα καταλαμβάνει την 15^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των χωρών υποδοχής. Η αύξηση του συνόλου των αφίξεων των αλλοδαπών το 2000 σε σχέση με το 1999, έφθασε το +7,66%, με 13.095.545 αφίξεις⁴². Το 2002 η Ελλάδα με 14.179.999 αφίξεις αλλοδαπών ταξιδιωτών στα σύνορα καταλαμβάνει την 15η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των χωρών υποδοχής, σημειώνοντας αύξηση +0,87% έναντι του 2001.

Βασικός μοχλός της ανάπτυξης της τουριστικής κίνησης στη χώρα μας τα προσεχή χρόνια θεωρείται από πολλούς ότι θα είναι η διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα (καθώς και σε ορισμένες άλλες πόλεις και τοποθεσίες, όπως Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο, Βόλος, Αρχαία Ολυμπία) και αυτό αληθεύει μόνο αν ληφθεί υπόψη η μικρή διάρκεια των Αγώνων (13 Αυγούστου – 30 Σεπτεμβρίου). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ταυτίζονται με τη χώρα και την πόλη που τους διοργανώνει και δημιουργούν, μετέπειτα, θετικό απόηχο.

³⁹ «Ανάπτυξη» Τεύχος 11, Νοέμβριος 2001, σελ. 61 – 62

⁴⁰ www.gnto.gr/3/08/0801/tourism_policy-web2002-2006.doc

⁴¹ «Η ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού τουριστικού τομέα» σελ. 15

⁴² www.gnto.gr/3/08/0801/tourism_policy-web2002-2006.doc

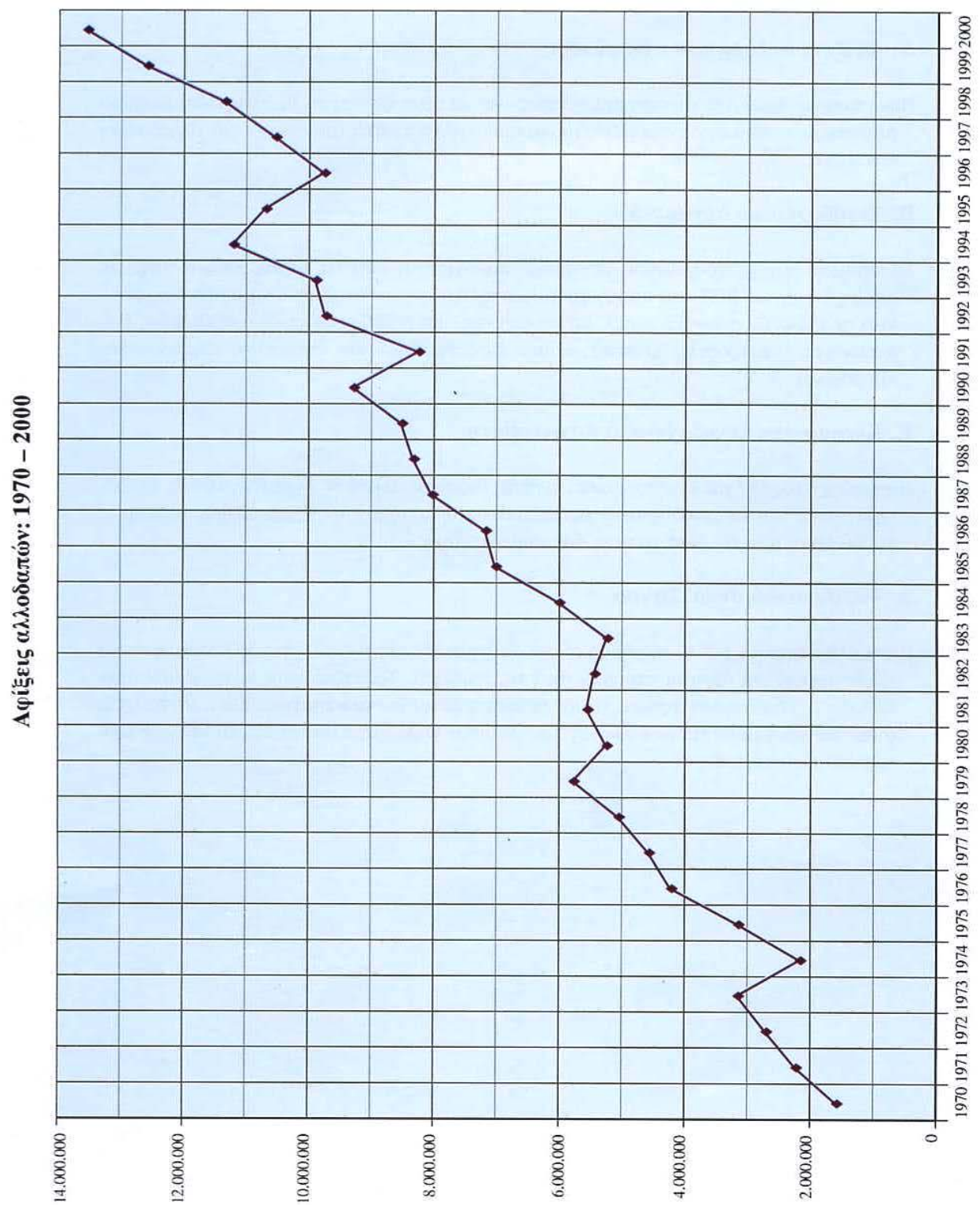
Είναι μια μεγάλη ευκαιρία για ριζική ανασυγκρότηση, ανανέωση και εξασφάλιση ενός διαφορετικού προφίλ. Και να προβληθεί σε νέες αγορές, βελτιώνοντας έτσι την αναγνωρισιμότητα και την ελκυστικότητά της στο διεθνή ανταγωνισμό. Η έντονη αυτή προβολή αναμένεται ότι θα ενισχύσει τη ζήτηση και θα προκαλέσει αύξηση του αριθμού των επισκεπτών της χώρας μας τα επόμενα χρόνια. Θετική επίδραση στην πορεία της τουριστικής κίνησης κατά τα επόμενα χρόνια θα έχει οπωσδήποτε η ολοκλήρωση των μεγάλων έργων (Εγνατία οδός, ΠΑΘΕ, Ρίο – Αντίρριο, Αττική οδός) καθώς και οι σημαντικές βελτιώσεις των αεροδρομίων και των λιμενικών εγκαταστάσεων της χώρας, όπως επίσης και ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός των μεταφορικών μέσων. Οι υποδομές αυτές θα αναβαθμίσουν την προσπελασιμότητα των ελληνικών τουριστικών προορισμών και θα διευκολύνουν και την διαπεριφερειακή πρόσβαση, στο εσωτερικό της χώρας. Οι προγραμματισμένες σημαντικές επενδύσεις σε τουριστικές εγκαταστάσεις θα εμπλουτίσουν το τουριστικό προϊόν αναβαθμίζοντας ποιοτικά την προσφορά και θα προσφέρουν ευρύτερες δυνατότητες προσέλκυσης τουριστικού ρεύματος, γεγονός που θα επιτρέψει την αντιμετώπιση των ανταγωνιστριών χωρών από βελτιωμένη θέση⁴³.

Κατά το μεταολυμπιακό έτος 2005, θα συνεχιστεί η γενικά ανοδική πορεία του τουρισμού αλλά αναμένεται ότι θα υπάρξει ελαφρά κάμψη του ρυθμού αύξησης της τουριστικής κίνησης σε σχέση με τις επιδόσεις του 2004, όπως συνέβη σε όλες τις περιπτώσεις διοργάνωσης Ολυμπιακών Αγώνων. Ενδέχεται πάντως να προκύψουν ανακατατάξεις τόσο ως προς τη σύνθεση της προέλευσης των τουριστών, όσο και ως προς τους προτιμώμενους επιμέρους προορισμούς, στο εσωτερικό της χώρας⁴⁴.

⁴³ www.eot.gr

⁴⁴ www.eot.gr

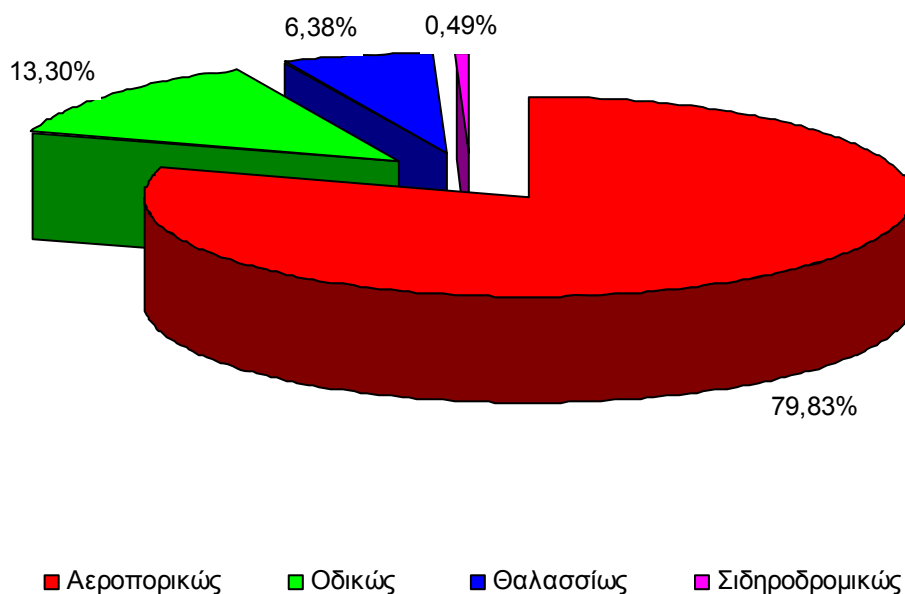
Διάγραμμα: 1
Αφίξεις αλλοδαπών



Πηγή: Τουριστική Κίνηση

Λόγω της γεωγραφικής θέσης της χώρας μας το κύριο μέσο αφίξεων των τουριστών είναι το αεροπλάνο. Το 2000, ποσοστό 79,83% του συνόλου των αλλοδαπών τουριστών έφθασε στη χώρα αεροπορικώς, έναντι 69% του 1981. Το 6,38% των αλλοδαπών έφθασε στη χώρα θαλασσίως, το 13,30% οδικώς και το 0,49% σιδηροδρομικώς⁴⁵. Οι αεροπορικές αφίξεις αλλοδαπών το 2002 ήταν μειωμένες κατά -3,72% έναντι του 2001 και αποτέλεσαν το 73,61% του συνόλου των αφίξεων. Επίσης μειωμένες εμφανίστηκαν οι αφίξεις θαλασσίως κατά -1,38%, ενώ οι αφίξεις οδικώς παρουσίασαν αύξηση κατά +16,52%, οφειλόμενη σε μεγάλο βαθμό στους ταξιδιώτες προερχόμενους από την Αλβανία⁴⁶.

Διάγραμμα: 2
Αφίξεις αλλοδαπών, κατά μέσο ταξιδιού: 2000



Στις ξενοδοχειακές μονάδες το 2000 πραγματοποιήθηκαν συνολικά 61.302.903 διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών. Οι Έλληνες εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικό μέγεθος της ζήτησης, δεδομένου ότι το 2000 πραγματοποίησαν 14.666.610 διανυκτερεύσεις (αύξηση 1,47% ως προς το 1999). Και το 2001 οι Έλληνες πραγματοποίησαν συνολικά σχεδόν 15 εκατ. διανυκτερεύσεις σε όλη τη χώρα, αριθμός

⁴⁵ «Τουριστική κίνηση» σελ.6

⁴⁶ www.gnto.gr

αυξημένος κατά 2,16% σε σχέση με το 2000. Τα τελευταία έξι χρόνια, η εσωτερική αγορά αποδίδει ένα μέσο ρυθμό αύξησης των διανυκτερεύσεων της τάξης του 3,5%, ενώ σταθερά αυξανόμενη βαίνει και η τάση ολοένα και περισσότερων Ελλήνων, να δοκιμάζουν και νέα τουριστικά προϊόντα και υπηρεσίες, πέραν του παραδοσιακού μοντέλου των θερινών ή εορταστικών διακοπών⁴⁷. Η αύξηση του αριθμού των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών το 2000 σε σχέση με το 1999 είναι +1,82%⁴⁸. Ενώ οι διανυκτερεύσεις που πραγματοποιήθηκαν στις ξενοδοχειακές μονάδες, το 2001 συνολικά ήταν 61.567.209 διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών (αύξηση 0,43% έναντι του 2000). Οι έλληνες πραγματοποίησαν 14.983.243 διανυκτερεύσεις, ενώ οι αλλοδαποί 46.636.293⁴⁹. Και η μέση διάρκεια παραμονής των ξένων τουριστών στη χώρα μας είναι τουλάχιστον 9 – 10 ημέρες⁵⁰.

Πίνακας: 4
Διανυκτερεύσεις

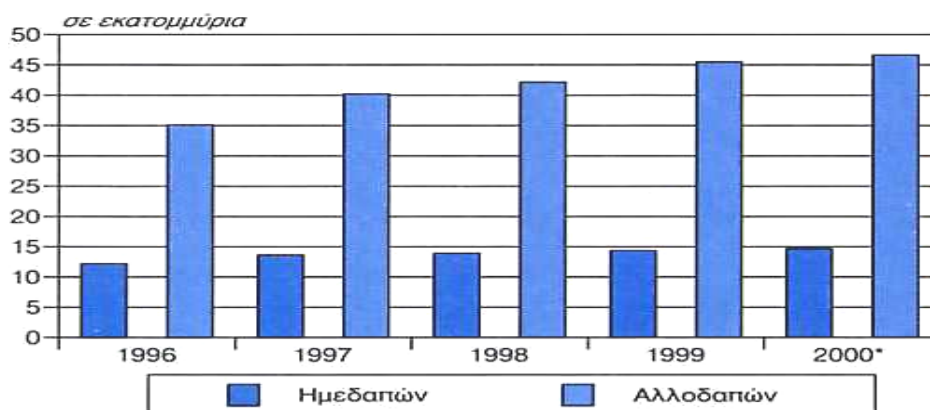
σε χιλιάδες

	1996	1997	1998	1999	2000*
Διανυκτερεύσεις	47.280	53.830	56.084	59.871	61.303
Ημεδαποί	12.178	13.609	13.921	14.381	14.667
Αλλοδαποί	35.102	40.221	42.163	45.490	46.636

* Προσωρινά στοιχεία.

Πηγή: Η Ελλάδα με αριθμούς 2003

Διάγραμμα: 3
Διανυκτερεύσεις



* Προσωρινά στοιχεία.

Πηγή: Η Ελλάδα με αριθμούς 2003

⁴⁷ «Ανάπτυξη», Τεύχος 5^ο, Μάιος 2003

⁴⁸ www.gnto.gr/3/08/0801/tourism_policy-web2002-2006.doc

⁴⁹ www.gnto.gr

⁵⁰ «Η ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού τουριστικού τομέα» σελ. 15

Τα έσοδα από τουριστικές υπηρεσίες στην Ελλάδα, έχουν σημειώσει θεαματική άνοδο τα τελευταία 30 χρόνια. Οι εισπράξεις από τουριστικές υπηρεσίες κατά το 2000 έφθασαν τα 9.221 εκ. δολάρια, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 5% έναντι του 1999. Και σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 10^η θέση από άποψη τουριστικών εισπράξεων⁵¹. Ενώ οι εισπράξεις από τουριστικές υπηρεσίες κατά το 2002 έφθασαν τα 10.285 εκ. ευρώ, παρουσιάζοντας ελαφρά μείωση κατά -2,8% έναντι του 2001, σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος⁵².

Η Ελλάδα παρουσιάζει τους χειρότερους δείκτες εποχικότητας μεταξύ των Μεσογειακών χωρών. Η εποχικότητα οφείλεται στα χαρακτηριστικά του προσφερόμενου προϊόντος (ηλιόλουστες παραλίες), τη γεωγραφική θέση της χώρας και τις επιλογές των tour operators (στέλνουν τουρίστες σε μέρη που είναι πιο επικερδή γι' αυτούς)⁵³. Η ζήτηση της παραδοσιακής εφτάμηνης περιόδου (Απρίλιος – Οκτώβριος) παρουσιάζει μια αυξανόμενη εποχικότητα. Το σύνολο των διανυκτερεύσεων που πραγματοποιούνται στη διάρκεια της περιόδου αυτής ήταν το 92% του γενικού συνόλου το 2000. Το ίδιο ισχύει για το τετράμηνο, που αποτελεί την αιχμή της τουριστικής περιόδου (Ιούνιος – Σεπτέμβριος), το οποίο ήταν το 67% του συνόλου το 2000⁵⁴.

Η πολιτική επέκτασης της τουριστικής περιόδου, καθ' όλο το χρόνο, είναι στόχος της τουριστικής πολιτικής. Για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να προωθηθούν πολλές μορφές τουρισμού⁵⁵, όπως⁵⁶:

1) *Συνεδριακός και εκθεσιακός τουρισμός*: Ο συνεδριακός τουρισμός και τα επαγγελματικά ταξίδια κινήτρων είναι άμεσα και συνδεδεμένα με την ανάπτυξη της διεθνούς οικονομίας και την παγκοσμιοποίηση αυτής, καθώς βασίζονται στη μεταφορά γνώσης και πληροφόρησης και γνώσης σε όλους τους τομείς. Ο κλάδος των συνεδρίων βρίσκεται σε μια ραγδαία διεθνή ανάπτυξη⁵⁷. Η Ελλάδα έχει πολλά πλεονεκτήματα, σε σχέση με τις άλλες χώρες, που μπορούν να συντελέσουν θετικά στην ανάπτυξη συνεδριακού τουρισμού. Το πολύ καλό κλίμα, η μεγάλη ιστορία και πολιτιστική κληρονομιά, οι πολλές ψυχαγωγικές διέξοδοι, αλλά και η καλή αγορά προσφέρουν στους συνέδρους, οι οποίοι σε γενικές γραμμές είναι υψηλού εισοδηματικού επιπέδου, διάφορες ευκαιρίες μόρφωσης και διασκέδασης κάνοντας ιδιαίτερη

⁵¹ www.gnto.gr/3/08/0801/tourism_policy-web2002-2006.doc

⁵² www.gnto.gr

⁵³ «Η ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού τουριστικού τομέα» σελ. 20 – 21

⁵⁴ www.gnto.gr/3/08/0801/tourism_policy-web2002-2006.doc

⁵⁵ «Ανάπτυξη», Τεύχος 7^ο - 8^ο Ιούλιος – Αύγουστος 2002

⁵⁶ «Ανάπτυξη», Τεύχος 5^ο, Μάιος 2003

⁵⁷ «Ανάπτυξη», Τεύχος 4^ο, Απρίλιος 2002

την ιδέα διοργάνωσης συνεδρίων στην Ελλάδα. Παρόλα τα πλεονεκτήματα, η υφιστάμενη συνεδριακή υποδομή δεν ανταποκρίνεται στις διεθνείς προδιαγραφές⁵⁸. Η Ελλάδα βρίσκεται στην 23^η θέση στη διεθνή κατάταξη συνεδριακών προορισμών με 25 συναντήσεις το 2000, έναντι των 40 του 1999 και των 48 του 1998. Ο ετήσιος τζίρος από συνέδρια στη χώρα μας φθάνει τα 184,8 εκατ. ευρώ, καλύπτοντας το 10% των εσόδων από τουριστικές εισπράξεις⁵⁹. Όσες ελληνικές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις επένδυσαν σε μεγάλα και σύγχρονα συνεδριακά κέντρα διαπίστωσαν ότι ο τζίρος των συνεδριακών πελατών τους ήταν διπλάσιος από αυτόν των άλλων πελατών τους και ότι παρά τη διεθνή ύφεση η ζήτηση για συνεδριακό τουρισμό αυξάνει σε αντίθεση με το γενικό τουρισμό που μειώνεται⁶⁰.

2) *Αθλητικός τουρισμός*: Στην Ελλάδα η μορφή αυτή τουρισμού έχει μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης. Ιδιαίτερα μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, ο μεγάλος αριθμός των αθλητικών εγκαταστάσεων που θα προκύψουν, θα μπορέσουν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο του αθλητικού τουρισμού καθώς, επωφελούμενοι από το κλίμα, ξένοι αθλητές και αθλητικά σωματεία θα μπορούν να προετοιμάζονται για μεγάλα αθλητικά γεγονότα στη χώρα μας.

3) *Θρησκευτικός τουρισμός*: Στη χώρα μας βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης. Είναι από τις λίγες χώρες στο κόσμο που μπορεί να αναπτύξει τη μορφή αυτή τουρισμού, καθώς τα ελληνικά μοναστήρια αποτελούν θαυμάσια τεκμήρια τέχνης. Συνδυάζουν την ελληνική ορθόδοξη παράδοση με την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής και της ζωγραφικής στον ελληνικό χώρο.

4) *Πολιτιστικός τουρισμός*: Η Ελλάδα έχει μια πολύ μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά που αν την εκμεταλλευθεί κατάλληλα θα προσελκύσει ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας τουριστικής κίνησης. Ο πλούτος και η ποικιλομορφία της Ελληνικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αναδεικνύονται στους 653 διατηρητέους παραδοσιακούς οικισμούς, τα 8000 διατηρητέα κτίρια καθώς και τα αρχαία και βυζαντινά μνημεία.

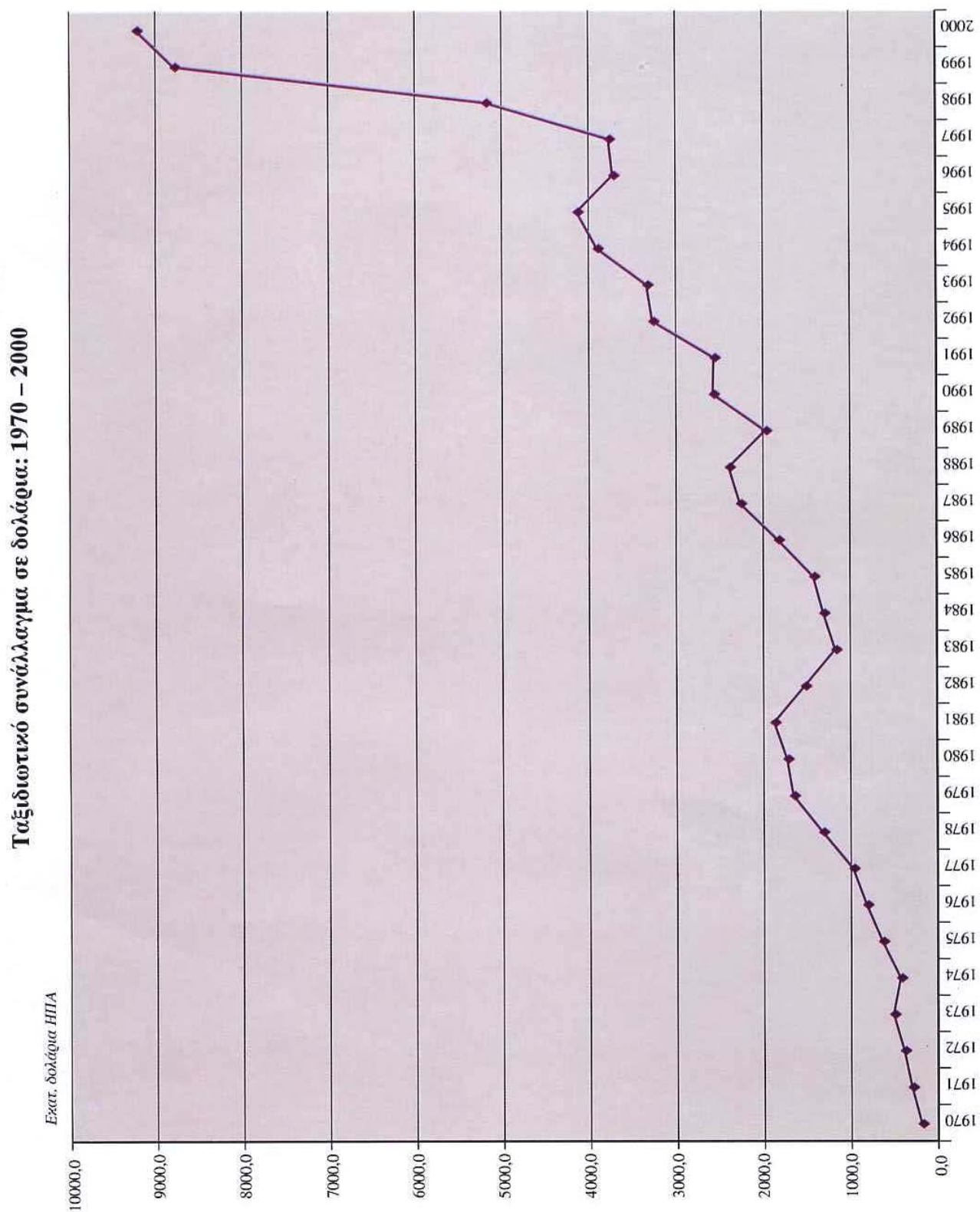
5) *Οικοτουρισμός*: Η προσφορά τουριστικών πακέτων γαστρονομίας, ψυχαγωγίας και ενημέρωσης για τον πλούτο που διαθέτει η Ελλάδα θα αμβλύνει τη χωροταξική συγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας, και θα αναβαθμίσει και θα εμπλουτίσει το τουριστικό προϊόν που προσφέρεται από αυτήν.

⁵⁸ «Ανάπτυξη», Τεύχος 2^ο, Φεβρουάριος 2002

⁵⁹ «Έθνος της Κυριακής», 8 Δεκεμβρίου 2002

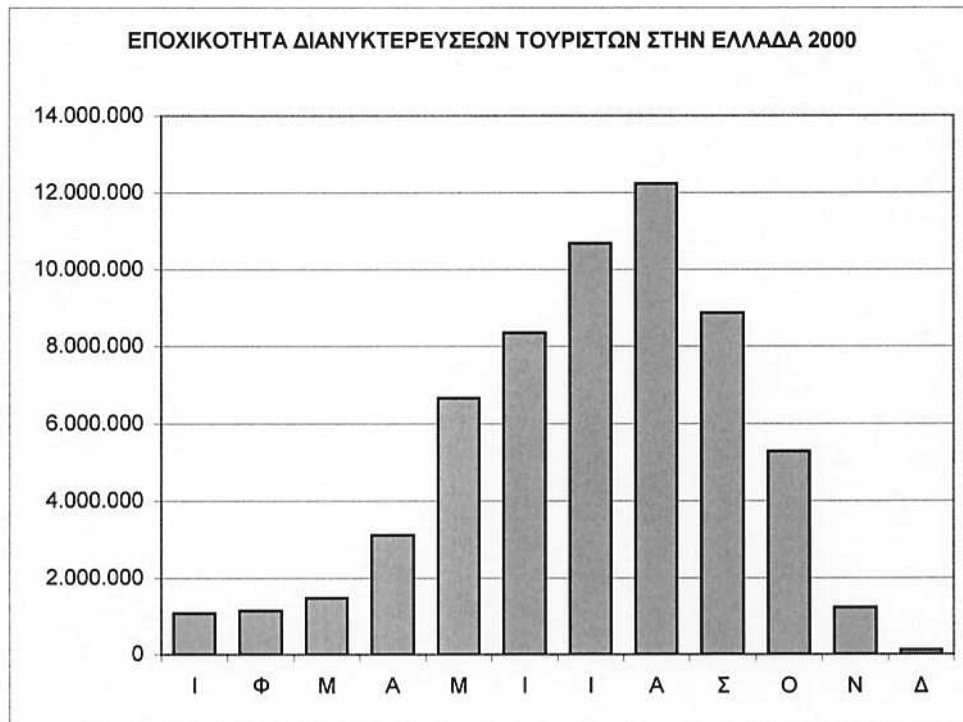
⁶⁰ «Ανάπτυξη», Τεύχος 5^ο, Μάιος 2003

Διάγραμμα: 5



Πηγή: Τουριστική Κίνηση

Διάγραμμα: 6



Πηγή: www.gnto.gr

Το ενεργό ξενοδοχειακό δυναμικό το 2000, είναι 601.034 κλίνες σε 8.209 ξενοδοχειακές μονάδες. Μόλις το 6% είναι μονάδες πολυτελείας (ΑΑ) και το 44% στις χαμηλές κατηγορίες (Γ,Δ,Ε). Η αγορά χαρακτηρίζεται επίσης από το μικρό μέγεθος των μονάδων, αφού το ήμισυ σχεδόν των μονάδων έχει κάτω από 100 κλίνες⁶¹. Το ενεργό ξενοδοχειακό δυναμικό της χώρας το 2003 αυξήθηκε και είναι 628.170 κλίνες σε 330.970 δωμάτια που ανήκουν συνολικά σε 8.550 ξενοδοχειακές μονάδες. Υπάρχουν ακόμη 30.241 θέσεις κατασκήνωσης και 1.005 οικίσκοι σε 352 κάμπινγκς, που μπορούν να φιλοξενήσουν άλλα 93.738 άτομα⁶². Οι απασχολούμενοι στον τουριστικό τομέα είναι περίπου το 10% του συνόλου των απασχολούμενων⁶³.

Σε ένα διεθνές περιβάλλον ολοένα και πιο ανταγωνιστικό, το μέλλον του τουρισμού στην Ελλάδα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την βελτίωση της ποιότητας των υποδομών και των υπηρεσιών του τομέα καθώς και από τον εμπλουτισμό και τη διαφοροποίηση του

⁶¹ www.gnto.gr/3/08/0801/tourism_policy-web2002-2006.doc

⁶² www.gnto.gr

⁶³ «Ανάπτυξη» τεύχος 11^ο, Νοέμβριο 2001

προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος. Αυτές οι προτεραιότητες υλοποιούνται με το Β' Κ.Π.Σ και το Γ' Κ.Π.Σ.

Το υποπρόγραμμα του 2^{ου} κοινοτικού πλαισίου στήριξης που αφορούσε τον τομέα του τουρισμού ήταν συνολικού κόστους 311.828.859 Ευρώ από το οποίο το 44,8% χρηματοδοτείται από δημόσια δαπάνη (31% Κοινοτική Συμμετοχή και 13% Εθνική Συμμετοχή) και 55,2% από ιδιωτική συμμετοχή⁶⁴.

Οι στόχοι που αφορούσαν τον τουρισμό στο Β' Κ.Π.Σ (1994 – 1999) ήταν⁶⁵:

- ✗ Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του Ελληνικού τουριστικού προϊόντος.
- ✗ Εκσυγχρονισμός της υφιστάμενης τουριστικής προσφοράς.
- ✗ Ανάπτυξη νέων, εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- ✗ Δημιουργία τουριστικής προσφοράς σε μη αναπτυγμένες περιοχές της χώρας.
- ✗ Άμβλυνση της εποχικότητας της ζήτησης.
- ✗ Προστασία και ανάδειξη αξιόλογων στοιχείων του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Στο πλαίσιο υλοποίησης του 2^{ου} Κ.Π.Σ είχαν προκηρυχθεί έξι μέτρα που αφορούσαν τον τουρισμό, τα οποία είναι⁶⁶:

- **METPO 1:** Θαλάσσιος Τουρισμός.
- **METPO 2:** Ορεινός, Οικολογικός, Πολιτιστικός και Θεραπευτικός Τουρισμός.
- **METPO 3:** Ενίσχυση επενδύσεων ποιοτικού εκσυγχρονισμού ξενοδοχειακών μονάδων, μετατροπής παραδοσιακών κτιρίων σε ξενοδοχειακά καταλύματα.
- **METPO 4:** Δημιουργία εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής.
- **METPO 5:** Ενίσχυση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων του τουρισμού και δίκτυα πληροφορικής.
- **METPO 6:** Ενέργειες επιμόρφωσης του ανθρώπινου δυναμικού στον τομέα του τουρισμού.

Τα αποτελέσματα του υποπρογράμματος αυτού ήταν⁶⁷:

- Δημιουργία 858 θέσεων ελλιμενισμού σε λιμένες αναψυχής (Με πόρους του Β' Κ.Π.Σ κατασκευάζονται στη χώρα συνολικά 3.901 θέσεις ελλιμενισμού σε 16 μαρίνες).
- Δημιουργία 445 θέσεων ελλιμενισμού σε καταφύγια τουριστικών σκαφών.
- Δημιουργία υποδομής για την ανάπτυξη νέων εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Εκσυγχρονισμός 34.942 ξενοδοχειακών κλινών.
- Δημιουργία 692 νέων ξενοδοχειακών κλινών σε παραδοσιακά ή διατηρητέα κτίσματα.

⁶⁴ www.gnto.gr

⁶⁵ www.gnto.gr

⁶⁶ www.gnto.gr

⁶⁷ www.gnto.gr

- Δημιουργία 22 ιδιωτικών εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής.
- Κινητοποίηση ιδιωτικών επενδύσεων 172.069.075 Ευρώ.
- Επέκταση της τουριστικής περιόδου.
- Διατήρηση και αύξηση των θέσεων στον Τομέα.

Όσον αφορά στο Γ' Κ.Π.Σ, οι δράσεις και οι πόροι του τουρισμού ενσωματώθηκαν στο επιχειρησιακό πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα», οι άξονες του οποίου ενθαρρύνουν, προωθούν και στηρίζουν την απασχόληση, την επιχειρηματικότητα, την καινοτομία, την ποιότητα. Οι βασικοί στόχοι είναι:

- ✘ Αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε όλους τους τομείς που συνθέτουν το τουριστικό προϊόν και διατήρηση του επιπέδου της ποιότητας αυτής.
- ✘ Εμπλουτισμός της σύνθεσης του τουριστικού προϊόντος με τη δημιουργία των υποδομών και την οργάνωση των ειδικών προϊόντων τα οποία μπορούν να προσελκύσουν ζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- ✘ Μείωση της εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας.
- ✘ Ενίσχυση της προβολής της χώρας ως τουριστικού προορισμού.
- ✘ Αναδιάρθρωση της τουριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Τα μέτρα που αφορούν άμεσα στον τομέα του τουρισμού είναι:

- ✓ **METPO 1.4:** Δομές υποστήριξης ΜΜΕ.
- ✓ **METPO 2.2:** Αναβάθμιση καταλυμάτων και ενίσχυση μικρομεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων.

Άξονας προτεραιότητας 5: Διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος – προβολή της Ελλάδας ως τουριστικού προορισμού. Μέτρα του άξονα 5 είναι:

- ✓ **METPO 5.1:** Ενίσχυση εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής – ποτά.
- ✓ **METPO 5.2:** Ολοκληρωμένες δράσεις εναλλακτικού τουρισμού – τουριστικά αγκυροβόλια.
- ✓ **METPO 5.3:** Τουριστική προβολή – μείωση της εποχικότητας
- ✓ **METPO 8.1:** Εκπαίδευση και κατάρτιση στον τομέα του τουρισμού.

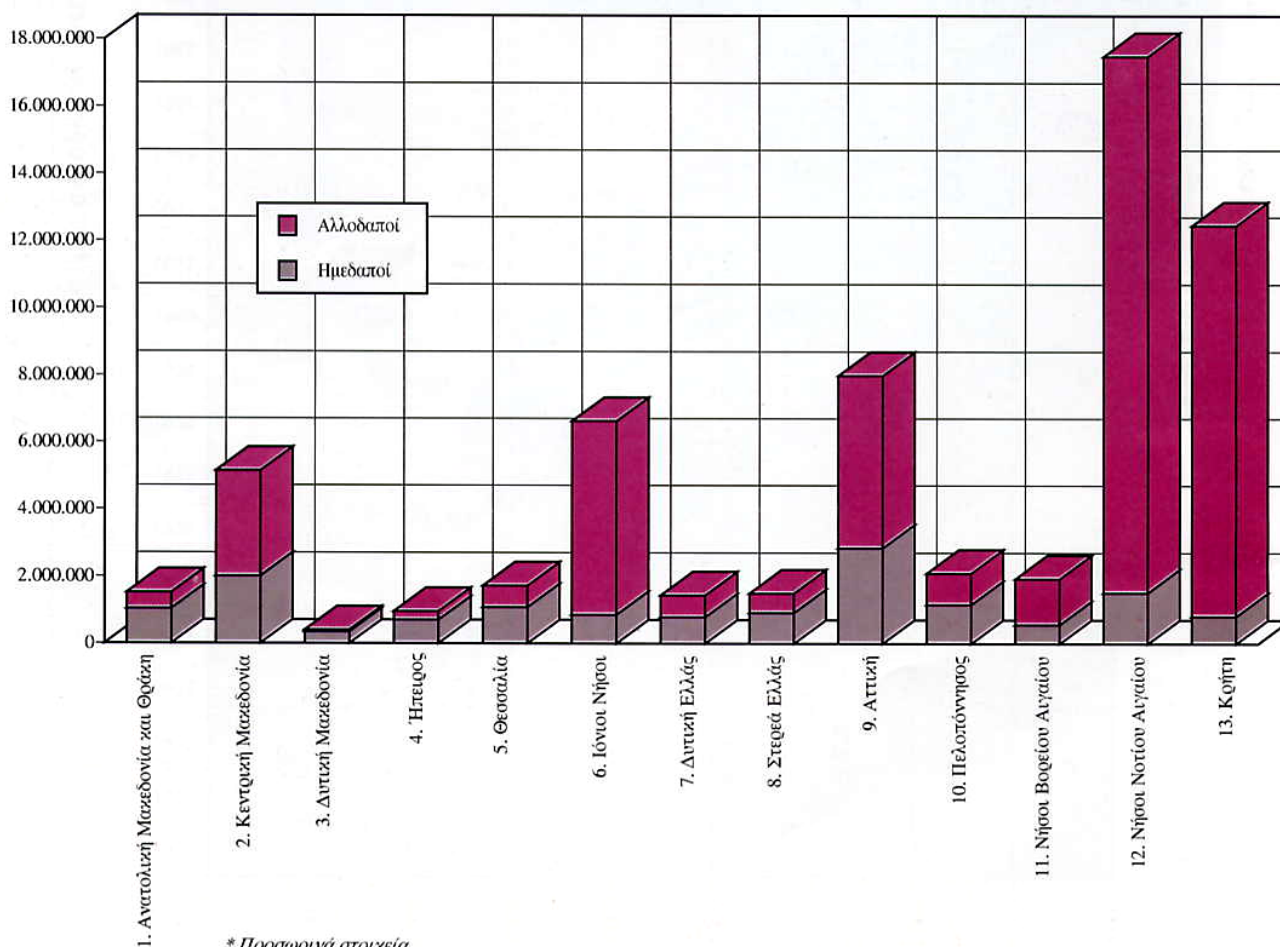
Το πρότυπο του μαζικού τουρισμού που επικρατεί στην Ελλάδα εμφανίζεται και στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης. Σε ορισμένες περιοχές της περιφέρειας υπάρχει μεγάλη εξάρτηση από τον θερινό τουρισμό. Παρόλο που η περιφέρεια έχει αξιόλογους πόρους (πολιτισμό, παράδοση, φυσικό περιβάλλον κ.ά) για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οι οποίες μπορούν να επιμηκύνουν την τουριστική περίοδο⁶⁸.

⁶⁸ «Μελέτη Σκοπιμότητας Επέκτασης – Ανάπτυξης Χιονοδρομικού Κέντρου Φαλακρού» σελ. 38

Στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης το 2000 λειτούργησαν 105.407 κλίνες. Και διανυκτέρευσαν το έτος αυτό 1.520.962 άτομα από τα οποία οι 1.040.682 ήταν ημεδαποί και οι 480.280 αλλοδαποί⁶⁹.

Διάγραμμα: 7

Διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα το 2000



Πηγή: Τουριστική Κίνηση

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε πως ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού της Ελλάδας ζει από τα τουριστικά επαγγέλματα. Μέχρι το 2000 οι αφίξεις των τουριστών στην Ελλάδα σημείωναν διακυμάνσεις από έτος σε έτος. Συγκεκριμένα το 2000 η Ελλάδα κατέλαβε

⁶⁹ «Τουριστική Κίνηση» σελ. 8

την 15^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των χωρών υποδοχής. Επίσης το κύριο μέσο αφίξεων των τουριστών είναι το αεροπλάνο. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται και μια ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού στην χώρα μας. Τέλος, η Ελλάδα παρουσιάζει τους χειρότερους δείκτες εποχικότητας μεταξύ των Μεσογειακών χωρών. Η Ελλάδα προσπαθεί να διορθώσει την κατάσταση αυτή με την υλοποίηση του Β' ΚΠΣ και του Γ' ΚΠΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ

2.1 Γεωγραφικός προσδιορισμός και γεωφυσικά χαρακτηριστικά του νομού Δράμας

Στην υποενότητα αυτή αναφέρονται βασικά χαρακτηριστικά του νομού Δράμας, όπως είναι ο γεωγραφικός προσδιορισμός του, η μορφολογία του εδάφους, το κλίμα, η χλωρίδα και η πανίδα του.

Ο νομός Δράμας διοικητικά ανήκει στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο της περιφέρειας και στο βορειοανατολικό άκρο της χώρας. Από το βορρά συνορεύει με τη Βουλγαρία, νότια με το νομό Καβάλας, ανατολικά με το νομό Ξάνθης και δυτικά με το νομό Σερρών.⁷⁰ Ο νομός διαιρείται σε οχτώ δήμους (Δράμας, Κάτω Νευροκοπίου, Προσοτσάνης, Νικηφόρου, Παρανεστίου, Δοξάτου, Καλαμπακίου, Σιταγρών) και μία κοινότητα (Σιδηρονέρου). Η πρωτεύουσα του νομού είναι η Δράμα.

Εικόνα: 1
Ευρύτερη περιοχή νομού Δράμας

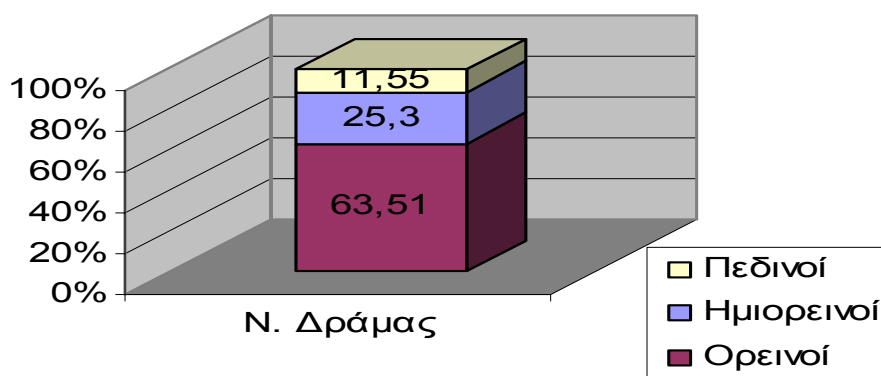


Πηγή: Τουριστικός οδηγός

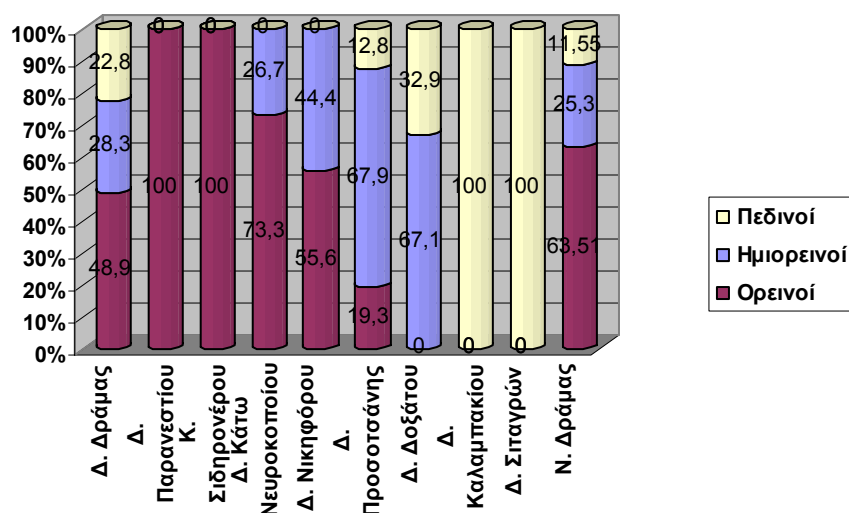
⁷⁰ «Αστυνομική Επιθεώρηση», Ιούλιος – Αύγουστος 2001, Τεύχος: 208, σελ. 496

Η συνολική έκταση του νομού είναι 3.468 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Το 63,51% της έκτασης του είναι ορεινές εκτάσεις, το 25,30% ημιορεινές εκτάσεις και μόνο το 11,55% είναι πεδινές εκτάσεις.⁷¹ Ο δήμος Παρανεστίου και η κοινότητα Σιδηρονέρου είναι ορεινοί, ενώ οι δήμοι Καλαμπακίου και Σιταγρών είναι οι πεδινοί.

Διάγραμμα: 8
Μορφολογία εδάφους στο νομό Δράμας



Διάγραμμα: 9
Μορφολογία εδάφους στους δήμους και την κοινότητα του νομού Δράμας



⁷¹ «Οδηγός Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων Νομού Δράμας», σελ. 6

Θεωρείται ο πλουσιότερος σε φυσικό περιβάλλον νομός της χώρας. Τα βουνά που τον περικλείουν είναι τα βουνά της Κεντρικής Ροδόπης με ψηλότερη κορυφή του Παρθένου Δάσους (1.953 μ.) στα βόρεια, τα όρη της Λεκάνης στα ανατολικά, τα βουνά του Μενοίκιου με ψηλότερη κορυφή το «Θαμνοτόπι» (1.952 μ.) και του Όρβηλου με υψηλότερη κορυφή (2.212 μ.), η οποία είναι το κοινό σύνορο Βουλγαρίας και των νομών Σερρών – Δράμας στα δυτικά και νότια⁷². Και διασχίζεται από τον ποταμό Νέστο και τις λίμνες του, όπου χωρίζει το νομό σε δύο τμήματα. Το βόρειο τμήμα αποτελείται από την οροσειρά της Κεντρικής Ροδόπης και στο νότιο τμήμα βρίσκονται τα υπόλοιπα βουνά συν το Φαλακρό όρος, όπου βρίσκεται στο κέντρο του νομού με υψηλότερη κορυφή τον «Προφήτη Ηλία» (2.232 μ.)⁷³. Στο νομό είναι έντονη η παρουσία του υδάτινου στοιχείου. Στα κεντρικά και βόρεια βρίσκεται ο ποταμός Νέστος και οι λίμνες του. Στα νότια υπάρχει ο ποταμός Αγγίτης και οι πηγές Βοϊράνης, Δράμας Μυλοποτάμου. Στον δήμο Κάτω Νευροκοπίου και συγκεκριμένα κοντά στο χωριό Λευκόγεια έχει δημιουργηθεί μια τεχνητή λίμνη⁷⁴.

Στο νομό Δράμας εμφανίζεται μεγάλη κλιματολογική ποικιλότητα και αυτό οφείλεται αφενός μεν, στην μορφολογική ποικιλότητα και αφετέρου στην υψομετρική διαφορά μεταξύ της υψηλότερης κορυφής του Φαλακρού όρους, που βρίσκεται στο νομό, και της πεδιάδας. Η υψομετρική αυτή διαφορά είναι περίπου 2000 μέτρα⁷⁵. Οι ορεινές περιοχές χαρακτηρίζονται από υγρό ηπειρωτικό κλίμα, ενώ οι πεδινές από μεσογειακό με τους μήνες Ιούνιο ως Σεπτέμβριο ξηρούς και τους υπόλοιπους εύκρατους. Στις πεδινές περιοχές η μέση μηνιαία θερμοκρασία αέρος των θερμότερων μηνών του έτους δεν υπερβαίνει τους 28°C, ενώ η μέση ημερήσια είναι συχνά μεγαλύτερη των 30°C, με ακραίες τιμές τους 35°C και 40°C κατά τη διάρκεια της ημέρας. Η μέση μηνιαία θερμοκρασία του αέρα για τους ψυχρούς μήνες βρίσκεται πάνω από τους 0°C, με ακραίες τιμές που φθάνουν τους -14° C ή και χαμηλότερα στους -20°C στο Κάτω Νευροκόπι, διότι δημιουργούνται θύλακες από ψυχρές μάζες που κινούνται από τα βουνά⁷⁶.

Οι περισσότερες βροχοπτώσεις εμφανίζονται τους χειμερινούς μήνες. Το μέσο ετήσιο ύψος βροχής στα πεδινά φθάνει τα 587 mm και στα ημιορεινά τα 778 mm, ενώ στα ορεινά όπου δεν έχουμε μετρήσεις, από εκτιμήσεις υπολογίζεται πως ξεπερνάει τα 1000mm⁷⁷.

⁷² «Αστυνομική Επιθεώρηση», Ιούλιος – Αύγουστος 2001, Τεύχος: 208, σελ. 496

⁷³ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 44 – 45

⁷⁴ www.drama.gr

⁷⁵ «Οδηγός Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων Νομού Δράμας», σελ. 6

⁷⁶ www.drama.gr

⁷⁷ www.drama.gr

Λόγω της γεωγραφικής θέσης, των κλιματικών συνθηκών και της γεωμορφολογίας του εδάφους, η βλάστηση του νομού Δράμας είναι πολύ πλούσια σε είδη και βιότοπους. Περιλαμβάνει όλες σχεδόν τις ζώνες βλάστησης που μπορούν να συναντηθούν στην Ελλάδα. Ξεκινώντας από τη Δράμα μέχρι το υψόμετρο των 400 μέτρων συναντάμε πρινώνες ή δασικές εκτάσεις με πουρνάρια, γαύρους, παλιούρια, κρανιές, πτελέες, βάτους κ.α.. Σε μεγαλύτερο υψόμετρο έως τα 800 μέτρα, συναντάμε τα δάση φυλλοβόλων δρυών. Στις πιο υγρές θέσεις της ζώνης αυτής εμφανίζονται σποραδικά ή κατά ομάδες σκλήθρα, λεπτοκαρυές, καρυδιές, οστρυές, φράξοι, κέδροι κ.α. Η επόμενη ζώνη, η οποία φτάνει μέχρι τα 1.800 μέτρα χαρακτηρίζεται από δάση οξιάς, δάση μαύρης πεύκης και άλλα είδη τα οποία είναι η ελάτη, ο άρκευθος, η λευκή τρεμούσα, η σημύδα, οι ιτιές, ο βάτος των ιδαιών, ο αδριανός, οι σορβιές, τα σφενδάμια, τα μύρτιλλα και άλλα. Παράλληλα με τα δάση της οξιάς και σε υψόμετρα 1.000 – 1.950 μέτρων υπάρχουν και τα δάση των ψυχροβίων κωνοφόρων⁷⁸.

Η χλωρίδα του νομού Δράμας είναι πλούσια σε είδη, τα οποία ξεπερνούν τα 1.000 και πολλά από τα οποία είναι μοναδικά για τον Ελλαδικό χώρο. Αποτέλεσμα της πλούσιας χλωρίδας και του μεγάλου υψομετρικού εύρους που υπάρχει στο νομό Δράμας είναι η πλούσια πανίδα. Είναι πλούσια σε είδη και πληθυσμούς. Πολλά από τα είδη που αποτελούν την πανίδα του νομού είναι σπάνια όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και της Ευρώπης. Στο νομό υπάρχουν περισσότερα από 150 είδη πουλιών και ζουν τουλάχιστον 32 είδη θηλαστικών. Πολλά από τα είδη προστατεύονται από διάφορες κοινοτικές οδηγίες, συγκεκριμένα πολλά από τα είδη της άγριας πανίδας και οι βιότοποι τους, προστατεύονται από την κοινοτική οδηγία 92/43⁷⁹.

Εκτός την πλούσια βλάστηση ο νομός Δράμας έχει και ένα πλούσιο υπέδαφος, στο οποίο υπάρχει ένας αξιόλογος ορυκτός πλούτος σε βιομηχανικά ορυκτά, κοιτάσματα και κυρίως μάρμαρα. Στο νότιο πεδινό τμήμα του νομού υπάρχουν λιγνιτικά κοιτάσματα και τύρφη⁸⁰.

Ο νομός Δράμας βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο της χώρας και εμφανίζει μεγάλη κλιματολογική και μορφολογική ποικιλότητα. Επίσης χαρακτηριστικό του νομού είναι η πλούσια χλωρίδα και πανίδα του.

⁷⁸ www.drama.gr

⁷⁹ « Τουριστικός οδηγός» σελ. 56 – 58

⁸⁰ www.drama.gr

2.2 Η ιστορία, ο πολιτισμός και η αρχιτεκτονική κληρονομιά του νομού Δράμας

Στην συνέχεια θα εξετάσουμε την ιστορία και τον πολιτισμό στο νομό Δράμας, ξεκινώντας από την παλαιολιθική εποχή, συνεχίζοντας στην νεολιθική, την εποχή του χαλκού, τους κλασικούς χρόνους, τους ρωμαϊκούς χρόνους, τους βυζαντινούς και φτάνοντας μέχρι το σήμερα. Παράλληλα θα αναφερθούμε και στην αρχιτεκτονική των οικισμών και των κτιρίων της περιοχής.

Οι πρώτοι άνθρωποι που εμφανίζονται στο νομό Δράμας είναι νομάδες κυνηγοί κατά τη μέση Παλαιολιθική εποχή (50.000π.χ.). Αρχικά ζουν σε σπηλιές και βραχοσκεπή, δηλαδή φυσικά ανοίγματα μέσα σε ασβεστολιθικό πέτρωμα, όπου προφυλάγονται από τους κινδύνους του περιβάλλοντος και αναπτύσσουν τις δραστηριότητες της καθημερινής τους ζωής. Εκτός από κυνηγοί συνεχίζουν να είναι και συλλέκτες άγριων καρπών και φυτών, τα οποία εντοπίζουν περιστασιακά στις καθημερινές τους διαδρομές. Τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν ήταν λίθινα, όπως μαχαίρια, πελέκια, αιχμές για βέλη και ακόντια, που φανερώνουν πολύπλοκες μεθόδους κυνηγιού. Την περίοδο αυτή ελάχιστες θέσεις έχουν εντοπιστεί και ερευνηθεί όπως για παράδειγμα στο Αρκουδόρεμα, που βρίσκεται στον δήμο Παρανεστίου, από τις οποίες αντλούμε λίγες πληροφορίες για τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής των πρώτων ανθρώπων (50.000π.χ. – 10.000π.χ.). Η μόνη ανασκαφική έρευνα της χρονικής αυτής περιόδου έγινε στο σπήλαιο των πηγών Αγγίτη. Μέχρι το 6.200π.χ. οι άνθρωποι στην περιοχή συνεχίζουν να ζουν νομαδικά σε σπηλιές ως κυνηγοί και συλλέκτες⁸¹.

Κατά την αρχαιότερη νεολιθική περίοδο δεν έχουν βρεθεί ίχνη οικισμών στη περιοχή Δράμας μέχρι σήμερα. Κατά τη μέση νεολιθική περίοδο (5.400π.χ. – 4.900π.χ.) αρχίζουν να δημιουργούνται οικισμοί, οι οποίοι ιδρύονται στη πεδιάδα για την καλύτερη απασχόληση των ανθρώπων στην καλλιέργεια της γης και κοντά σε πηγές νερού και ποταμούς. Στη μέση νεολιθική περίοδο ανήκουν οι οικισμοί των Σιταγρών, Δοξάτ Τεπέ, Καλλιφύτου, Κεφαλαρίου, Μηλοποτάμου, Μεγαλόκαμπου, Ξηροποτάμου, Ζωοδόχου Πηγής Μηλοποτάμου και Δράμας στη θέση Αρκαδικός⁸². Όλοι οι ανωτέρω οικισμοί βρίσκονται σε μικρούς λόφους («τούμπες») από τους οποίους η ανασκαφική έρευνα προχώρησε σε δύο από αυτούς, των Σιταγρών και του Αρκαδικού, δίνοντας αξιόλογες πληροφορίες για την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τις καλλιέργειες και την εξημέρωση των ζώων. Τα σπίτια κατά την εποχή αυτή με βάση τις ανασκαφικές μαρτυρίες είναι ενός χώρου, ορθογώνια, κατασκευασμένα με ξύλινο σκελετό και

⁸¹ « Τουριστικός οδηγός» σελ. 20

⁸² «Η Δράμα 7000χρόνια. Μελέτες για την πόλη και την περιοχή της προϊστορίας – ιστορίας – πολιτισμού» σελ. 16

τοίχους από πλεκτά κλαδιά καλυμμένα από πηλό. Τα υλικά δομής που χρησιμοποιούν είναι κλαδιά, ξύλα και πηλός⁸³.

Κατά την νεότερη νεολιθική περίοδο έχουμε την ίδρυση νέων οικισμών στην περιοχή Δράμας που οφείλεται στη συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ανθρώπων στις πηγές νερού και σε παρόχθια σημεία των ποταμών. Επίσης συνεχίζεται και επεκτείνεται η κατοίκηση των οικισμών της προηγούμενης περιόδου. Στην περίοδο αυτή ανήκουν οι οικισμοί των Σιταγρών, Μεγαλοκάμπου, Πετρούσης, Μηλοποτάμου, Ζωοδόχου Πηγής Μηλοποτάμου, Δοξάτ Τεπέ, Καλαμπάκ Τεπέ, Καλού Αγρού, Συκιά Καλαμπακίου, Ξηροποτάμου και Δράμας. Όλοι αυτοί οι οικισμοί κατοικούνται και κατά την χαλκολιθική περίοδο⁸⁴.

Στην εποχή του χαλκού (3.600π.χ. – 1.050π.χ.) συνεχίζεται στον νομό η ζωή στους νεολιθικούς οικισμούς, ενώ δημιουργούνται και νέοι όπως στα χωριά Πετρούσα, Άνω Συμβολή, Νικηφόρος και Πλατανιά. Δημιουργούνται νέου τύπου οικισμοί, εμφανίζεται η κατεργασία των μετάλλων και οι κάτοικοι παράγουν κράματα χαλκού και κασσιτέρου. Παράλληλα μετακινούνται πληθυσμοί, αναπτύσσεται το εμπόριο, παρατηρούνται πολιτιστικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές. Στην εποχή του σιδήρου (1.050π.χ. – 700π.χ.) συνεχίζεται η ζωή των οικισμών της Ύστερης Χαλκοκρατίας, ενώ αναπτύσσονται νέοι, τόσο στα πεδινά όσο και σε ορεινές οχυρές θέσεις (πχ οχυρός λόφος Πλατανιάς) από ανασκαφές στην περιοχή της Δράμας ανακαλύφθηκαν τρεις τύμβοι και πλούσια κτερίσματα, όπως όπλα, κοσμήματα και εργαλεία⁸⁵.

Κατά τους Αρχαϊκούς χρόνους (700π.χ. – 480π.χ.) από την μέχρι σήμερα ανασκαφική έρευνα έχουν αναβρεθεί δείγματα κεραμικής από την ευρύτερη περιοχή της Δράμας, το οποίο φανερώνει επικοινωνία της περιοχής με τα παράλια της Μακεδονίας από τον 7^ο π.χ. αιώνα. Κατά τους Κλασσικούς (5^{ος} - μέσα 4^{ου} π.χ. αιώνα) χρόνους και κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους (μέσα 4^{ου} π.χ. αιώνα – 1^{ου} π.χ. αιώνα) η περιοχή ακμάζει μετά την ένταξη της στο Βασίλειο της Μακεδονίας από το Φίλιππο Β' (356π.χ.) και εξελληνίζονται οι Θράκες που κατοικούν στην ευρύτερη περιοχή από τους πρώιμους χρόνους. Σε ολόκληρη την περιοχή της αρχαίας Θράκης ξεχώριζε η λατρεία του Βάκχου – Διονύσου με βασικό της στοιχείο την έκσταση των χορευτών με κρασί και χορό. Απόηχος της Διονυσιακής λατρείας είναι τα σημερινά παραδοσιακά δρώμενα που αναβιώνουν στην περιοχή (πχ "Μπαμπούγεροι")⁸⁶.

⁸³ « Τουριστικός οδηγός» σελ. 22

⁸⁴ «Η Δράμα 7000χρόνια. Μελέτες για την πόλη και την περιοχή της προϊστορία – ιστορία – πολιτισμός» σελ. 17

⁸⁵ www.drama.gr

⁸⁶ « Τουριστικός οδηγός» σελ. 26 – 27

Κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους (1^{ος} αιώνας π.χ. – 4^{ος} αιώνας π.χ.) η ευρύτερη περιοχή του νομού Δράμας εντάχθηκε στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία και αποικήθηκε από παλαίμαχους ρωμαίους στρατιώτες στους οποίους χαρίστηκαν μεγάλες εκτάσεις γης. Μέσα στα όρια της Ρωμαϊκής αποικίας είχαν σημαντική θέση οι ακροπόλεις – κάστρα τα οποία βρισκόντουσαν σε θέσεις οχυρωμένες σε λόφους για να ελέγχουν δρόμους και αξιόλογα ποτάμια περάσματα προς την ενδοχώρα. Τα πιο αξιόλογα από αυτά είναι της Πλατανιάς, της Αδριανής, των Πύργων, των Πηγών του ποταμού Αγγίτη και του Ξηροποτάμου όπου εντοπίστηκε και τμήμα Ρωμαϊκού Υδραγωγείου. Την ίδια περίοδο δημιουργήθηκε και η μεγαλύτερη οδική αρτηρία, η Εγνατία οδός, η οποία περνούσε από την περιοχή της Δράμας και συνέδεε την Ρώμη με το Βυζάντιο (Κωνσταντινούπολη)⁸⁷.

Κατά τους Βυζαντινούς χρόνους (4^ο αιώνα μ.χ. – 14^ο αιώνα μ.χ.) οι ιστορικές πηγές είναι ελάχιστες για το νομό Δράμας και μέχρι τα σημερινά δεδομένα δεν προκύπτουν ότι στην περιοχή είχαν αναπτυχθεί σημαντικά αστικά κέντρα. Η οικονομία του τόπου παρέμενε αγροτική με την γη να είναι μοιρασμένη σε μεγάλες ιδιοκτησίες και μετόχια μοναστηριών. Το 1383 μ.χ. η ευρύτερη περιοχή κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς Τούρκους, μέχρι την απελευθέρωση της το 1912. Από ανασκαφικές έρευνες έχουν ανεβρεθεί αρκετά αρχαιολογικά ευρήματα από τα οποία προκύπτει ότι υπήρχαν πολλές παλαιοχριστιανικές θέσεις, οι σημαντικότερες των οποίων στο Κεφαλάρι, Προσοτσάνη, Σιταγροί, Αργυρούπολη, Αδριανή και Πλατανιά⁸⁸.

Σε όλα τα ανωτέρω σημεία ανακαλύφθηκαν παλαιοχριστιανικά εκκλησάκια και ναΐδρια, ενώ συνολικά στο νομό υπάρχουν 33 μεταβυζαντινές εκκλησίες. Με βάση την αρχιτεκτονική τους οι εκκλησίες χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: Στην πρώτη ανήκουν οι μονόχωρες δρομικές βασιλικές, στη δεύτερη οι τρίκλιτες ξυλόστεγες βασιλικές με διάφορες παραλλαγές και στην Τρίτη οι σταυροειδείς εγγεγραμμένες με τρούλο. Ο πιο συνηθισμένος τύπος είναι ο δεύτερος, ο οποίος επικράτησε σε όλη την Μακεδονία κατά την Τουρκοκρατία και διακρίνονται από μορφολογική και κατασκευαστική λιτότητα που οφείλεται στην έλλειψη οικονομικών πόρων⁸⁹.

Η αρχιτεκτονική των οικισμών ήταν ανάλογη του κλίματος, της μορφολογίας του εδάφους, στα οικοδομικά υλικά που υπήρχαν, στο τρόπο ζωής και των ασχολιών των κατοίκων. Στην ύπαιθρο του νομού και ιδιαίτερα στα ορεινά και ημιορεινά τμήματά της συναντούμε αξιόλογους παραδοσιακούς οικισμούς με ιστορικό, πολιτιστικό αλλά και

⁸⁷ www.drama.gr

⁸⁸ « Τουριστικός οδηγός» σελ 30 – 31

⁸⁹ www.drama.gr

αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Δείγματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής των οικισμών της υπαίθρου μπορεί κανείς να συναντήσει στο Παγονέρι, τα Λευκόγεια, το Περιθώρι, το Νευροκόπι, τον Γρανίτη, την Καλή Βρύση, την Καλλιθέα, τα Κοκκινόγεια, την Προσοτσάνη, τον Νικηφόρο, την Ψηλή Ράχη, το Τείχος, το Καπνόφυτο, τον Θόλο, την Πρασινάδα, την Κρήνη και τη Στέρνα. Στην ύπαιθρο υπήρχαν τα αγροτόσπιτα και τα αρχοντικά⁹⁰.

Βοηθητικά κτίσματα του αγροτικού σπιτιού είναι οι στάβλοι, οι αποθήκες, το πλυσταριό, ο φούρνος. Όλοι οι βοηθητικοί χώροι βρίσκονται μέσα στην αυλή του σπιτιού και περιστοιχίζονται από ψηλό μανδρότοιχο. Τα έπιπλα που διαθέτουν είναι τα απαραίτητα, απλά και λιτά, φτιαγμένα τις περισσότερες φορές από τους ίδιους. Ξύλινες εντοιχισμένες ντουλάπες («μεσάνδρες»), ξύλινα ράφια για την τοποθέτηση σκευών, το «σεντούκι» (το μπαούλο), ο «σοφράς» (χαμηλό τραπέζι φαγητού), οι καναπέδες στρωμένοι με τα πολύχρωμα υφαντά μάλλινα «κιλίμια»⁹¹.

Τα αρχοντικά του περασμένου αιώνα ήταν κατοικίες εύπορων οικογενειών, «μπέηδων», καπνομεσιτών και γεωργοκτηνοτρόφων. Έχουν μεγαλύτερο όγκο από τα συνηθισμένα αγροτόσπιτα, καλύτερη κατασκευή, προσεγμένες λεπτομέρειες και αξιόλογα μορφολογικά στοιχεία. Ο χώρος κάτω από το «χαγιάτι» είναι ανοικτός, ενιαίος με την αυλή, ενώ το «χαγιάτι» που καλύπτει όλη τη νότια όψη είναι κλεισμένο από πολλά συνεχόμενα παράθυρα. Ο όροφος διαθέτει συνήθως ένα ή δύο «μουσαφίρ-οντάδες» (δωμάτια για τους επισκέπτες) που χρησιμεύουν σαν χώροι υποδοχής ή ξεκούρασης. Κατασκευάζονται από «τσατμά» (είδος ελαφριάς τοιχοποιίας) πάνω σε πέτρινη βάση και έχουν αρκετά ανοίγματα σε όλους τους τοίχους, προσφέροντας ενδιαφέρουσα θέα. Διαθέτουν πλούσια διακόσμηση στα ταβάνια, στους τοίχους, στα ανοίγματα. Τα οικοδομικά υλικά που χρησιμοποιούσαν ήταν η πέτρα και το ξύλο. Ξύλινα είναι τα κουφώματα, τα δάπεδα, οι οροφές, οι εξώστες, η στέγη. Η στέγη του σπιτιού, τετράρριχτη, με μικρές κλίσεις, καλύπτεται με βυζαντινά κεραμίδια. Τα παράθυρα δεν παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Όμως σε μερικά αρχοντικά σπίτια διακρίνουμε ενδιαφέροντα ξύλινα σκαλιστά αετώματα. Επίσης και οι πόρτες δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερη επεξεργασία. Πάνω από την κυρία είσοδο, στο μέσο του τοίχου της κυρίας όψης, τοποθετούν μια πλάκα με χαραγμένο το έτος ανέγερσης της οικοδομής. Τα σπίτια που διατηρούν αναλλοίωτη την αρχιτεκτονική τους μορφή είναι στην πλειονότητά τους εγκαταλελειμμένα⁹².

⁹⁰ www.drama.gr

⁹¹ www.drama.gr

⁹² «Τουριστικός οδηγός» σελ. 96 – 98

Εικόνα: 2

Αγροτόσπιτο ανοικτού τύπου



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Το 19^ο αιώνα σε όλη την Ευρώπη επικράτησε ο νεοκλασικισμός στην αρχιτεκτονική, η τάση αυτή άρχισε να μεταδίδεται και στην Ελλάδα. Στην πόλη της Δράμας τα δημόσια κτίρια, τα διοικητήρια, οι στρατώνες και τα σχολεία κτίζονται με κλασικιστικά στοιχεία. Τα ιδιωτικά κτίρια στην πόλη της Δράμας, από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, άρχισαν να έχουν στοιχεία του νεοκλασικισμού. Το σπίτι που σήμερα ανήκει στην οικογένεια Καληώρα κτίστηκε το 1875. Στη διαμόρφωση της κάτοψης του σπιτιού αυτού και στη διάπλαση των όψεων του έχουν επικρατήσει στοιχεία του νεοκλασικισμού⁹³.

⁹³ «Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και Πολιτισμός» σελ. 359

Εικόνα: 3
Σπίτι Καληώρα



Πηγή: Η Δράμα και η περιοχή της

Από το 1912 και μετά στην Δράμα, σε όλες τις εκφράσεις της οικοδομικής δραστηριότητας είχε επικρατήσει ο νεοκλασικισμός. Τα ιδιωτικά κτίρια που χτίζονταν στη Δράμα ήταν ισόγεια, διώροφα και πολυώροφα. Τα ισόγεια είναι καταστήματα ή κατοικίες. Στα διώροφα η χρήση μπορεί να είναι μόνο για κατοικία ή το ισόγειο να είναι για μαγαζί και ο όροφος κατοικία. Στα πολυώροφα το ισόγειο προορίζεται για κατάστημα και ο όροφος για κατοικία⁹⁴.

Οι επιδράσεις της ώριμης κλασικιστικής περιόδου με τα Αναγεννησιακά στοιχεία είναι φανερές. Το σχήμα είναι απλό, γεωμετρικό. Η τριμερής διαίρεση της όψης κατά μήκος είναι χαρακτηριστικό των σπιτιών. Κατά τον 19^ο αιώνα το κύμα του εκλεκτισμού επηρεάζει την αρχιτεκτονική φυσιογνωμία και της Δράμας. Παράλληλα εμφανίζεται ένας νέος τύπος κατοικίας. Στον τύπο αυτό τμήμα της κάτοψης έχει πυργοειδή διαμόρφωση. Η πορεία του νεοκλασικισμού και του εκλεκτικισμού ανακόπηκε τον 20^ο αιώνα από το Β' παγκόσμιο πόλεμο και από την επικράτηση άλλων ρευμάτων στην αρχιτεκτονική⁹⁵.

⁹⁴ «Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και Πολιτισμός» σελ. 359

⁹⁵ «Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και Πολιτισμός» σελ. 359 – 360

Εικόνα: 4
Το αρχοντικό του καπνέμπορου Τζήμου



Πηγή: Μακεδονία. Η Δράμα.

Εικόνα: 5
Αστική Κατοικία Δράμα



Πηγή: Τουριστικός οδηγός Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Μπορούμε να συμπεράνουμε, από τα παραπάνω, ότι η ιστορία στο νομό Δράμας ξεκινάει από πολύ παλιά, καθώς από το έτος 5000 π.χ. αναφέρονται οικισμοί στην περιοχή, ενώ από τον 4^ο αιώνα και μετέπειτα, δηλαδή κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους η περιοχή ακμάζει και αναπτύσσεται αξιόλογος πολιτισμός, χωρίς όμως να ξεχωρίσει ποτέ στον Ελλαδικό χώρο. Παράλληλα πολύ ενδιαφέρουσα χαρακτηρίζεται και η αρχιτεκτονική των οικισμών που είναι ανάλογη του κλίματος, της μορφολογίας του εδάφους και γενικά των επικρατουσών συνθηκών.

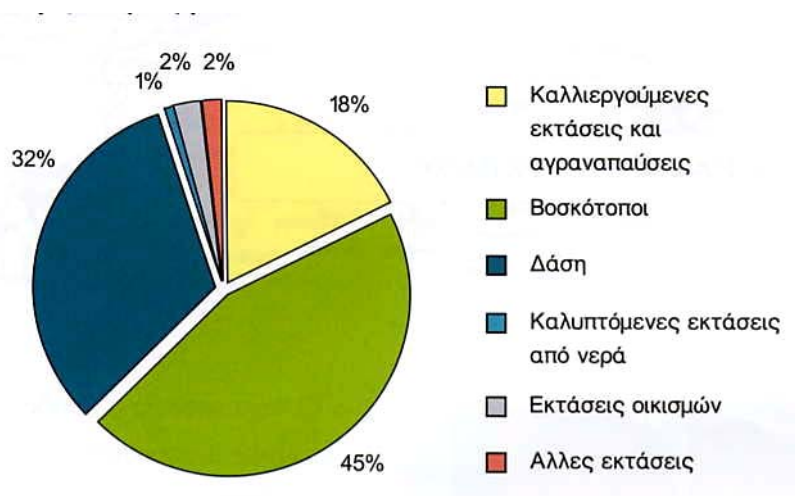
2.3 Οι χρήσεις γης στο νομό Δράμας

Στην παρακάτω ενότητα αναφερόμαστε στις χρήσεις γης στο νομό Δράμας και στους Ο.Τ.Α του νομού, δηλαδή στη διάρθρωση του εδάφους, εάν είναι ορεινός ή όχι ο νομός και τα ποσοστά των εκτάσεων που καταλαμβάνονται από δάση, βοσκοτόπια, καλλιεργούμενες εκτάσεις κ.α..

Ο νομός Δράμας έχει έκταση 3.468 τ.χλμ., είναι έντονα ορεινός, και παρουσιάζει μεγαλύτερο ποσοστό ορεινών και ημιορεινών εκτάσεων σε σύγκριση με την περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, αλλά και με την υπόλοιπη χώρα. Κατά βάση στο νομό κυριαρχούν τα δάση και οι βοσκότοποι λόγω της έντονης ορεινής γεωμορφολογίας του. Συγκεκριμένα το 45% της έκτασης του αποτελείται από βοσκότοπους και το 32% από δασικές εκτάσεις. Εντούτοις σημαντικό είναι και το ποσοστό των καλλιεργούμενων εδαφών και αγροναπαύσεων το οποίο φτάνει στο 18%. Παράλληλα το 1% του νομού καλύπτεται από νερά και το 2% από οικισμούς. Τέλος, το υπόλοιπο 2% του εδάφους καλύπτεται από άλλων ειδών εκτάσεις.

Διάγραμμα: 10

Χρήσεις γης στο νομό Δράμας

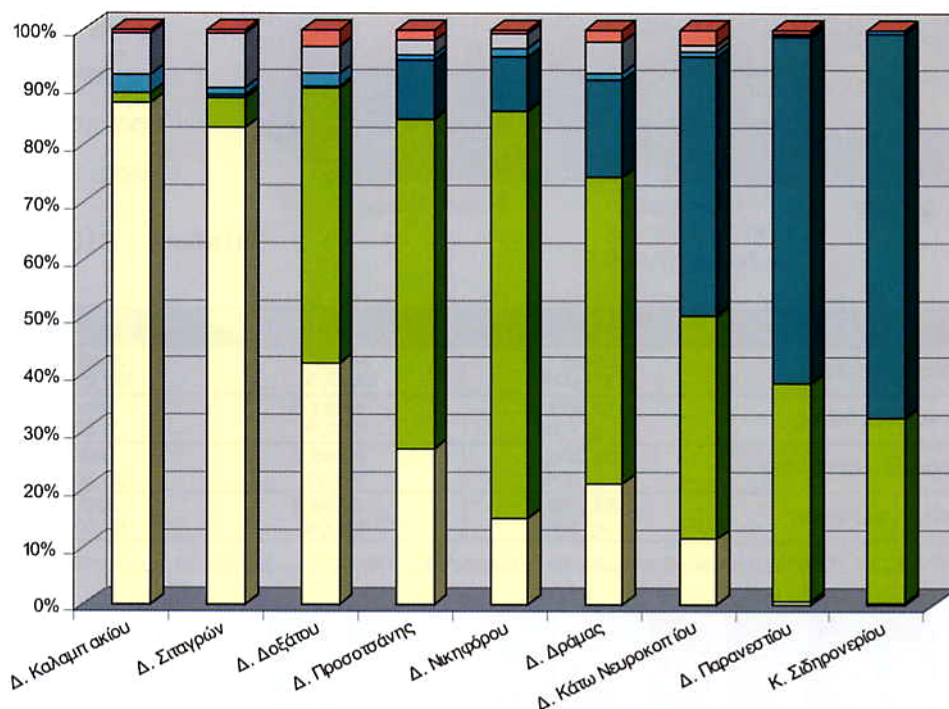


Πηγή: Οδηγός επιχειρηματικών δραστηριοτήτων νομού Δράμας

Από τους οκτώ δήμους του νομού Δράμας και τη μία κοινότητα οι δήμοι με τις περισσότερες καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγροναπαύσεις είναι ο δήμος Καλαμπακίου, ο δήμος Σιταγρών και ο δήμος Δοξάτου. Αντιστρόφως ανάλογα οι δήμοι στους οποίους κυριαρχούν οι βοσκότοποι και τα δάση είναι ο δήμος Νικηφόρου, ο δήμος Κάτω Νευροκοπίου, ο Δήμος Παρανεστίου και η κοινότητα Κάτω Σιδηρονέρου.

Διάγραμμα: 11

Η διάρθρωση των χρήσεων γης στους Ο.Τ.Α του νομού Δράμας



Πηγή: Οδηγός επιχειρηματικών δραστηριοτήτων νομού Δράμας

Πίνακας: 5

	Σύνολο Χώρας	Α.Μ.Θ.	Ν. Δράμας
Σύνολο έκτασης (τ.χλμ)	131.957,40 100%	19.146,10 100%	3.468 100%
Καλλιεργούμενες (τ.χλμ)	39.436,60 29,90%	7.676,30 40,10%	624,24 18%
Βοσκότοποι (τ.χλμ)	52.170,40 39,50%	4.817,40 25,20%	1.560,6 45%
Δάση (τ.χλμ)	29.402,10 22,30%	4.790,80 25%	1.109,76 32%
Καλυπτόμενες από νερά (τ.χλμ)	2.996 2,30%	646,1 3,40%	34,68 1%
Οικισμοί κλπ (τ.χλμ)	5.303,20 4%	734,7 3,80%	69,36 3 %
Άλλες εκτάσεις (τ.χλμ)	2.649,20 2%	480,7 2,50%	69,36 3%

Πηγή: Οδηγός επιχειρηματικών δραστηριοτήτων νομού Δράμας

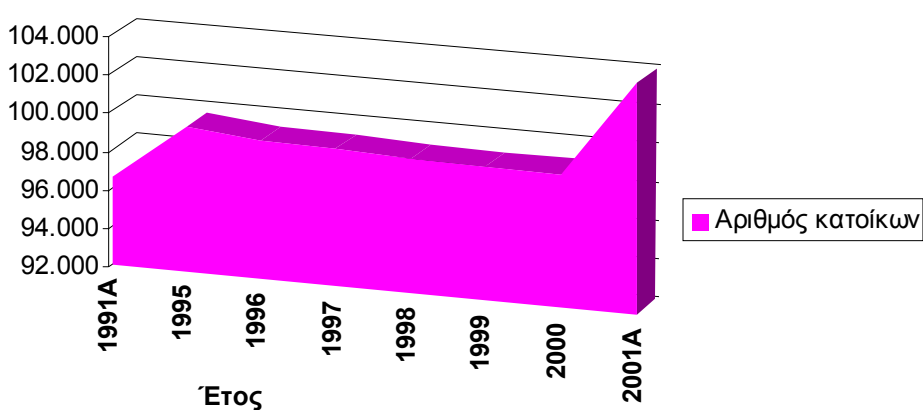
Συμπερασματικά, προκύπτει ότι ο νομός Δράμας είναι κατά βάση ορεινός, και στο σύνολο της έκτασής του κυριαρχούν τα δάση και τα βοσκοτόπια, ενώ οι καλλιεργούμενες εκτάσεις του είναι αρκετά μικρότερες από το μέσο όρο της χώρας.

2.4 Δημογραφικά στοιχεία του νομού Δράμας

Στη συνέχεια, θα αναλύσουμε το νομό Δράμας από δημογραφική άποψη και θα αναφερθούμε στην φυσική εξέλιξη του νομού.

Ο νομός συγκεντρώνει το 0,9% του πληθυσμού της χώρας⁹⁶. Ο πραγματικός πληθυσμός του νομού στην απογραφή του 2001 είναι 103.975 από τους οποίους οι 88.717 είναι ομοδημότες, οι 12.494 ετεροδημότες και οι 2.764 αλλοδαποί. Από τον συνολικό πληθυσμό του νομού οι 65.589 μένουν σε αστικές περιοχές και οι 38.386 σε αγροτικές περιοχές⁹⁷.

Διάγραμμα: 12
Δημογραφική εξέλιξη νομού Δράμας



Μεταξύ των απογραφών 1991 όπου ο πληθυσμός ήταν 96.554 κάτοικοι του νομού Δράμας και το 2001 ο πληθυσμός ανέρχεται στους 103.975 κατοίκους. Δηλαδή υπάρχει μια αύξηση του πληθυσμού της τάξεως 7,7%. Από το 1995 έως το 1999 υπάρχει μια φυσική

⁹⁶ «Οι νομοί της Ελλάδος»

⁹⁷ ΕΣΥΕ

μείωση του πληθυσμού. Το ποσοστό φυσικής μείωσης του πληθυσμού του 1998 (-2,5) υποχωρεί το 1999 στο -1,6⁹⁸. Από το 2000 και έπειτα παρατηρείται μια αυξητική τάση του πληθυσμού.

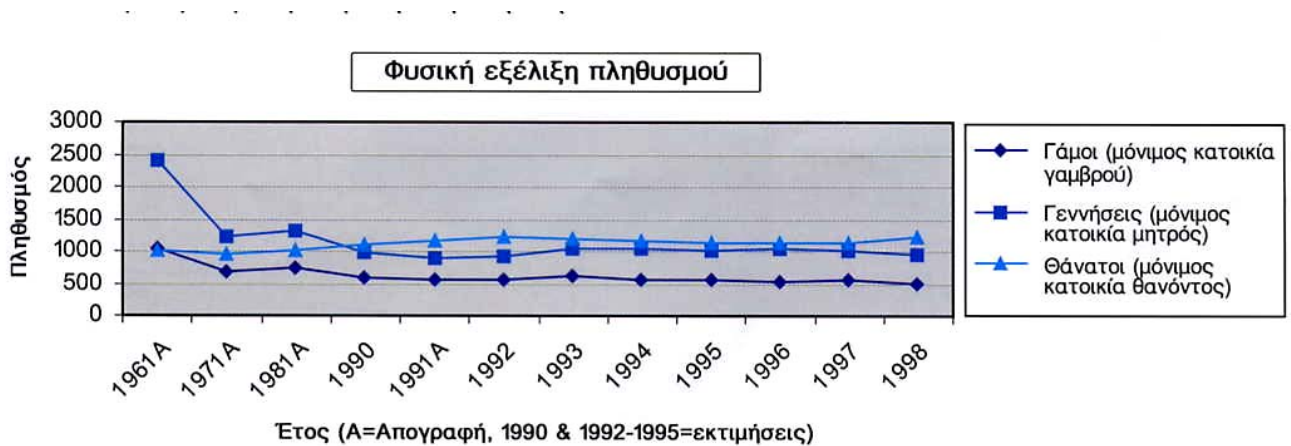
Πίνακας: 6

Πληθυσμός	1991 ^A	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ^A
Αριθμός κατοίκων	96.554	99.519	99.202	99.144	98.957	98.887	98.910	103.975
Πυκνότητα πληθυσμού κάτοικοι/τ.μ.	28	28,7	28,6	28,6	28,5	28,5	28,5	29,9
Φυσική αύξηση πληθυσμού/1000 κατοίκους		-1,3	-1	-1,4	-2,5	-1,6	-1,9	-2,9

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Η μείωση του πληθυσμού έως το 1998 ήταν συνέπεια της μείωσης των γάμων και των γεννήσεων. Έκτοτε όμως ο νομός παρουσιάζει μια σταθερή πορεία⁹⁹.

Διάγραμμα: 13



Πηγή: Η Ελλάδα με αριθμούς 2003

⁹⁸ «Οι νομοί της Ελλάδος»

⁹⁹ «Οδηγός Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων Νομού Δράμας», σελ. 13

Πίνακας: 7

Πληθυσμός	1991A	1995	1996	1997	1998	1999
Γάμοι (μόνιμη κατοικία γαμπρού)	556	554	512	539	491	481
Γεννήσεις (μόνιμη κατοικία μητέρας)	884	996	1.018	991	952	920
Θάνατοι (μόνιμη κατοικία θανόντος)	1.149	1.127	1.114	1.127	1.199	1.075

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Προκύπτει ότι τα τελευταία χρόνια, υπάρχει μια σταθερότητα στην φυσική αύξηση του πληθυσμού, ενώ υπήρξε μια σημαντική μείωση στα μέσα της δεκαετίας του 1990 λόγω μείωσης των γάμων και των γεννήσεων. Γενικά προκύπτει για έναν αραιοκατοικημένο νομό, με τα 2/3 του πληθυσμού να μένουν σε αστικές περιοχές, δείχνοντας έτσι την εγκατάλειψη της υπαίθρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

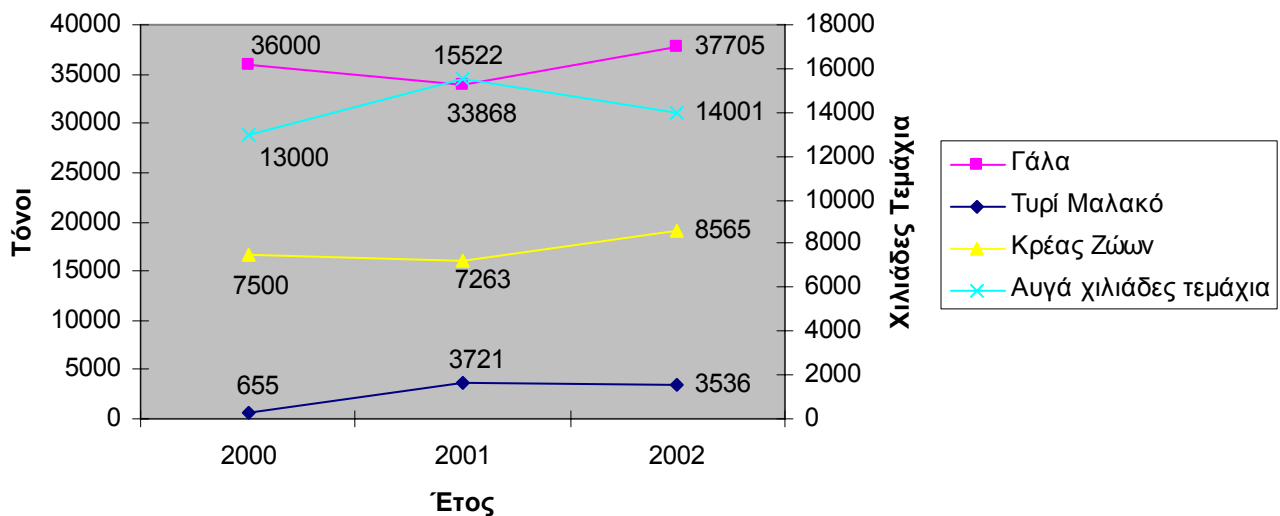
ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΔΡΑΜΑΣ

3.1 Το παραγωγικό σύστημα

Παρακάτω θα αναφερθούμε στο παραγωγικό σύστημα για το νομό Δράμας και θα αναλύσουμε τον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα, κατά πόσο είναι αναπτυγμένοι και οι δυνατότητες που υπάρχουν για τον κάθε τομέα.

Η γεωγραφική θέση και η μορφολογία του εδάφους στο νομό Δράμας συνέβαλαν στην ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα σε ένα από τους πλέον βασικούς παράγοντες διαμόρφωσης του τοπικού εισοδήματος. Ο νομός διαθέτει αξιόλογη κτηνοτροφία με ιδιαίτερα αναπτυγμένη την αγελαδοτροφία, την αιγοπροβατοτροφία και τη χοιροτροφία.

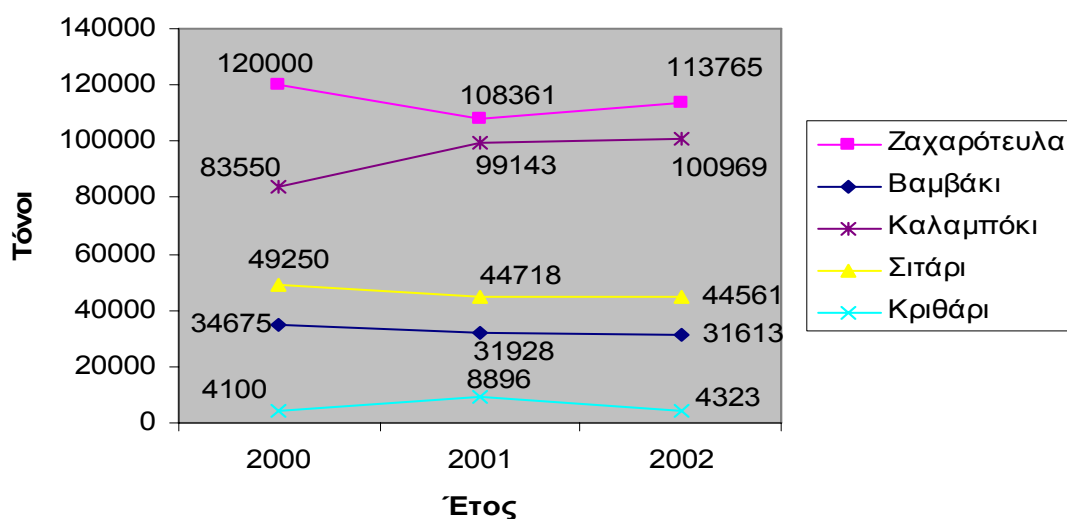
Διάγραμμα: 14
Παραγωγή ζωικών προϊόντων



Στη γεωργία κυριαρχούν οι καλλιέργειες ζαχαρότευτλων, καλαμποκιών, σιτηρών, βαμβακιού και πατάτας, η οποία πρόσφατα έγινε γνωστή σε όλη την Ελλάδα για την γεύση της και την αντοχή της. Είναι η 4^η παραγωγός περιοχή πατάτας στη χώρα με 7% της συνολικής

παραγωγής, το 2001¹⁰⁰. Και την 5^η θέση το 2002, με ποσοστό 5% της συνολικής παραγωγής¹⁰¹.

Διάγραμμα: 15
Παραγωγή γεωργικών προϊόντων



Πίνακας: 8

Παραγωγή	2000	2001	2002
Φασόλια	478	128	174
Καρπούζια	290	775	821
Πεπόνια	82	63	100
Πατάτες	43500	67834	42628
Κουνουπίδια & Λάχανα	1840	2285	2197
Βιομηχανική Ντομάτα	13640	13506	2701
Ντομάτα Νωπής Χρήσης	2350	3724	3952
Πράσα	417	544	556
Κρεμμύδια ξερά	642	628	654
Μπάμιες	50	6	12
Μελιτζάνες	170	389	416
Μούστος	90	4262	2586
Επιτραπέζια Σταφύλια	1720	1692	1600
Αχλάδια	270	310	310
Μήλα	607	677	677
Ροδάκινα	160	89	73
Κεράσια	150	193	178

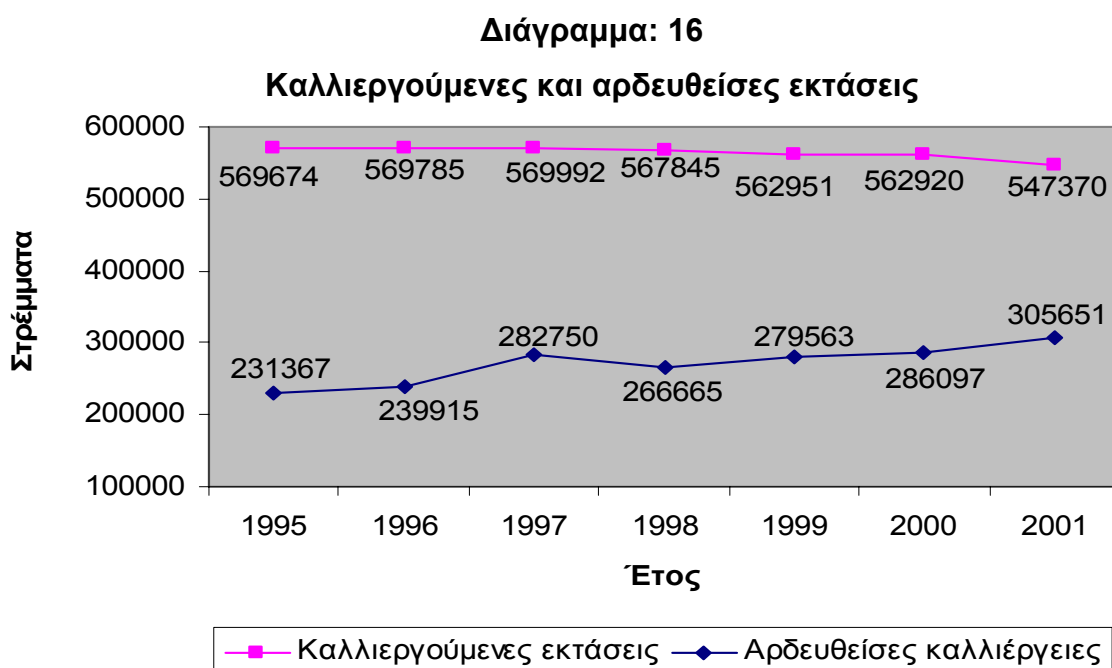
¹⁰⁰ «Οι νομοί της Ελλάδος» σελ. 84

¹⁰¹ «www.economics.gr»

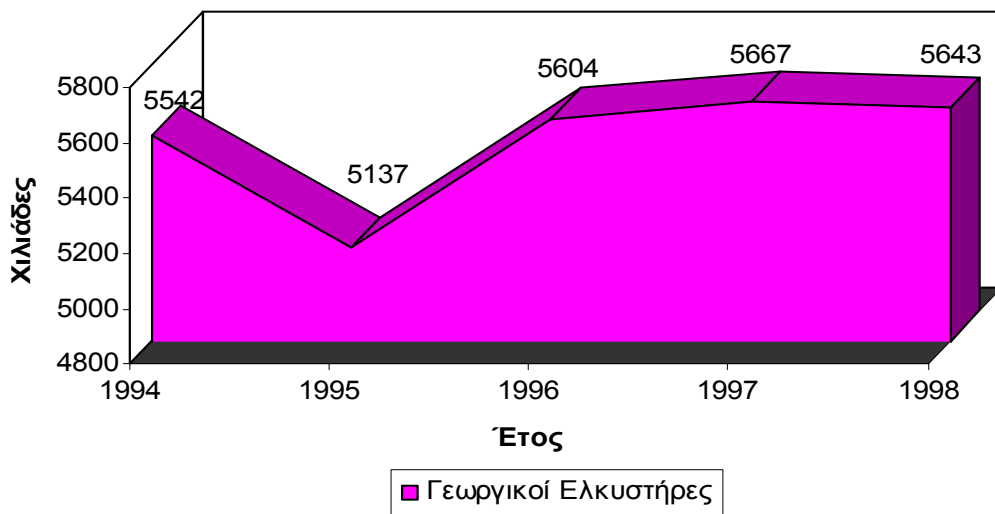
Αμύγδαλα	100	161	137
Καρύδια	330	145	158
Βρώσιμες ελιές	34	225	242
Ελαιόλαδο	190	121	182
Γάλα	36000	33868	37705
Τυρί Μαλακό	655	3721	3536
Τυρί Σκληρό	----	7	-----
Κρέας Ζώων	7500	7263	8565
Βούτυρο Νωπό	60	83	89
Μαλλιά Προβάτων	75	61	68
Μέλι	130	163	157
Αυγά χιλιάδες τεμάχια	13000	15522	14001
Ψάρια Εσωτερικών Υδάτων	140	154	145
Καπνός	698	775	494
Βαμβάκι	34675	31928	31613
Καλαμπόκι	83550	99143	100969
Σιτάρι	49250	44718	44561
Βρώμη	559	182	-----
Κριθάρι	4100	8896	4323
Σίκαλη	339	350	102
Ηλίανθος	318	372	516
Ζαχαρότευτλα	120000	108361	113765

Πηγή: ΕΣΥΕ

Ο εκσυγχρονισμός των αγροτικών υποδομών και του εξοπλισμού των αγροτικών εκμεταλλεύσεων βοήθησαν στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα.



Διάγραμμα: 17
Γεωργικοί ελκυστήρες



Οι νομοί Δράμας και Καβάλας συγκεντρώνουν πάνω από το μισό της εγχώριας παραγωγής και αποτελούν το μεγαλύτερο εξορυκτικό κέντρο μαρμάρου της Ελλάδας¹⁰². Ο τομέας του μαρμάρου αποτελεί σήμερα το βασικότερο στοιχείο της ανάπτυξης του νομού Δράμας. Παρουσιάζεται μεγάλη εξαγωγική δραστηριότητα προς τις Αραβικές χώρες, την Ευρώπη, τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία¹⁰³. Τα μάρμαρα της Δράμας φημίζονται για την ποιότητα τους και κοσμούν μερικά από τα καλύτερα κτίρια του κόσμου. Με λευκά μάρμαρα Βώλακα Δράμας είναι επενδυμένο το Μέγαρο Διεθνών Συνεδρίων στη Μαδρίτη ενώ με λευκά μάρμαρα Πηγών Δράμας έχει επενδυθεί ο Πύργος Marfre της Βαρκελώνης. Μεταξύ των οποίων και το μετρό της Αθήνας¹⁰⁴. Ο κλάδος αυτός χαρακτηρίζεται από καθετοποίηση της παραγωγικής δραστηριότητας και από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις του κλάδου στην Ελλάδα, ενώ υπάρχουν και μικρές, οικογενειακές, παραδοσιακές επιχειρήσεις κοπής και επεξεργασίας μαρμάρου καθώς και εμπορίας¹⁰⁵. Ακόμη το υπέδαφος του νομού είναι αξιόλογο σε κοιτάσματα μαγγανίου, ουρανίου και λιγνιτικά πεδία¹⁰⁶. Ένας άλλος τομέας που συμβάλει στην οικονομική και κοινωνική ζωή του νομού είναι ο τομέας ξυλοπονία. Και αυτό γιατί το 32% του νομού είναι δασικές εκτάσεις. Τα δάση αυτά βρίσκονται κυρίως στον ορεινό όγκο της

¹⁰² «Επιχειρείν» Τεύχος 6^ο σελ. 6

¹⁰³ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 13 – 14

¹⁰⁴ «Οδηγός Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων Νομού Δράμας», σελ. 29

¹⁰⁵ «Επιχειρείν» Τεύχος 6^ο σελ. 7

¹⁰⁶ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 13 – 14

Κεντρικής Ροδόπης. Για την παραγωγή δασικών προϊόντων απασχολούνται 200 περίπου οικογένειες υλοτόμων¹⁰⁷.

Επίσης ο κλάδος της μεταποίησης όσο και των κατασκευών συμμετέχουν με σημαντικά μεγέθη στο δευτερογενή τομέα. Οι μεταποιητικοί κλάδοι που κυριαρχούν είναι της επεξεργασίας μαρμάρου, των βιοτεχνιών κατασκευής προϊόντων από μέταλλο, των βιοτεχνιών ξύλου και επίπλων, των ειδών υπόδησης και ένδυσης. Και του κλάδου των τροφίμων και των ποτών¹⁰⁸.

Τέλος στον τομέα του εμπορίου και των υπηρεσιών παρουσιάζεται μια αξιόλογη ανάπτυξη. Θετικότερη εξέλιξη παρουσιάζεται στους επιμέρους κλάδους των τραπεζών – ασφαλειών, της δημόσιας διοίκησης – ασφάλειας, της υγείας – εκπαίδευσης και των διαφόρων υπηρεσιών¹⁰⁹.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, ο πρωτογενής τομέας είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος, κυρίως ως προς την κτηνοτροφία και τη γεωργία, λόγω της γεωγραφικής θέσης και της διαμόρφωσης του εδάφους και αποτελεί έναν από τους κύριους παράγοντες διαμόρφωσης του εισοδήματος το νομού. Ιδιαίτερες προοπτικές ανάπτυξης παρουσιάζονται στον τομέα της εξόρυξης μαρμάρου, που είναι από τους πλέον δυναμικούς κλάδους, ενώ παράλληλα οι κλάδοι της μεταποίησης και των κατασκευών, αποτελούν ιδιαίτερα μετρήσιμα μεγέθη για το δευτερογενή τομέα. Τέλος υπάρχει μια μικρή υστέρηση στον τριτογενή τομέα, ο οποίος όμως τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει θετικό πρόσημο στους τομείς του εμπορίου και των διαφόρων υπηρεσιών.

¹⁰⁷ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 77

¹⁰⁸ «Οδηγός Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων Νομού Δράμας», σελ. 23

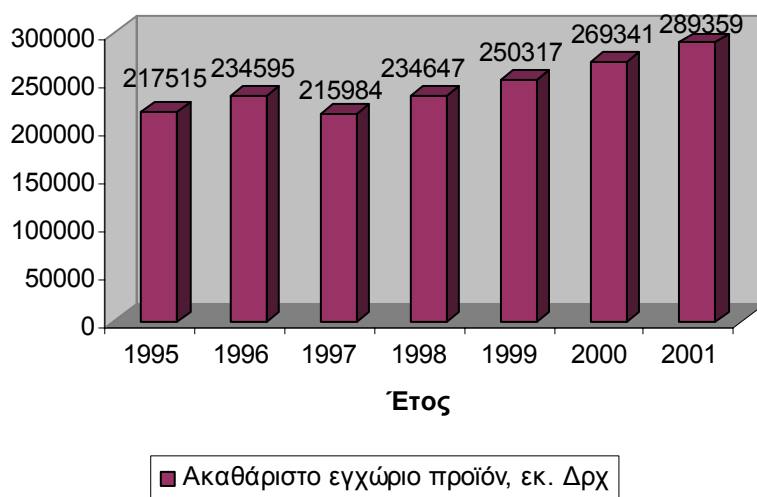
¹⁰⁹ «Οδηγός Επιχειρηματικών Δραστηριοτήτων Νομού Δράμας», σελ. 28

3.2 Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ)

Στην παρακάτω ενότητα θα αναφερθούμε στη διάρθρωση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος στο νομό Δράμας.

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν του νομού Δράμας αυξάνεται με σταθερούς ρυθμούς από το 1995 έως το 2001 με εξαίρεση το 1997, που μειώθηκε από 234.595 εκ. δρχ. που ήταν το 1996 σε 215.984 εκ. δρχ..

Διάγραμμα: 18
Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν



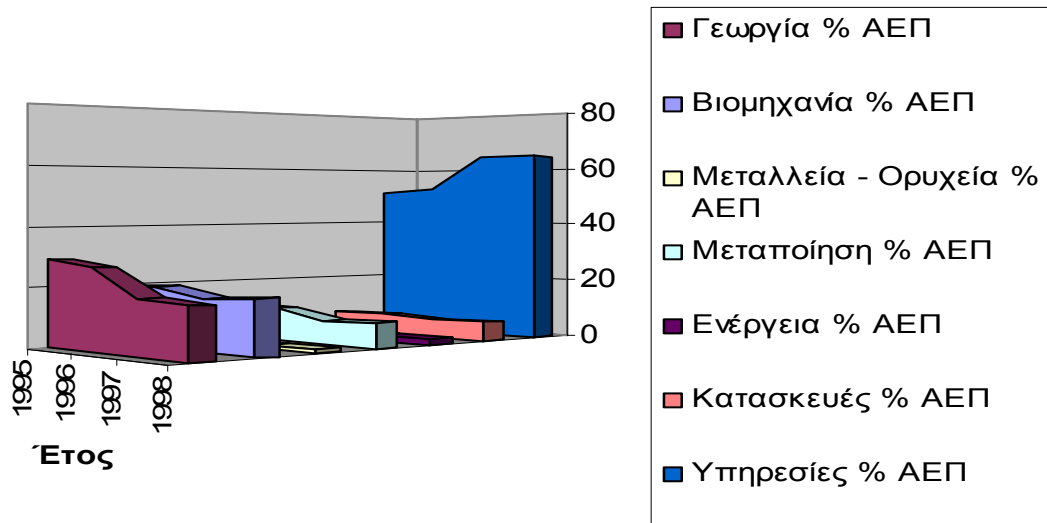
Πίνακας: 9

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, εκ. Δρχ	217.515	234.595	215.984	234.647	250.317	269.341	289.359

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Σημαντικό ρόλο στην οικονομία του νομού παίζει η γεωργία με ποσοστά 29% και 17% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος τα έτη 1995 και 1998 αντιστοίχως. Επίσης σημαντική θέση κατέχει και η βιομηχανία με ποσοστά 19,7% του ΑΕΠ το 1995 και 18,4% του ΑΕΠ το 1998. Όμως τον σημαντικότερο ρόλο στην οικονομία του νομού τον κατέχει ο τομέας των υπηρεσιών με ποσοστά 51% και 64,2% του ΑΕΠ τα έτη 1995 και 1998 αντιστοίχως.

Διάγραμμα: 19
Διάρθρωση ΑΕΠ νομού Δράμας



Πίνακας: 10

	1995	1996	1997	1998
Γεωργία % ΑΕΠ	29	27	18	17
Βιομηχανία % ΑΕΠ	19,7	20,3	17,1	18,4
Μεταλλεία – Ορυχεία % ΑΕΠ	0,6	0,6	1,2	1,3
Μεταποίηση % ΑΕΠ	11,1	11,4	8,1	8,8
Ενέργεια % ΑΕΠ	1	1	2	2
Κατασκευές % ΑΕΠ	6,5	7	6,2	6,7
Υπηρεσίες % ΑΕΠ	51	52,4	64,5	64,2

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι υπάρχει θετική εξέλιξη για την οικονομία στο νομό Δράμας, καθόσον φαίνεται από την αύξηση του Α.Ε.Π., το οποίο έχει σταθερή ανοδική πορεία τα τελευταία χρόνια. Ακόμη παρατηρούμε μια μείωση του Α.Ε.Π. που προέρχεται από τη γεωργία και παράλληλα αύξηση του Α.Ε.Π. που προέρχεται από τις διάφορες υπηρεσίες, δίνοντας έτσι μια εικόνα ανάπτυξης του τριτογενή τομέα σε βάρος του πρωτογενή.

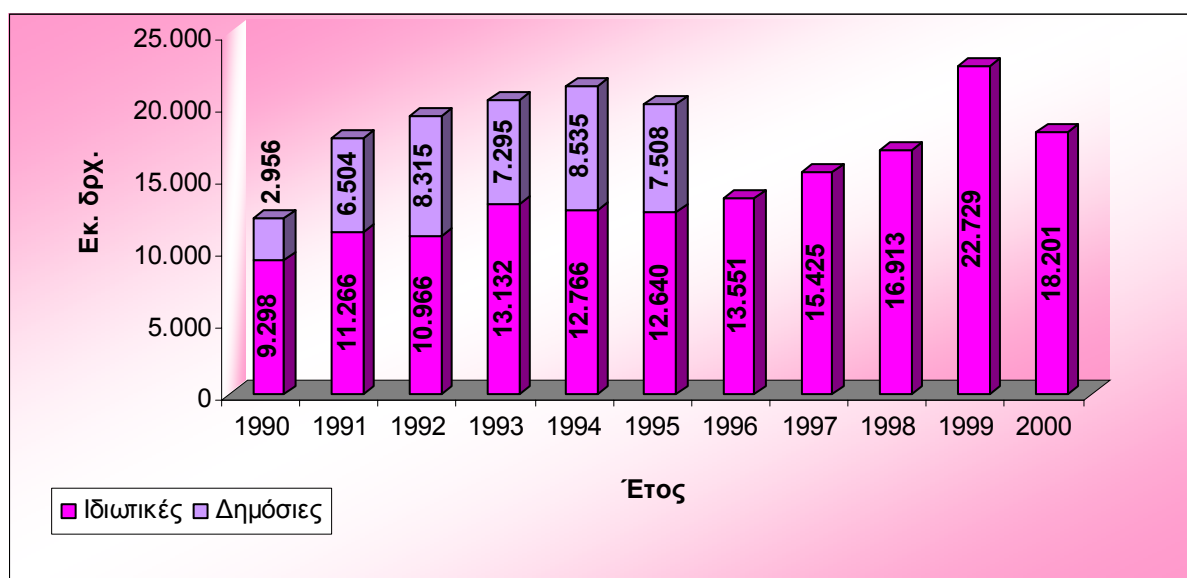
3.3 Ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις

Οι ιδιωτικές και οι δημόσιες επενδύσεις, θα μας απασχολήσουν στη συνέχεια, τα ποσά που έχουν δαπανηθεί για αυτές, καθώς και οι ιδρύσεις νέων εταιριών.

Στο νομό Δράμας παρατηρείται μια αύξηση των επενδύσεων τόσο των ιδιωτικών όσο και των δημόσιων επενδύσεων τα τελευταία χρόνια. Το 1990 οι δημόσιες επενδύσεις στο νομό ανήρθαν στο ποσό των 2.956 εκ. δρχ. και συνεχώς αυξανόμενο το 1995 ανήρθε στο ποσό των 7.508 εκ. δρχ.. Στον ιδιωτικό τομέα επίσης υπάρχει μεγάλη αύξηση και από το ποσό των 9.298 εκ. δρχ. το 1990 φτάνουμε στο ποσό των 18.201 εκ. δρχ. το έτος 2000.

Διάγραμμα: 20

Ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις στο νομό Δράμας



Πίνακας: 11

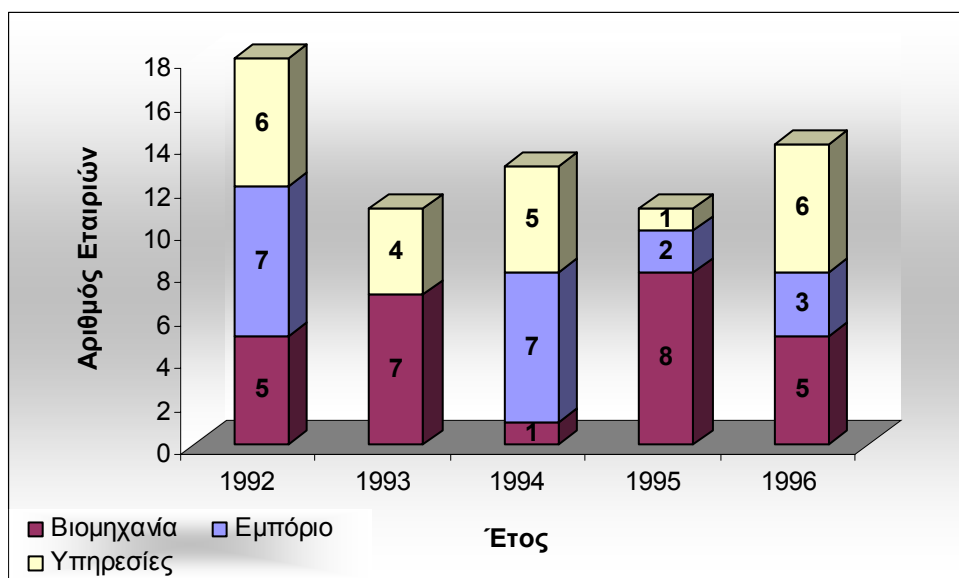
Επενδύσεις (εκ. Δρχ.)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ιδιωτικές	9.298	11.266	10.966	13.132	12.766	12.640	13.551	15.425	16.913	22.729	18.201
Δημόσιες	2.956	6.504	8.315	7.295	8.535	7.508					

Πηγή: www.dramanet.gr

Οι νομοί της Ελλάδος

Στην πενταετία 1992 έως 1996 παρατηρείται έντονη επενδυτική δραστηριότητα στην βιομηχανία, στο εμπόριο και στις υπηρεσίες, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την ίδρυση νέων εταιρειών. Έτσι στο ανωτέρω διάστημα ιδρύθηκαν 26 εταιρείες στην βιομηχανία, 19 στο εμπόριο και 22 εταιρείες παροχής υπηρεσιών.

Διάγραμμα: 21
Ιδρύσεις νέων εταιριών στο νομό Δράμας



Πίνακας: 12

	Βιομηχανία	Εμπόριο	Υπηρεσίες
1992	5	7	6
1993	7		4
1994	1	7	5
1995	8	2	1
1996	5	3	6

Πηγή: www.dramanet.gr

Όπως παρατηρούμε, η αύξηση των επενδύσεων τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα, έχουν σαν αποτέλεσμα την ίδρυση πολλών νέων επιχειρήσεων σε βιομηχανία, εμπόριο και εταιριών παροχής υπηρεσιών, σχηματίζοντας έτσι θετικές προοπτικές για την οικονομία καθώς δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας.

3.4 Το τοπικό εισόδημα

Στην ενότητα αυτή, θα αναφερθούμε στις τραπεζικές καταθέσεις των κατοίκων του νομού Δράμας, στο δηλωθέν τους εισόδημα, στον αριθμό των φορολογούμενων και στον φόρο εισοδήματος αυτών.

Σε γενικές γραμμές οι καταθέσεις όψεως, προθεσμίας και ταμιευτηρίου παρουσιάζουν αύξηση από το 1992 έως το 1999. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις, όπως οι καταθέσεις ταμιευτηρίου και προθεσμίας οι οποίες ήταν σε υψηλότερα επίπεδα σε προηγούμενα έτη από ότι το 1999. Συγκεκριμένα το 1998 οι καταθέσεις ταμιευτηρίου ήταν 102.901 εκ. δρχ. ενώ το 1999 ήταν 99.184 εκ. δρχ.. Κάτι τέτοιο συμβαίνει και στις καταθέσεις προθεσμίας, όπου το 1997 οι καταθέσεις αυτές ανέρχονταν στις 50.226 εκ. δρχ., ενώ το 1999 έπεσαν στα 37.871 εκ. δρχ.. Σημαντικός δείκτης είναι οι καταθέσεις όψεως, οι οποίες με την αύξηση τους υποδηλώνουν επιχειρηματική χρήση.

Διάγραμμα: 22

Καταθέσεις



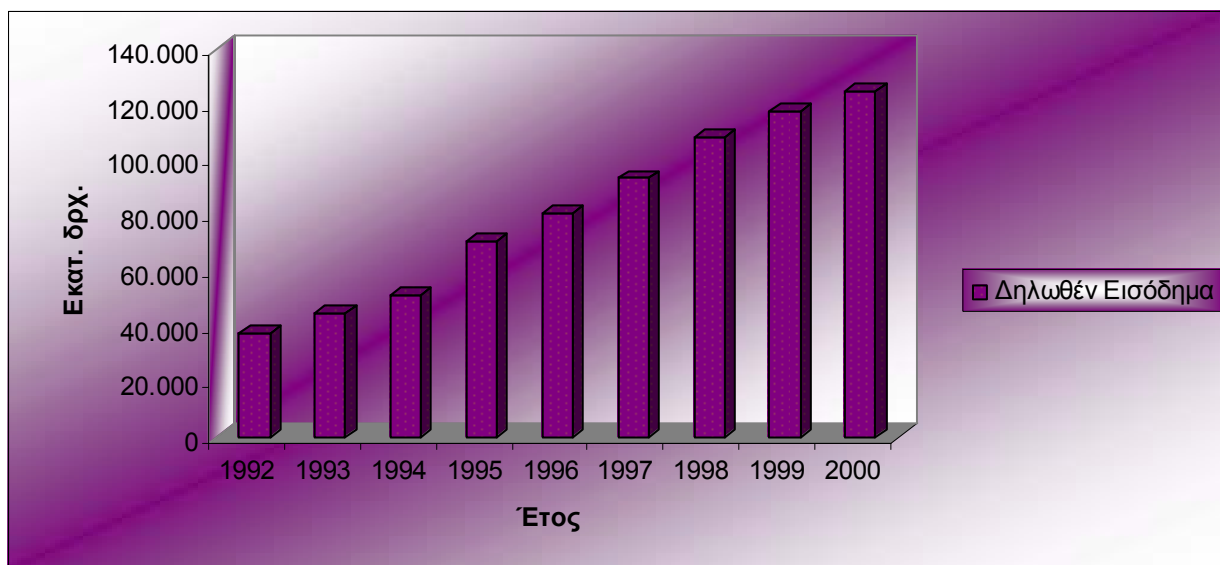
Πίνακας: 13

Καταθέσεις εκ. δρχ.	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Ταμιευτηρίου	50.532	56.516	66.213	74.456	88.670	98.739	102.901	99.184
Προθεσμίας	28.379	29.803	35.886	41.641	44.182	50.226	43.628	37.871
Όψεως	2.382	2.657	3.715	4.514	4.810	8.378	7.379	13.271

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Η αύξηση των καταθέσεων στο νομό Δράμας ήταν αποτέλεσμα της αύξησης των εισοδημάτων. Από το 1992, όπου το δηλωθέν εισόδημα έφτανε τα 37.808 εκ. δραχ. έχει περίπου τριπλασιαστεί το 2000, όπου έφτασε τα 124.942 εκ. δραχ..

Διάγραμμα: 23
Δηλωθέν εισόδημα



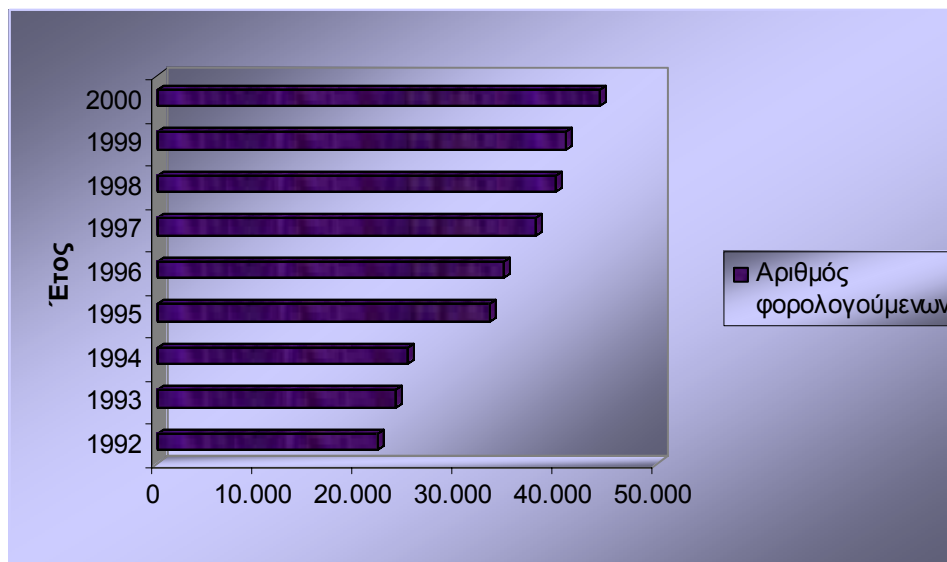
Πίνακας: 14

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Δηλωθέν Εισόδημα (εκ. δραχ.)	37.808	44.505	51.346	70.883	80.864	93.424	108.025	117.463	124.942

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Μια αυξητική τάση παρατηρείται και στον αριθμό των φορολογούμενων, οι οποίοι έχουν περίπου διπλασιασθεί από το 1992 που ήταν 22.043 σε 44.357 φορολογούμενους το 2000.

Διάγραμμα: 24
Αριθμός φορολογούμενων



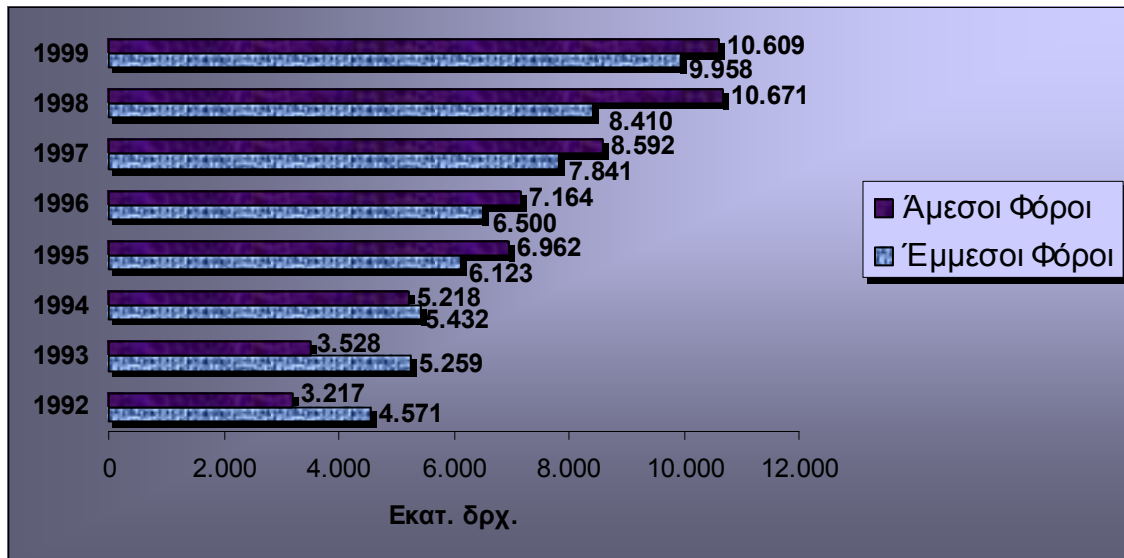
Πίνακας: 15

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Αριθμός φορολογούμενων	22.043	23.988	25.094	33.270	34.739	37.945	39.957	40.977	44.357

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Αποτέλεσμα της αύξησης των εισοδημάτων και του αριθμού των φορολογούμενων ήταν η αύξηση των άμεσων και των έμμεσων φόρων.

Διάγραμμα: 25
Άμεσοι και έμμεσοι φόροι



Πίνακας: 16

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Έμμεσοι Φόροι	4.571	5.259	5.432	6.123	6.500	7.841	8.410	9.958
Άμεσοι Φόροι	3.217	3.528	5.218	6.962	7.164	8.592	10.671	10.609

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Συμπεραίνεται, ότι υπάρχει μια θετική οικονομική ανάπτυξη στο νομό, καθώς οι καταθέσεις των κατοίκων έχουν σχεδόν διπλασιαστεί, ενώ το δηλωθέν εισόδημα έχει σχεδόν τριπλασιαστεί, παράλληλα όμως, έχει διπλασιαστεί και ο αριθμός των φορολογούμενων ενώ έχουν διπλασιαστεί και οι άμεσοι και έμμεσοι φόροι που πληρώνουν αυτοί.

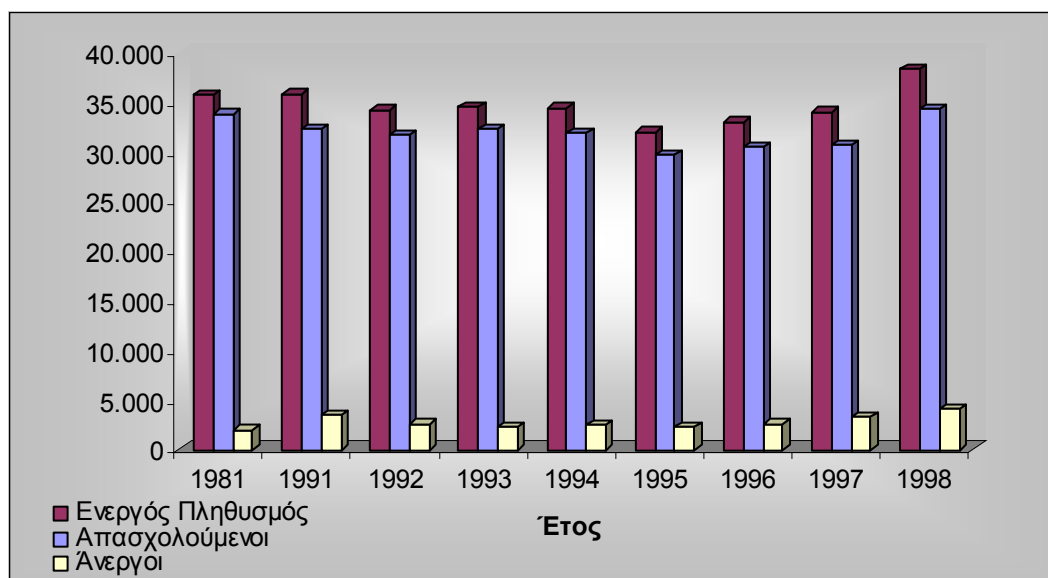
3.5 Εργασιακό προφίλ

Θα αναλύσουμε στη συνέχεια, το εργασιακό προφίλ για το νομό, δηλαδή το εργατικό δυναμικό που υπάρχει, τα ποσοστά ανεργίας και τους τομείς που απασχολούνται αυτοί.

Από το έτος 1981 μέχρι και το έτος 1991 παρατηρείται μια στασιμότητα στον αριθμό του ενεργού πληθυσμού και των απασχολούμενων, ενώ έχουμε ένα διπλασιασμό των

ανέργων. Συγκεκριμένα, το έτος 1981 ο ενεργός πληθυσμός του νομού Δράμας ανέρχεται στους 35.731, οι απασχολούμενοι ήταν 33.803 και οι άνεργοι 1.928, δηλαδή ποσοστό ανεργίας 5,4%. Το 1991 αντίστοιχα ο ενεργός πληθυσμός ήταν 35.805, οι απασχολούμενοι 32.313 και οι άνεργοι 3.332, δηλαδή ποσοστό ανεργίας 9,75%. Από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 90' παρατηρείται μια αύξηση του ενεργού πληθυσμού και παράλληλα παρατηρείται και μια αύξηση της ανεργίας του πληθυσμού. Έτσι, ενώ το 1995 ο ενεργός πληθυσμός ήταν 31.934, οι απασχολούμενοι 29.624 και οι άνεργοι 2.310, δηλαδή ποσοστό ανεργίας 7,23%. Φτάνουμε στο έτος 1998, όπου ο ενεργός πληθυσμός έχει αυξηθεί και ανέρχεται στους 38.310, οι απασχολούμενοι 34.264, ενώ παράλληλα οι άνεργοι έχουν αυξηθεί σε 4.046, δηλαδή το ποσοστό ανεργίας έχει ανέβει στο 10,56%.

Διάγραμμα: 26
Εργατικό δυναμικό – ανεργία



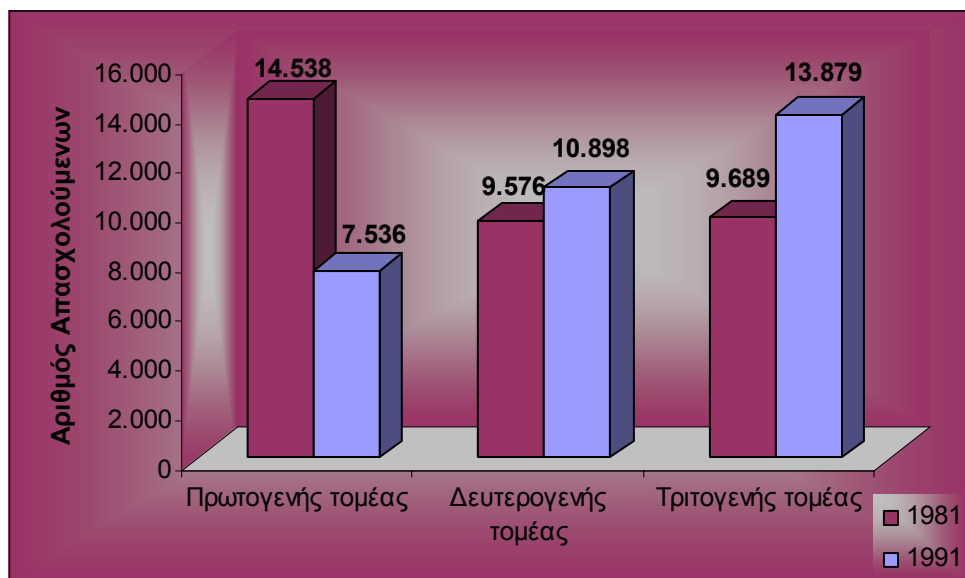
Πίνακας: 17

	1981	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Ενεργός Πληθυσμός	35.731	35.805	34.244	34.540	34.381	31.934	33.028	34.021	38.310
Απασχολούμενοι	33.803	32.313	31.700	32.300	31.900	29.624	30.485	30.694	34.264
Άνεργοι	1.928	3.492	2.544	2.240	2.481	2.310	2.543	3.327	4.046

Πηγή: Πηγή: www.dramanet.gr

Την δεκαετία 81' – 91' υπάρχει μια στροφή στην αγορά εργασίας με αποτέλεσμα ο τριτογενής τομέας απασχόλησης να αναδεικνύεται σημαντικότερος από τους τρεις. Συγκεκριμένα στον πρωτογενή τομέα το 1981 απασχολούνταν 14.538 άτομα, ενώ το 1991 μειώθηκε ο αριθμός τους στις 7.536. Ο δευτερογενής τομέας παρέμεινε λίγο έως πολύ αμετάβλητος και έτσι το έτος 1981 ανέρχονταν στους 9.576, ενώ το 1991 ήταν ελαφρά αυξημένος σε 10.898. Στο τριτογενή τομέα παρατηρείται μια θεαματική αύξηση στον αριθμό των απασχολούμενων που από 9.689 το 1981 έφτασαν τους 13.879 το 1991.

Διάγραμμα: 27
Απασχολούμενοι ανά τομέα



Πίνακας: 18

	Πρωτογενής τομέας	Δευτερογενής τομέας	Τριτογενής τομέας
1981	14.538	9.576	9.689
1991	7.536	10.898	13.879

Πηγή: www.dramanet.gr

Προκύπτει από τα παραπάνω, ότι έχει προστεθεί στο νομό αρκετά μεγάλο εργατικό δυναμικό, καθώς έχει αυξηθεί ο ενεργός πληθυσμός, όμως έχει αυξηθεί και η ανεργία καθώς οι σημερινές επενδύσεις στο νομό, δεν μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Παράλληλα παρατηρείται μια στροφή της απασχόλησης του ενεργού πληθυσμού από τον πρωτογενή στον τριτογενή, που αναδεικνύεται κυρίαρχος τομέας.

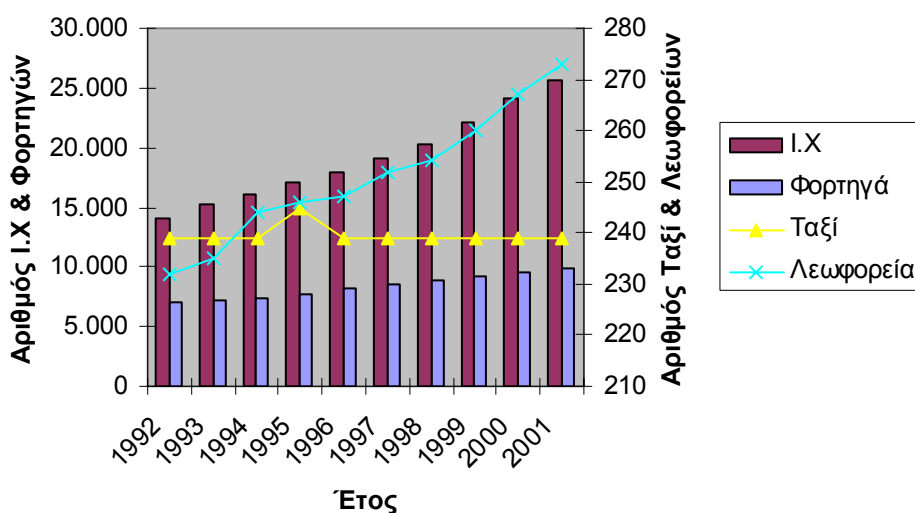
3.6 Η ευημερία του νομού

Η ευημερία ενός τόπου, είναι ίσως το πιο σημαντικό πράγμα και με αυτό θα ασχοληθούμε παρακάτω, αναφερόμενοι σε δείκτες που εκφράζουν την ευμάρεια των κατοίκων στο νομό Δράμας, όπως ο αριθμός των οχημάτων και των σχολείων.

Στο νομό Δράμας σημειώθηκε σημαντική αύξηση των οχημάτων την τελευταία δεκαετία, κυρίως θεαματική αύξηση παρουσιάζεται στα Ι.Χ, τα οποία από το 1992 που ήταν 14.034 το 2001 έφτασαν στις 25.703. Δεν παρατηρείται αύξηση όμως στα ταξί, τα οποία παραμένουν στα 239 με εξαίρεση το 1995 όπου αυξήθηκαν στα 245 αλλά ξανά μειώθηκαν το επόμενο έτος στα 239 που είναι μέχρι σήμερα.

Διάγραμμα: 28

Μεταφορές



Πίνακας: 19

	1992	1993	1994	1995	1996
Ι.Χ	14.034	15.184	16.031	17.039	17.906
Φορτηγά	6.973	7.246	7.442	7.774	8.131
Ταξί	239	239	239	245	239
Λεωφορεία	232	235	244	246	247

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Πίνακας: 20

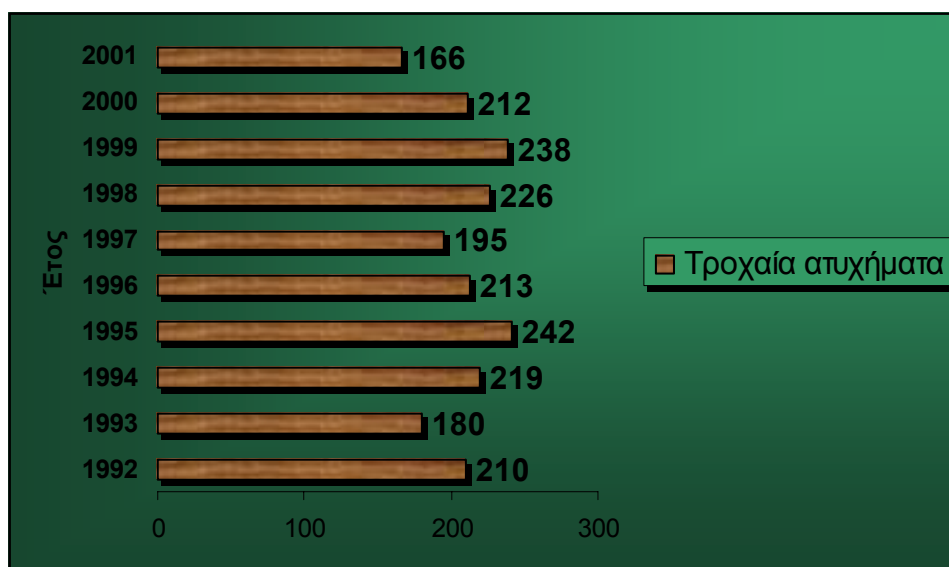
	1997	1998	1999	2000	2001
Ι.Χ	19.061	20.340	22.194	24.119	25.703
Φορτηγά	8.532	8.929	9.283	9.571	9.847
Ταξί	239	239	239	239	239
Λεωφορεία	252	254	260	267	273

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Η μεγάλη αύξηση των οχημάτων στο νομό οδήγησαν και στην αύξηση των τροχαίων ατυχημάτων, όμως με τα κατάλληλα μέτρα κατάφεραν να μειωθούν από 210 που ήταν το 1992 σε 166 το 2001, παρά τη συνεχιζόμενη αύξηση στους αριθμούς των αυτοκινήτων.

Διάγραμμα: 29

Τροχαία ατυχήματα



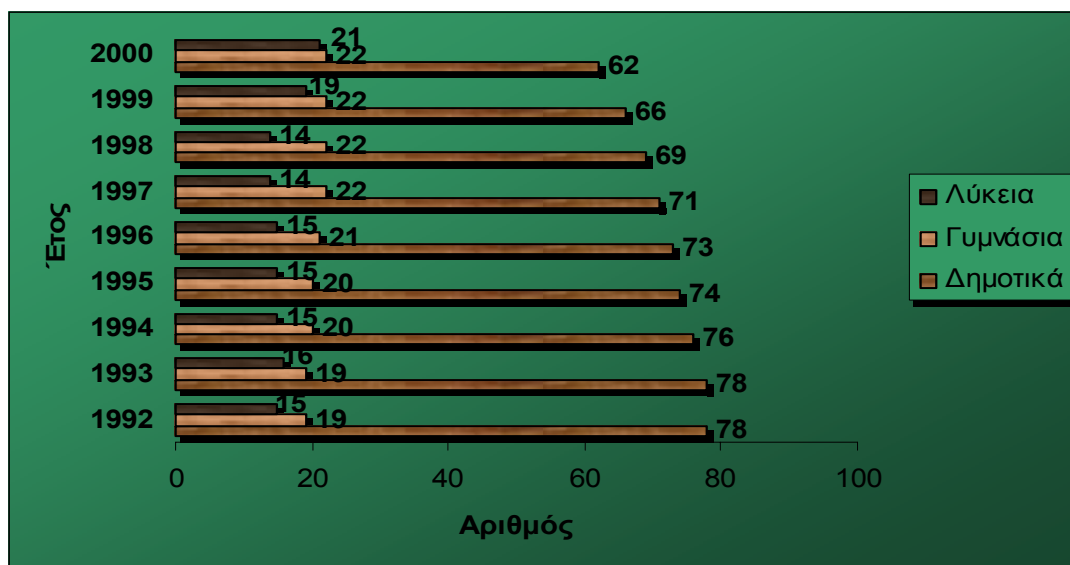
Πίνακας: 21

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Τροχαία ατυχήματα	210	180	219	242	213	195	226	238	212	166

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Σημαντικά μειώθηκαν τα δημοτικά σχολεία στο νομό, από 78 δημοτικά σχολεία που υπήρχαν το 1992 έφτασαν στα 62 το 2000. Ενώ αντίθετη είναι η τάση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Τα γυμνάσια το 1992 ήταν 19 και το 2000 ήταν 22, δηλαδή στο διάστημα αυτό δημιουργήθηκαν 3 νέα γυμνάσια. Μεγαλύτερη αύξηση παρουσιάζεται στα λύκεια, τα οποία το 1992 ήταν 15 και το 2000 έφταναν τα 21. Σήμερα έχουν βελτιωθεί οι συνθήκες διδασκαλίας στα σχολεία του νομού καθώς έχουν μειωθεί τόσο οι αριθμοί μαθητών ανά σχολείο όσο και οι αριθμοί μαθητών ανά δάσκαλο/καθηγητή.

Διάγραμμα: 30
Εκπαιδευτικά κτίρια

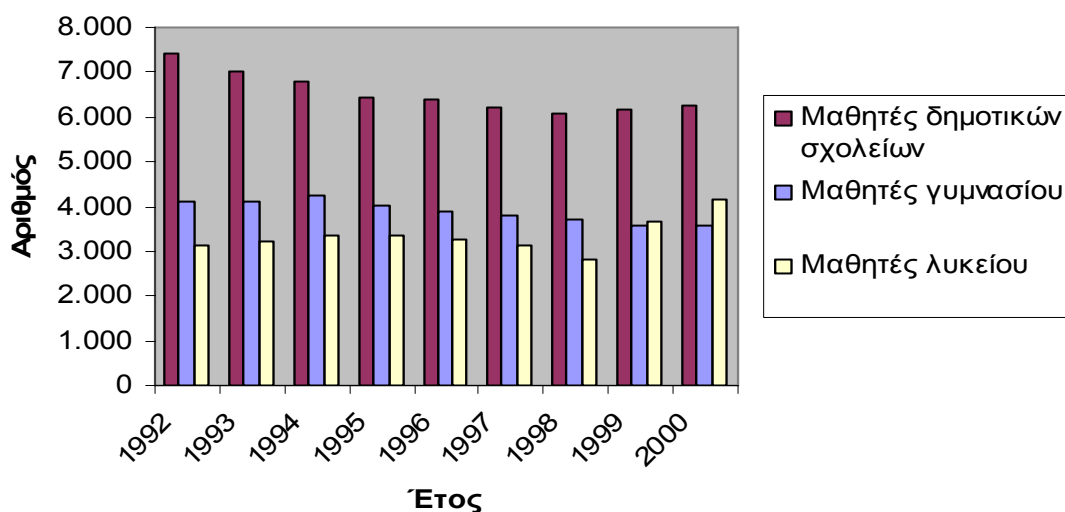


Πίνακας: 22

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Δημοτικά	78	78	76	74	73	71	69	66	62
Γυμνάσια	19	19	20	20	21	22	22	22	22
Λύκεια	15	16	15	15	15	14	14	19	21

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Διάγραμμα: 31
Μαθητές Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης



Πίνακας: 23

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Μαθητές δημοτικών σχολείων	7.407	7.036	6.788	6.441	6.374	6.196	6.098	6.161	6.244
Μαθητές γυμνασίου	4.125	4.123	4.224	4.038	3.888	3.807	3.713	3.558	3.582
Μαθητές λυκείου	3.107	3.221	3.353	3.353	3.273	3.134	2.806	3.679	4.170

Πηγή: Οι νομοί της Ελλάδος

Παρατηρούμε ότι η αύξηση των εισοδημάτων των κατοίκων του νομού, είχε θετική επίδραση στην οικονομική τους κατάσταση και αυτό φαίνεται από τον αριθμό των αυτοκινήτων, ο οποίος έχει σχεδόν διπλασιαστεί μέσα σε μερικά χρόνια, ενώ παράλληλα έχουν μειωθεί κατά πολύ τα τροχαία ατυχήματα. Στα σχολικά συγκροτήματα, υπάρχει μείωση στα Δημοτικά σχολεία, κυρίως επειδή κλείνουν αυτά της υπαίθρου λόγω ελλείψεως παιδιών, όμως παρατηρείται αύξηση στα Γυμνάσια και στα Λύκεια, κάτι το οποίο δείχνει ότι οι νέοι σχεδόν στο σύνολο τους, έχουν μόρφωση τουλάχιστον της μέσης εκπαίδευσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΡΑΜΑΣ

Τα εκπληκτικής ομορφιάς δάση της Ελατιάς και του Φρακτού, η πλούσια χλωρίδα και πανίδα, οι άφθονες πηγές, ο ποταμός Νέστος με τις λίμνες του, ο ποταμός Αγγίτης και το σπήλαιο Αγγίτη, το επιβλητικό Φαλακρό όρος συνθέτουν μια γοητευτική εικόνα και προσφέρουν στον επισκέπτη τη δυνατότητα άμεσης επαφής με το μεγαλείο της φύσης. Την εικόνα του νομού συμπληρώνουν η μακραίωνη ιστορία, η ζωντανή πολιτιστική παράδοση και η αξιόλογη υποδομή για χειμερινό τουρισμό.

Ο κατωτέρω πίνακας δημιουργήθηκε, μετά από προσεκτική επεξεργασία των δεδομένων για τον τουρισμό στο νομό Δράμας, με βάση τα στοιχεία της έρευνας μου και των πληροφοριών από ολόκληρη τη βιβλιογραφία που έχω συγκεντρώσει και μελετήσει. Έτσι έχω κατατάξει τα είδη τουρισμού, με βάση τις δραστηριότητες με τις οποίες ο επισκέπτης μπορεί να ασχοληθεί. Στα παρακάτω είδη:

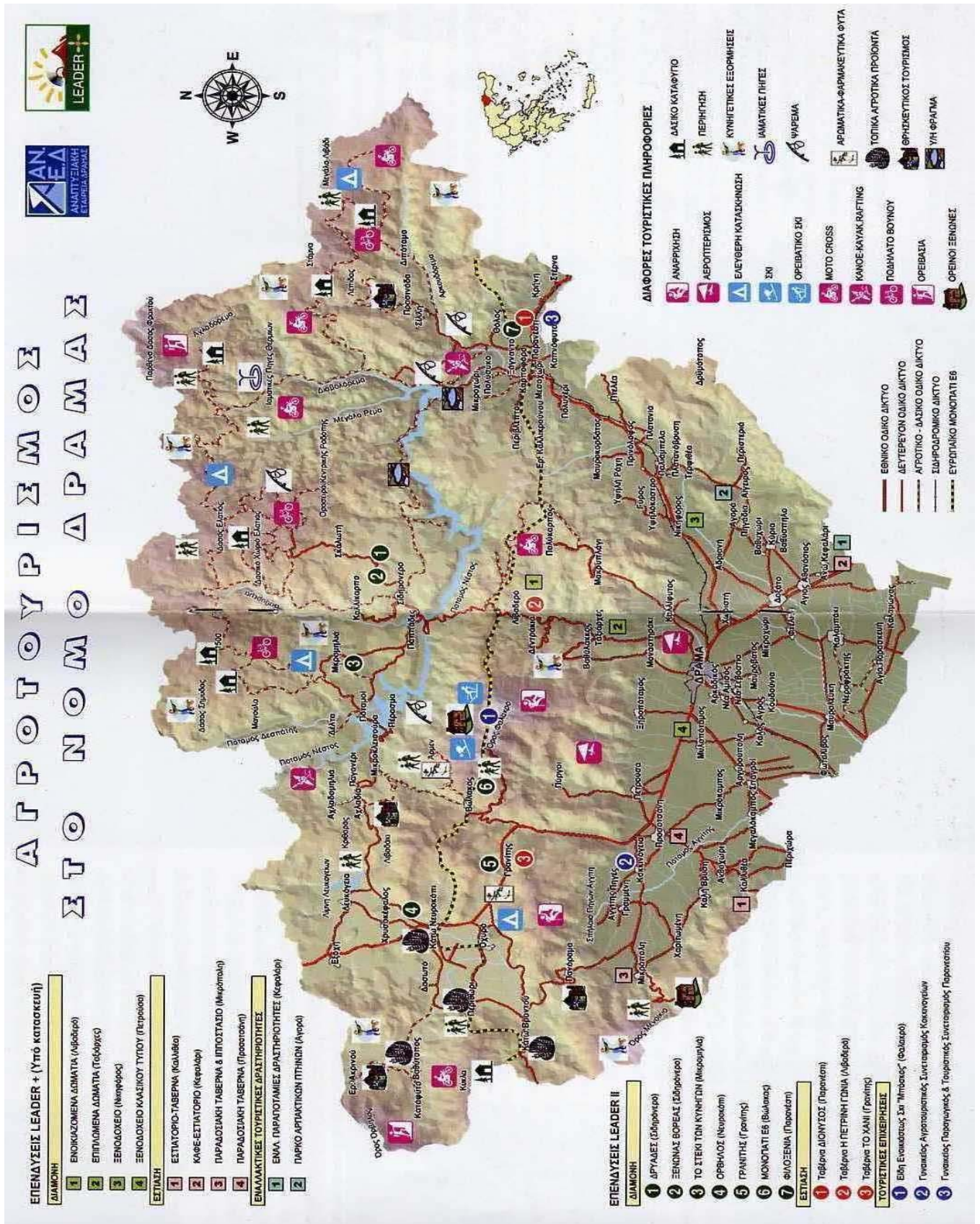
Πίνακας: 24
Είδη τουρισμού στο νομό Δράμας

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	ΟΡΕΙΝΟΣ / ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ / ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ	ΕΚΘΕΣΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΧΕΙΜΕΡΙΝΩΝ ΣΠΟΡ	ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ
ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΝΕΣΤΙΟΥ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΓΕΙΩΝ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΦΩΤΟΛΙΒΟΥΣ ΚΤΗΜΑ ΛΑΖΑΡΙΔΗ ΚΤΗΜΑ ΜΑΝΩΛΕΣΑΚΗ ΚΤΗΜΑ ΤΕΧΝΗ ΟΙΝΟΥ	ΦΑΛΑΚΡΟ ΟΡΟΣ ΜΕΝΟΙΚΙΟ ΟΡΟΣ ΟΡΒΗΛΟ ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΟΡΟΣΕΙΡΑΣ ΡΟΔΟΠΗΣ	ΚΑΝΟ/ΚΑΓΙΑΚ Ή ΡΑΦΤΙΝΓΚ ΣΤΟΝ ΝΕΣΤΟ ΑΛΕΞΙΠΤΩΤΟ ΠΛΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΙΩΡΟΠΤΕΡΟ ΑΝΑΡΡΙΧΗΣΗ ΟΡΕΙΒΑΣΙΑ	ΕΚΘΕΣΗ ΛΟΥΛΟΥΔΙΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΚΑΙ ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΒΑΜΒΑΚΙΟΥ	ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΦΑΛΑΚΡΟΥ	ΙΑΜΑΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΘΕΡΜΙΩΝ

Πίνακας: 25 (συνέχεια)

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ / ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΜΗΝΑ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (ΕΞΟΧΗ) ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (ΚΑΛΛΙΘΕΑ) ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (ΜΙΚΡΟΠΟΛΗ) ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙ) ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (ΟΧΗΡΟ) ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ (ΠΑΝΟΡΑΜΑ) ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ (Κ. ΝΕΥΡΟΚΟΠΙ) ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ (Κ. ΒΡΟΝΤΟΥ) ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ (ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΣ) ΑΓΙΟΣ Ι. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (ΑΔΡΙΑΝΗ) ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (ΒΑΘΥΤΟΠΟΣ) ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (ΔΑΣΩΤΟ) ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (ΚΑΛΗ ΒΡΥΣΗ) ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (ΠΕΡΙΘΩΡΙ) ΚΟΙΜΗΣΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ (ΔΑΣΩΤΟ) ΚΟΙΜΗΣΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ (ΛΙΒΑΔΑΚΙ)	ΟΧΥΡΟ ΛΙΣΕ ΕΡΕΙΠΙΑ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΣΤΟ ΛΟΦΟ "ΚΑΛΕΛΙΚ" ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΕΡΕΙΠΙΑ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΤΕΙΧΗ ΔΡΑΜΑΣ ΜΝΗΜΕΙΟ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΔΡΑΜΑΣ ΚΑΙ ΑΡΓΟΤΕΡΑ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΦΡΑΓΜΑ ΘΗΣΑΥΡΟΥ ΦΡΑΓΜΑ ΠΛΑΤΑΝΟΒΡΥΣΗΣ ΥΠΑΙΘΡΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΕΤΡΟΥΣΑΣ ΚΑΠΝΑΠΟΘΗΚΕΣ ΠΕΤΡΟΧΤΙΣΤΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΣΠΗΛΑΙΟ ΑΓΓΙΤΗ ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ ΤΑΙΝΙΩΝ ΜΙΚΡΟΥ ΜΗΚΟΥΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ ΑΡΑΠΗΔΕΣ ΠΑΤΟΥΡΛΗΔΕΣ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙΑ (ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΟΥ) ΜΠΑΜΠΟΥΓΕΡΑ ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΜΠΑΜΠΩΣ ΚΟΥΡΜΠΑΝΙ (ΚΑΛΑΜΠΑΚΙ) ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ (ΚΑΛΑΜΠΑΚΙ) ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ ΧΩΡΙΣΤΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΜΑΧΗΣ ΟΧΥΡΩΝ ΛΙΣΕ ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΕΣ ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΑΝΤΑΜΩΜΑ ΑΚΡΙΤΕΙΑ ΜΩΜΟΓΕΡΟΙ ΕΘΙΜΙΚΕΣ ΠΥΡΕΣ ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΗΛΙΑΝΑ ΗΜΕΡΑ ΠΑΤΑΤΑΣ

Εικόνα: 6



Πηγή: Αγροτουρισμός στο νομό Δράμας

4.1 Η πρωτεύουσα του νομού Δράμας

Στο παρακάτω κείμενο αναφέρονται για την πόλη της Δράμας, τα φυσικά της τουριστικά αξιοθέατα και τα ιστορικά της μνημεία.

Χτισμένη στους πρόποδες του Φαλακρού όρους, σε καταπράσινη περιοχή, η πόλη της Δράμας είναι γνωστή για τα άφθονα νερά της. Τρεχούμενα νερά, πανύψηλα δένδρα που σκεπάζουν τις πηγές της Αγίας Βαρβάρας, ήρεμοι ρυθμοί ζωής και φιλόξενοι – ευχάριστοι άνθρωποι συνθέτουν την σύγχρονη εικόνα της πόλης που βρίσκεται στην καρδιά του νομού και γίνεται αφετηρία για τις περισσότερες εξορμήσεις στην ύπαιθρο. Η πόλη της Δράμας γνώρισε έντονους ρυθμούς ανάπτυξης μέσα στον 20^ο αιώνα και υπήρξαν πολλές αλλαγές στη φυσιογνωμία και στην αρχιτεκτονική της, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στις ανάγκες των πολυάριθμων κατοίκων¹¹⁰.

Στην σύγχρονη αυτή πόλη, ο επισκέπτης θα ανακαλύψει με έκπληξη πως μερικά τμήματα της Δράμας αντιστέκονται στο χρόνο και στις αλλαγές φέρνοντας μαζί τους εικόνες προηγούμενων εποχών δημιουργώντας ένα πολύχρωμο μωσαϊκό που αφήνει έντονα τα σημάδια του στα μνημεία. Κοντά στο δημοτικό πάρκο το οποίο αποτελεί χώρο πρασίνου και τρεχούμενων νερών, βρίσκεται το αρχαιολογικό μουσείο της πόλης στο οποίο ο επισκέπτης θα βρει συγκεντρωμένες πληροφορίες για την ιστορία της πόλης από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι την τουρκοκρατία σχηματίζοντας μια πρώτη εικόνα για την διάρκεια και την ποικιλία του πολιτισμού στον τόπο αυτό¹¹¹. Ο εκθεσιακός χώρος του μουσείου αποτελείται από τρεις κύριες αίθουσες. Στην πρώτη υπάρχουν αρχαιολογικά ευρήματα που μαρτυρούν την παρουσία ανθρώπων της μέσης παλαιολιθικής εποχής στο σπήλαιο των πηγών Αγγίτη, την ζωή στους νεολιθικούς οικισμούς και το πέρασμα στην εποχή του χαλκού στην πόλη της Δράμας και στο χωριό Σιταγροί.

¹¹⁰ www.drama.gr

¹¹¹ www.drama.gr

Εικόνα: 7
Αρχαιολογικό μουσείο



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Το ταξίδι στον χρόνο συνεχίζεται στην ίδια αίθουσα, στην εποχή του σιδήρου και τους μετέπειτα χρόνους, όπου κυριαρχεί η λατρεία του θεού Διονύσου. Στην δεύτερη αίθουσα αρχιτεκτονικά γλυπτά, κεραμική και νομίσματα βεβαιώνουν την συνέχιση της ζωής σε ολόκληρο τον νομό κατά τους παλαιοχριστιανικούς, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους. Με την φωτογραφική έκθεση που αναφέρεται στην πόλη της Δράμας, στα αστικά κέντρα και στους ορεινούς οικισμούς, ο επισκέπτης ταξιδεύει στα νεότερα χρόνια, από την αρχή της τουρκοκρατίας μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Τέλος, στην Τρίτη αίθουσα του εκθεσιακού χώρου, που είναι στεγασμένο αίθριο, ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει γλυπτά οργανωμένα σε τρεις ενότητες, από τις οποίες η πρώτη περιλαμβάνει αρχιτεκτονικά γλυπτά από τους αρχαίους χρόνους μέχρι την τουρκοκρατία. Η δεύτερη περιέχει αναθηματικά μνημεία που συνδέονται με την λατρεία διαφόρων θεοτήτων και ιδιαιτέρως στον Διόνυσο. Τέλος, στην τρίτη ενότητα ανήκουν επιτύμβια μνημεία Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων¹¹².

¹¹² « Τουριστικός οδηγός» σελ. 106 – 107

Εικόνα: 8

Το στεγασμένο αίθριο στο αρχαιολογικό μουσείο



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Η ξενάγηση συνεχίζεται στο πάρκο της Αγίας Βαρβάρας, το οποίο είναι περίπου 60 στρέμματα και έχει σφραγίσει διαχρονικά την ταυτότητα της πόλης και αποτελεί τουριστικό πόλο έλξης. Από διάφορα σημεία αναβλύζει νερό, σχηματίζοντας μικρές λίμνες και καταρράκτες κάτω από τον ίσκιο των αιωνόβιων δένδρων. Στο πάρκο αυτό αποτυπώνεται ο πλούτος της περιοχής σε νερά, όσο και η νεότερη ιστορία της Δράμας. Είναι μια ειδυλλιακή τοποθεσία με εξαιρετικά χρώματα σε όλες τις εποχές του χρόνου, τα οποία δεν αφήνουν ασυγκίνητους τους επισκέπτες και τους κατοίκους της πόλης. Εκεί θα συναντήσει κανείς τους παραδοσιακούς νερόμυλους και τις πολυώροφες καπναποθήκες του μεσοπολέμου, και στο βυθό της λίμνης να σώζονται τα ερείπια ορθόδοξου ναού. Από τους νερόμυλους, ξεχωρίζει ο μουσουλμανικός μύλος «ο μύλος του Ζώνκε», οι οποίοι βρίσκονται στη νότια πλευρά. Από το μουσουλμανικό μύλο οι διατηρητέοι χώροι του είναι ο χώρος της άλεσης που βρίσκεται πάνω από τον υπόγειο μηχανισμό κίνησης, ο χώρος αποθήκευσης στο ισόγειο και η διπλανή διώροφη κατοικία του μυλωνά.

Εικόνα: 9
Καπναποθήκη στην Αγία Βαρβάρα



Πηγή: Μακεδονία. Η Δράμα. 1997

Στην βόρεια πλευρά της Αγίας Βαρβάρας σώζονται οι καπναποθήκες του Ελβετοεβραίου καπνέμπορου Έρμαν Σπήρερ από το 1925 και μπροστά από αυτή τα ερείπια της καπναποθήκης του Γιοσέφ Φρατζή, όπου κλείστηκαν οι δραμινοί Εβραίοι το 1943 πριν το θάνατο τους στα Πολωνικά στρατόπεδα εξόντωσης. Το μνημείο τους βρίσκεται στο κέντρο του πάρκου¹¹³. Η πρώτη καπναποθήκη θυμίζει την «Χρυσή Εποχή» του καπνού, όπου 13.000 οικογένειες της Δράμας καλλιεργούσαν περισσότερα από 10.000 στρέμματα με καπνό, παράγοντας για χρόνια τις μεγαλύτερες ποσότητες καπνού στην Ελλάδα και εισάγοντας πολύτιμο συνάλλαγμα στη χώρα¹¹⁴.

Στη σύγχρονη εποχή στην περιοχή συγκεντρώνεται μεγάλο πλήθος επισκεπτών και προσφέρονται ευκαιρίες για ψυχαγωγία στο υπαίθριο θέατρο και στην αίθουσα τέχνης «Μελίνα» του πολιτιστικού κέντρου του δήμου. Την παραμονή της γιορτής της πολιούχου της Δράμας, Αγίας Βαρβάρας, στις 3 Δεκεμβρίου πλήθος παιδιών αφήνουν караβάκια φωταγωγημένα στα νερά της λίμνης, μπροστά από την ομώνυμη εκκλησία, προσφέροντας έτσι μοναδικό θέαμα καθώς σουρουπώνει. Πίσω από την εκκλησία της Αγίας Βαρβάρας ανάμεσα σε παλιές και ερειπωμένες καπναποθήκες, στη συμβολή των οδών Περδίκας και Βενιζέλου, προβάλουν τα εκπαιδευτήρια Δράμας που χτίστηκαν το 1907 – 1908 ως δωρεά της

¹¹³ www.drama.gr

¹¹⁴ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 40

οικογένειας του Μακεδονομάχου Παύλου Μελά και την υποστήριξη του εθνομάρτυρα μητροπολίτη Δράμας και μετέπειτα Σμύρνης Χρυσοστόμου¹¹⁵.

Εικόνα: 10

Πάρκο Αγίας Βαρβάρας



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Λίγο παρακάτω βρίσκεται το εκκλησιαστικό μουσείο δίπλα στο επισκοπικό μέγαρο, στο οποίο συναντάμε πολύτιμους θησαυρούς της ορθοδοξίας. Το μουσείο αυτό ιδρύθηκε κατά τη διακονία του Σεβασμιότατου μητροπολίτη Διονύσου Α' και στεγάζεται σε πρόσφατη ανακαινισμένη πενταόροφη πτέρυγα στην οδό Βενιζέλου. Στις ευρύχωρες και εξαιρετικά φροντισμένες αίθουσες εκτίθεται οι εικόνες της Θεοτόκου Οδηγήτριας και του Κύριου Ευλογούντος του 13^{ου} αιώνα καθώς και νεότερες εικόνες που κοσμούν το χώρο. Πολλά από τα εκθέματα είναι κειμήλια που μετέφεραν πρόσφυγες της Μικράς Ασίας και του Πόντου το 1922 από τις εκκλησίες τους στην νέα τους πατρίδα¹¹⁶.

Κοντά στη Μητρόπολη Δράμας δίπλα στο μεταγενέστερο ναό, διατηρείται τμήμα της παλιάς Μητροπόλης των Εισοδίων της Θεοτόκου που χτίστηκε το 1834 από το Μητροπολίτη Φίλιππων Γερμανό στο εσωτερικό του οποίου σώζονται εξαιρετικής τέχνης ξυλόγλυπτα. Σε μικρή απόσταση βρίσκεται η βυζαντινή εκκλησία της Αγίας Σοφίας του 10^{ου} αιώνα, η οποία

¹¹⁵ www.drama.gr

¹¹⁶ www.drama.gr

γνώρισε επεμβάσεις στην περίοδο της τουρκοκρατίας, όταν μετατράπηκε σε τζαμί και το σημερινό καμπαναριό ήταν βάση μιναρέ. Η περιοχή αυτή, αποτελεί το ιστορικό κέντρο της Δράμας, και υπάρχουν υπολείμματα βυζαντινών τειχών, ενώ σήμερα σώζονται τμήματα έξι πύργων από τα τείχη, τα οποία χτίστηκαν για πρώτη φορά γύρω στο 10^ο αιώνα και ενισχύθηκαν για τελευταία φορά το 1206 από τον τότε διοικητή του κάστρου, το λατίνιο Βονιφάτιο Μομφερατικό¹¹⁷.

Στην περιοχή σώζεται ακόμα το βυζαντινό εκκλησάκι των Ταξιαρχών από την εποχή των Παλαιολόγων και απέναντι βρίσκεται το παραδοσιακό καφενείο της πόλης, στον όροφο του οποίου στεγάζεται η δημοτική αίθουσα τέχνης «Ελευθερία». Προσεγγίζοντας το εμπορικό κέντρο της πόλης συναντάμε τον ναό του Αγίου Νικολάου και περνώντας την πλατεία Ελευθερίας φτάνουμε στο σημείο που υπάρχει το μνημείο του Μακεδονομάχου – Νεομάρτυρα Άρμεν Κούπτσιου στο σημείο απαγχονισμού του. Στο νεότερο εμπορικό κέντρο της Δράμας, τα μουσουλμανικά τεμένη και στη συμβολή των οδών Άρμεν και Αγαμέμνωνος βρίσκεται τέμενος με αξιόλογες τοιχογραφίες που απεικονίζουν την πόλη της Δράμας στην περίοδο της τουρκοκρατίας. Κοντά στην ίδια περιοχή σώζεται Μακεδονικός τάφος της ελληνιστικής περιόδου, ενώ βορειότερα διατηρείται το κτίριο της δημόσιας οθωμανικής σχολής στο οποίο στεγάζεται το ορφανοτροφείο της Δράμας σήμερα¹¹⁸.

¹¹⁷ « Τουριστικός οδηγός» σελ. 115

¹¹⁸ www.drama.gr

Εικόνα: 11
Εκπαιδευτήρια της
Δράμας



Πηγή: Μακεδονία. Η Δράμα. 1997.

Εικόνα: 12
Δημοτική αίθουσα τέχνης «Ελευθερία»



Πηγή: Μακεδονία. Η Δράμα. 1997.

Εικόνα: 13
Μακεδονικός Τάφος



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Βόρεια της πόλης βρίσκεται ο λόφος του Κορύλοβου, ο οποίος έχει υψόμετρο 600 μ. από τον οποίο ο επισκέπτης έχει πανοραμική θέα ολόκληρης της πόλης. Σε ολόκληρο το λόφο υπάρχει πλούσιο πευκοδάσος και πολλοί χώροι ψυχαγωγίας και άθλησης, όπου αποτελεί ένα αγαπημένο χώρο των κατοίκων¹¹⁹.

Συμπερασματικά, η πόλη της Δράμας, χαρακτηρίζεται από έντονη πολυμορφία, καθώς συνδυάζει το σύγχρονο τρόπο ζωής με πλήθος ιστορικών μνημείων που ζωντανεύουν στο μυαλό του επισκέπτη παλαιότερες εποχές και πλούσιες φυσικές ομορφιές. Οι καπναποθήκες, οι νερόμυλοι, τα Εκπαιδευτήρια Δράμας, τα Βυζαντινά τείχη στο ιστορικό κέντρο της πόλης είναι μερικά από τα πιο σημαντικά διατηρητέα μνημεία. Ενώ ιδιαίτερα σημαντικό τουριστικό αξιοθέατο είναι το πάρκο της Αγίας Βαρβάρας, ο λόφος του Κορύλοβου και τα δυο μουσεία της το Αρχαιολογικό και το Εκκλησιαστικό.

4.2 Το σπήλαιο του Αγγίτη και η περιοχή που το περιβάλλει

Το παρακάτω κομμάτι αναφέρεται στο σπήλαιο Αγγίτη, το οποίο βρίσκεται στο Μενοίκιο όρος στη νοτιοδυτική πλευρά του νομού Δράμας καθώς και το γεωγραφικό ανάγλυφο της περιοχής και τα χωριά που περιβάλλουν αυτό.

Τα υπόγεια νερά των πηγών του νομού Δράμας, τα οποία προκαλούσαν ολοένα και μεγαλύτερα ανοίγματα ανάμεσα στη μάζα των πετρωμάτων δημιούργησαν το σπήλαιο των

¹¹⁹ www.drama.gr

πηγών Αγγίτη. Ο ποταμός Αγγίτης, ο οποίος αρχίζει από τις πηγές Αγγίτη αποτελεί κύριο στοιχείο του υδρογραφικού δικτύου της πεδιάδας της Δράμας, διασχίζει τη δυτική πλευρά της πεδιάδας και αφού συλλέξει τα νερά της τάφρου των Φιλίππων χύνεται στο Στρυμώνα ποταμό. Οι πηγές Αγγίτη σε υψόμετρο 123 μ. αποτελούν την έξοδο και την εμφάνιση του υπόγειου ποταμού που διασχίζει το σπήλαιο Αγγίτη. Σήμερα το σπήλαιο έχει εξερευνηθεί σε μήκος 4,5 χιλιομέτρων, είναι προσπελάσιμο στα πρώτα 2,5 χιλιόμετρα και επισκέψιμο στα πρώτα 500 μ., ενώ εκτιμάτε το μήκος σε περισσότερο από 12 χιλιόμετρα. Χαρακτηριστικό του σπηλαίου είναι το υπόγειο ποτάμι και οι σταλακτίτες με ποικιλία χρωμάτων, σχημάτων και μεγεθών¹²⁰.

Εικόνα: 14

Σπήλαιο Αγγίτη



Πηγή: Σπήλαιο πηγών Αγγίτη

Εικόνα: 15

Σπήλαιο Αγγίτη



Πηγή: The source of the Angitis

¹²⁰ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 67

Εικόνα: 16

Λίθινα εργαλεία από το σπήλαιο Αγγίτη



Πηγή: The source of the Angitis

Οι ανασκαφές που έχουν γίνει εκεί έχουν φέρει στο φως λίθινα εργαλεία και οστά ζώων. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί ο σωζόμενος από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα υδροτροχός, ο οποίος αρχικά ξύλινος και μετέπειτα σιδερένιος μαζί με έναν μικρότερο και με ένα σύστημα κτιστών αγωγών, κάλυπτε τις ανάγκες υδρεύσεως της περιοχής στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Εικόνα: 17

Ο Υδροτροχός στο σπήλαιο Αγγίτη



Πηγή: Τουριστικός οδηγός Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης

Μεγάλο επίσης ενδιαφέρον παρουσιάζει και η φυσική ομορφιά του περιβάλλοντος χώρου του σπηλαίου, με την πλούσια βλάστηση στις όχθες του ποταμού που αποτελείται από πλατάνια, ιτιές, λεύκες και δίνει μοναδικές στιγμές ηρεμίας και ξεκούρασης.

Τα χωριά που το περιβάλλουν βρίσκονται στους πρόποδες και τις πλαγιές του Μενοίκιου. Και τα οποία είναι η Προσοτσάνη, η Γραμμένη, το Πανόραμα, η Μικρόπολη, η Καλή Βρύση, η Καλλιθέα και οι Σιταγροί. Το Μενοίκιο όρος οριοθετεί το δυτικό και το νότιο

όριο του νομού Δράμας και αποτελεί τη συνέχεια του Φαλακρού όρους στα νότια. Το βουνό χαρακτηρίζεται από έντονο ανάγλυφο, με πλούσια χλωρίδα που συνθέτει την υψηλή βλάστηση και αποτελείται από οξιές, πεύκα, κέρδους, έλατα, δρυς, ιτιές, σκλήθρα, σφενδάμια, αγριοτριανταφυλλιές κ.α. Ενδιαφέρουσα είναι και η ποώδη βλάστηση εξαιτίας της σπανιότητας και του μεγάλου αριθμού των ειδών, ενώ και η πανίδα της περιοχής περιλαμβάνει πολλά θηλαστικά όπως αγριογούρουνα, ζαρκάδια, λαγούς, λύκους, κουνάβια κ.α.¹²¹.

Η ιστορική Προσοτσάνη, άλλοτε καπνοπαραγωγικό κέντρο αποτελεί σήμερα την έδρα του δήμου, στην οποία φαίνεται ο αγώνας των κατοίκων στις αντιστάσεις τους, στους κατακτητές. Κοντά στο χωριό του Αγγίτη βρίσκεται η παλιά σιδερένια γέφυρα του ομώνυμου ποταμού και το χωριό Γραμένη όπου βρέθηκαν ίχνη αρχαίου οικισμού και σώζεται ο ναός των Ταξιάρχων (1873). Σε πλαγιά ανάμεσα στο Μενοίκιο και στο Φαλακρό όρος βρίσκεται το Πανόραμα, με ιδιαίτερα πλούσια βλάστηση και την εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου του 19^{ου} αιώνα. Το χωριό προσφέρεται για πεζοπορία. Σε ένα άλλο χωριό της περιοχής, στη Μικρόπολη, διατηρούνται παραδοσιακά αγροτόσπιτα του 19^{ου} αιώνα και η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου (1841)¹²².

Στην κορυφή του Μενοίκιου όρους βρίσκεται το δάσος της Καστανιάς με τα αιωνόβια δένδρα και το καταφύγιο στα 850μ.. Συνεχίζοντας, στα χωριά που βρίσκονται στις πλαγιές και στους πρόποδες του Μενοίκιου, στο δρόμο προς τη Καλή Βρύση θα δούμε στον κάμπο το ιερό του Διονύσου, ανάμεσα σε αμπελώνες. Το χωριό της Καλής Βρύσης, το οποίο είναι κτισμένο στην πλαγιά του Μενοίκιου ξεχωρίζει για τα γραφικά πλινθόκτιστα δρομάκια του. Πηγαίνοντας προς το Ξωκλήσι του Αϊ Βλάση διασχίζοντας μια ευχάριστη διαδρομή, ανάμεσα σε πλατάνια και τρεχούμενα νερά, μπορούμε να απολαύσουμε την πανοραμική θέα προς τον κάμπο και το Φαλακρό. Ανατολικά βρίσκεται η Καλλιθέα, τα σπίτια της οποίας είναι διασκορπισμένα στις πλαγιές, ενώ δυτικά του χωριού υπάρχουν παραδοσιακά αγροτόσπιτα και η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου (1835). Το χωριό το οποίο είναι πλούσιο σε πράσινο και νερά είναι ένας ευχάριστος προορισμός κυρίως το καλοκαίρι για το δροσερό κλίμα του και τις ταβέρνες της περιοχής. Τέλος, ένα ακόμη χωριό που βρίσκεται στους πρόποδες του Μενοίκιου όρους είναι οι Σιταγροί, στο οποίο υπάρχει επισκέψιμος νεολιθικός οικισμός, τα σημαντικότερα του οποίου κοσμούν το αρχαιολογικό μουσείο.

¹²¹ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 76

¹²² www.drama.gr

Εικόνα: 18

Ιερό του Διονύσου στην Καλή Βρύση



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Τελειώνοντας, την περιήγηση στη περιοχή αυτή, μένει στο μυαλό του επισκέπτη η πολυμορφία και η ποικιλία των εικόνων του τοπίου που συνάντησε, καθώς τα σπάνιας ομορφιάς σπήλαια συνδυάζονται με την πλούσια βλάστηση του περιβάλλοντος χώρου του Μενοίκιου όρους, δημιουργώντας έτσι ένα ιδιαίτερο ανάγλυφο.

4.3 Η περιοχή του Φαλακρού όρους και του δήμου Κάτω Νευροκοπίου

Το όρος Φαλακρό, το ανάγλυφο του, η χλωρίδα του, το οδοιπορικό στα χωριά που βρίσκονται σε αυτό καθώς και ο δήμος Κάτω Νευροκοπίου, γνωστός για τις πολύ χαμηλές θερμοκρασίες που επικρατούν εκεί, θα μας απασχολήσουν στη συνέχεια.

Το Φαλακρό όρος βρίσκεται στο κέντρο του νομού Δράμας και θεωρείται από τα ψηλότερα βουνά της χώρας. Χαρακτηριστικά του Φαλακρού είναι το πολύ χιόνι το χειμώνα και τα εκατομμύρια αγριολούλουδα την άνοιξη που δημιουργούν ένα υπέροχο τοπίο, το οποίο δεν αφήνει ασυγκίνητο κανένα επισκέπτη. Είναι κατάλληλο για τον πεζοπόρο, τον ορειβάτη, τον φυσιολάτρη, τον φωτογράφο και τον άνθρωπο της περιπέτειας¹²³. Το Φαλακρό συγκροτείται από τρεις όγκους. Το βορειοδυτικό όγκο με υψηλότερη κορυφή το «Άγιο Πνεύμα» και υψόμετρο 1.629 μ., το νοτιοδυτικό με υψηλότερη κορυφή τον «Άγιο Παύλο» στα 1.768 μ. και το ανατολικό με υψηλότερη κορυφή τον «Προφήτη Ηλία» στα 2.232 μ., που περιβάλλεται και από τις κορυφές «Βάρδενα» και «Χιονότρυπα»¹²⁴.

¹²³ «Νομός Δράμας, Τουριστικός Οδηγός, Χάρτης»

¹²⁴ «Τουριστικός Οδηγός» σελ. 74

Εικόνα: 19
Φαλακρό όρος



Χαρακτηριστικό του γεωλογικού υποστρώματος του Φαλακρού είναι η έντονη παρουσία του μαρμάρου, του γρανίτη και ιδιαίτερη είναι η παρουσία των καρστικών φαινομένων, δηλαδή ύπαρξη υπογείων αγωγών και άμεση απομάκρυνση του νερού. Αποτέλεσμα του φαινομένου αυτού είναι το νερό να καταλήγει στις πηγές Μυλοποτάμου και Δράμας, συνέπεια του οποίου είναι να μην μπορεί να δημιουργηθεί στο Φαλακρό έδαφος και υψηλή βλάστηση γι' αυτό και ονομάζεται φαλακρό. Σήμερα το 45% του Φαλακρού

όρους είναι λιβάδια, το 35% δάση και το 20% θάμνοι, φρύγανα, βράχοι και γυμνά εδάφη¹²⁵.

Στο Φαλακρό υπάρχει μια σημαντική ποικιλία βιοτόπων και αυτό οφείλεται στο γεωλογικό του υπόστρωμα σε συνδυασμό με τις τοπογραφικές, εδαφικές και κλιματικές συνθήκες. Στο Φαλακρό υπάρχουν πολλά ποώδη φυτά, τα οποία θεωρούνται σπάνια για την Ελλάδα. Επίσης υπάρχει μια αξιόλογη πανίδα, η οποία αποτελείται εκτός από τα κοινά θηλαστικά και πτηνά της περιοχής και από σπάνια ασπόνδυλα. Η χλωρίδα και η πανίδα του φαλακρού εντάχθηκαν και προστατεύονται από το δίκτυο «ΦΥΣΗ 2000», με το όνομα «Κορυφές όρους Φαλακρού»¹²⁶.

Τα χωριά και οι οικισμοί που βρίσκονται στο Φαλακρό όρος και στον δήμο Κάτω Νευροκοπίου και στα οποία θα αναφερθούμε είναι το Μοναστηράκι, ο Ξηροπόταμος, η Πετρούσα, οι Πύργοι, ο Βώλακας, ο Γρανίτης, το Οχυρό, το Κάτω Νευροκόπι, το Δασωτό, το Περιθώρι, η Κάτω Βροντού, το Βαθύτοπο, το Κατάφυτο, το Ακρινό, τα Λευκόγεια, το Λιβαδάκι, η Αχλαδιά, ο Κριθαράς, το Παγονέρι, οι Ποταμοί, το Πέρασμα, το Δέλτα και η Μικρομηλιά.

¹²⁵ www.drama.gr

¹²⁶ «Τουριστικός Οδηγός» σελ. 75

Εικόνα: 20

Πουλσατίλα της Ροδόπης



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Η περιήγηση στο Φαλακρό και στο δήμο Κάτω Νευροκοπίου ξεκινάει από το Μοναστηράκι, το οποίο βρίσκεται στους ανατολικούς πρόποδες και βόρεια της πόλης της Δράμας. Στο χωριό αυτό με παράδοση στην εκμετάλλευση του μαρμάρου, σώζεται η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου (1842) με καμπαναριό του 1890. Κοντά στο Μοναστηράκι βρίσκεται ο Ξηροπόταμος, όπου σώζεται η εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων (1815) και ο λόφος «Καλελίκ», στον οποίο υπάρχουν τα ερείπια αρχαίου κάστρου. Στους πρόποδες του Φαλακρού βρίσκεται και η Πετρούσα, όπου στο φαράγγι της Πετρούσας υπάρχει ένα υπαίθριο θέατρο. Επίσης στο χωριό αυτό σώζονται τα ερείπια ναού του 19^{ου} αιώνα αφιερωμένου στην Παναγία. Βόρεια της Πετρούσας βρίσκεται το χωριό Πύργοι, όπου μπροστά στο χωριό φαίνονται οι ψηλότερες κορυφές του Φαλακρού, ενώ δεξιά υπάρχει το αναξιοποίητο φαράγγι των Πύργων, στο οποίο υπάρχουν πολλά στενά περάσματα με πυκνή βλάστηση από έλατα και οξιές, καθώς και τρεχούμενα νερά μέσα στα δένδρα¹²⁷.

¹²⁷ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 131 – 133

Εικόνα: 21

Το υπαίθριο θέατρο στο φαράγγι της Πετρούσας



Εικόνα: 22

Το στεφάνι που δημιουργείται από τις κορυφές του Φαλακρού



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Από την κορυφή «Κάτω Βάρδενα», η οποία είναι μια από τις κορυφές του Φαλακρού όρους, το θέαμα είναι συγκλονιστικό γιατί μπροστά της ορθώνονται οι ψηλότερες κορυφές του

Φαλακρού σχηματίζοντας ένα στεφάνι και η πλούσια σε βλάστηση χαράδρα που καταλήγει στην αρχή του Φαραγγιού¹²⁸.

Στη δυτική πλευρά του Φαλακρού βρίσκεται το χωριό Βώλακας. Οι κάτοικοι του οποίου ασχολούνται με την εξόρυξη του πασίγνωστου μαρμάρου της περιοχής και την υλοτομία. Στο κέντρο του χωριού δεσπόζει ο ναός του προφήτη Ηλία (1841). Από το Βώλακα μέχρι το χιονοδρομικό κέντρο του Φαλακρού η διαδρομή είναι απολαυστική, καθώς περνάμε μέσα από δάση οξιάς και μαύρου πεύκου, ενώ προσφέρονται ποικίλες εικόνες, από το καταπράσινο τοπίο της άνοιξης μέχρι το χρυσοκίτρινο του φθινοπώρου και το λευκό τοπίο του χειμώνα. Στο οροπέδιο του Αγίου Πνεύματος (1.745 μ.) οι λάτρεις των χειμερινών σπορ μπορούν να χαρούν τις φυσικές πίστες του χιονοδρομικού κέντρου¹²⁹. Είναι μια μοναδική εμπειρία για κάθε χιονοδρόμο, ενώ οι πίστες του κέντρου, οι οποίες είναι συνολικού μήκους 24 χιλιόμετρα καλύπτονται από χιόνι από τις αρχές του χειμώνα μέχρι την καρδιά της άνοιξης. Προσφέροντας απόλυτη ικανοποίηση σε αρχάριους και σε έμπειρους φίλους των χειμερινών αθλημάτων. Με φυσικές πίστες κάθε βαθμού δυσκολίας διαθέτει επτά μονοθέσιους, ένα διθέσιο και ένα τετραθέσιο αναβατήρα και έτσι το σκι γίνεται μια ευχάριστη εμπειρία για όλη την οικογένεια. Για τους λάτρεις των νέων σπορ στο χιόνι, τμήμα της πίστας μπορεί να χρησιμοποιηθεί για «Snow board» ενώ λειτουργεί ειδική πίστα για οδήγηση στο χιόνι με «Skidoo». Η περιοχή προσφέρεται για εξορμήσεις πάνω σε χαραγμένα μονοπάτια και αναρρίχηση. Το χιονοδρομικό κέντρο διαθέτει δωμάτια για την διανυκτέρευση 72 ατόμων και άνετους χώρους στάθμευσης για 1.500 αυτοκίνητα, ενώ στις εγκαταστάσεις του ο επισκέπτης μπορεί να βρει εξοπλισμό για τα σπορ και να πάρει μαθήματα από εκπαιδευτές ή να χαλαρώσει στο καφέ και στο εστιατόριο¹³⁰.

¹²⁸ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 134 – 135

¹²⁹ «Αγροτουρισμός στο νομό Δράμας» σελ. 8

¹³⁰ «Χιονοδρομικό Κέντρο Φαλακρού»

Εικόνα: 23
Χιονοδρομικό κέντρο



Πηγή: Χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού

Εικόνα: 24
Χιονοδρομικό κέντρο



Πηγή: Χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού

Εικόνα: 25
Χιονοδρομικό κέντρο



Πηγή: Χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού

Στην περιοχή του δήμου Κάτω Νευροκοπίου, ενός τόπου γνωστού στους περισσότερους για τις πολύ χαμηλές θερμοκρασίες του χειμώνα, βρίσκεται το γραφικό χωριουδάκι Γρανίτης. Το καταπράσινο αυτό χωριό είναι χτισμένο στο ομώνυμο ρέμα και περιτοιχίζεται από πεύκα, έλατα, οξιές, καρυδιές και αυτοφυείς φουντουκιές. Στο χωριό λειτουργεί ξενώνας και προσφέρεται έτσι στον επισκέπτη για ευχάριστη διαμονή και φαγητό σε παραδοσιακά ταβερνάκια με λιχουδιές ντόπιας παραγωγής. Ένα ακόμη χωριό του δήμου είναι το Οχυρό με την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου (1882). Το χωριό είναι ονομαστό, διότι κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου πολέμου ανήκε στην περίφημη γραμμή των οχυρών που αντιστάθηκαν στις Γερμανικές δυνάμεις (1941). Κοντά στο χωριό βρίσκετε το Οχυρό Λίσσε, με τις δαιδαλώδεις υπόγειες στοές και τα πολυβολεία, στο οποίο λειτουργεί μικρό μουσείο, οι χώροι του οποίου ανοίγουν στο κοινό κατά τις επετειακές εκδηλώσεις κάθε Απρίλιο¹³¹.

¹³¹ «Αγροτουρισμός στο νομό Δράμας» σελ 14
«Οδηγός τουριστικός»

Εικόνα: 26
Οχυρό Λίσσε



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Κοντά στο Οχυρό βρίσκεται το Κάτω Νευροκόπι, το οποίο είναι έδρα του δήμου, διοικητικό και οικονομικό κέντρο της περιοχής. Στη κωμόπολη αυτή βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου (1866). Το Κάτω Νευροκόπι αποκτά ιδιαίτερο χρώμα κάθε Τετάρτη στη λαϊκή αγορά, όπου εκεί μπορείς να βρεις εξαιρετικής ποιότητας τοπικά προϊόντα, όπως την περίφημη πατάτα Νευροκοπίου και τα εύγευστα φασόλια της περιοχής. Στην κωμόπολη λειτουργούν μικρές ξενοδοχειακές μονάδες και ταβέρνες που κάνουν ευχάριστη τη διαμονή και δίνουν την ευκαιρία στον επισκέπτη να γνωρίσουν την ύπαιθρο. Βορειοδυτικά του Νευροκοπίου, είναι το αμφιθεατρικά χτισμένο Δασωτό με εξαιρετική θέα προς τον κάμπο. Στο δρόμο προς τα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα βρίσκεται το δάσος της Καστανιάς, ένα μέρος κατάλληλο για τους φυσιολάτρες. Πιο πάνω από το χωριό υπάρχει μια όμορφη τοποθεσία «Το κρύο νερό» με τα πεντακάθαρα νερά και τα πλατάνια, ενώ σε μικρή απόσταση βρίσκεται το έρημο φυλάκιο του Στραγκάτς με ωραία θέα. Νότια του Δασωτού βρίσκεται το ιστορικό Περιθώρι, το οποίο ονομάστηκε «Σούλι της Μακεδονίας», λόγω των εθνικών αγώνων των Ελλήνων κατοίκων. Το χωριό έχει ανακηρυχθεί παραδοσιακό εξαιτίας της αρχιτεκτονικής του. Νοτιότερα συναντάμε την Κάτω Βροντού, η οποία περιβάλλεται με πυκνή βλάστηση. Σε

περίοπτη θέση δεσπόζει η εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων (1835). Στο δυτικό άκρο του δήμου υπάρχουν τα χωριά Βαθύτοπο και Κατάφυτο που βρίσκονται μια ανάσα από τα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Και δίνουν στον επισκέπτη την ευκαιρία να απολαύσει τη φύση τόσο στο δάσος της Κύκλας όσο και στον Όρβηλο. Στο Βαθύτοπο υπάρχει η εκκλησία του Αγίου Νικολάου κτισμένη στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Λίγο πιο πέρα στο ερειπωμένο Ακρινό θα βρούμε την εκκλησία των Ταξιαρχών (1848) στα σύνορα με τη Βουλγαρία. Στη βόρεια περιοχή του δήμου υπάρχει ο συνοριακός σταθμός της Εξοχής. Εκεί θα δούμε την εκκλησία του Αγίου Αθανασίου (1866) καθώς και μνημεία του χριστιανικού και του μουσουλμανικού κόσμου. Λίγο βορειότερα υπάρχει το Ελληνικό φυλάκιο το οποίο βρίσκεται στα σύνορα με τη Βουλγαρία και προσφέροντας μοναδική θέα προς το εσωτερικό της, όπου και θα λειτουργήσει ξανά ύστερα από δεκαετίες τελωνείο¹³².

Ανατολικά βρίσκεται το χωριό Λευκόγεια, στο οποίο σώζεται η εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου (1836). Όλη η περιοχή διαφοροποιήθηκε μετά την κατασκευή φράγματος που οδήγησε στο σχηματισμό της τεχνητής λίμνης των Λευκογείων. Ανατολικότερα υπάρχει το ακατοίκητο σήμερα Λιβαδάκι με την εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου (1870). Στο δρόμο προς το Νέστο υπάρχουν τα χωριά Αχλαδιά και Κριθαρά. Στον Κριθαρά που είναι σήμερα ακατοίκητος σώζεται μέσα σε πυκνή βλάστηση τμήμα του ναού του Αγίου Γεωργίου του 19^{ου} αιώνα. Λίγο ανατολικότερα συναντάμε τον παραδοσιακό οικισμό του Παγονερίου, στο κέντρο του οποίου δεσπόζει η εκκλησία των Εισοδίων της Θεοτόκου. Το χωριό Ποταμοί είναι κτισμένο στις όχθες της λίμνης που δημιουργήθηκε από τα νερά του Νέστου μετά την κατασκευή του φράγματος του Θησαυρού. Πολύ κοντά στο χωριό υπάρχει ένα εξαιρετικής ομορφιάς σπήλαιο, το οποίο είναι αναξιοποίητο. Στη γύρω περιοχή κυριαρχεί η πλούσια βλάστηση και τα άφθονα νερά, ενώ κοντά στους δύο οικισμούς Πέρασμα και Δέλτα ο φυσιολάτρης θα απολαύσει την πυκνόφυτη περιοχή, ενώ κάθε επισκέπτης μπορεί να γευτεί στις ταβέρνες ψάρια από το ποτάμι και τη λίμνη. Τέλος, το ανατολικότερο χωριό του δήμου Κάτω Νευροκοπίου η Μικρομηλιά, η οποία βρίσκεται σε πυκνόφυτη και προσελκύει πλήθος κόσμου, που φιλοξενούνται στο ξενώνα του χωριού. Αφήνοντας πίσω τα χωριά μπορούμε να κάνουμε μια βόλτα στο δάσος της Σημύδας, που είναι το μοναδικό δάσος σε ολόκληρη τη χώρα με σήμυδα, και καταλαμβάνει έκταση 10.000 στρεμμάτων, ενώ άλλα 15.000 στρέμματα καλύπτονται από σημύδα, οξιά, δρυ και πεύκη.

¹³² «Τουριστικός οδηγός» σελ. 141 – 146
«Αγροτουρισμός στο νομό Δράμας» σελ. 14 – 15

Στην περιοχή αυτή υπάρχει ένα πλήθος γραφικών χωριών με τα ιστορικά εκκλησάκια και μνημεία τους. Επίσης στην περιοχή αυτή μπορείς να ασχοληθείς με διάφορες δραστηριότητες όπως, περίπατο, ορειβασία, αναρρίχηση, παρατήρηση της φύσης, ψάρεμα, χειμερινά σπορ κ.ά..

Εικόνα: 27
Λίμνη Λευκογείων



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

4.4 Κεντρικό τμήμα οροσειράς Ροδόπης

Η ενότητα αυτή, αναφέρεται στο κεντρικό τμήμα της οροσειράς της Ροδόπης, στη χλωρίδα και πανίδα της, η οποία είναι ιδιαίτερος ποικιλόμορφη και σπάνια, και στη συνέχεια αρχίζει η περιήγηση στα δάση της Ελατίας και Φρακτού (Παρθένου δάσους) και σε ολόκληρη την Παρανέστια γη.

Το βόρειο τμήμα του νομού Δράμας καλύπτεται από τμήμα της οροσειράς της Ροδόπης, η οποία είναι η δεύτερη σε μήκος, μετά την Πίνδο, οροσειρά της Ελλάδας. Η οροσειρά της Ροδόπης αποτελεί ένα από τα καλύτερα οικοσυστήματα της βαλκανικής

Χερσονήσου και της Ευρώπης. Η οροσειρά της Ροδόπης χαρακτηρίζεται από πολλούς τύπους βλάστησης, στην οποία συναντούνται ενδημικά φυτά της Ροδόπης όπως η Βιόλα, ο κρίνος, το γέο, η σολδανέλα, το παλαιοενδημικό αβερλία κ.ά. Επίσης υπάρχουν και φυτικά είδη που βρίσκονται κύρια σε άλλες φυτογεωγραφικές περιφέρειες. Εκτιμάται ότι ο αριθμός των φυτικών ειδών και υποειδών υπερβαίνει τις 850 ταξινομικές μονάδες¹³³.

Εικόνα: 28

Κρίνος της Ροδόπης



Πηγή: Παρανέστια γη

Τα δάση της Ροδόπης, διατηρημένα σε καλύτερη φυσική κατάσταση από τα υπόλοιπα δάση της Ευρώπης, αποτελούν καταφύγια μεγάλου αριθμού σπάνιων ειδών και έχουν περιληφθεί στο Δίκτυο Βιοτόπων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην περιοχή ζει και αναπαράγεται ένας μοναδικός πληθυσμός 134 περίπου ειδών πτηνών, 33 θηλαστικών, 14 ερπετών και αμφιβίων. Στην περιοχή αναπαράγονται πολλά είδη πουλιών, και μεγάλα θηλαστικά, όπως η αρκούδα, ο λύκος, το αγριόγιδο, το ελάφι, το ζαρκάδι, και το αγριογούρουνο. Επίσης αναπαράγεται ο ασπροπάρης, ο χρυσαετός, ο πετρίτης, ο μπούφος, το χαρτοπούλι, η μαυροτσικλητάρα, ο λευκονώτης, ο αγριόκουρκος, η αγριόκοτα και τόσα άλλα¹³⁴.

¹³³ «Ο πλούτος του ορεινού όγκου της Ροδόπης. Βιοποικιλότητα – Σπανιότητα»

¹³⁴ «Ο πλούτος του ορεινού όγκου της Ροδόπης. Βιοποικιλότητα – Σπανιότητα»

Εικόνα: 29
Δάσος Ροδόπης



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Λίγα χιλιόμετρα μετά το Λιβαδερό υπάρχει ο αυχένας “Τουλουμπάρι”, από εκεί φαίνονται τα ακριτικά χωριά Ποταμοί, Μικρομηλιά, Σιδηρόνερο και Σκαλωτή τα οποία βρίσκονται από την επάνω πλευρά του ποταμού Νέστου. Ακόμη στο βάθος διακρίνονται τέσσερα Βουλγαρικά χωριά. Στην περιοχή αυτή και προς τις γέφυρες των Παπάδων υπάρχει μια μίξη πλατύφυλλων ειδών με κυρίαρχη την παρουσία δένδρων δρυός, σήμουδας, ιτιάς και λεύκης. Μετά την λίμνη του Νέστου υπάρχει το μνημείο της μάχης του 1944. Στην λίμνη αυτή μας δίνετε η δυνατότητα να ψαρέψουμε κέφαλους, πέρκες, μπριάνες και σύρτες. Στη συνέχεια περνώντας την λίμνη του Νέστου πάνω από τη σύγχρονη γέφυρα των Παπάδων συναντάμε το μνημείο της μάχης του 1944. Στη λίμνη του Νέστου μας δίνετε η δυνατότητα να ψαρέψουμε κέφαλους, πέρκες, μπριάνες και σύρτες. Εκεί κοντά βρίσκεται ο οικισμός του Σιδηρονέρου, όπου γύρω του υπάρχουν θαμνοτόπια στα οποία υπάρχει μια πλούσια ποικιλία από βολβώδη αγριολούλουδα, όπως κρόκοι, ίριδες και σαλέπια, ενώ το καλοκαίρι μυρίζει θυμάρι και ρίγανη¹³⁵. Επίσης μπορούμε να πάρουμε πέστροφες από εκτροφείο που βρίσκεται εκεί κοντά, καθώς και τυροκομικά προϊόντα και μέλη.

¹³⁵ «Δάσος Ελατιάς»

Εικόνα: 30

Κρόκος



Πηγή: Δάσος Ελατιάς

Εικόνα: 31

Ποταμός Νέστος



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Ένα ακόμη χωριό της περιοχής αυτής είναι η Σκαλωτή, το οποίο είναι το τελευταίο χωριό πριν το δάσος της Ελατιάς. Από το χωριό αυτό μπορούμε να προμηθευτούμε ντόπια κρέατα από εκτροφείο, όπως αγριόχοιρου. Το δάσος της Ελατιάς γνωστό και με την ονομασία «Καρά Ντερέ» έκτασης 70.000 εκτάρια, αποτελείται από πολύτιμα οικοσυστήματα. Χαρακτηριστικά δάση που υπάρχουν στην έκταση του είναι αυτά της ερυθρέλατης. Εκτιμάται ότι ο αριθμός των φυτικών ειδών και υποειδών υπερβαίνει τις 712 ταξινομικές μονάδες. Η

ποικιλόμορφη αυτή χλωρίδα περιλαμβάνει 2 τοπικά ενδημικά, που υπάρχουν μόνο στην περιοχή της Ελατιάς, 118 Βαλκανικά ενδημικά με εξάπλωση σε τμήμα ή σε ολόκληρη τη Βαλκανική χερσόνησο, 51 φυτικά είδη σπάνια στον Ελλαδικό χώρο, καθώς και 6 είδη που περιέχονται στο Red Data Book, διότι είναι σπάνια φυτά, που κινδυνεύουν με εξαφάνιση.

Εικόνα: 32
Δάσος Ερυθρελάτης



Πηγή: Δάσος Ελατιάς

Στο δάσος της Ελατιάς υπάρχει ένα παλιό δασικό εργοτάξιο και ένα δασικό χωριό. Κάθε χρόνο στις 20 Ιουλίου, στη γιορτή του Προφήτη Ηλία κοντά στο δασικό χωριό γίνεται το «Αντάμωμα» των Σαρακατσάνων. Οι οποίοι κατοικούσαν στην περιοχή μέχρι τα μέσα του 1940 μαζί με τα κοπάδια τους, στις μικρές κοινωνίες των “τσελιγκάτων”. Έμεναν στην περιοχή του δασικού χωριού όπου ήταν το τσελιγκάτο του «Κούτρα», από τη γιορτή του Αϊ-Γιώργη μέχρι του Αϊ-Δημήτρη και σε άλλα “τσελιγκάτα”, όπως στου «Λεπίδα», στου «Δαλακούρα». Έως τότε η περιοχή ήταν λιβάδι μόνο κατά θέσεις, στις απρόσιτες, υπήρχαν δασωμένα τμήματα. Μετά την αποχώρηση των τσελιγκάτων και την μείωση της ανθρώπινης δραστηριότητας μέχρι το 1974 είχε ως αποτέλεσμα τη φυσική αναδάσωση της περιοχής¹³⁶.

¹³⁶ www.drama.gr

Εικόνα: 33
Δασικό χωριό Ελατιάς



Πηγή: Δάσος Ελατιάς

Εικόνα: 34
«Αντάμωμα» Σαρακατσάνων



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Δυτικά του δασικού χωριού υπάρχει το εργοτάξιο “Μεγάλης Παναγίας” και το “Βαθύρεμα”. Η περιοχή φαίνεται πανοραμικά από την κορυφή «Τσάκαλο» (1814μ) του δάσους Ελατιάς. Στον δρόμο προς το Βαθύρεμα, το οποίο είναι σημαντικός βιότοπος της ορεινής πέστροφας, θα συναντήσουμε ερείπια από τα ερειπωμένα χωριά σήμερα της Ελατιάς,

Βαθυρέματος, Λειμών, Τριζινίτσας. Δυτικότερα του Βαθυρέματος βρίσκεται το δασικό εργοτάξιο «Μεγάλης Παναγιάς», γνωστό και ως «1500»¹³⁷.

Ανατολικά του δασικού χωριού βρίσκεται ένα λιβάδι μέσα σε δάση ερυθρελάτης και πεύκης. Το οποίο το διασχίζει ένα ρέμα το στραβόρεμα, το οποίο δίνει και το όνομα του στην περιοχή. Το μέρος αυτό είναι κατάλληλο για υπαίθρια αναψυχή. Επίσης μπορούμε στην περιοχή να κάνουμε ποδήλατο ή πεζοπορία. Ακολουθώντας το δασικό δρόμο που κατηφορίζει στα νότια και ακολουθώντας την ροή του ρέματος καταλήγουμε σε μια περιοχή με μικρές υδάτινες καταπτώσεις και καταρράκτες. Νοτιότερα του Στραβορέματος βρίσκεται το Μεγάλο ρέμα, όπου σε όλη την περιοχή αυτή υπάρχουν ερείπια, μαντριά, πεζούλια και γεφύρια βυζαντινού τύπου, δημιουργώντας μαζί με τη πυκνή βλάστηση ένα μοναδικό τοπίο¹³⁸.

Εικόνα: 35

Στραβόρεμα



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Ακόμη το δασικό χωριό της Ελατιάς συνδέεται και με το δάσος Φρακτού, όλη η διαδρομή αυτή καλύπτεται από δάση ερυθρελάτης, δασικής και μαύρης πεύκης. Το δάσος Φρακτού βρίσκεται κάτω από την ψηλότερη κορυφή της Κεντρικής Ροδόπης στα 1.953 μ.. Στο Φρακτό υπάρχει Παρθένο Δάσος, το οποίο είναι το μοναδικό της χώρας και θεωρείται το σπουδαιότερο στο είδος του στην Ευρώπη. Το 1979 καταγράφηκε ως παρθένο έκτασης

¹³⁷ «Δάσος Ελατιάς»

¹³⁸ «Δάσος Ελατιάς»

11.000 στρεμ. και το 1980 κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο της φύσης. Περιφερειακά του παρθένου υπάρχει μια ευρύτερη προστατευτική ζώνη που μαζί με αυτό ονομάζεται δάσος Φρακτού. Στην περιφερειακή ζώνη το δάσος προσομοιάζει με τα δάση της Κεντρικής Ροδόπης και βρίσκεται σε καθεστώς μερικής προστασίας, καθώς απαγορεύονται η βοσκή και η θήρα, ενώ επιτρέπονται η ξυλοπαραγωγή και η δασική αναψυχή. Λειτουργικό κέντρο του δάσους είναι το δασικό εργοτάξιο Φρακτού που βρίσκεται 8,5 χλμ. πριν από το παρθένο. Με αφετερία το εργοτάξιο αυτό μπορούμε να γνωρίσουμε το δάσος φρακτού με τρεις διαδρομές. Η μια είναι προς το Παρθένο δάσος, στην οποία μπορούμε να φτάσουμε μέχρι την είσοδο του δάσους, γιατί η είσοδος είναι κλειστή με μπάρα. Από τη θέση «Πανόραμα» μπορούμε να δούμε από ψηλά το μοναδικό για την Ελλάδα δάσος. Η επόμενη διαδρομή στο Φρακτό είναι στην περιοχή «Βιλαώρα», η οποία προσφέρεται για πεζοπορία. Από την κορυφογραμμή της περιοχής μπορούμε να δούμε ατελείωτες κορυφογραμμές. Και τελευταία διαδρομή στο Φρακτό είναι στην περιοχή Αχλαδοχώρι, στην οποία υπάρχουν ερείπια που φανερώνουν την ύπαρξη ζωής στο παρελθόν. Επίσης εκεί σχηματίζεται η κεντρική κοίτη του «Αχλαδορέματος», αφού συλλέξει τα νερά του Παρθένου Δάσους από τις υδρορροές και τους πέντε καταρράκτες. Από τους οποίους οι τρεις είναι συνεχούς ροής και μπορούμε να δούμε¹³⁹.

Εικόνα: 36

Δάσος Φρακτού



Πηγή: Τουριστικός οδηγός

Στα νότια βρίσκονται οι ιαματικές πηγές Θερμιών. Όπου αναβλύζει θειούχο νερό θερμοκρασίας 50 °C, γνωστό από παλιά για τις θεραπευτικές του ιδιότητες. Νοτιότερα κατά μήκος του «Διαβολορέματος» φτάνουμε στο χωριό Παρανέστι. Στη διαδρομή αυτή θα δούμε

¹³⁹ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 70 – 73, 163 – 165.

και το φράγμα της Πλατανόβρυσης¹⁴⁰. Στο Παρανέστι υπάρχει γυναικείος παραγωγικός και τουριστικός συνεταιρισμός, από τον οποίο μπορούμε να αγοράσουμε γλυκά του κουταλιού, σιροπιαστά γλυκά, διάφορες πίτες, μαρμελάδες, αποξηραμένα βότανα, μέλι, φυσικά ηδύποτα, αρτοσκευάσματα κ.ά¹⁴¹. Επίσης στο Παρανέστι υπάρχει και το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Ροδόπης¹⁴², στο οποίο μπορούμε να γνωρίσουμε από κοντά σε ένα εκθεσιακό χώρο που ξεπερνά τα 300 m²:

- ✓ Τη γεωλογία, τα πετρώματα και τα απολιθώματα της περιοχής
- ✓ Τη χλωρίδα και τη βλάστηση της Ροδόπης
- ✓ Τα εντυπωσιακά ζώα, από τα μικρού μεγέθους και συνήθως απαρατήρητα σαλιγκάρια και αρθρόποδα μέχρι τους αετούς, τους κούρκους, τα αγριογούρουνα, τις αρκούδες, τα αγρίμια, τους λύκους κ.ά.
- ✓ Τη δομή των πιο χαρακτηριστικών οικοσυστημάτων όπως του δάσους, της εκβολής, του ρυακιού, του θαμνότοπου, των αλπικών λιβαδιών κ.ά.
- ✓ Τις σχέσεις που αναπτύχθηκαν, μέσα από αιώνες συμβίωσης, ανάμεσα στον άνθρωπο και το περιβάλλον, με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και το κυνήγι.

Εικόνα: 37

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Ροδόπης



Πηγή: Μουσείο φυσικής ιστορίας Ροδόπης

¹⁴⁰ «Δάσος Ελατιάς»

¹⁴¹ «Αγροτουρισμός στο Νομό Δράμας» σελ. 18

¹⁴² «Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Ροδόπης»

Εικόνα: 38
Μουσείο Φυσικής Ιστορίας



Πηγή: Μουσείο φυσικής ιστορίας Ροδότης

Βόρεια από το Παρανέστι βρίσκεται το χωριό Άνω Θόλο, το οποίο είναι χτισμένο σε μια ομαλή πλαγιά. Στο χωριό αυτό υπάρχουν μεγάλα αρχοντικά που ανήκαν σε εύπορες οικογένειες. Βορειανατολικά ακολουθώντας την πορεία του Αρκουδορέματος βρίσκεται το χωριό Πρασινάδα, στο οποίο βρίσκεται η πρόσφατα κατασκευασμένη Μονή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος. Από τη Μονή αυτή προσφέρεται μια μοναδική θέα. Ανατολικά προς το χωριό Διπόταμα υπάρχει ένας καταρράκτης που έχει το όνομα της Αγίας Βαρβάρας. Ο καταρράκτης είναι ύψους μεγαλύτερου των 15 μέτρων και το νερό που πέφτει σχηματίζει μικρή λίμνη. Η περιοχή γύρω από τον καταρράκτη έχει διαμορφωθεί κατάλληλα για αναψυχή, με εγκαταστάσεις για θέα, ξεκούραση και υπαίθριο γεύμα¹⁴³.

Εικόνα: 39
Καταρράκτης 'Αγίας Βαρβάρας'



Πηγή: Παρανέστια γη

¹⁴³ «Παρανέστια γη»

Στην κοιλάδα του Αρκουδορέματος θα συναντήσουμε διάσπαρτα ερείπια του οικισμού Διποτάμων. Ο οικισμός αυτός αποτελούνταν από μικρότερους συνοικισμούς αλλά σήμερα κατοικείται μόνο ο κεντρικός, ο οικισμός του Αγίου Νικολάου. Προς τον οικισμό Τραχωνίου υπάρχει μια πετρόχτιστη θολωτή γέφυρα που κάποτε συνέδεε τους δυο οικισμούς.

Εικόνα: 40

Καταρράκτης Λειβαδίτη

Στην περιοχή υπάρχει ο πιο εντυπωσιακό καταρράκτη της οροσειράς της Κεντρικής Ροδόπης, ο οποίος έχει ύψος 35 μέτρα. Στο γύρω χώρο του καταρράκτη Τραχωνίου (Λειβαδίτη) υπάρχουν εγκαταστάσεις για αναψυχή. Στη διαδρομή προς το κεντρικό συνοικισμό των Διποτάμων υπάρχει ένα θολωτό γεφύρι, το οποίο δείχνει για χρόνια αχρησιμοποίητο. Στη διαδρομή προς το παλιό φυλάκιο υπάρχει το μεγαλύτερο και ωραιότερο γεφύρι της περιοχής. Είναι μονότοξο όπως και τα υπόλοιπα αλλά ξεχωρίζει για τη στιβαρότητα και την τελειότητα της κατασκευής του. Από κάτω του περνάει το Αρκουδόρεμα και αυτό το γεφύρι συνέδεε τους οικισμούς Διποτάμων και Τραχωνίου¹⁴⁴.



Εικόνα: 41

Θολωτή Γέφυρα



Πηγή: Παρανέστια γη

Ανατολικότερα του οικισμού των Διποτάμων υπάρχει το δάσος Λεπίδα. Στη διαδρομή προς το δάσος Λεπίδα υπάρχει ο καταρράκτης Λεπίδα, ο οποίος είναι περίπου 30 μέτρα. Μαζί

¹⁴⁴ «Παρανέστια γη»

με την βλάστηση δημιουργεί μιά μοναδική εικόνα. Στην περιοχή υπάρχει και το εργοτάξιο του Λεπίδα σε ύψος 1240 μέτρων, το οποίο λειτουργεί και ως καταφύγιο. Ανατολικά σε ένα τοπίο με ιδιαίτερες εναλλαγές προς το Μεγάλο Λιβάδι, ιδιαίτερα η θέση «Λούκοβο» που αποτελεί εξαιρετικό βιότοπο, βρίσκεται και ο καταρράκτης του «Σκοτεινού Ρέματος». Ο καταρράκτης αυτός βρίσκεται ανάμεσα σε δένδρα ερυθρελάτης. Λίγα χιλιόμετρα πιο κάτω βρίσκεται το Μεγάλο Λιβάδι σε υψόμετρο 1400 μέτρων, το οποίο αποτελούσε θερινό λιβάδι για Σαρακατσάνους τσέλιγκες. Σε όλη την περιοχή της Κεντρικής Ροδόπης μπορούμε να ασχοληθούμε με υπαίθριες δραστηριότητες, όπως πεζοπορία, ψάρεμα, ορειβασία κ.ά.¹⁴⁵.

Οι φυσικές ομορφιές του ορεινού όγκου της Ροδόπης, δεν πρόκειται να αφήσουν ανικανοποίητο, κανένα επισκέπτη καθώς υπάρχουν πλήθος υπαίθριων δραστηριοτήτων για όλους. Η βιοποικιλότητα και η σπανιότητα της πανίδας και της χλωρίδας είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, ενώ συναντά κανείς συνεχώς εναλλασσόμενα τοπία που προκαλούν το θαυμασμό σε ολόκληρη την Παρανέστια γη, ενώ το μουσείο Φυσικής Ιστορίας και ο γυναικείος αγροτουριστικός συνεταιρισμός στο χωριό Παρανέστι, είναι ιδιαίτερως αξιόλογα.

Εικόνα: 42

Καταρράκτης «Σκοτεινού Ρέματος»



Πηγή: Παρανέστια γη

¹⁴⁵ «Παρανέστια γη»

4.5 Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε6¹⁴⁶

Στη συνέχεια αναλύεται το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε6 και δίνονται στοιχεία γι' αυτό, όπως το μήκος του και ο συνολικός χρόνος πεζοπορίας για να το διασχίσει κανείς.

Το Ε6 είναι το ευρωπαϊκό μονοπάτι μεγάλων διαδρομών που διασχίζει και ενώνει τις χώρες της Ευρώπης. Στο νομό Δράμας εισέρχεται από την περιοχή της Κάτω Βροντούς και εξέρχεται από την περιοχή Παρανεστίου, αφού διασχίσει το Φαλακρό όρος. Το χαμηλότερο υψομετρικό σημείο της διαδρομής βρίσκεται στο Παρανέστι, στα 120 μ., ενώ το υψηλότερο στο Φαλακρό, στα 1800 μ. Η διαδρομή ξεπερνάει τα 90 χιλιόμετρα, ο συνολικός δε χρόνος της πεζοπορίας εκτιμάται στις 35-40 ώρες.

Σε γενικές γραμμές η διαδρομή μπορεί να περιγραφεί ως εξής:

- *Κάτω Βροντού - Κάτω Νευροκόπι:* Η διαδρομή (διάρκειας 12 ωρών) περνάει έξω από τον οικισμό Περιθώρι, κατευθύνεται στο δάσος της Κύκλας και από το Δασωτό φθάνει στο Κάτω Νευροκόπι. Το ενδιαφέρον της διαδρομής βρίσκεται στο πανέμορφο δάσος πλατύφυλλων της Κύκλας αλλά και στο τοπικό δασικό εργοτάξιο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως σταθμός ανάπαυσης.
- *Κάτω Νευροκόπι - Χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού:* Με ανατολική κατεύθυνση φθάνουμε σε 4 ώρες στον οικισμό Βώλακα και από εκεί ανηφορίζουμε για το Φαλακρό περνώντας μέσα από το δάσος "Κουρί" με οξιές και μαύρη πεύκη, τις πλαγιές, τις κορυφές και τα λιβάδια του Φαλακρού. Η διαδρομή είναι δύσκολη αλλά ενδιαφέρουσα και απαιτούνται πάνω από 3 ώρες μέχρι το χιονοδρομικό κέντρο.
- *Χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού - Λιβαδερό:* Μέσα από λιβάδια, δάση οξιάς και δρυοδάση, κατηφορίζουμε από υψόμετρο 1800 μ. στα 660 μ. του Λιβαδερού. Η διαδρομή είναι δύσκολη και διαρκεί 5-6 ώρες.
- *Λιβαδερό-Παρανέστι:* Από το Λιβαδερό, με ανατολική κατεύθυνση, φθάνουμε σε 3 ώρες στο δασικό εργοτάξιο Δρεπανιού. Στη συνέχεια περνάμε από τον οικισμό Περίβλεπτο για να καταλήξουμε στο Παρανέστι. Η διαδρομή μέσα από δρυοδάση διαρκεί 6 ώρες. Από το Παρανέστι θα κατευθυνθούμε προς το Λειβαδίτη με ανηφορική και δύσκολη διαδρομή, επίσης 6 ωρών.

Περιληπτικά μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για μια εξαιρετικής ομορφιάς διαδρομή, από άποψη εικόνων, αλλά παράλληλα απαιτούν από τον επισκέπτη πεζοπόρο ιδιαίτερη συγκέντρωση και προσοχή, καθώς οι περισσότερες διαδρομές του, είναι ιδιαίτερες δύσκολες.

¹⁴⁶ www.in.gr

4.6 Θρησκευτικός Τουρισμός

Παρακάτω, αναφέρονται οι κυριότερες Βυζαντινές, Μεταβυζαντινές και των νεώτερων χρόνων εκκλησίες και μοναστήρια, του νομού Δράμας καθώς και οι κατηγορίες στις οποίες αυτές χωρίζονται με βάση την αρχιτεκτονική τους.

Ο νομός Δράμας είναι διάσπαρτος από ιστορικές εκκλησίες και μοναστήρια. Υπάρχουν Βυζαντινές, Μεταβυζαντινές εκκλησίες και εκκλησίες των νεότερων χρόνων. Βυζαντινές εκκλησίες είναι της Αγίας Σοφίας και η εκκλησία των Ταξιάρχων που βρίσκονται στη Δράμα. Η εκκλησία της Αγίας Σοφίας από έρευνες που έγιναν χρονολογείται γύρω στο 10^ο αιώνα. Πιθανότατα ο τύπος της να ανήκει στις βασιλικές με τρούλο¹⁴⁷. Έχει υποστεί επεμβάσεις στα βυζαντινά χρόνια και στην περίοδο της τουρκοκρατίας, όταν μετατράπηκε σε τζαμί και το σημερινό καμπαναριό ήταν βάση “μιναρέ”. Αποτελείται από κεντρικό τετράπλευρο χώρο, που σχηματίζεται από ογκώδεις πεσσούς και στεγάζεται με τρούλο. Η εκκλησία των Ταξιάρχων σώζεται από την εποχή των Παλαιολόγων, η οποία είναι τύπου μονόχωρης βασιλικής με ορθογώνιο σχήμα που βρισκόταν σε επαφή με το βυζαντινό τοίχος της Δράμας. Ενώ σε άλλη πλευρά σώζεται εντοιχισμένη ανάποδα λατινική επιγραφή και στο εσωτερικό του ναού τμήματα τοιχογραφιών με τον κύκλο των Παθών του Χριστού, με τους Ταξιάρχες και τις μορφές δυο Ιεραρχών στην κόγχη του Ιερού¹⁴⁸.

Οι Μεταβυζαντινές εκκλησίες ανάλογα με τον τύπο τους μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες¹⁴⁹. Η πρώτη κατηγορία είναι *οι μονόχωρες δρομικές ξυλόστεγες βασιλικές*. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν :

- Η εκκλησία των Ταξιάρχων στα Κοκκινόγεια που χτίστηκε το 1820.
- Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου στο Δασωτό. Από το εσωτερικό της διάκοσμο σώζεται το αρχικό, απέριπτο, ξύλινο τέμπλο με εικόνες του 1831.
- Η εκκλησία της Αγίας Μαρίας στην Καλή Βρύση, η οποία χτίστηκε το 1883.
- Η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής στην Καλλιθέα που χτίστηκε το 1890.

Η δεύτερη κατηγορία είναι *οι τρίκλιτες ξυλόστεγες βασιλικές*. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν:

- Η εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων στον Ξηροπόταμο που χτίστηκε το 1815.

¹⁴⁷ «Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και πολιτισμός» σελ. 145

¹⁴⁸ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 116

¹⁴⁹ «Η Δράμα και η περιοχή της. Ιστορία και Πολιτισμός» σελ. 263 – 270

- Η εκκλησία της Παναγίας στην Πετρούσα. στην οποία σώζεται μια κεραμοπλαστική επιγραφή πάνω από την πόρτα που γράφει το έτος ανέγερσης του ναού, αλλά δυστυχώς σώζονται μόνο τα δυο πρώτα νούμερα. Χτίστηκε τον 19^ο αιώνα.
- Η εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων στην Κάτω Βροντού, η οποία χτίστηκε το 1835.
- Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου στο Περιθώρι, στην οποία στο βόρειο τοίχο υπάρχει μια κεραμοπλαστική επιγραφή με το έτος 1835.
- Η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου στην Καλλιθέα που χτίστηκε το 1835.
- Η εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου στα Λευκόγεια η οποία είναι χτισμένη το 1836.
- Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στην Μικρόπολη, η οποία χτίστηκε το 1841.
- Η εκκλησία του Προφήτη Ηλία στο Βώλακα, η οποία χτίστηκε το 1841.
- Η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου στο Πανόραμα που χτίστηκε το 1841.
- Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου στην Καλή Βρύση. Στην αφιερωματική εικόνα του Αγίου Νικολάου στην κόγχη πάνω από τη δυτική είσοδο του ναού αναγράφεται το έτος 1877.
- Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο Μοναστηράκι, η οποία χτίστηκε το 1842 και επισκευάστηκε το 1911.
- Η εκκλησία των Ταξιάρχων στο Ακρινό που χτίστηκε το 1848.
- Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου στο Βαθύτοπο ανήκει στην τελευταία δεκαετία του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα.
- Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στο Κάτω Νευροκόπι, η οποία κτίστηκε το 1866.
- Η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου στην Εξοχή, η οποία χτίστηκε το 1866.
- Η εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Λιβαδάκι, η οποία χτίστηκε το 1870.
- Η εκκλησία των Ταξιάρχων στο Γρανίτη, η οποία χτίστηκε το 1873.
- Η εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Δασωτό κτισμένη στα 1870.
- Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο Οχυρό κτισμένη στα 1882.
- Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου στην Αδριανή κτισμένη στα 1884.

Η Τρίτη κατηγορία είναι *οι σταυροειδείς εγγεγραμμένες*. Στην κατηγορία αυτή ανήκει:

- Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στο Πανόραμα κτισμένη στα 1865.

Τα μοναστήρια είναι¹⁵⁰:

- Η Ιερά Μονή του Αγίου Μηνά στην Περιχώρα, που άρχισε να χτίζεται τη δεκαετία του 1950.
- Η Ιερά Μονή της Αναλήψεως του Σωτήρος στους Ταξιάρχες χτισμένη το 1970.

¹⁵⁰ «Τουριστικός οδηγός» σελ. 130, 150, 166.

- Η Ιερά Μονή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στην Πρασινάδα, η οποία είναι πρόσφατα χτισμένη.

Καταλήγουμε, στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν πολλοί λόγοι για κάποιον που ενδιαφέρεται για τον θρησκευτικό τουρισμό να επισκεφθεί το νομό Δράμας, αφού το πλήθος των εκκλησιών και των μοναστηριών του νομού, προσφέρονται για κάτι τέτοιο. Και σίγουρα θα ικανοποιήσουν και τον πιο απαιτητικό επισκέπτη, με την ιστορικότητα τους και την εξαιρετική αρχιτεκτονική τους.

4.7 Γιορτές και Δρώμενα

Στη συνέχεια θα αναλύσουμε τις γιορτές και τα δρώμενα του νομού και θα αναφερθούμε στο λαϊκό πολιτισμό και την πολιτιστική παράδοση του τόπου. Θα αναφερθούμε επίσης στα κυριότερα και γνωστότερα έθιμα που πλαισιώνουν τις γιορτές.

Ο νομός Δράμας, όπως και κάθε τόπος έχει εκτός από την ιστορία του και την ιδιαίτερη πολιτιστική παράδοση, δηλαδή τη λαογραφία του. Ο νομός αυτός έχει πλούσιο λαϊκό πολιτισμό και πολιτιστική παράδοση, και οι ρίζες του φτάνουν μέχρι και τους προϊστορικούς χρόνους. Σήμερα, ο νομός κατοικείται από ντόπιους και από πρόσφυγες της Ανατολικής Θράκης, του Πόντου και άλλων περιοχών της Μικράς Ασίας, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή μετά την Μικρασιατική καταστροφή. Όλοι αυτοί διατηρούν την πολιτιστική τους ταυτότητα και παράδοση, άλλοι περισσότερο και άλλοι λιγότερο. Δημιουργώντας ένα πολύχρωμο μωσαϊκό λαϊκού πολιτισμού¹⁵¹.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το κεφάλαιο των εθίμων που πλαισιώνουν γιορτές και δρώμενα, όπου εκδηλώνεται η θρησκευτική ευσέβεια παράλληλα με τη λαϊκή δοξασιολογία της στο ευρύτερο φάσμα της. Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, εθιμικά παρουσιάζονται οι μέρες του Δωδεκαημέρου (Χριστούγεννα – Θεοφάνια) με πολλές εκδηλώσεις και δρώμενα, στις οποίες κυριαρχούν οι μεταμφιέσεις και μαζί με αυτές κουδούνια, τραγούδια, χοροί και ποικίλες αναπαραστάσεις. Ο πρωταρχικός σκοπός των εκδηλώσεων αυτών είναι η ευετηρία, δηλαδή η επίτευξη καλής χρονιάς στην ευρύτερη διάσταση της, καλής υγείας και πλούσιας παραγωγής. Τις ημέρες αυτές επίκεντρο των παραδοσιακών εορτασμών είναι ο Βώλακας, η Καλή Βρύση, το Μοναστηράκι, ο Ξηροπόταμος, η Πετρούσα και οι Πύργοι. Όπου και κυριαρχούν έντονα Διονυσιακά στοιχεία. Στο Μοναστηράκι οι μεταμφιέσεις γίνονται ανήμερα των Θεοφανίων και

¹⁵¹ «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 5 – 6

πρωταγωνιστούν οι «Αράπηδες», οι οποίοι φορούν μακριές υφαντές μαύρες κάπες και ψηλές κουκούλες στο κεφάλι από δέρμα κασίκας. Στη μέση έχουν κρεμασμένα κουδούνια και κρατούν με το ένα χέρι ξύλινο σπαθί και με το άλλο ένα σακουλάκι στάχτη, Συμπρωταγωνιστές στο δρώμενο είναι οι τσολιάδες με την εθνική φορεσιά και οι «Γκιλίγκες» με την τοπική γυναικεία φορεσιά. Όλοι μαζί γυρίζουν από σπίτι σε σπίτι με λύρες και νταϊρέδες (ντέφια).

Εικόνα: 43

«Αράπηδες» στο Μοναστηράκι



Πηγή: Γιορτές και Δρώμενα στο νομό Δράμας

Στον Βώλακα γίνονται οι «Αράπηδες» την 7 Ιανουαρίου του Αγίου Ιωάννη. Βάζουν στην ράχη τους καμπούρα, ζώνονται κουδούνια, τα πρόσωπα είναι μυρισμένα με καπνιά, το κεφάλι σκεπάζεται με προβιά και στα χέρια κρατούν ένα χοντρό ξύλο. την επόμενη μέρα στο ίδιο χωριό γίνεται αναπαράσταση τοπικού γάμου, που αρχίζει το πρωί και τελειώνει το απόγευμα με ομαδικό γλέντι. Την ίδια ημέρα βγαίνουν και οι αρκούδες, δηλαδή άντρες μεταμφιεσμένοι με ολόκληρες προβιές¹⁵².

¹⁵² «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 11, 22, 23
«Τουριστικός οδηγός» σελ. 80, 81

Εικόνα: 44
«Αράπηδες» στο Βώλακα



Πηγή: Γιορτές και Δρώμενα στο νομό Δράμας

Στην Πετρούσα οι μεταμφιέσεις γίνονται στις 7 και 8 Ιανουαρίου. Κύριο στοιχείο του εορτασμού είναι η πομπική μεταφορά με μουσικά όργανα μιας καμήλας, ψεύτικης σήμερα πραγματική παλαιότερα, συμβολίζοντας το δύσκολο τρόπο ζωής στα περασμένα χρόνια. Στον Ξηροπόταμο γίνονται 7 Ιανουαρίου οι «Αράπηδες» με τρόπο παρόμοιο όπως στο Μοναστηράκι και ακολουθούν τις απογευματινές ώρες τοπικοί χοροί. Ανάλογες με τις

υπόλοιπες είναι και οι μεταμφιέσεις στους Πύργους την ημέρα των Θεοφανείων και την επομένη¹⁵³.

Οι μεταμφιέσεις του Δωδεκαήμερου παίρνουν περισσότερο συγκρατημένη μορφή στην Καλή Βρύση, στη διάρκεια ενός εορταστικού τριημέρου με ευρύτερο εθιμολογικό πλαίσιο, το οποίο αρχίζει την παραμονή των Θεοφανίων. Πρωταγωνιστούν τα «Μπαμπούγερα», όπου άντρες και γυναίκες μεταμφιεσμένοι ζωόμορφα, ζωσμένοι με βαριές κουδούνες, εμφανίζονται μετά την τελετή του αγιασμού και με την θορυβώδη παρουσία τους κυριαρχούν σε ολόκληρο το χωριό για τρεις ημέρες. Αποκορύφωμα και λήξη του εορτασμού αποτελεί η σατιρική αναπαράσταση γάμου στις 8 Ιανουαρίου¹⁵⁴.

Τις ημέρες του δωδεκαήμερου στα χωριά που υπάρχουν πρόσφυγες από τον Πόντο (π.χ. Σιταγροί) συνηθίζονται οι «Μωμόγεροι» ένα είδος λαϊκού παραδοσιακού θεάτρου. Ένα από τα αγαπημένα θέματα στα λαϊκά δρώμενα είναι η αναπαράσταση του γάμου. Πριν πάρει όμως τον σημερινό χαρακτήρα της η εικονική τελετή του γάμου, αποτελούσε πράξη μαγική που απέβλεπε στην πρόκληση γονιμικής δύναμης για την καρποφορία των χωραφιών και την αύξηση των κοπαδιών¹⁵⁵.

Η περίοδος της αποκριάς συνδέεται στο νομό Δράμας με ποικίλα έθιμα, πολλά από τα οποία είναι χαρακτηριστικά του παραδοσιακού τρόπου ζωής. Κύριο εθιμικό στοιχείο είναι οι μεταμφιέσεις και την κατεξοχήν έκφραση του σύγχρονου αποκριάτικου αστικού πανηγυρισμού, αντιπροσωπεύει το Καρναβάλι της Χωριστής την Καθαρά Δευτέρα. Το καρναβάλι αυτό χρόνο με το χρόνο γίνεται ευρύτερα γνωστό, μεγαλώνει η φήμη του και αποτελεί ένα από τους πιο χαρούμενους και αντιπροσωπευτικούς εορτασμούς της περιοχής.

Την περίοδο των αποκριών στα χωριά Καλαμπάκι και Μαυρολεύκη, όπου βρίσκονται εγκαταστημένοι πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη τελείται την Δευτέρα της Τυρινής ο «Καλόγερος» (καλός γέρος). Που είναι ένα από τα πιο σημαντικά δρώμενα του ευρύτερου Ελληνικού χώρου. Ο «Καλόγερος» είναι ζωόμορφα μεταμφιεσμένος και είναι ζωσμένος με κουδούνια, ενώ αντιπροσωπεύει το αγαθό πνεύμα της βλάστησης και της καρποφορίας. Ο καλόγερος γυρίζει από σπίτι σε σπίτι και οι νοικοκυρές των ράνουν με πολυσπόρια, σύμβολα πλούσιας παραγωγής¹⁵⁶.

¹⁵³ «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 15 – 16

«Τουριστικός οδηγός» σελ. 82

¹⁵⁴ «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 11 – 12

«Τουριστικός οδηγός» σελ. 83

¹⁵⁵ «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 27 – 31

«Τουριστικός οδηγός» σελ. 83

¹⁵⁶ «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 47 – 50

«Τουριστικός οδηγός» σελ. 86

Εικόνα: 45
«Καλόγερος» στο Καλαμπάκι



Πηγή: Γιορτές και Δρώμενα στο νομό Δράμας

Την Πασχαλινή περίοδο υπάρχουν στην περιοχή της Δράμας ξεχωριστά έθιμα που αρχίζουν το Σάββατο του Λαζάρου με ομάδες παιδιών να τραγουδούν τα πάθη του φίλου του Χριστού. Τις ημέρες αυτές ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει η πομπική περιφορά της εικόνας της αναστάσεως γύρω από το αγροτικό όριο της Καλής Βρύσης την Πέμπτη της Διακαινησίμου για προστασία του χωριού από κάθε κακό και ιδιαίτερα από το χαλάζι που είναι εξαιρετικά επικίνδυνο για την παραγωγή την περίοδο της άνοιξης. Την Παρασκευή της διακαινησίμου γιορτάζεται σε πολλά χωριά η Ζωοδόχος Πηγή, όπως στην Προσοτσάνη και στο Μοναστηράκι, όπου παράλληλα με το θρησκευτικό εορτασμό γίνονται αξιόλογες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Η Δευτέρα του Θωμά έχει το δικό της χαρακτήρα στους Σιταγρούς, όπου εκεί εγκαταστημένοι πρόσφυγες από τον Πόντο συνεχίζουν έθιμα τους, όπως επισκέψεις στα μνήματα, με διανομή κόκκινων αυγών και γλυκισμάτων, με εμφανή τον αρχαϊκό χαρακτήρα του εθίμου και της επιβίωσης των αρχαίων προσφορών στους νεκρούς, με τις συνακόλουθες μεταφυσικές δοξασίες και αντιλήψεις¹⁵⁷.

Ιδιάζουσα εθιμική εκδήλωση είναι στη Μικρόπολη, η λεγόμενη «Γιορτή του Θεού» η οποία γιορτάζεται το δεύτερο Σάββατο μετά την γιορτή του Θωμά. Οι κάτοικοι του χωριού μαζεύονται στο ξωκλήσι του Αγίου Γεωργίου και εκεί κάνουν ένα παραδοσιακό γλέντι με

¹⁵⁷ «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 59 – 62
«Τουριστικός οδηγός» σελ. 87 – 88

φαγοπότι. Η εκδήλωση συνδέεται με τοπική παράδοση, από την εποχή της Τουρκοκρατίας και θεωρείται ως συνέχιση της εκπλήρωσης παλαιού προγονικού τάματος¹⁵⁸.

Την ημέρα του Αγίου Πνεύματος πανηγυρίζει στο χωριό Βώλακας το ομώνυμο με την εορτή ξωκλήσι πάνω στο όρος Φαλακρό. Στην τοπική εθιμολογία, το έθιμο αυτό είναι γνωστό σαν «μουλαροδρομίες». Την ημέρα αυτή στήνεται ένας μεγάλος χορός που κρατά μέχρι το μεσημέρι. Έπειτα ξεκινούν οι μουλαροδρομίες, οι οποίες γίνονται από αυτούς που έχουν πάει στο εκκλησάκι του Αγίου Πνεύματος και φορούν τις παραδοσιακές πολύχρωμες μαντίλες. Στη συνέχεια ξεκινάει πάλι ο χορός μέχρι τις βραδινές ώρες με τις συνεχείς κωδωνοκρουσίες των εκκλησιών του χωριού¹⁵⁹.

Κάθε χρόνο αποτελεί πόλο έλξης για πολλούς επισκέπτες η Μαυρολεύκη, στην οποία γίνεται στις 21 Μαΐου προς τιμή των Ισαποστόλων Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, το παράδοχο έθιμο των Αναστενάρων. Τα κύρια στοιχεία του είναι ο πολύωρος εκστατικός χορός με την συνοδεία λύρας και νταουλιού, η τελετουργική ζωοθυσία και η πυροβολία των χορευτών, οι οποίοι εντυπωσιάζουν χορεύοντας επάνω στα κάρβουνα χωρίς να καίγονται τα πόδια τους. Πυροβολία γίνεται ακόμη και το βράδυ της 17 Ιανουαρίου, η οποία αποτελεί το «προζύμι» όπως λένε τελεστές για τη μεγάλη γιορτή του Μαΐου. Τέλος, επαναλαμβάνεται και στις 23 Μαΐου με το ευρύτερο εθιμικό πλαίσιο και έτσι δίνετε η ευκαιρία στους επισκέπτες για μια πιο άνετη παρακολούθηση και μελέτη του εθίμου της πυροβολίας¹⁶⁰.

Εικόνα: 46

Αναστενάρια στη Μαυρολεύκη



Πηγή: Γιορτές και Δρώμενα στο νομό Δράμας

¹⁵⁸ «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 62 «Τουριστικός οδηγός» σελ. 88

¹⁵⁹ «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 58 – 59

www.drama.gr

¹⁶⁰ «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 75 – 82

www.drama.gr

Σε αρκετά χωριά της Δράμας συνηθίζεται σε γιορτές των Αγίων τα λεγόμενα «Κουρμπάνια», τα οποία αποτελούν μορφή δημόσιας θυσιαστικής εκδήλωσης και συνεχίζουν την παράδοση πανάρχαιων λατρευτικών δοξασιών. Σε μερικά χωριά το κουρμπάνι παρουσιάζεται με ιδιαίτερη ένταση, όπως το Καλαμπάκι από τους εκεί εγκαταστημένους Θρακιώτες, την ημέρα του Αγίου Αθανασίου. Το Κουρμπάνι είναι φαγητό, το οποίο βράζεται μέσα σε καζάνια στο προαύλιο της εκκλησίας και είναι φτιαγμένο με ρύζι και μοσχαρίσιο κρέας, το οποίο σερβίρεται σε όλο τον κόσμο. Το Κουρμπάνι γιορτάζεται επίσης στο χωριό Μοναστηράκι και έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι συνδυάζεται με το λεγόμενο «Αρέτσι» που αποτελεί δημοπρασία διαφόρων προσφορών σε είδος για ενίσχυση στο εκκλησιαστικό ταμείο¹⁶¹.

Σε ορισμένες ημέρες του χρόνου, οι οποίες συνδέονται με θρησκευτικές γιορτές, συνηθίζεται το άναμμα πυρών που παίρνουν τελετουργικό και πανηγυρικό χαρακτήρα. Στα περισσότερα μέρη οι φωτιές ανάβονται κατά γειτονίες και γύρο από αυτές στήνονται χοροί και λέγονται τραγούδια, ενώ τις υπερπηδούν μικροί και μεγάλοι με επωδικές ευχές για υγεία και καλή χρονιά. Τέτοιες εθιμικές πυρές ανάβονται στο Μοναστηράκι του Αγίου Αθανασίου, την πρώτη Μαρτίου, στο Βύλακα, την Καλλιθέα, την Πετρούσα και στο Παγονέρι. Την Κυριακή της τυροφάγου στη Γραμένη, στη Καλή Βρύση, στη Καλλιθέα και στο Πρινόλοφο και την παραμονή της 24 Ιουνίου στο Δοξάτο, τη Πλατανόβρυση και στη Χωριστή. Πηγή των λατρευτικών – εθιμικών πυρών αποτελεί η αρχέγονη πίστη στην καθαρτήρια και εξαγνιστική δύναμη της φωτιάς, η οποία τονίζει τις βαθιές ρίζες του τοπικού λαϊκού πολιτισμού στην ακριτική περιοχή της Δράμας¹⁶². Στη Δράμα επίσης γίνεται και το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ταινιών Μικρού Μήκους, το οποίο ξεκίνησε το 1978, ως το καταφύγιο των «αδικημένων» του Κινηματογραφικού Φεστιβάλ της Θεσσαλονίκης, με οργανωτή την Κινηματογραφική Λέσχη Δράμας. Μέχρι το 1985 προβάλλονταν στο Φεστιβάλ ταινίες κάθε είδους. Τα τελευταία 5 – 6 χρόνια το Φεστιβάλ Δράμας είναι ο μοναδικός τόπος επίδειξης των ταινιών μικρού μήκους που παράγονται στην Ελλάδα. Μέχρι σήμερα έχουν διαγωνιστεί στο Φεστιβάλ περισσότερες από 1000 Ελληνικές ταινίες μικρού μήκους. Το Φεστιβάλ από το 1996 έχει ενταχθεί στο Εθνικό Πολιτιστικό δίκτυο Πόλεων¹⁶³.

¹⁶¹ «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 85 - 90

«Τουριστικός οδηγός» σελ. 90

¹⁶² «Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας» σελ. 106 – 109

www.drama.gr

¹⁶³ www.dramafilmfestival.gr

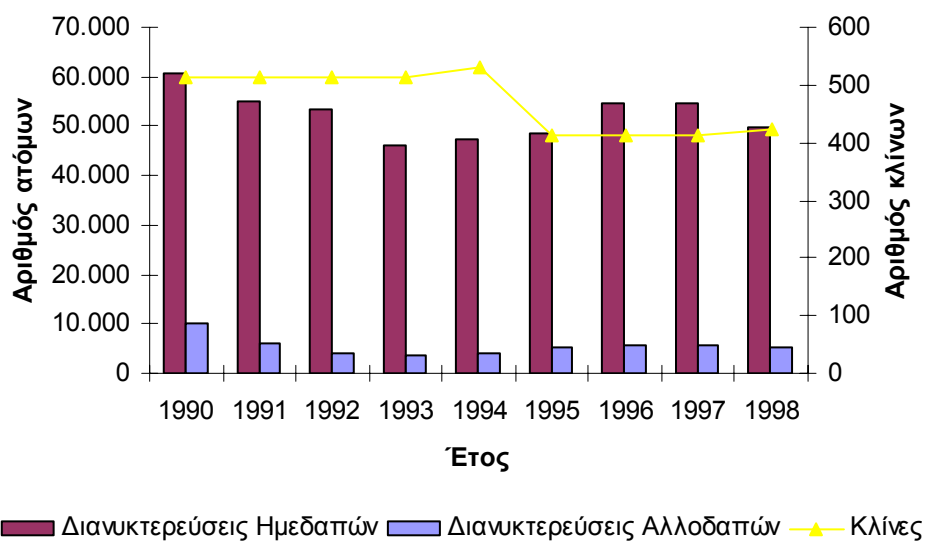
Συμπεραίνεται ότι ο νομός Δράμας, συνδυάζει ένα πλήθος εθίμων, που οφείλεται στη πολυμορφία των κατοίκων του οι οποίοι προέρχονται από πολλούς διαφορετικούς τόπους, αλλά έχουν κρατήσει τις ρίζες τους και την πολιτιστική τους ταυτότητα, δημιουργώντας ένα πολύχρωμο μωσαϊκό λαϊκού πολιτισμού. Ακόμη φαίνεται, ότι τα πιο πολλά έθιμα συνδέονται με θρησκευτικές γιορτές και έχουν ως στόχο τους την επίτευξη καλής χρονιάς και υγείας και πλούσιας σοδειάς. Τέλος αρκετές εθιμικές γιορτές έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα και κυριαρχούν πολύ έντονα Διονυσιακά στοιχεία.

4.8 Στατιστικά στοιχεία και προγράμματα στο νομό Δράμας

Στην ενότητα αυτή αναλύονται τα στατιστικά στοιχεία για τα ξενοδοχειακά καταλύματα του νομού, καθώς επίσης και τα τρία κυριότερα προγράμματα που αφορούν και τον τουρισμό, το Leader II , το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και το Leader plus , σε σχέση πάντα με το νομό Δράμας.

Οι κλίνες των ξενοδοχειακών καταλυμάτων έχουν παραμείνει σχετικά στάσιμες την δεκαετία 1990 έως 1998 χωρίς να παρουσιάσουν κάποια μεγάλη αυξομείωση. Στα ίδια επίπεδα για το ίδιο διάστημα έχουν παραμείνει και οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών και των αλλοδαπών στο νομό. Συμπερασματικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι είναι αρκετά απογοητευτικό το γεγονός, ότι δεν έχουν δημιουργηθεί νέες ξενοδοχειακές μονάδες οι οποίες θα αύξαναν τον αριθμό των κλινών, το οποίο θα είχε ως συνέπεια την αύξηση των διανυκτερεύσεων των τουριστών, με την κατάλληλη τουριστική προβολή.

Διάγραμμα: 32
Κλίνες και διανυκτερεύσεις στο νομό Δράμας



Πίνακας: 26

	Κλίνες	Διανυκτερεύσεις Ημεδαπών	Διανυκτερεύσεις Αλλοδαπών
1990	515	60.622	10.250
1991	515	54.947	6.085
1992	515	53.364	4.195
1993	515	46.319	3.784
1994	532	47.167	3.958
1995	413	48.630	5.107
1996	413	54.528	5.640
1997	413	54.777	5.765
1998	422	49.690	5.099

Πηγή: www.dramanet.gr

Κάποια από τα προγράμματα που έχουν υλοποιηθεί και άλλα που βρίσκονται σε εξέλιξη είναι το Leader II, το Γ' Κοινοτικό πλαίσιο Στήριξης και το Leader + για το νομό.

Στην Κοινοτική πρωτοβουλία Leader II εντάχθηκαν 39 επενδύσεις, από τις οποίες αυτές που αφορούν τον τουρισμό είναι οι παρακάτω, που καλύπτουν τα μέτρα¹⁶⁴:

✂ METPO 3: Αγροτουρισμός. Το οποίο περιλαμβάνει τις εξής δράσεις:

- Δράση 1: Δημιουργία, εκσυγχρονισμός, επέκταση αγροτουριστικών καταλυμάτων.

¹⁶⁴ «Κοινοτική πρωτοβουλία Leader II» σελ. 6 – 20

- Δράση 2: Εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
- Δράση 4: Κέντρα εστίασης και αναψυχής.

Τα αποτελέσματα του μέτρου αυτού είναι:

Δημιουργήθηκαν:

- ➔ 3 ξενοδοχεία τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων.
- ➔ 4 ξενοδοχεία τύπου ενοικιαζόμενων δωματίων.
- ➔ 2 παραδοσιακές ταβέρνες.

Εκσυγχρονίσθηκαν:

- ➔ 1 επιχείρηση ενοικίασης ειδών σκι
- ➔ 1 ταβέρνα

Εξασφαλίσθηκαν:

- ➔ 38 νέες θέσεις εργασίας
- ✘ METPO 4: Μικρές επιχειρήσεις, το οποίο περιλαμβάνει τις εξής δράσεις:
 - Δράση 1: Νέες μονάδες οικοτεχνίας, χειροτεχνίας και ειδών λαϊκής τέχνης.

Δημιουργήθηκαν:

- ➔ 2 μονάδες χειροτεχνίας και ειδών λαϊκής τέχνης.

Εκσυγχρονίσθηκε:

- ➔ 1 βιοτεχνία παραδοσιακών λευκών ειδών.

- ✘ METPO 5: Γεωργία.

Αποτελέσματα:

- ➔ Δημιουργήθηκε 1 εργαστήριο παραδοσιακών ζυμαρικών και γλυκών από γυναικείο αγροτουριστικό συνεταιρισμό.
- ✘ METPO 6: Περιβάλλον. Περιλαμβάνει τις εξής δράσεις:
 - Δράση 1: Ανάπλαση – αξιοποίηση – ανάδειξη τοπίων, περιβάλλοντος και χώρων.
 - Δράση 14: Πολιτιστικά κέντρα, αίθουσες πολλαπλών χρήσεων.
 - Δράση 18: Εκθεσιακοί χώροι.

Τα αποτελέσματα του μέτρου αυτού είναι:

Κατασκευάσθηκαν:

- ➔ 1 τεχνητή λίμνη και διαμορφώθηκε ο περιβάλλον χώρος της.

Δημιουργήθηκαν:

- ➔ 1 χώρος πολλαπλών χρήσεων.
- ➔ 1 εκθεσιακός χώρος.

Οι στόχοι / άξονες παρέμβασης του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης για το νομό Δράμας είναι:

- ✓ Ποιοτικός εκσυγχρονισμός υφιστάμενων Τουριστικών Επιχειρήσεων και Εγκαταστάσεων. Εμπλουτισμός του προϊόντος τους. Δημιουργία τουριστικών υποδομών υψηλής στάθμης. Πιστοποίηση επιχειρησιακών σχεδίων.
- ✓ Ανάπτυξη θεματικών μορφών τουρισμού.
- ✓ Ενίσχυση της Ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ όλων των κλάδων.
- ✓ Ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού.
- ✓ Βελτίωση της σύνδεσης του τουρισμού με τους τομείς παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων και τη σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή.
- ✓ Περιβάλλον και Αειφόρος ανάπτυξη.
- ✓ Αύξηση της Ανταγωνιστικότητας, Καινοτομία και Στήριξη της Ανάπτυξης των ΜΜΕ.

Το τοπικό Πρόγραμμα Leader + διαρθρώνεται γύρω από δυο άξονες προτεραιότητας και η δομή των αξόνων σε μέτρα και δράσεις. Τα μέτρα και οι δράσεις που αφορούν τον τουρισμό είναι τα παρακάτω:

➤ **Μέτρο 1.2: «Ενισχύσεις σε επενδύσεις – Στήριξη στην επιχειρηματικότητα»**

- **Δράση 1.2.1.1:** Δημιουργία και βελτίωση υποδομών διανυκτέρευσης για τη συμπλήρωση της δυναμικότητας της περιοχής
- **Δράση 1.2.1.2:** Δημιουργία και βελτίωση υποδομών εστίασης για τη συμπλήρωση της δυναμικότητας της περιοχής
- **Δράση 1.2.1.3:** Ανάπτυξη αγροτουρισμού (επισκέψιμα αγροκτήματα με πρόβλεψη υποδομής διανυκτέρευσης)
- **Δράση 1.2.1.4:** Ανάπτυξη εναλλακτικών και ειδικών μορφών αγροτικού τουρισμού
- **Δράση 1.2.1.5:** Τοπικά κέντρα οργάνωσης, πληροφόρησης και προώθησης αγροτικού τουρισμού
- **Δράση 1.2.1.7:** Βελτιώσεις επιχειρήσεων αγροτικού τουρισμού για προσαρμογή στις ανάγκες πιστοποίησης ή δικτύωσης (clusters)
- **Δράση 1.2.2.1:** Βιοτεχνικές μονάδες (οικοτεχνία, χειροτεχνία, παραγωγή ειδών παραδοσιακής τέχνης κλπ.)
- **Δράση 1.2.2.7:** Αξιοποίηση παραδοσιακών τεχνικών και χώρων (πατητήρια, κελάρια, επισκέψιμα οινοποιία)

➤ **Μέτρο 1.3: «Υποστηρικτικές Ενέργειες»**

- **Δράση 1.3.1.1:** Κατάρτιση επενδυτών σε θέματα οργάνωσης και διοίκησης μικρών μονάδων στους τομείς του τουρισμού και των λοιπών συναφών υπηρεσιών
- **Δράση 1.3.1.2:** Κατάρτιση σε θέματα ανάδειξης και προβολής των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιοχής παρέμβασης
- **Δράση 1.3.2.1:** Μελέτη φέρουσας ικανότητας της περιοχής παρέμβασης
- **Δράση 1.3.2.2:** Μελέτη εξειδίκευσης σχεδίου οικοτουρισμού (προώθηση, διαδρομές, υπηρεσίες) και ενεργειών διαχείρισης επισκεπτών και περιβάλλοντος
- **Δράση 1.3.2.3:** Μελέτη σκοπιμότητας για τη δημιουργία cluster των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων στον τουρισμό
- **Δράση 1.3.3.1:** Ενέργειες προώθησης – προβολής

➤ **Μέτρο 1.4: «Προστασία – ανάδειξη και αξιοποίηση φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς»**

- **Δράση 1.4.1.1:** Αξιοποίηση, ανάδειξη και προστασία περιοχών φυσικού κάλλους, τοπίων και περιοχών Natura 2000
- **Δράση 1.4.1.2:** Συστήματα προστασίας περιβάλλοντος
- **Δράση 1.4.1.4:** Διαδρομές πρόσβασης, μονοπάτια, γεφύρια
- **Δράση 1.4.2.3:** Μουσεία αγροτικής, λαογραφικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
- **Δράση 1.4.2.4:** Κέντρα πολιτιστικών και λοιπών δραστηριοτήτων
- **Δράση 1.4.2.5:** Σήμανση αξιοθέατων, μνημείων, μονοπατιών – χαρτογραφήσεις
- **Δράση 1.4.3.1:** Δράσεις για την ενίσχυση πολιτιστικών εκδηλώσεων και εκδηλώσεων ανάδειξης και διατήρησης της τοπικής κληρονομιάς

Όλα τα ανωτέρω προγράμματα, κάποια από τα οποία έχουν εφαρμοστή ήδη με επιτυχία, θα συντείνουν στην ανάπτυξη και δημιουργία καλύτερων προοπτικών, καθώς θα βοηθήσουν στην δημιουργία νέων επιχειρήσεων και ξενοδοχειακών μονάδων και στην αναβάθμιση των ήδη υπάρχοντων, με αποτέλεσμα την αύξηση του τουρισμού στο νομό Δράμας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΕΡΕΥΝΑ

Εισαγωγή

Τα ερωτηματολόγια μοιράσθηκαν σε άτομα του νομού Δράμας για τη συλλογή στοιχείων, όπως:

✦ *Γενικών στοιχείων*: ηλικία, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, αριθμός παιδιών και μορφωτικού επιπέδου ώστε να καταγραφεί το προφίλ των ερωτώμενων.

✦ *Οικονομικών στοιχείων*: Απασχόληση, εισόδημα.

✦ *Πολιτιστικών στοιχείων*: συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, επίσκεψη μουσείων, αρχαιολογικών χώρων και εκκλησιών.

✦ *Στοιχεία τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών*: Κατάσταση των προσφερόμενων υποδομών και υπηρεσιών.

Με σκοπό να διερευνηθεί η υπάρχουσα κατάσταση στον τομέα του τουρισμού. Συγκεκριμένα, το κατά πόσο ο εσωτερικός τουρισμός είναι αναπτυγμένος και ποια η κατάσταση των τουριστικών υποδομών και των προσφερόμενων υπηρεσιών. Για την επεξεργασία των στοιχείων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα *Statgraphics plus*, ενώ για την δημιουργία διαγραμμάτων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα *Excel*.

Προκειμένου να μετρηθεί ο βαθμός εξάρτησης μεταξύ δύο μεταβλητών X , Y , δηλαδή να εξακριβωθεί η ένταση της συνάφειάς τους, χρησιμοποιείται ο έλεγχος ανεξαρτησίας X^2 . Συγκεκριμένα, πραγματοποιείται έλεγχος υποθέσεων για να διερευνηθεί αν οι μεταβλητές συσχετίζονται. Η διατύπωση κάθε ελέγχου υποθέσεων περιλαμβάνει τη μηδενική (H_0) και την εναλλακτική υπόθεση (H_A) και έχει την ακόλουθη μορφή:

(H_0): Τα χαρακτηριστικά X και Y του δείγματος κατανέμονται ανεξάρτητα στον πληθυσμό.

Έναντι της (H_A): Τα χαρακτηριστικά X και Y του δείγματος δεν κατανέμονται ανεξάρτητα στον πληθυσμό.

Η τιμή της στατιστικής X^2 συγκρίνεται με την πιθανότητα παρατήρησης της τιμής αυτής (P - value) και οδηγεί στα ακόλουθα συμπεράσματα:

• **P - value $> 0,10$** → αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή, οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες.

• **P - value $< 0,10$** → αποδεχόμαστε την εναλλακτική υπόθεση (H_A), δηλαδή, οι μεταβλητές συσχετίζονται σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι 10%.

• **P – value < 0,05**→ αποδεχόμαστε την εναλλακτική υπόθεση (H_A), δηλαδή, οι μεταβλητές συσχετίζονται σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι 5%.

• **P – value > 0,05** → αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H₀), δηλαδή, οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες.

• **P – value < 0,01**→ αποδεχόμαστε την εναλλακτική υπόθεση (H_A), δηλαδή, οι μεταβλητές συσχετίζονται σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι 1%.

• **P – value > 0,01**→ αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H₀), δηλαδή, οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες.

5.1 Αποτελέσματα επεξεργασίας δεδομένων

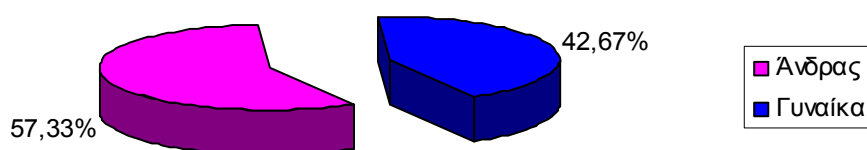
Από την στατιστική ανάλυση των δεδομένων προκύπτουν τα ακόλουθα αποτελέσματα:

➤ Φύλο

Επί του συνόλου του δείγματος, το 57,33% είναι άνδρες και το υπόλοιπο 42,67% είναι γυναίκες.

Διάγραμμα: 1

Φύλο



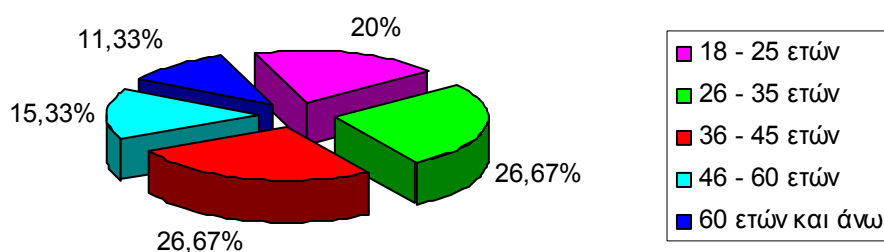
Πίνακας: 1

Φύλο	Ποσοστό
Άνδρας	57,33%
Γυναίκα	42,67%

➤ Ηλικιακή σύνθεση

Γενικά παρατηρείται μια ομοιόμορφη κατανομή των ατόμων του δείγματος στις διάφορες ηλικιακές ομάδες. Το 20% ήταν ηλικίας 18 – 25 ετών. Το 26,67% ήταν ηλικίας 26 – 35 και τα άτομα ηλικίας 36 – 45 έχουν το ίδιο ποσοστό. Σε μικρότερο ποσοστό ήταν τα άτομα ηλικίας 46 – 60 και 60 ετών και άνω με ποσοστά 15,33% και 11,33% αντίστοιχα.

Διάγραμμα: 2
Ηλικιακή σύνθεση του δείγματος



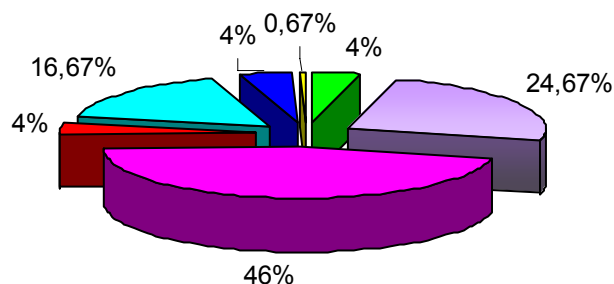
Πίνακας: 2

Ηλικία	Ποσοστό
18 - 25 ετών	20%
26 - 35 ετών	26,67%
36 - 45 ετών	26,67%
46 - 60 ετών	15,33%
60 ετών και άνω	11,33%

➤ **Μορφωτικό επίπεδο**

Αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο το μικρότερο ποσοστό ήταν τα άτομα που είχαν διδακτορικό με ποσοστό 0,67% . Ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος ήταν τα άτομα που τελείωσαν γυμνάσιο ή λύκειο σε ποσοστό 46%. Το 24,67% του δείγματος έχει τελειώσει μόνο το δημοτικό. Συμπερασματικά το 74,6% του δείγματος είναι μορφωτικού επιπέδου μέσου και κάτω, ενώ μόλις το 25,4% έχει κάνει ανώτερες σπουδές και άνω.

Διάγραμμα: 3
Μορφωτικό επίπεδο δείγματος



■ Αναλφάβητος	■ Στοιχειώδες (Δημοτικό)
■ Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	■ Ανώτερο (ΙΕΚ)
■ Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	■ Μεταπτυχιακές Σπουδές
■ Διδακτορικό	

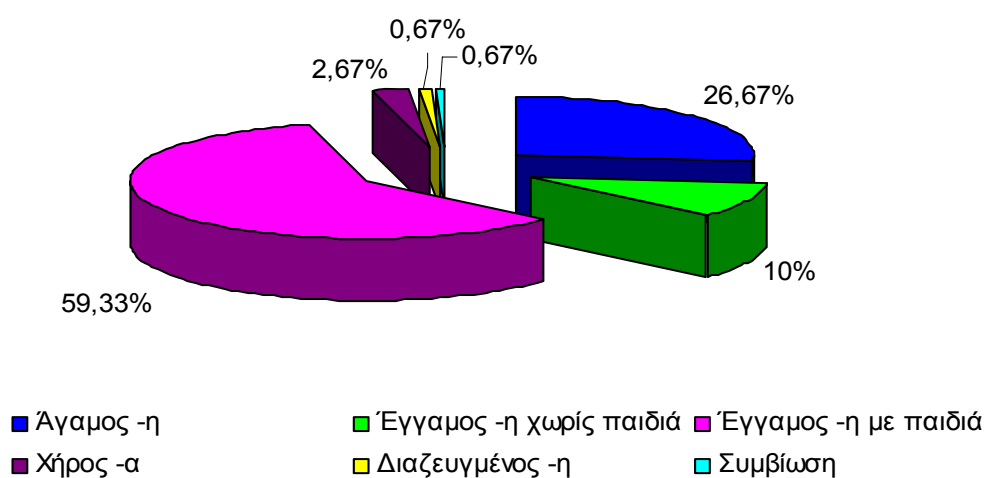
Πίνακας: 3

Μορφωτικό επίπεδο	Ποσοστό
Αναλφάβητος	4%
Στοιχειώδες (Δημοτικό)	24,67%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	46%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	4%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	16,67%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	4%
Διδακτορικό	0,67%

➤ Οικογενειακή κατάσταση

Σύμφωνα με το δείγμα μας παρατηρείται ότι έγγαμοι με ή χωρίς παιδιά είναι ποσοστό 69,33% είναι άγαμοι, χήροι, διαζευγμένοι κ.λ.π. ποσοστό 30,67%. Από τους έγγαμους το 59,33% έχουν αποκτήσει παιδιά από το γάμο τους, ενώ το 10% όχι.

Διάγραμμα: 4
Οικογενειακή Κατάσταση



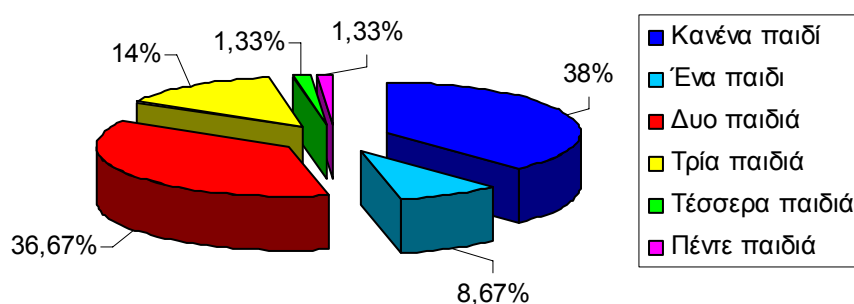
Πίνακας: 4

Οικογενειακή Κατάσταση	Ποσοστό
Άγαμος -η	26,67%
Έγγαμος -η χωρίς παιδιά	10%
Έγγαμος -η με παιδιά	59,33%
Χήρος -α	2,67%
Διαζευγμένος -η	0,67%
Συμβίωση	0,67%

➤ Αριθμός παιδιών

Το 38% του δείγματος δεν έχει αποκτήσει κανένα παιδί έως τώρα, ενώ έχουν αποκτήσει από ένα έως πέντε παιδιά σε ποσοστό 62%. Από αυτούς οι περισσότεροι έχουν αποκτήσει δυο παιδιά (36,67%), το 14% έχουν αποκτήσει τρία παιδιά, το 8,67% έχουν αποκτήσει ένα παιδί και μόλις το 2,66% έχουν αποκτήσει τέσσερα ή πέντε παιδιά.

Διάγραμμα: 5
Αριθμός Παιδιών



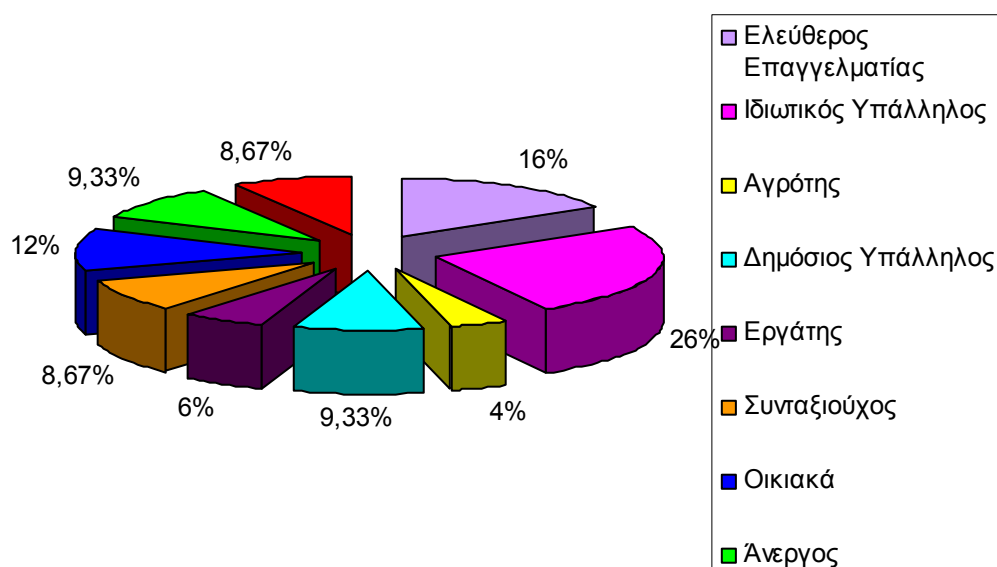
Πίνακας: 5

Αριθμός παιδιών	Ποσοστό
Κανένα παιδί	38%
Ένα παιδί	8,67%
Δυο παιδιά	36,67%
Τρία παιδιά	14%
Τέσσερα παιδιά	1,33%
Πέντε παιδιά	1,33%

➤ Επάγγελμα

Στο δείγμα κυριαρχούν οι ιδιωτικοί υπάλληλοι και οι ελεύθεροι επαγγελματίες σε ποσοστό 26% και 16% αντίστοιχα, το 9,33% είναι δημόσιοι υπάλληλοι, το 8,67% συνταξιούχοι, το 12% ασχολείται με οικιακά, το 6% είναι εργάτες, το 4% είναι αγρότες, με άλλες δουλείες ασχολούνται το 8,67%, ενώ υπάρχει σημαντικό ποσοστό ανεργίας που φτάνει στο 9,33%.

Διάγραμμα: 6
Επάγγελμα



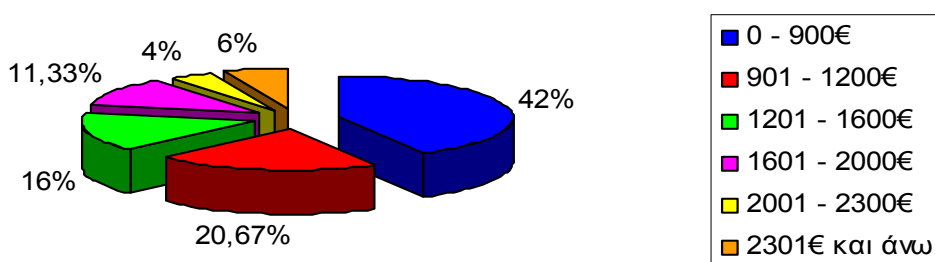
Πίνακας: 6

Επάγγελμα	Ποσοστό
Ελεύθερος Επαγγελματίας	16%
Ιδιωτικός Υπάλληλος	26%
Αγρότης	4%
Δημόσιος Υπάλληλος	9,33%
Εργάτης	6%
Συνταξιούχος	8,67%
Οικιακά	12%
Άνεργος	9,33%
Άλλο	8,67%

➤ **Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα των περισσότερων οικογενειών του δείγματος είναι ιδιαίτερα χαμηλό. Συγκεκριμένα μόλις το 21,33% δήλωσε μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα 1601€ και άνω. Από το υπόλοιπο δείγμα 42% δήλωσε εισόδημα μηδέν έως 900€, το 20,67% 901€ έως 1200€ και το 16% 1201€ έως 1600€. Με βάση το οικογενειακό εισόδημα μπορούμε να σημειώσουμε ότι υπάρχει σχετικά χαμηλό βιοτικό επίπεδο.

Διάγραμμα: 7
Μηνιαίο Οικογενειακό Εισόδημα



Πίνακας: 7

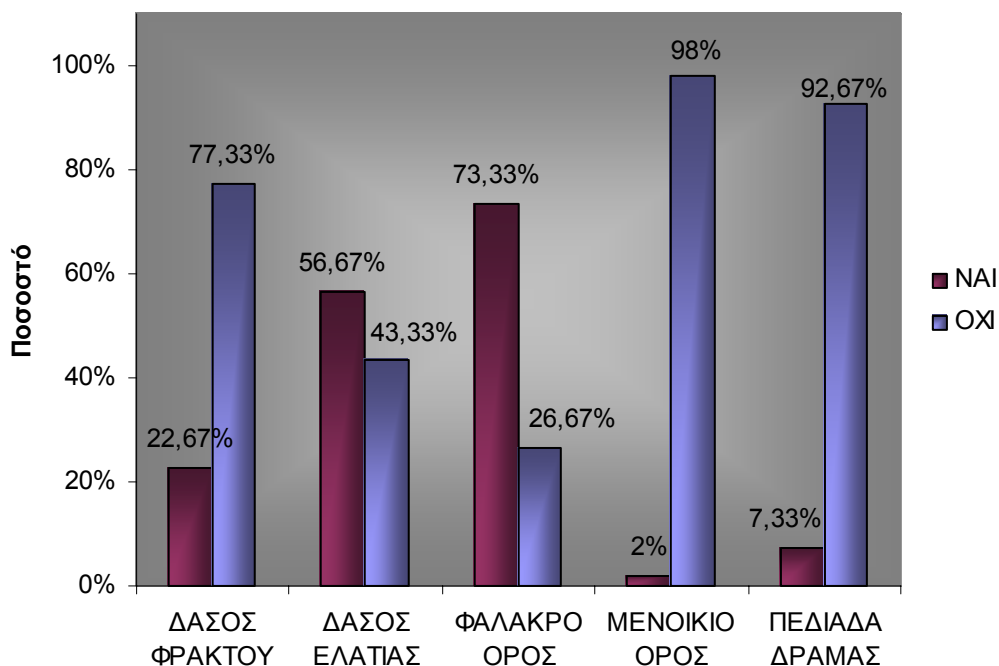
Μηνιαίο Οικογενειακό Εισόδημα	Ποσοστό
0 - 900€	42%
901 - 1200€	20,67%
1201 - 1600€	16%
1601 - 2000€	11,33%
2001 - 2300€	4%
2301€ και άνω	6%

➤ **Η πιο σημαντική περιοχή από τουριστική άποψη, σύμφωνα με την γνώμη των ερωτηθέντων**

Η περιοχή που θεωρείτε πιο σημαντική από τουριστικής απόψεως στο νομό Δράμας σύμφωνα πάντα με το 73,33% του δείγματος είναι το όρος Φαλακρό στο οποίο βρίσκεται το χιονοδρομικό κέντρο του νομού και το οποίο έχει ιδιαίτερες προοπτικές για την τουριστική αξιοποίηση του. Το δεύτερο σημαντικότερο θεωρείτε το δάσος της Ελατιάς ή Καρα ντερέ για το οποίο έδωσαν θετική γνώμη το 56,67% του συνόλου. Επίσης το 22,67% θεωρεί ιδιαίτερα σημαντικό και αξιοποιήσιμο, πάντα από τουριστικής πλευράς, το δάσος του Φρακτού. Οι περιοχές που θεωρούνται λιγότερο σημαντικές από το δείγμα είναι το Μενοίκιο όρος και η Πεδιάδα της Δράμας, για τα οποία έχουν θετική γνώμη το 2% και το 7,33% αντίστοιχα.

Διάγραμμα: 8

Οι πιο σημαντικές περιοχές από τουριστική άποψη. Σύμφωνα με τη γνώμη των ερωτηθέντων



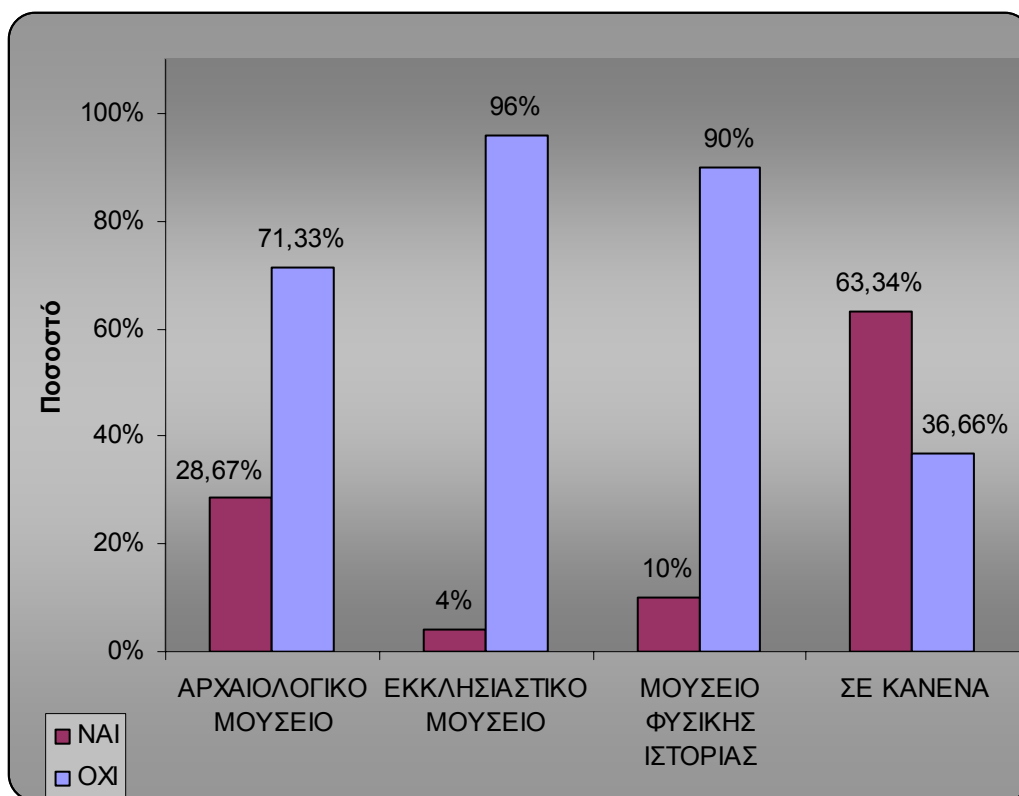
Πίνακας: 8

Περιοχή	Ποσοστό ΝΑΙ	Ποσοστό ΟΧΙ
Δάσος Φρακτού	22,67%	77,33%
Δάσος Ελατιάς	56,67%	43,33%
Φαλακρό όρος	73,33%	26,67%
Μενοίκιο όρος	2%	98%
Πεδιάδα Δράμας	7,33%	92,67%

➤ **Επίσκεψη σε μουσείο**

Από το σύνολο των ατόμων του δείγματος το 28,67% έχει επισκεφθεί το Αρχαιολογικό μουσείο της Δράμας, τα 15 άτομα έχουν επισκεφθεί το μουσείο Φυσικής Ιστορίας το οποίο βρίσκεται στο Παρανέστι και μόλις το 4% έχει επισκεφθεί το Εκκλησιαστικό μουσείο της Δράμας. Όπως προκύπτει το 63,33% δεν έχει επισκεφθεί κανένα μουσείο στο νομό.

Διάγραμμα: 9
Επισκέψεις Μουσείων



Πίνακας: 9

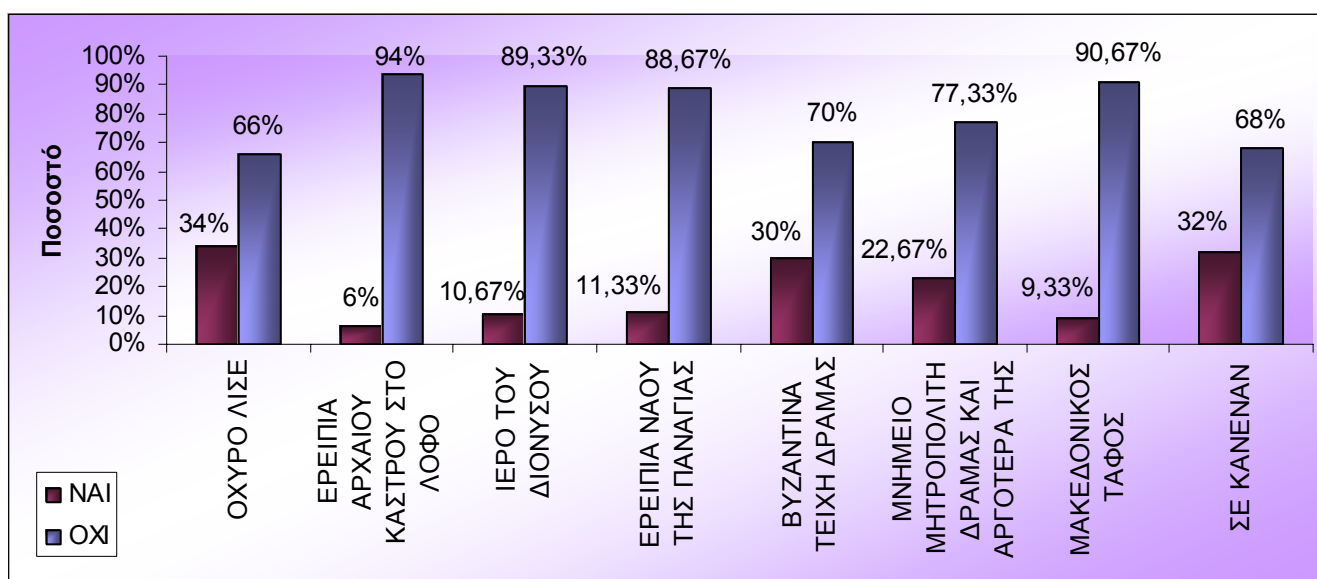
Μουσείο	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Αρχαιολογικό	28,67%	71,33%
Εκκλησιαστικό	4%	96%
Φυσικής Ιστορίας	10%	90%
Σε κανένα	63,34%	36,66%

➤ **Επίσκεψη σε αρχαιολογικό χώρο**

Οι πιο δημοφιλείς, από τους αρχαιολογικούς χώρους του νομού, φαίνετε να είναι το Οχυρό Λίσε και τα Βυζαντινά τείχη της Δράμας, τα οποία έχουν επισκεφθεί το 34% και το 30% αντίστοιχα. Αρκετά γνωστό είναι και το Μνημείο του Μητροπολίτη Δράμας και αργότερα Σμύρνης, το οποίο έχουν θαυμάσει από κοντά το 22,67%. Επίσης το 10,67% έχει επισκεφθεί το Ιερό του Διονύσου ή Κονάκι του Βάκχου, το 9,33% το Μακεδονικό τάφο, το 11,33% τα ερείπια του ναού της Παναγίας στην Πετρούσα και το 6% τα ερείπια του Αρχαίου Κάστρου στο λόφο Καλελίκ. Τέλος, το 32% δεν έχει επισκεφθεί κανένα αρχαιολογικό χώρο.

Διάγραμμα: 10

Επισκέψεις Αρχαιολογικών Χώρων



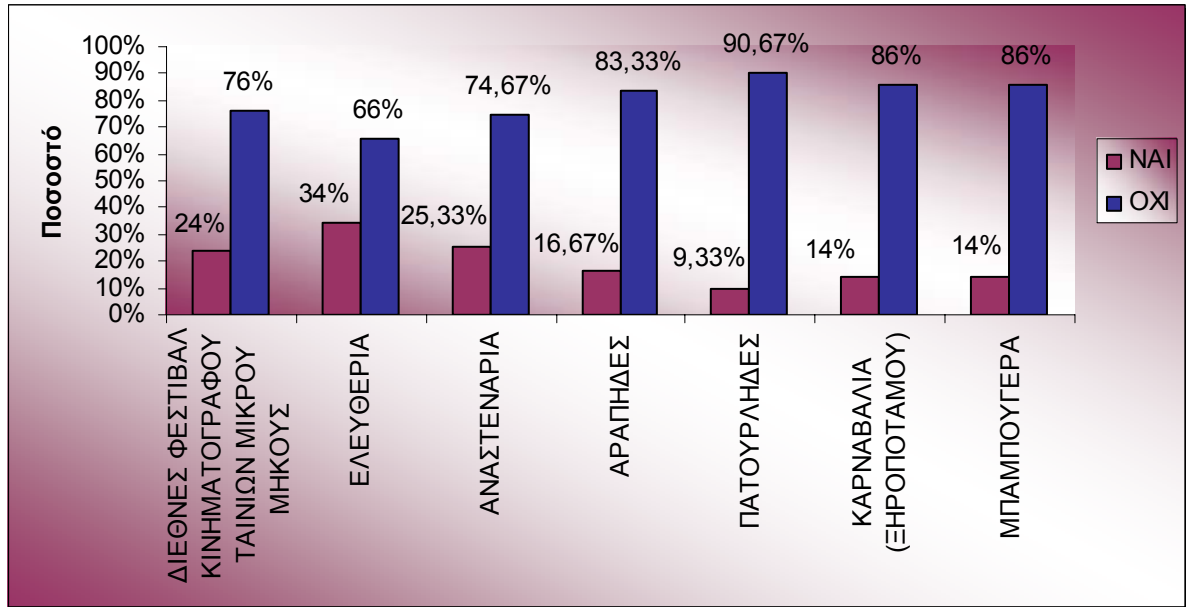
Πίνακας: 10

Αρχαιολογικός χώρος	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Οχυρό Λίσε	34%	66%
Ερείπια Αρχαίου Κάστρου στο Λόφο "Καλελίκ"	6%	94%
Ιερό του Διονύσου	10,67%	89,33%
Ερείπια Ναού της Παναγίας	11,33%	88,67%
Βυζαντινά τείχη Δράμας	30%	70%
Μνημείο Μητροπολίτη Δράμας και αργότερα της Σμύρνης	22,67%	77,33%
Μακεδονικός τάφος	9,33%	90,67%
Σε κανέναν	32%	68%

➤ **Επίσκεψη σε πολιτιστική εκδήλωση**

Όπως φαίνεται από το διάγραμμα, ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό του δείγματος έχει παραβρεθεί σε διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις του νομού. Έτσι το 24% έχει επισκεφθεί το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας, το 34% τα Ελευθέρια, το 25,33% τα δημοφιλή Αναστενάρια στα οποία γίνεται πυροβολασία από τους χορευτές, το 16,67% έχει παραβρεθεί στο έθιμο των Αράπηδων στο Μοναστηράκι και τέλος το 9,33%, το 14% και το 14% έχουν επισκεφθεί τους Πατουρλήδες, τα Καρναβάλια Ξηροποτάμου και τα Μπαμπούγερα αντίστοιχα. Ιδιαίτερα σημαντικές πολιτιστικές εκδηλώσεις είναι, το Καρναβάλι της Χωριστής στο οποίο έχει παραβρεθεί το 78% του δείγματος, το Κουρμπάνι και ο Καλόγερος Καλαμπακίου τα οποία έχουν παρακολουθήσει το 34,67% και το 32% αντίστοιχα. Επίσης το 34,67% έχει παραβρεθεί στις Ιπποδρομίες του δήμου Δοξάτου, το 15,33% στην επέτειο Μάχης Οχυρών Λίσε, το 10% στην ημέρα της Μπάμπως στην Πετρούσα και τέλος μόλις το 4% στην ημέρα του Θεού στην Μικρόπολη. Σε πανάρχαια έθιμα του τόπου στηρίζονται και οι περισσότερες κατωτέρω πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως τα Ακρίτεια στο Κάτω Νευροκόπι, τα οποία έχει παρακολουθήσει το 20,67% του δείγματος, οι Μωμόγεροι στους Σιταγρούς, στα οποία έχει παραβρεθεί το 2% και η γιορτή του Αγίου Πνεύματος στο Βώλακα την οποία επισκέφθηκε το 4,67%. Ακόμη το 17,33% έχει δώσει το παρόν στην Ημέρα Πατάτας στο Κάτω Νευροκόπι, το 1,33% στα Ηλιανά στο Βώλακα και το 5,33% στις Εθιμικές Πυρές. Τέλος, από το σύνολο του δείγματος μας μόλις το 6% δεν επισκέφθηκε καμία πολιτιστική εκδήλωση στο νομό.

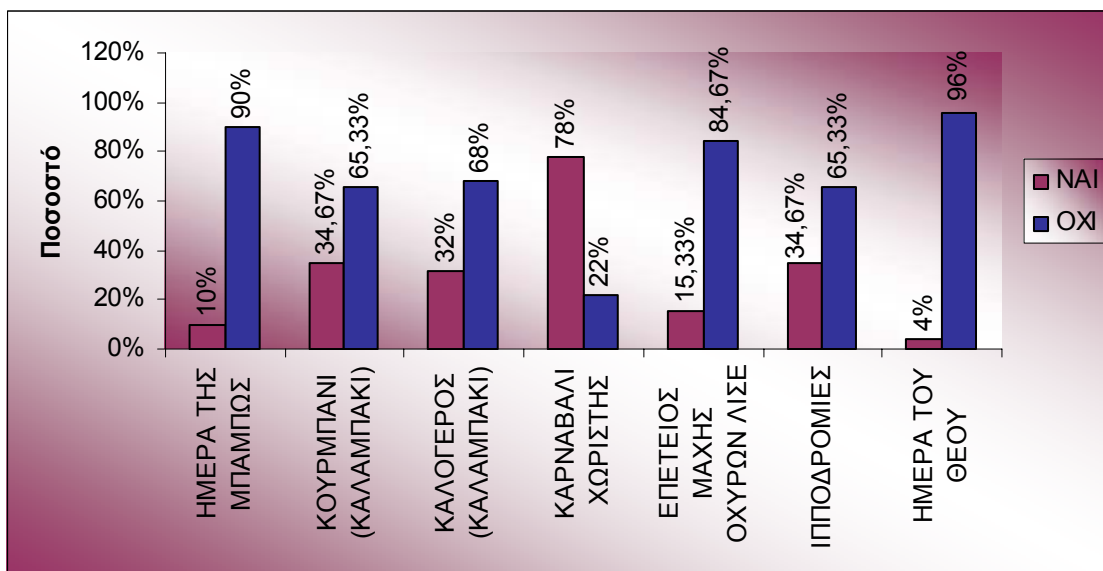
Διάγραμμα: 11
Επισκέψεις Πολιτιστικών Εκδηλώσεων



Πίνακας: 11

Πολιτιστική εκδήλωση	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ταινιών Μικρού Μήκους	24%	76%
Ελευθερία	34%	66%
Αναστενάρια	25,33%	74,67%
Αράπηδες	16,67%	83,33%
Πατουρλήδες	9,33%	90,67%
Καρναβάλια (Ξηροποτάμου)	14%	86%
Μπαμπούγερα	14%	86%

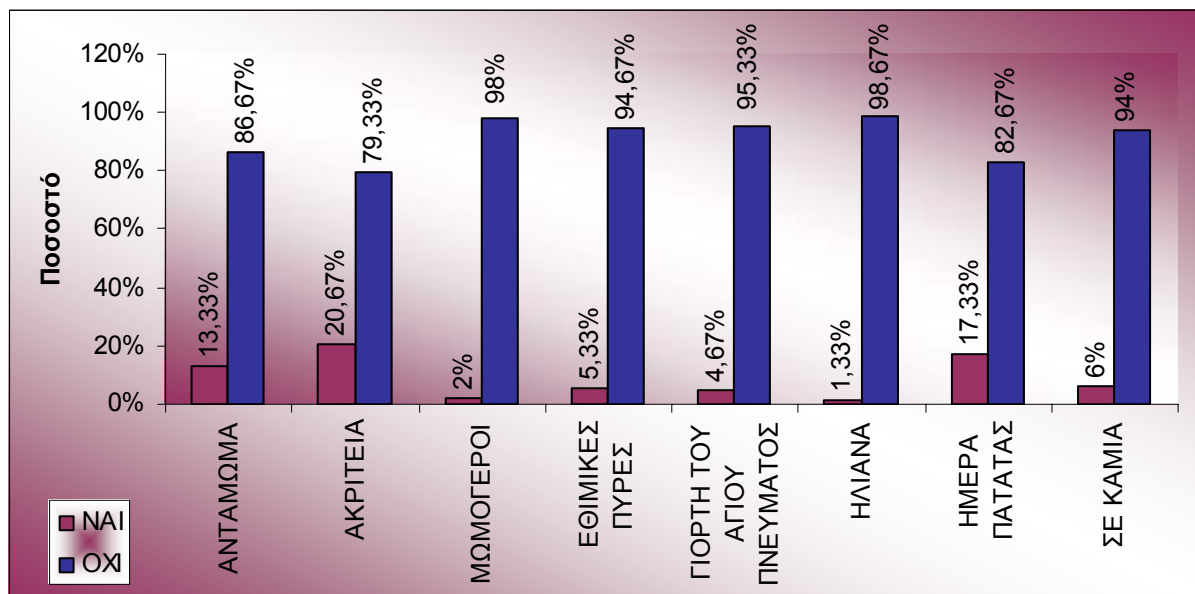
Διάγραμμα: 12
Επισκέψεις Πολιτιστικών Εκδηλώσεων



Πίνακας: 12

Πολιτιστική εκδήλωση	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Ημέρα της Μπάμπως	10%	90%
Κουρμπάνι (Καλαμπάκι)	34,67%	65,33%
Καλόγερος (Καλαμπάκι)	32%	68%
Καρναβάλι Χωριστής	78%	22%
Επέτειος Μάχης Οχυρών Λίσε	15,33%	84,67%
Ιπποδρομίες	34,67%	65,33%
Ημέρα του Θεού	4%	96%

Διάγραμμα: 13
Επισκέψεις Πολιτιστικών Εκδηλώσεων



Πίνακας: 13

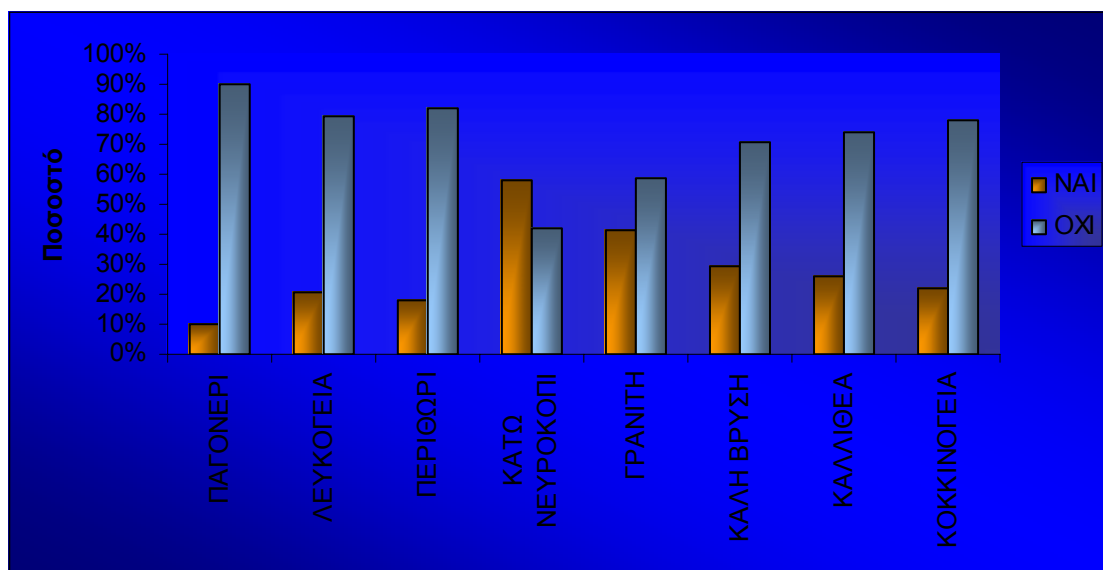
Πολιτιστική εκδήλωση	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Αντάμωμα	13,33%	86,67%
Ακρίτεια	20,67%	79,33%
Μωμόγεροι	2%	98%
Εθιμικές Πυρές	5,33%	94,67%
Γιορτή του Αγίου Πνεύματος	4,67%	95,33%
Ηλιανά	1,33%	98,67%
Ημέρα της Πατάτας	17,33%	82,67%
Σε καμία	6%	94%

➤ **Επίσκεψη σε μέρη με παραδοσιακούς οικισμούς**

Ο νομός κατακλύζεται από μέρη στα οποία υπάρχουν παραδοσιακοί οικισμοί. Ιδιαίτερα σημαντικώς οικισμός είναι του Κάτω Νευροκοπίου τον οποίο έχει επισκεφθεί το 58% του δείγματος, το 41,33% έχει επισκεφθεί το χωριό Γρανίτη, το 29,33% την Καλή Βρύση, το 26% την Καλλιθέα και το 22% τα Κοκκινόγεια. Σημαντικοί παραδοσιακοί οικισμοί όπως είναι και τα Λευκόγεια, Περιθώρι και Παγονέρι τα οποία επισκέφθηκαν το 20,67%, το 18% και το 10% αντίστοιχα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παραδοσιακοί οικισμοί της Προσοτσάνης και του Νικηφόρου, τους οποίους έχουν επισκεφθεί το 46,67% και το 33,33% του δείγματος αντίστοιχα. Αξιόλογους παραδοσιακούς οικισμούς με σπάνια αρχιτεκτονική διαθέτουν και τα χωριά Ψηλή Ράχη, Τείχος, Πρασινάδα και Κρήνη, τα οποία όμως δεν είναι ιδιαίτερα επισκέψιμα κι αυτό φαίνεται από τις απαντήσεις του δείγματος. Όπως φαίνεται και από το σχετικό διάγραμμα ο πιο επισκέψιμος παραδοσιακός οικισμός είναι αυτός της Χωριστής, στον οποίο έχει πάει το 58,64% του δείγματος, ο οποίος ακολουθείται από το Κάτω Νευροκόπι, το Δοξάτο και τη Δράμα. Σημαντικότετοι, επίσης είναι του Παρανεστίου και της Μικρόπολης τους οποίους έχουν επισκεφθεί το 41,33% και το 21,33% αντιστοίχως.

Διάγραμμα: 14

Επισκέψεις σε μέρη με παραδοσιακούς οικισμούς

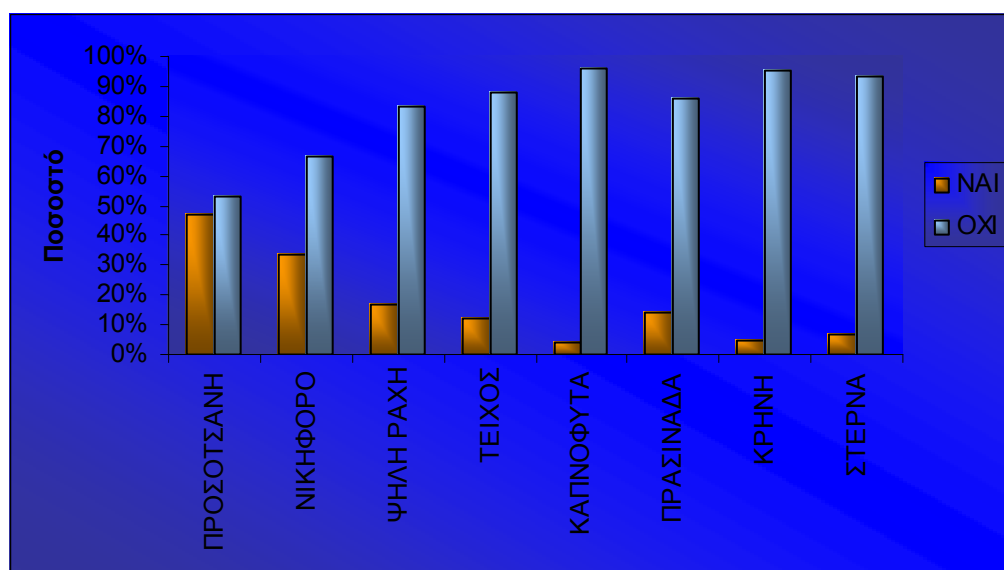


Πίνακας: 14

Μέρη με παραδοσιακούς οικισμούς	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Παγονέρι	10%	90%
Λευκώγεια	20,67%	79,33%
Περιθώρι	18%	82%
Κάτω Νευροκόπι	58%	42%
Γρανίτη	41,33%	58,67%
Καλή Βρύση	29,33%	70,67%
Καλλιθέα	26%	74%
Κοκκινόγεια	22%	78%

Διάγραμμα: 15

Επισκέψεις σε μέρη με παραδοσιακούς οικισμούς

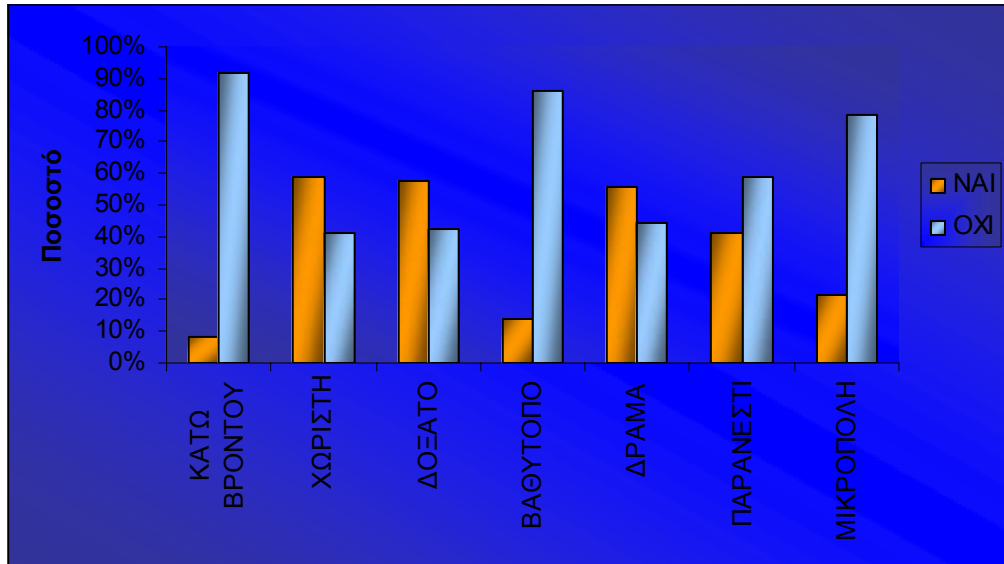


Πίνακας: 15

Μέρη με παραδοσιακούς οικισμούς	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Προσοτσάνη	46,67%	53,33%
Νικηφόρο	33,33%	66,67%
Ψηλή Ράχη	16,67%	83,33%
Τείχος	12%	88%
Καπνόφυτα	4%	96%
Πρασινάδα	14%	86%
Κρήνη	4,67%	95,33%
Στέρνα	6,67%	93,33%

Διάγραμμα: 16

Επισκέψεις σε μέρη με παραδοσιακούς οικισμούς



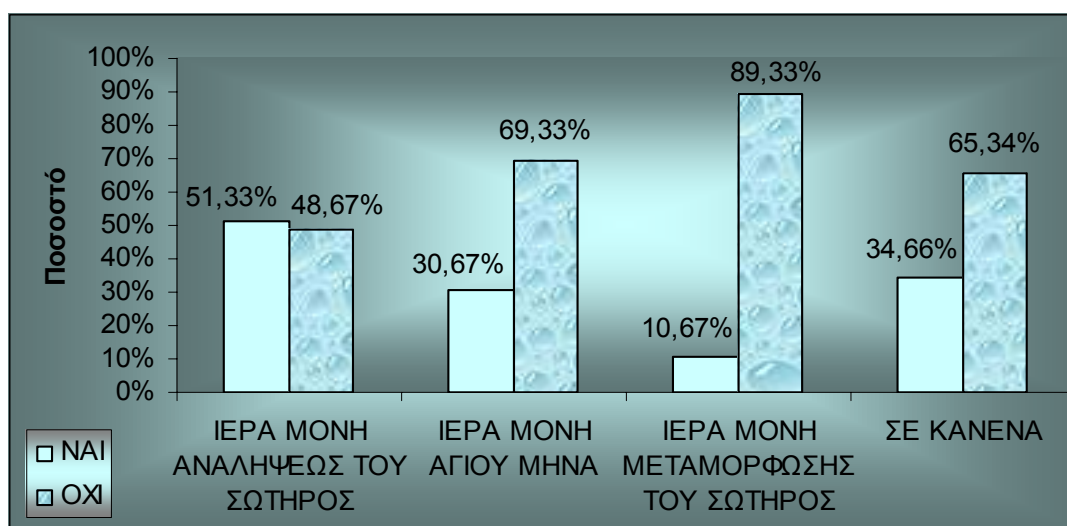
Πίνακας: 16

Μέρη με παραδοσιακούς οικισμούς	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Κάτω Βροντού	8%	92%
Χωριστή	58,67%	41,33%
Δοξάτο	57,33%	42,67%
Βαθύτοπο	14%	86%
Δράμα	56%	44%
Παρανέστι	41,33%	58,67%
Μικρόπολη	21,33%	78,67%

➤ **Επίσκεψη σε μοναστήρια**

Τα τρία γνωστότερα μοναστήρια του νομού Δράμας είναι η Ιερά Μονή Αναλήψεως του Σωτήρος στους Ταξιάρχες, Ιερά Μονή του Αγίου Μηνά στην Περιχώρα και η Ιερά Μονή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στην Πρασινάδα. Από τις οποίες Ιερές Μονές η πιο επισκέψιμη είναι η πρώτη, την οποία έχει επισκεφθεί το 51,33% του δείγματος. Τέλος, το 34,66% του δείγματος δεν έχει επισκεφθεί καμία από τις ανωτέρω Μονές.

Διάγραμμα: 17
Επισκέψεις Μοναστηριών



Πίνακας: 17

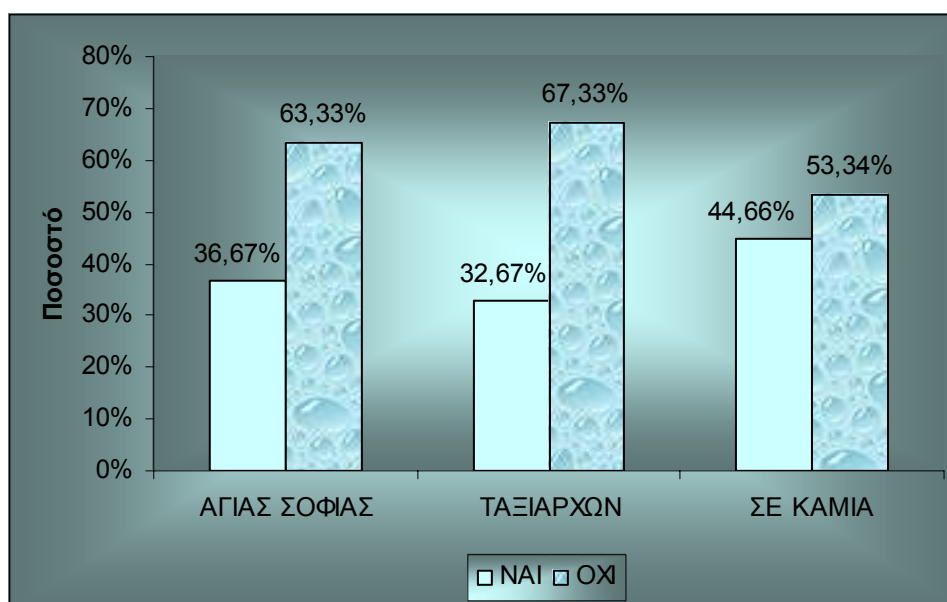
Μοναστήρια	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Ιερά Μονή Αναλήψεως του Σωτήρος	51,33%	48,67%
Ιερά Μονή Αγίου Μηνά	30,67%	69,33%
Ιερά Μονή Μεταμόρφωσης του Σωτήρος	10,67%	89,33%
Σε κανένα	34,66%	65,34%

➤ **Επίσκεψη σε Βυζαντινές εκκλησίες**

Στην πόλη της Δράμας υπάρχουν δυο εκπληκτικές Βυζαντινές εκκλησίες της Αγίας Σοφίας και των Ταξιαρχών, τις οποίες επισκέφθηκαν το 36,67% και το 32,67% του δείγματος αντίστοιχα. Ακόμη, το 44,66% του δείγματος δεν επισκέφθηκε καμία από τις δυο.

Διάγραμμα: 18

Επισκέψεις σε Βυζαντινές εκκλησίες



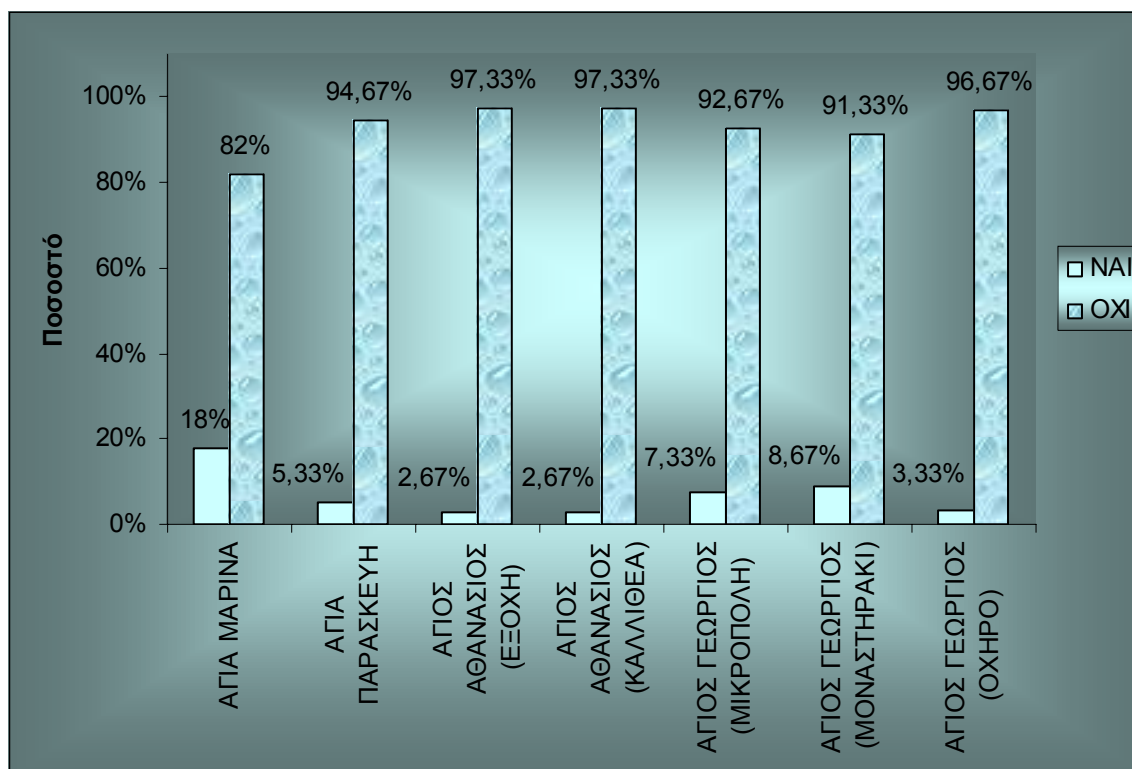
Πίνακας: 18

Βυζαντινές εκκλησίες	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Αγίας Σοφίας	36,67%	63,33%
Ταξιαρχών	32,67%	67,33%
Σε καμία	44,66%	53,34%

➤ Επίσκεψη σε Μεταβυζαντινές εκκλησίες

Στο νομό υπάρχουν πλήθος Μεταβυζαντινών εκκλησιών πολλές από τις οποίες συνδυάζουν την εξαιρετική ομορφιά με την ιστορικότητα, καθώς οι περισσότερες από αυτές χρονολογούνται από το 18^ο αιώνα. Οι πιο επισκέψιμες από αυτές είναι η Αγία Μαρίνα στην Καλή Βρύση, ο Άγιος Νικόλαος στην Αδριανή, ο Άγιος Θεόδωρος στον Ξηροπόταμο, ο Άγιος Δημήτριος στο Κάτω Νευροκόπι και της Παναγίας στην Πετρούσα. Από το σύνολο του δείγματος το 42% δεν έχει επισκεφθεί καμία από τις Μεταβυζαντινές εκκλησίες.

Διάγραμμα: 19
Επισκέψεις σε Μεταβυζαντινές εκκλησίες

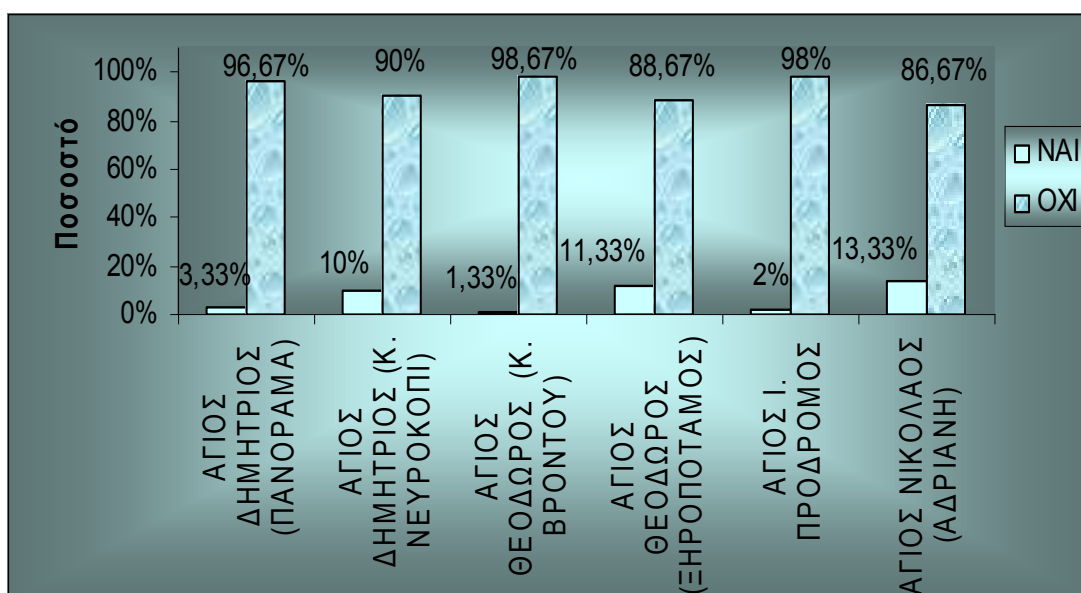


Πίνακας: 19

Μεταβυζαντινές εκκλησίες	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Αγία Μαρίνα	18%	82%
Αγία Παρασκευή	5,33%	94,67%
Άγιος Αθανάσιος (Εξοχή)	2,67%	97,33%
Άγιος Αθανάσιος (Καλλιθέα)	2,67%	97,33%
Άγιος Γεώργιος (Μικρόπολη)	7,33%	92,67%
Άγιος Γεώργιος (Μοναστηράκι)	8,67%	91,33%
Άγιος Γεώργιος (Οχηρό)	3,33%	96,67%

Διάγραμμα: 20

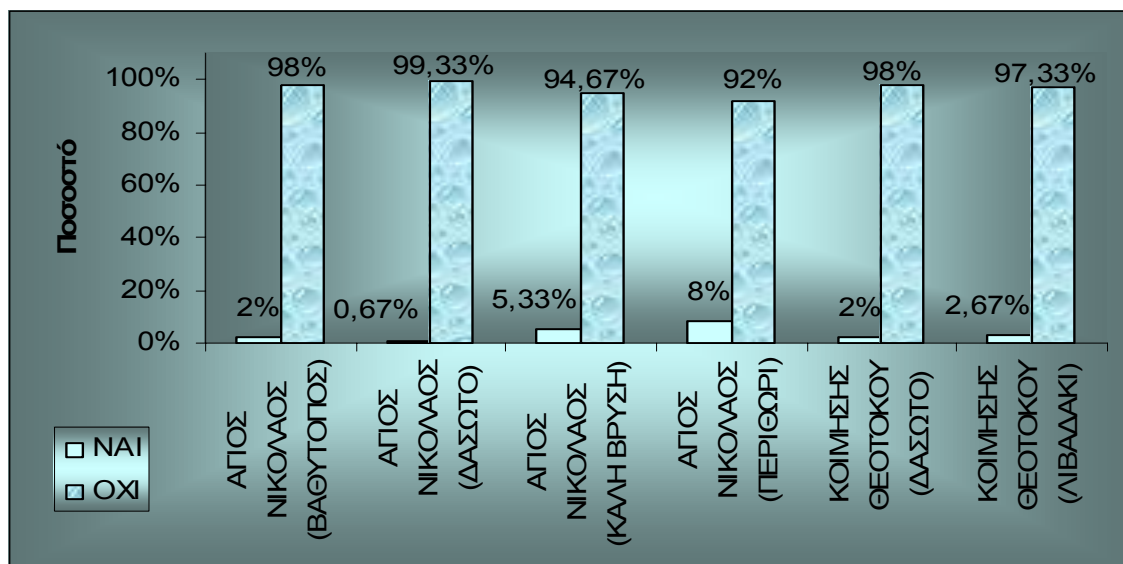
Επισκέψεις σε Μεταβυζαντινές εκκλησίες



Πίνακας: 20

Μεταβυζαντινές εκκλησίες	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Άγιος Δημήτριος (Πανόραμα)	3,33%	96,67%
Άγιος Δημήτριος (Κ. Νευροκόπι)	10%	90%
Άγιος Θεόδωρος (Κ. Βροντού)	1,33%	98,67%
Άγιος Θεόδωρος (Ξηροπόταμο)	11,33%	88,67%
Άγιος Ι. Πρόδρομος	2%	98%
Άγιος Νικόλαος (Αδριανή)	13,33%	86,67%

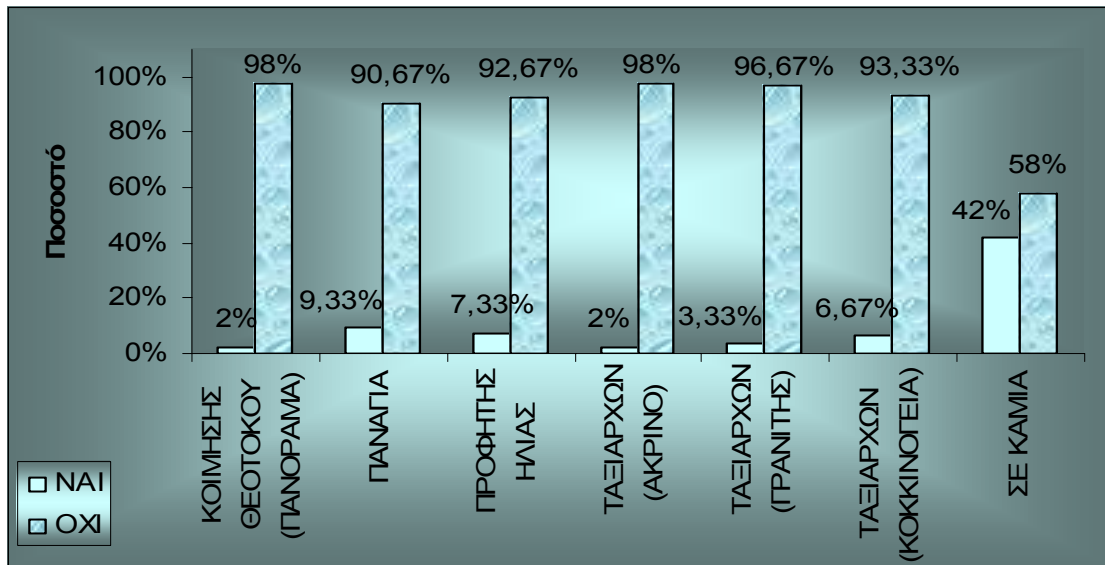
Διάγραμμα: 21
Επισκέψεις σε Μεταβυζαντινές εκκλησίες



Πίνακας: 21

Μεταβυζαντινές εκκλησίες	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Άγιος Νικόλαος (Βαθύτοπος)	2%	98%
Άγιος Νικόλαος (Δασωτό)	0,67%	99,33%
Άγιος Νικόλαος (Καλή Βρύση)	5,33%	94,67%
Άγιος Νικόλαος (Περιθώρι)	8%	92%
Κοίμησης Θεοτόκου (Δασωτό)	2%	98%
Κοίμησης Θεοτόκου (Λιβαδάκι)	2,67%	97,33%

Διάγραμμα: 22
Επισκέψεις σε Μεταβυζαντινές εκκλησίες



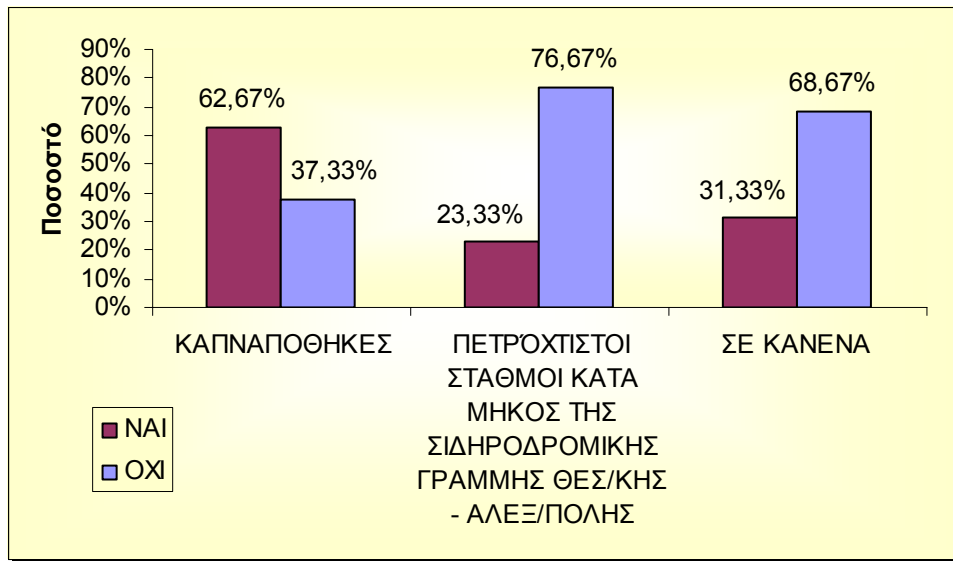
Πίνακας: 23

Μεταβυζαντινές εκκλησίες	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Κοίμησης Θεοτόκου (Πανόραμα)	2%	98%
Παναγία	9,33%	90,67%
Προφήτης Ηλίας	7,33%	92,67%
Ταξιαρχών (Ακρινό)	2%	98%
Ταξιαρχών (Γρανίτης)	3,33%	96,67%
Ταξιαρχών (Κοκκινόγεια)	6,67%	93,33%
Σε καμία	42%	58%

➤ **Επίσκεψη σε μνημεία βιομηχανικής αρχαιολογίας**

Οι Καπναποθήκες στην Αγία Βαρβάρα Δράμας και οι Πετρόχτιστοι σταθμοί κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσ/κης – Αλεξ/πολης, είναι τα σημαντικότερα μνημεία βιομηχανικής αρχαιολογίας του νομού Δράμας, τα οποία έχει επισκεφθεί το 62,67% και το 23,33% του δείγματος αντιστοίχως. Το 31,33% του δείγματος δεν έχει επισκεφθεί κανένα από τα δυο μνημεία.

Διάγραμμα: 23
Μνημεία Βιομηχανικής Αρχαιολογίας



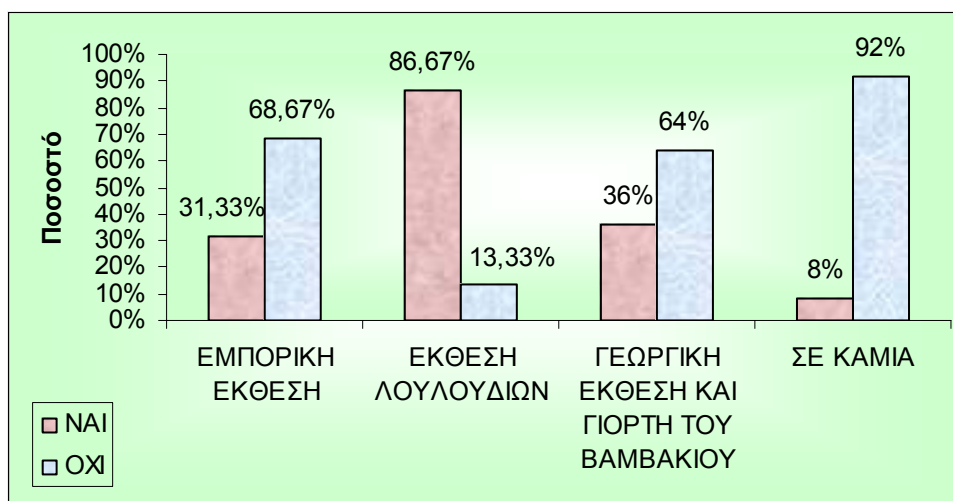
Πίνακας: 23

Μνημεία Βιομηχανικής Αρχαιολογίας	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Καπναποθήκες	62,67%	37,33%
Πετρόχτιστοι σταθμοί κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσ/κης - Αλεξ/πολης	23,33%	76,67%
Σε κανένα	31,33%	68,67%

➤ **Επίσκεψη σε έκθεση**

Από το διάγραμμα φαίνεται ότι σχεδόν το σύνολο του δείγματος έχει επισκεφθεί κάποια έκθεση στο νομό και αυτή που κυριαρχεί είναι η έκθεση λουλουδιών στο δημοτικό κήπο της Δράμας, από όπου έχει περάσει το 86,67% του δείγματος. Ιδιαίτερως σημαντικές επίσης είναι η εμπορική έκθεση και η γεωργική έκθεση - γιορτή του βαμβακιού στο Φωτολίβος στις οποίες έχει παραβρεθεί το 31,33% και το 36% του δείγματος αντίστοιχα.

Διάγραμμα: 24
Επισκέψεις Εκθέσεων



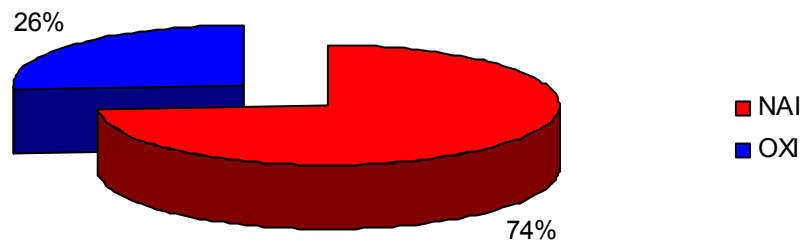
Πίνακας: 24

Εκθέσεις	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Εμπορική	31,33%	68,67%
Λουλουδιών	86,67%	13,33%
Γεωργική έκθεση και γιορτή του βαμβακιού	36%	64%
Σε καμία	8%	92%

➤ **Επίσκεψη σε σπήλαιο**

Σπάνιας φυσικής ομορφιάς είναι το σπήλαιο του Αγγίτη, το οποίο με την κατάλληλη υποδομή μπορεί να εξελιχθεί στο πιο αξιοποιήσιμο αξιοθέατο του νομού. Το 74% του δείγματος έχει διασχίσει τους δαιδαλώδεις διαδρόμους του.

Διάγραμμα: 25
Επίσκεψη στο Σπήλαιο Αγγίτη



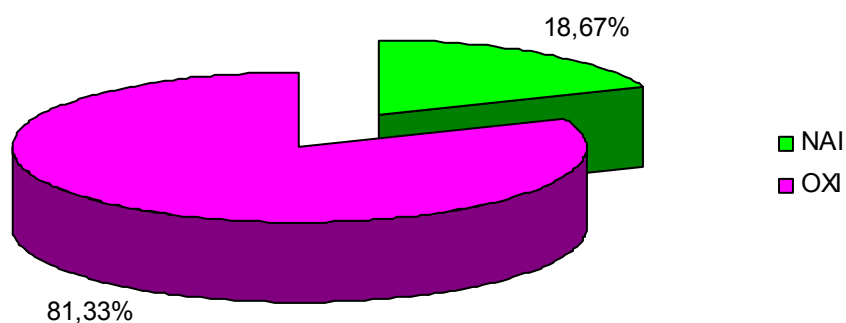
Πίνακας: 25

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Επίσκεψη στο σπήλαιο Αγγίτη	74%	26%

➤ **Επίσκεψη σε ιαματικές πηγές**

Πολύ χαμηλή είναι η επισκεψιμότητα στις ιαματικές πηγές Θερμιών και αυτό πιθανόν οφείλεται στο κακό οδικό δίκτυο, στην έλλειψη υποδομών και στην ελλιπή διαφημιστική προβολή της περιοχής. Έτσι μόλις το 18,67% έχει επισκεφθεί τις ιαματικές πηγές από το σύνολο του δείγματος.

Διάγραμμα: 26
Επίσκεψη στις Ιαματικές Πηγές Θερμιών



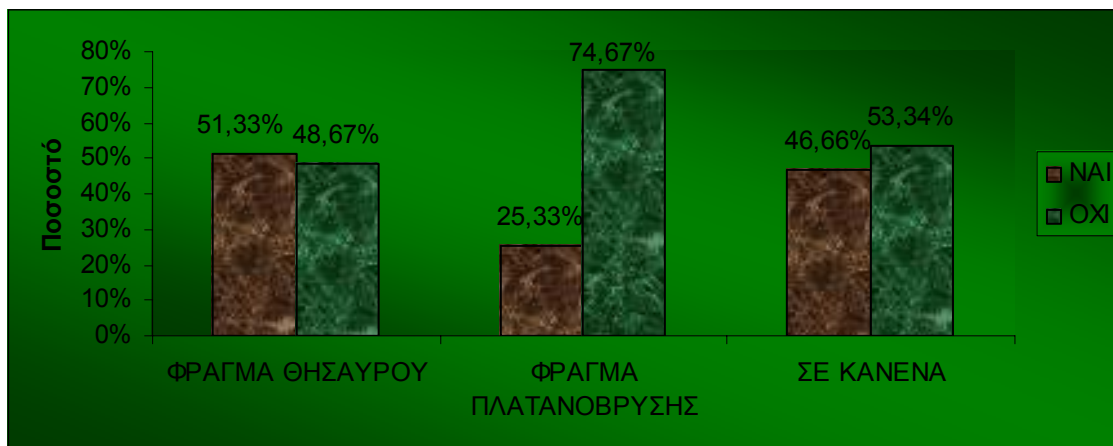
Πίνακας: 26

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Επίσκεψη στις Ιαματικές πηγές Θερμιών	18,67%	81,33%

➤ **Επίσκεψη σε φράγμα**

Στον ποταμό Νέστο, ο οποίος διασχίζει σε μεγάλο μήκος το νομό Δράμας, έχουν κατασκευασθεί δυο φράγματα, αυτά του Θησαυρού και της Πλατανόβρυσης. Το 51,33% του δείγματος έχει επισκεφθεί το πρώτο και το 25,33% το δεύτερο, ενώ το 46,66% δεν έχει επισκεφθεί κανένα.

Διάγραμμα: 27
Επίσκεψη σε Φράγμα



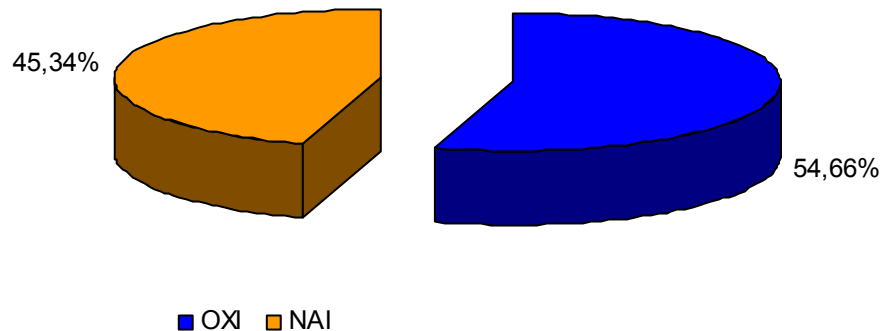
Πίνακας: 27

Φράγμα	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Θησαυρού	51,33%	48,67%
Πλατανόβρυσης	25,33%	74,67%
Σε κανένα	46,66%	53,34%

➤ **Επίσκεψη σε υπαίθριο θέατρο**

Το υπαίθριο θέατρο της Πετρούσας, στο οποίο γίνονται συναυλίες κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και το οποίο βρίσκεται στο ομώνυμο φαράγγι, προσελκύει πλήθος κόσμου. Από το σύνολο του δείγματος το 45,34% το έχει επισκεφθεί, ενώ το 54,66% όχι.

Διάγραμμα: 28
Επίσκεψη στο υπαίθριο θέατρο της Πετρούσας



Πίνακας: 28

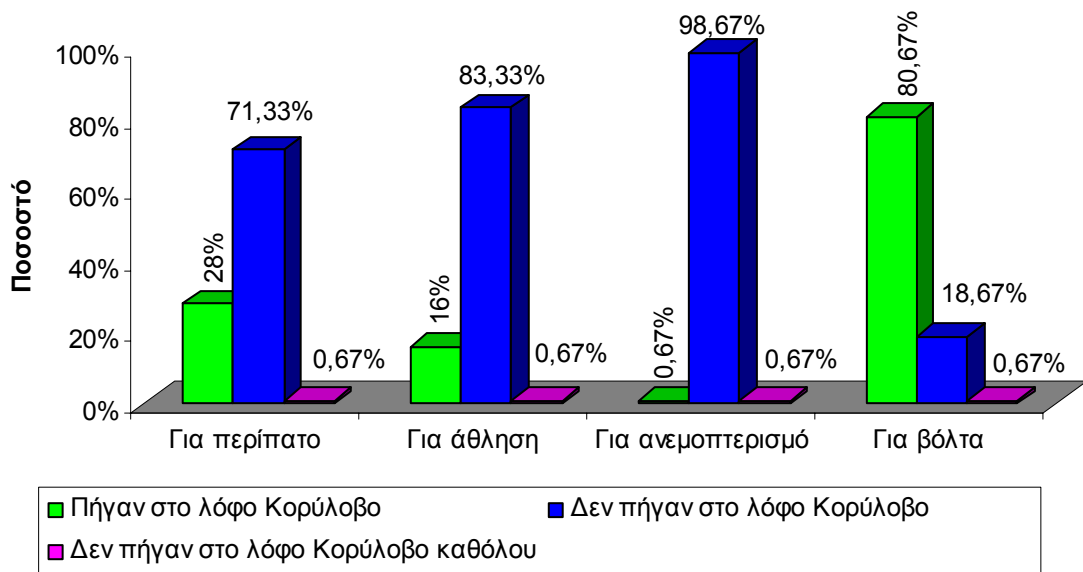
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Επίσκεψη στο υπαίθριο θέατρο της Πετρούσας	45,34%	54,66%

➤ **Επίσκεψη στο λόφο Κορύλοβο**

Ο λόφος του Κορύλοβου, ένας φυσικός ορεινός όγκος με χαμηλό σχετικά υψόμετρο, είναι το μέρος από την κορυφή του οποίου, μπορεί ο επισκέπτης να θαυμάσει την πόλη της Δράμας να απλώνεται στα πόδια του. Σαν χαρακτηριστικό και σύμβολο της πόλης της Δράμας, όλα σχεδόν τα άτομα του δείγματος έχουν περάσει από εκεί, για αρκετούς διαφορετικούς σκοπούς. Ένας από τους συνηθισμένους λόγους που κάποιος μπορεί να επισκεφθεί το λόφο είναι για περίπατο και αυτό το έχει κάνει το 28% του δείγματος. Επίσης προσφέρεται για άθληση και ανεμοπτερισμό πράγμα το οποίο έχουν κάνει το 16% και το 0,67% αντίστοιχα. Τέλος, είναι ιδανικό μέρος για βόλτα λόγω της υπέροχης θέας του και το 80,67% του δείγματος έχουν πάει εκεί γι' αυτό.

Διάγραμμα: 29

Αν πήγαν στον λόφο Κορύλοβο ή όχι



Πίνακας: 29

	Για περίπατο	Για άθληση	Για ανεμοπτερισμό	Για βόλτα
Πήγαν στο λόφο Κορύλοβο	28%	16%	0,67%	80,67%
Δεν πήγαν στο λόφο Κορύλοβο	71,33%	83,33%	98,67%	18,67%
Δεν πήγαν στο λόφο Κορύλοβο καθόλου	0,67%	0,67%	0,67%	0,67%

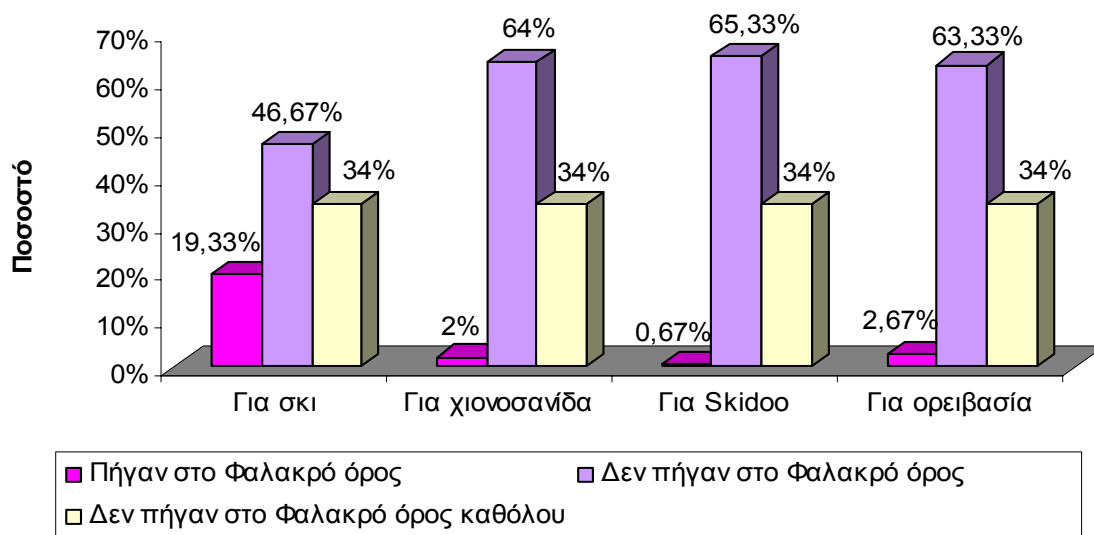
➤ **Επίσκεψη στο Φαλακρό όρος**

Στο Φαλακρό όρος υπάρχει το χιονοδρομικό κέντρο του νομού, στο οποίο τους χειμερινούς μήνες μαζεύεται πλήθος κόσμου, είτε για να κάνει κάποιο χειμερινό σπόρ είτε απλώς για βόλτα. Ένα από τα δημοφιλέστερα είναι το σκι χιονιού, για το οποίο έχουν δείξει την προτίμηση τους το 19,33% του δείγματος από αυτούς που έχουν πάει στο Φαλακρό. Ακόμη ο πιο συνηθισμένος λόγος που επισκέπτονται το όρος είναι για βόλτα, όπως έχει κάνει το 52,67%. Το Φαλακρό με το ιδιαίτερο ανάγλυφο του προσφέρεται για ανθρώπους που αναζητούν την περιπέτεια, ένα τέτοιο σπορ είναι η ορειβασία και το 2,67% έχει σκαρφαλώσει

σε κάποια από τις πλαγιές του. Με τα γραφικά και καταπράσινα μονοπάτια του προσφέρει στους πεζοπόρους ευχάριστες διαδρομές και το 4,67% το έχει είδη επιχειρήσει. Ακόμη το Φαλακρό όρος προσφέρεται για νέου τύπου αθλήματα, τα οποία είναι πολύ δημοφιλείς στις χώρες της Ευρώπης και τα περισσότερα από αυτά είναι επικίνδυνα και περιπετειώδη. Τέτοιου ίδους αθλήματα είναι η χιονοσανίδα, η οδήγηση Skidoo, η αναρρίχηση και το αλεξίπτωτο πλαγιάς. Με το πρώτο έχει ασχοληθεί το 2%, ενώ με τα υπόλοιπα ένα πολύ μικρό ποσοστό.

Διάγραμμα: 30

Αν πήγαν στο Φαλακρό όρος ή όχι

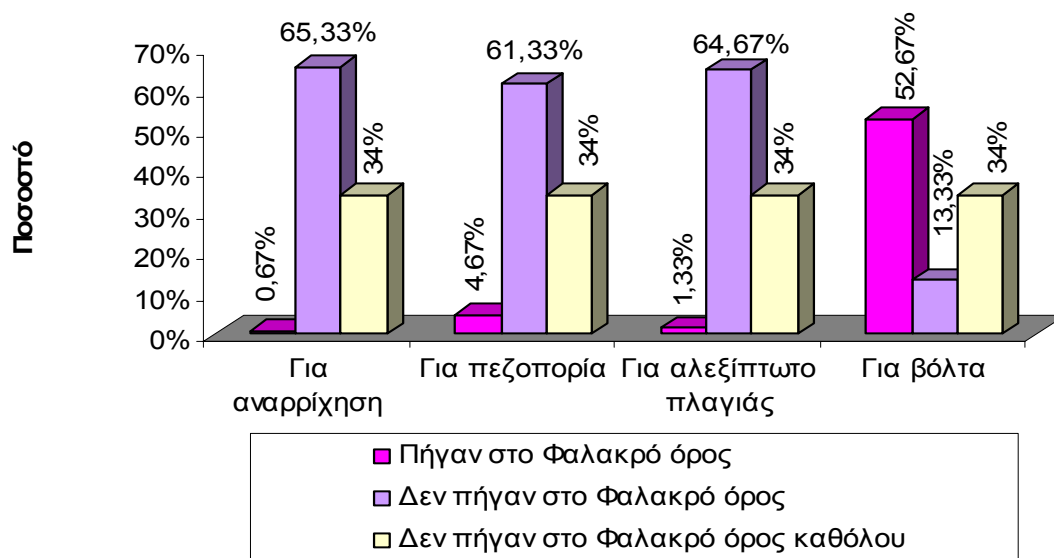


Πίνακας: 30

	Για σκι	Για χιονοσανίδα	Για Skidoo	Για ορειβασία
Πήγαν στο Φαλακρό όρος	19,33%	2%	0,67%	2,67%
Δεν πήγαν στο Φαλακρό όρος	46,67%	64%	65,33%	63,33%
Δεν πήγαν στο Φαλακρό όρος καθόλου	34%	34%	34%	34%

Διάγραμμα: 31

Αν πήγαν στο Φαλακρό όρος ή όχι



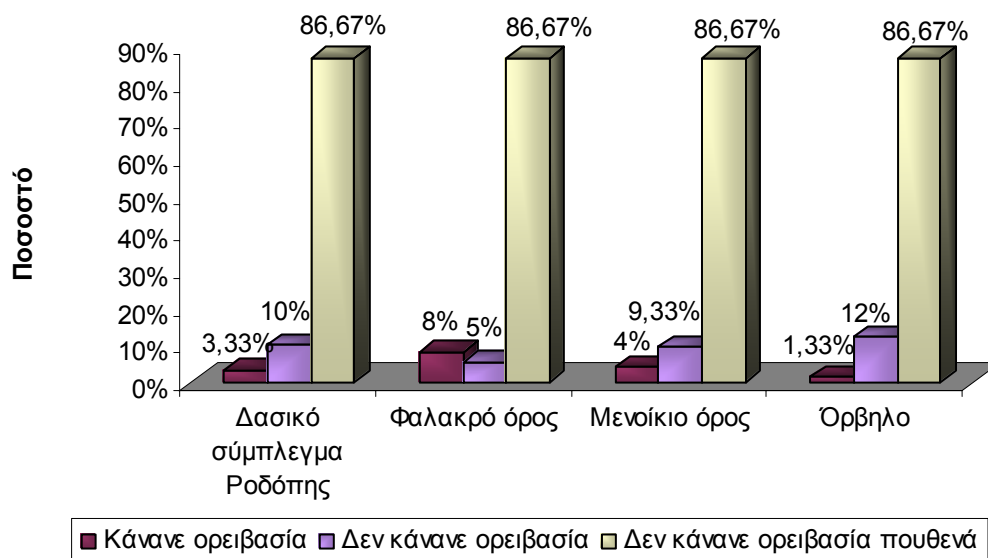
Πίνακας: 31

	Για αναρρίχηση	Για πεζοπορία	Για αλεξίπτωτο πλαγιάς	Για βόλτα
Πήγαν στο Φαλακρό όρος	0,67%	4,67%	1,33%	52,67%
Δεν πήγαν στο Φαλακρό όρος	65,33%	61,33%	64,67%	13,33%
Δεν πήγαν στο Φαλακρό όρος καθόλου	34%	34%	34%	34%

➤ **Ορειβατικά μέρη**

Ένα μικρό ποσοστό του δείγματος έχει ασχοληθεί με την ορειβασία. Μόλις το 3,33% του δείγματος έχει κάνει ορειβασία στο δασικό σύμπλεγμα της Ροδόπης, το 8% στο Φαλακρό, το 4% στο Μενοίκιο και το 1,33% στον Όρβηλο.

Διάγραμμα: 32
Σε ποια μέρη έχουν κάνει ορειβασία



Πίνακας: 32

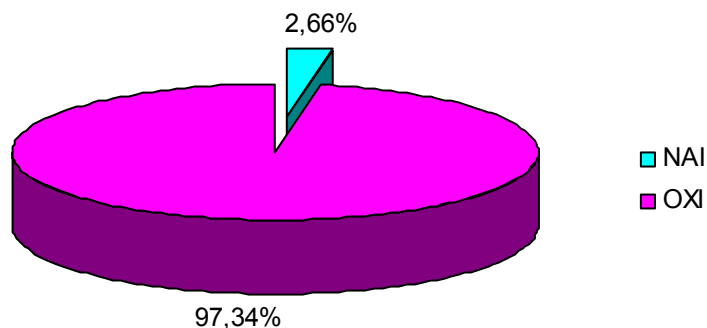
	Δασικό σύμπλεγμα Ροδόπης	Φαλακρό όρος	Μενοίκιο όρος	Όρβηλο
Κάνανε ορειβασία	3,33%	8%	4%	1,33%
Δεν κάνανε ορειβασία	10%	5%	9,33%	12%
Δεν κάνανε ορειβασία πουθενά	86,67%	86,67%	86,67%	86,67%

➤ **Κανό – Καγιάκ ή Ράφτινγκ στον ποταμό Νέστο**

Με το άθλημα Κανό – Καγιάκ ή Ράφτινγκ στον ποταμό Νέστο έχει ασχοληθεί μόλις το 2,66% του δείγματος, το οποίο δείχνει την μικρή διάδοση του σπορ αυτού στα άτομα του δείγματος.

Διάγραμμα: 33

Αν έκαναν Κανό – Καγιάκ ή Ράφτινγκ στον ποταμό Νέστο



Πίνακας: 33

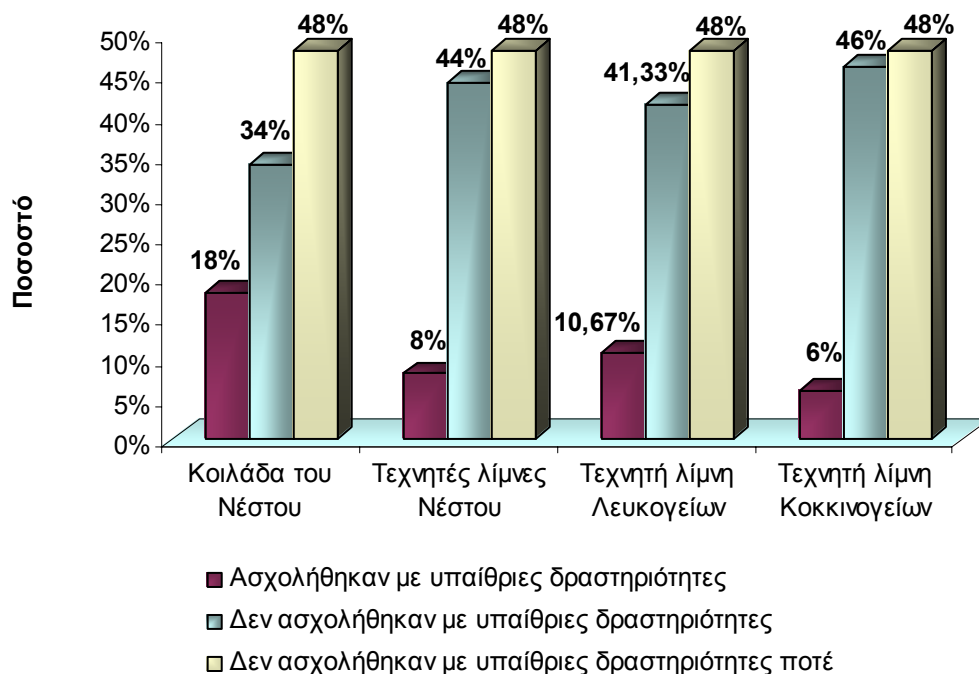
	ΝΑΙ	OXI
Έκαναν Κανό – Καγιάκ ή Ράφτινγκ στον ποταμό Νέστο	2,66%	97,34%

➤ **Υπαίθριες δραστηριότητες**

Το 52% του δείγματος ασχολήθηκε με υπαίθριες δραστηριότητες, δηλαδή με κυνήγι ή ψάρεμα ή περίπατο ή κάτι άλλο, στο νομό Δράμας. Με υπαίθριες δραστηριότητες στο Φαλακρό όρος ασχολήθηκαν οι περισσότεροι σε ποσοστό 22,67%. Λίγο λιγότεροι στην Κοιλάδα του Νέστου δηλαδή 18%. Και πολύ λίγοι ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες στον Όρβηλο δηλαδή μόνο το 2,67%.

Διάγραμμα: 34

Αν ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες

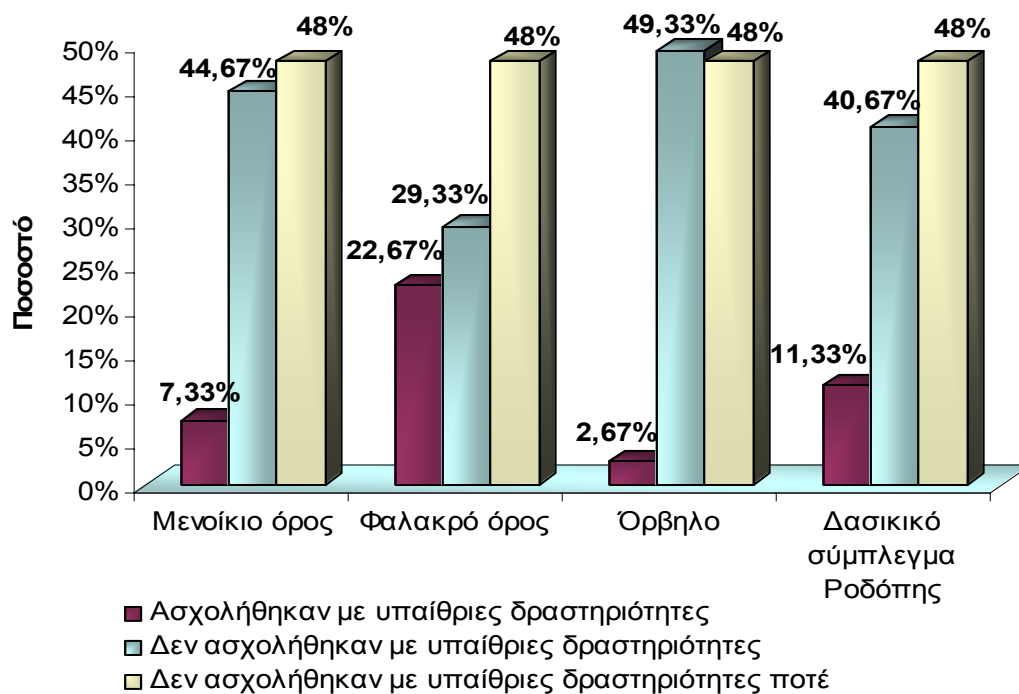


Πίνακας: 34

	Κοιλιάδα του Νέστου	Τεχνητές λίμνες Νέστου	Τεχνητή λίμνη Λευκογείων	Τεχνητή λίμνη Κοκκινογείων
Ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες	18%	8%	10,67%	6%
Δεν ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες	34%	44%	41,33%	46%
Δεν ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες ποτέ	48%	48%	48%	48%

Διάγραμμα: 35

Αν ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες



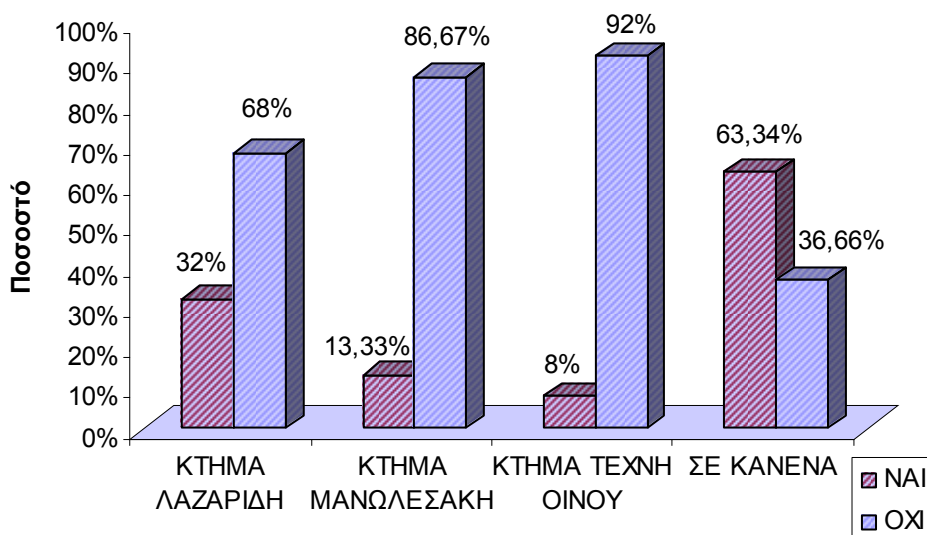
Πίνακας: 35

	Μενοίκιο όρος	Φαλακρό όρος	Όρβηλο	Δασικικό σύμπλεγμα Ροδόπης
Ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες	7,33%	22,67%	2,67%	11,33%
Δεν ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες	44,67%	29,33%	49,33%	40,67%
Δεν ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες ποτέ	48%	48%	48%	48%

➤ **Επίσκεψη σε κτήματα παραγωγής κρασιού**

Μόνο ένα μικρό ποσοστό από το σύνολο του δείγματος, δηλαδή το 36,67%, έχει επισκεφθεί κάποιο κτήμα παραγωγής κρασιού στο νομό Δράμας. Στο νομό υπάρχουν τα κτήματα Λαζαρίδη, το κτήμα Μανωλεσάκη και το κτήμα Τέχνη οίνου, τα οποία έχουν επισκεφθεί το 32%, το 13,33% και το 8% του δείγματος αντίστοιχα.

Διάγραμμα: 36
Επίσκεψη σε Κτήμα

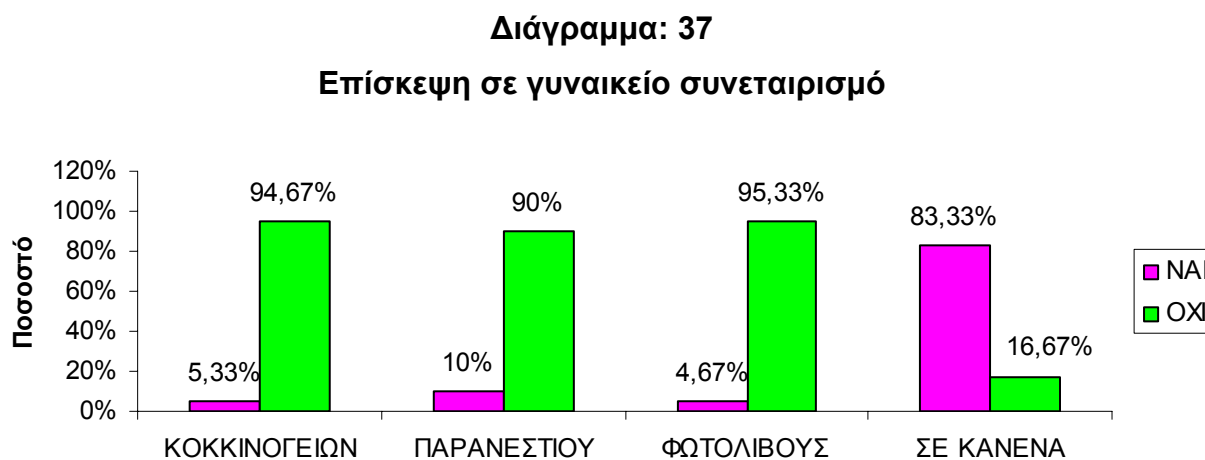


Πίνακας: 36

Κτήμα	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Λαζαρίδη	32%	68%
Μανωλεσάκη	13,33%	86,67%
Τέχνη Οίνου	8%	92%
Σε κανένα	63,34%	36,66%

➤ **Επίσκεψη σε γυναικείο συνεταιρισμό**

Απογοητευτική είναι και η επισκεψιμότητα των ατόμων του δείγματος σε κάποιο γυναικείο συνεταιρισμό. Μόλις το 16,67% έχει επισκεφθεί έστω και ένα γυναικείο συνεταιρισμό. Ο γυναικείος συνεταιρισμός του Παρανεστίου όπως φαίνεται και από το διάγραμμα είναι ο πιο επισκέψιμος, τον οποίο έχει επισκεφθεί το 10% του δείγματος.



Πίνακας: 37

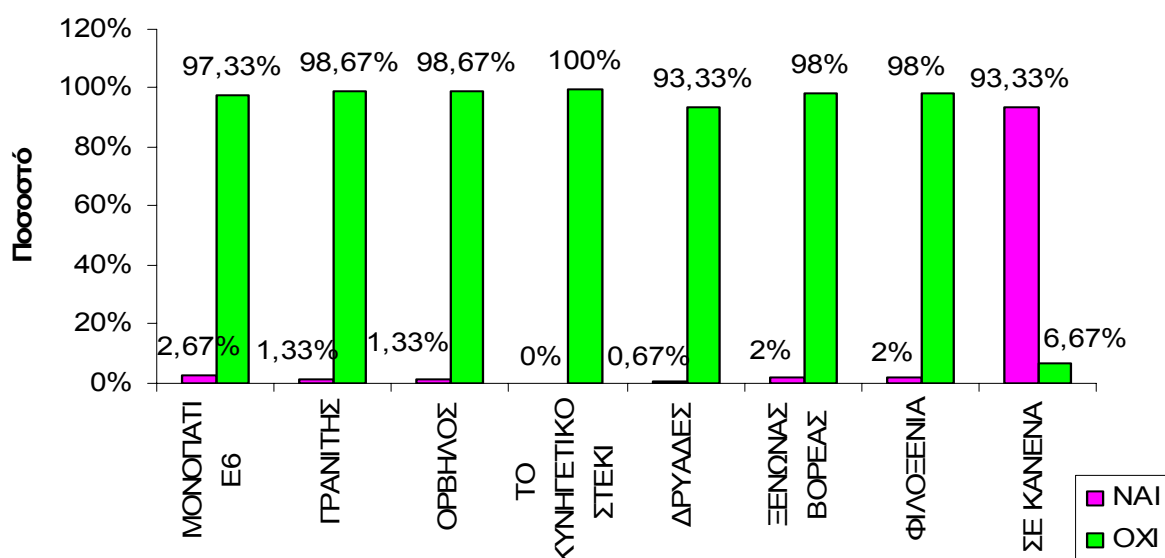
Γυναικείος Συνεταιρισμός	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Κοκκινογείων	5,33%	94,67%
Παρανεστίου	10%	90%
Φωτολίβους	4,67%	95,33%
Σε κανένα	83,33%	16,67%

➤ **Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχείο ή κατάλυμα**

Όπως φαίνεται και από το διάγραμμα ελάχιστα άτομα από το δείγμα έχουν μείνει σε κάποιο ξενοδοχείο ή κατάλυμα, δηλαδή οι περισσότεροι που διανυκτέρευσαν σε κάποιο ξενοδοχείο ή κατάλυμα ήταν το 2,67% του δείγματος, στο Μονοπάτι Ε6. Και κανένα άτομο από το δείγμα δεν διανυκτέρεψε στο Κυνηγετικό στέκι. Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε πως τα άτομα του δείγματος προτιμούν τις μονοήμερες εκδρομές στο νομό.

Διάγραμμα: 38

Διανυκτέρευση σε ξενοδοχείο ή κατάλυμα



Πίνακας: 38

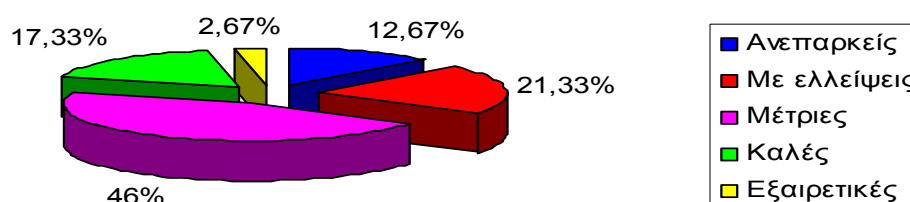
Ξενοδοχείο ή κατάλυμα	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Μονοπάτι Ε6	2,67%	97,33%
Γρανίτης	1,33%	98,67%
Όρβηλος	1,33%	98,67%
Το κυνηγετικό στέκι	0%	100%
Δρυάδες	0,67%	93,33%
Ξενώνας Βορέας	2%	98%
Φιλοξένια	2%	98%
Σε κανένα	93,33%	6,67%

➤ **Τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες**

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος θεωρούν τις τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες του νομού μέτριες, δηλαδή το 46% του δείγματος. Και ένας πολύ μικρός αριθμός ατόμων, δηλαδή μόλις το 2,67% του δείγματος, τις θεωρούν εξαιρετικές. Ίσως και σε αυτό να οφείλεται η χαμηλή ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού στο νομό.

Διάγραμμα: 39

Πως αξιολογούν τις τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες



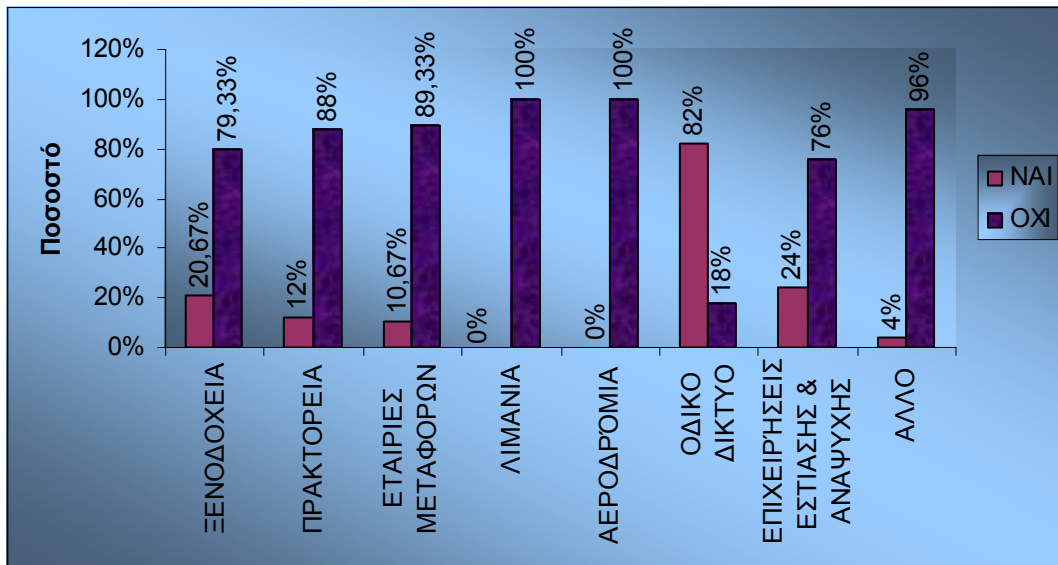
Πίνακας: 39

	Ανεπαρκείς	Με ελλείψεις	Μέτριες	Καλές	Εξαιρετικές
Τουριστικές υποδομές	12,67%	21,33%	46%	17,33%	2,67%

➤ **Σημαντικότερες αδυναμίες**

Ένας ακόμη λόγος που πιθανόν να εμποδίζει την ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού και γενικότερα του τουρισμού στο νομό είναι το κακό οδικό δίκτυο. Το οποίο συμπεραίνεται από τις απαντήσεις των ατόμων του δείγματος, δηλαδή το 82% του δείγματος απάντησαν πως οι σημαντικότερες αδυναμίες εμφανίζονται στο οδικό δίκτυο. Ενώ τα ξενοδοχεία, τα πρακτορεία, οι εταιρίες μεταφορών και οι επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής εμφανίζουν τις σημαντικότερες αδυναμίες σύμφωνα με την γνώμη του 20,67%, του 12%, του 10,67% και του 24% του δείγματος αντίστοιχα.

Διάγραμμα: 40
Σημαντικότερες αδυναμίες στους τομείς



Πίνακας: 40

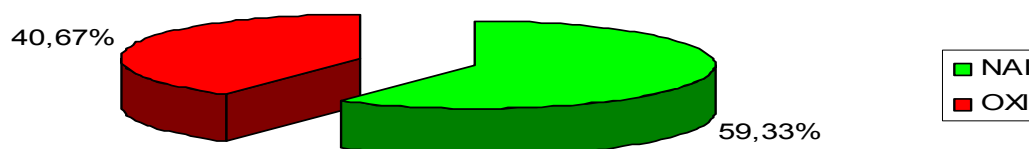
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Ξενοδοχεία	20,67%	79,33%
Πρακτορεία	12%	88%
Εταιρίες Μεταφορών	10,67%	89,33%
Λιμάνια	0%	100%
Αεροδρόμια	0%	100%
Οδικό Δίκτυο	82%	18%
Επιχειρήσεις Εστίασης & Αναψυχής	24%	76%
Άλλο	4%	96%

➤ **Ξενοδοχεία και καταλύματα**

Σύμφωνα με την γνώμη του 20,67% του δείγματος, που πιστεύουν πως οι σημαντικότερες αδυναμίες εμφανίζονται στα ξενοδοχεία και συγχρόνως με την άποψη του 40,67% του δείγματος που θεωρούν, ότι τα ξενοδοχεία και τα καταλύματα δεν είναι επαρκή, μπορούμε να πούμε πως αδυναμίες εμφανίζονται και στις υπηρεσίες που προσφέρουν τα ξενοδοχεία.

Διάγραμμα: 41

Αν τα ξενοδοχεία και τα καταλύματα θεωρούνται επαρκή



Πίνακας: 41

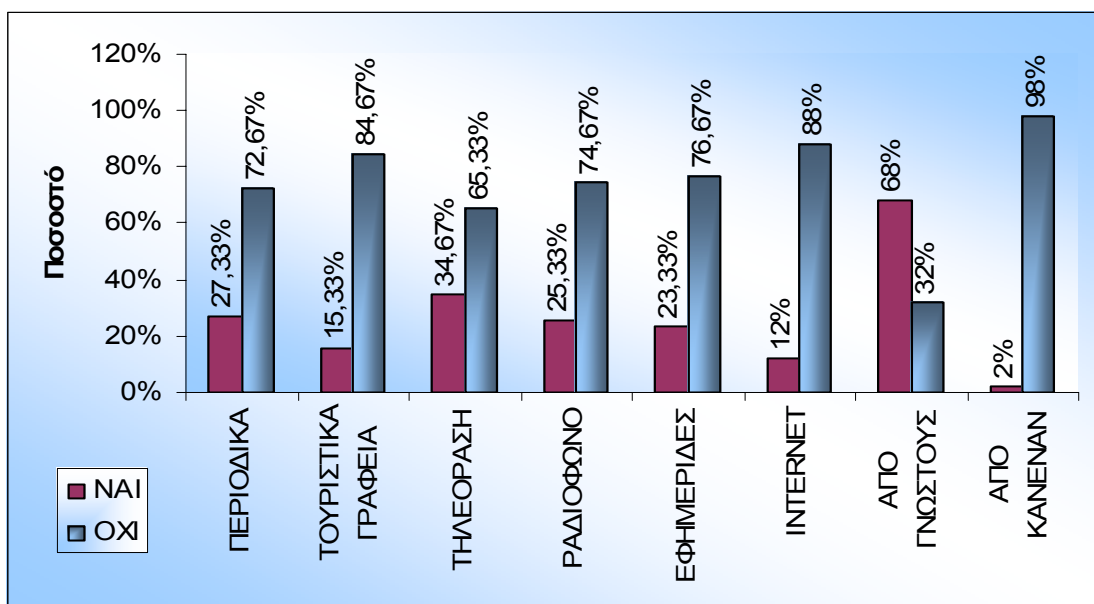
	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Επαρκή ξενοδοχεία ή καταλύματα	59,33%	40,67%

➤ **Τρόποι ενημέρωσης για τα μέρη επισκεψιμότητας**

Τέλος, ένας ακόμη λόγος που φαίνεται να δημιουργεί χαμηλή τουριστική ανάπτυξη είναι η μικρή τουριστική προβολή. Αυτό το συμπέρασμα εξάγεται από τις απαντήσεις του 68% του δείγματος, οι οποίοι απάντησαν ότι ενημερώνονται για τα μέρη που μπορούν να επισκεφθούν στο νομό από τους γνωστούς τους. Το 27,33% ενημερώνεται από περιοδικά, το 15,33% από τουριστικά γραφεία, το 34,67% από την τηλεόραση, το 25,33% από το ραδιόφωνο, το 23,33% από τις εφημερίδες, το 12% από το internet και το 2% από κανέναν.

Διάγραμμα: 42

Από που ενημερώνονται για τα μέρη που μπορούν να επισκευθούν



Πίνακας: 42

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Περιοδικά	27,33%	72,67%
Τουριστικά γραφεία	15,33%	84,67%
Τηλεόραση	34,67%	65,33%
Ραδιόφωνο	25,33%	74,67%
Εφημερίδες	23,33%	76,67%
Internet	12%	88%
Από Γνωστούς	68%	32%
Από κανέναν	2%	98%

5.2 Έλεγχοι ανεξαρτησίας χ^2

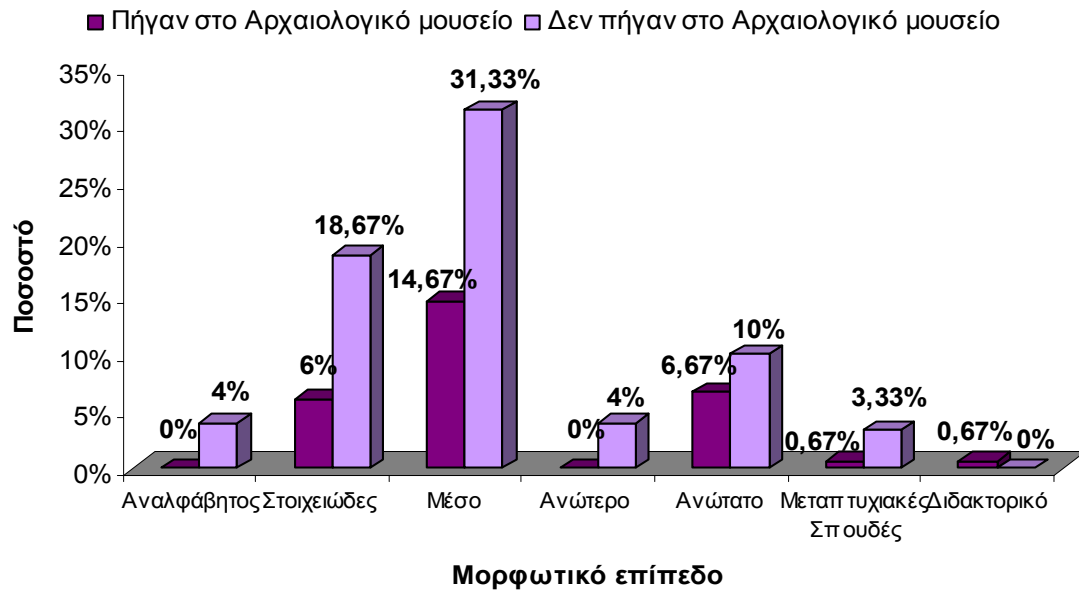
➤ Επισκεψιμότητα Αρχαιολογικού μουσείου σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο

Δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου και της επισκεψιμότητας στο αρχαιολογικό μουσείο. Γιατί το p – value (0,08) είναι μεγαλύτερο του α (0,05) και αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή, οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες. Από τα

άτομα της έρευνας, όπως φαίνεται από τον πίνακα, όσοι δήλωσαν αναλφάβητοι και όσοι έχουν ανώτερο μορφωτικό επίπεδο δεν έχουν επισκεφθεί το αρχαιολογικό μουσείο. Αντίθετα, τα άτομα με ανώτατο μορφωτικό επίπεδο έχουν επισκεφθεί το μουσείο σε μεγαλύτερο ποσοστό.

Διάγραμμα: 43

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 43

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στο Αρχαιολογικό μουσείο	Δεν πήγαν στο Αρχαιολογικό μουσείο
Αναλφάβητος	0%	4%
Στοιχειώδες (Δημοτικό)	6%	18,67%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	14,67%	31,33%
Ανώτερο (IEK)	0%	4%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	6,67%	10%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	0,67%	3,33%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 44

p – value	0,08
-----------	------

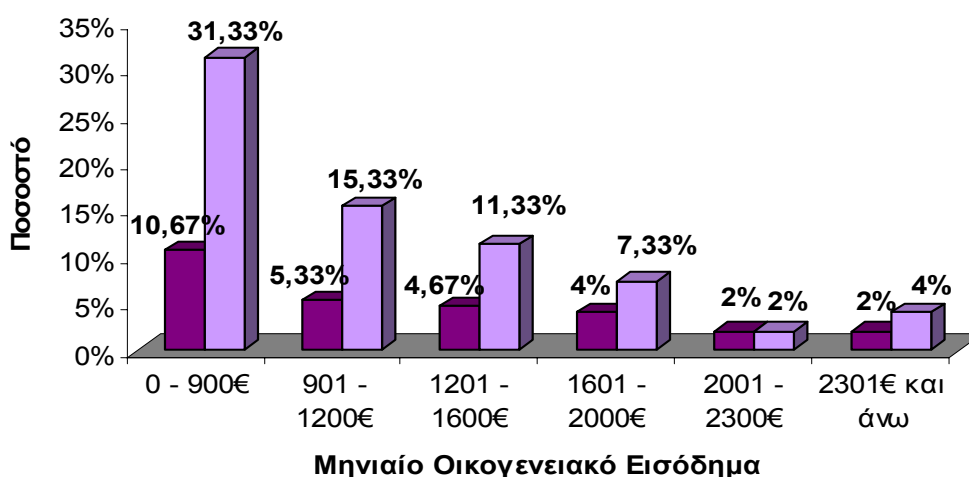
➤ **Επισκεψιμότητα Αρχαιολογικού μουσείου σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Σύμφωνα με το p – value (0,12), το οποίο είναι μεγαλύτερο από το 0,05 αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή δεν σχετίζεται το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα των ατόμων του δείγματος με το κατά πόσο έχουν πάει στο αρχαιολογικό μουσείο ή όχι. Συγκεκριμένα, όσοι έχουν εισόδημα από 0 – 900€ το μήνα έχουν επισκεφθεί το αρχαιολογικό μουσείο σε μικρότερο ποσοστό. Ενώ σε μεγαλύτερο ποσοστό τα άτομα με εισόδημα 2001–2300€ το μήνα έχουν επισκεφθεί το αρχαιολογικό μουσείο.

Διάγραμμα: 44

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα

■ Πήγαν στο Αρχαιολογικό μουσείο ■ Δεν πήγαν στο Αρχαιολογικό μουσείο



Πίνακας: 45

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στο Αρχαιολογικό μουσείο	Δεν πήγαν στο Αρχαιολογικό μουσείο
0 - 900€	10,67%	31,33%
901 - 1200€	5,33%	15,33%
1201 - 1600€	4,67%	11,33%
1601 - 2000€	4%	7,33%
2001 - 2300€	2%	2%
2301€ και άνω	2%	4%

Πίνακας: 46

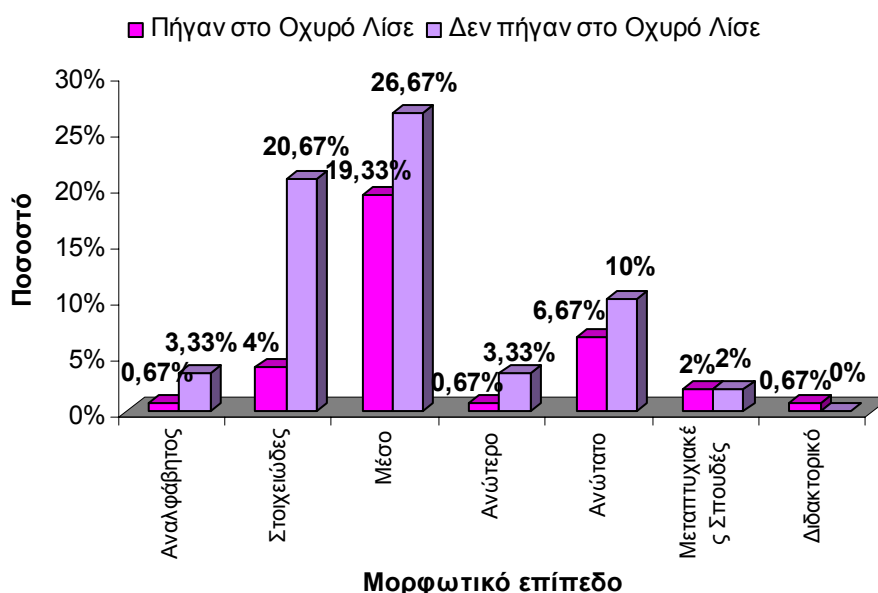
p – value	0,12
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα Οχυρού Λίσε σε σχέση με το μορφωτικό εισόδημα**

Σύμφωνα με το p – value (0,01), το οποίο είναι μικρότερο από το 0,05 απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή υπάρχει σχέση μεταξύ των ατόμων που έχουν επισκεφθεί το Οχυρό Λίσε με κριτήριο το μορφωτικό τους επίπεδο. Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται από τον πίνακα τα άτομα χαμηλού μορφωτικού επιπέδου (αναλφάβητοι, στοιχειώδεις) έχουν πάει σε πολύ μικρό ποσοστό στο Οχυρό Λίσε. Αντίθετα, τα άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου, δηλαδή, μεταπτυχιακού και διδακτορικού έχουν πάει σε μεγαλύτερο ποσοστό.

Διάγραμμα: 45

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 47

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στο Οχυρό Λίσε	Δεν πήγαν στο Οχυρό Λίσε
Αναλφάβητος	0,67%	3,33%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	4%	20,67%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	19,33%	26,67%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	0,67%	3,33%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	6,67%	10%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	2%	2%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 48

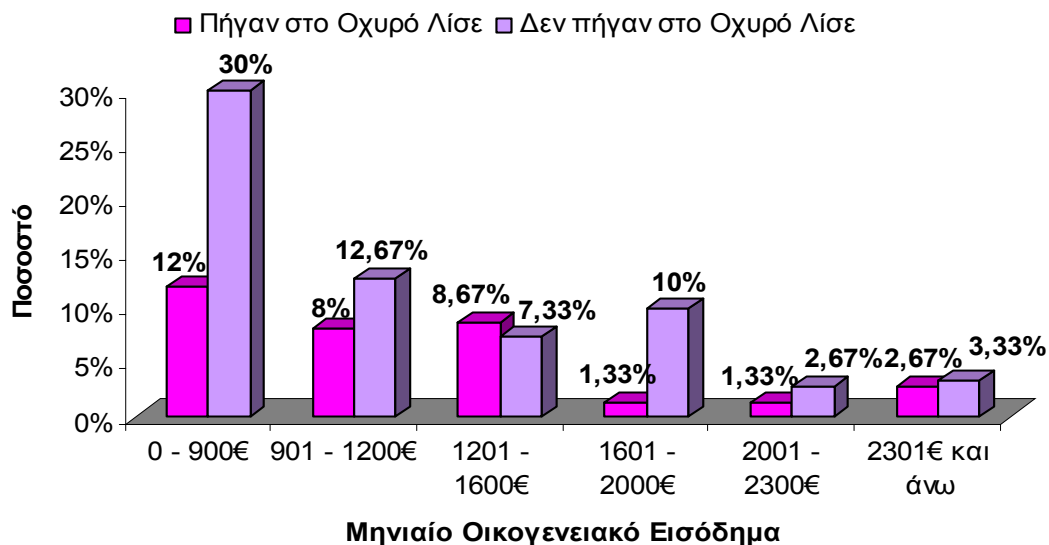
p – value	0,01
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα Οχυρού Λίσε σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Επειδή το p – value (0,31) είναι μεγαλύτερο από 0,05 αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή δεν έχει σημασία το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα με το κατά πόσο έχουν επισκεφθεί το Οχυρό Λίσε. Τα άτομα με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα από 1201 – 1601€ έχουν επισκεφθεί σε μεγαλύτερο ποσοστό το Οχυρό Λίσε σε αντίθεση με τα άτομα με εισόδημα 1601 – 2000€ που το επισκέφθηκαν σε μικρότερο ποσοστό.

Διάγραμμα: 46

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 49

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στο Οχυρό Λίσε	Δεν πήγαν στο Οχυρό Λίσε
0 - 900€	12%	30%
901 - 1200€	8%	12,67%
1201 - 1600€	8,67%	7,33%
1601 - 2000€	1,33%	10%
2001 - 2300€	1,33%	2,67%
2301€ και άνω	2,67%	3,33%

Πίνακας: 50

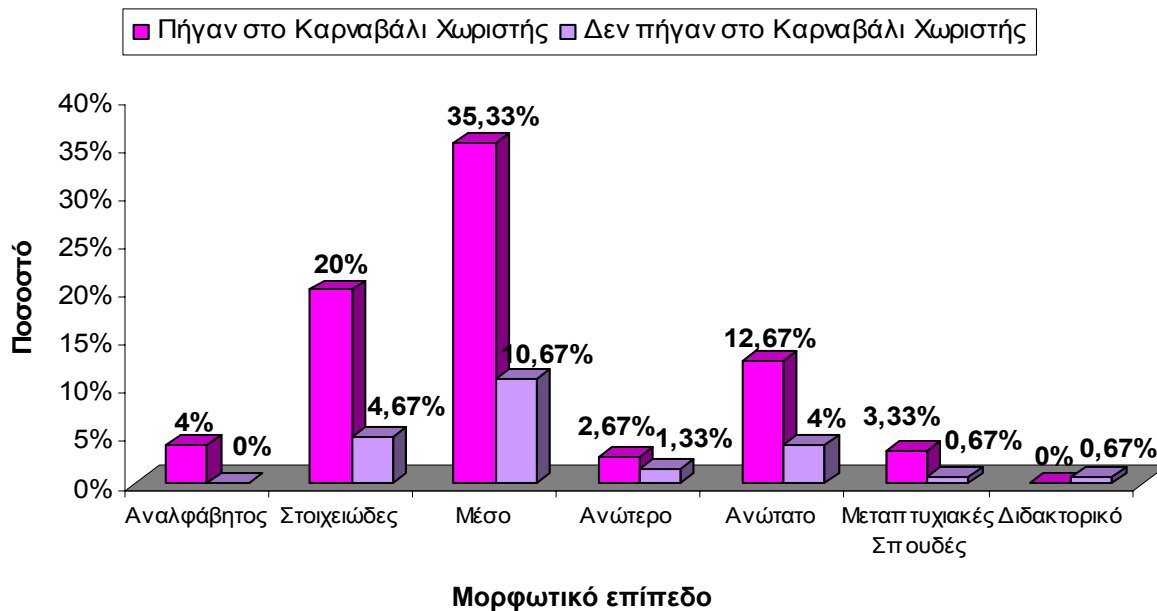
p – value	0,31
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στο καρναβάλι Χωριστής σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Το p – value (0,11) είναι μεγαλύτερο από το 0,05 έτσι αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή το μορφωτικό επίπεδο δεν παίζει ρόλο στο κατά πόσο τα άτομα του δείγματος έχουν πάει στο καρναβάλι της Χωριστής. Άτομα από όλα τα μορφωτικά επίπεδα έχουν πάει στο καρναβάλι αυτό. Από τους οποίους, οι αναλφάβητοι πήγαν στο καρναβάλι σε μεγαλύτερο ποσοστό.

Διάγραμμα: 47

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 51

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στο Καρναβάλι Χωριστής	Δεν πήγαν στο Καρναβάλι Χωριστής
Αναλφάβητος	4%	0%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	20%	4,67%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	35,33%	10,67%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	2,67%	1,33%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	12,67%	4%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	3,33%	0,67%
Διδακτορικό	0%	0,67%

Πίνακας: 52

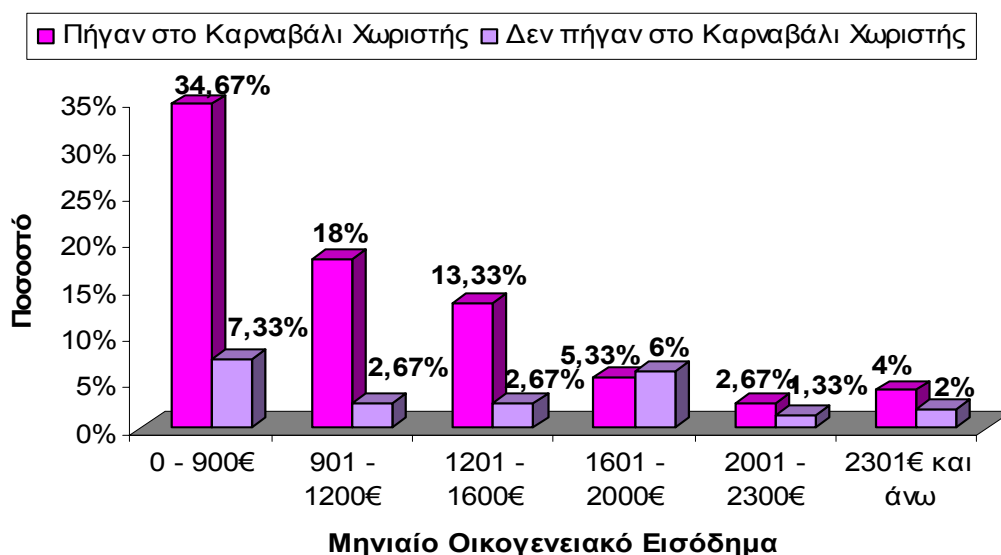
p – value	0,11
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στο καρναβάλι Χωριστής σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Μπορούμε να διακρίνουμε ότι τα άτομα που έχουν μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα μέχρι 1600€ έχουν επισκεφθεί σε μεγάλο ποσοστό το καρναβάλι της Χωριστής. Αντίθετα, τα άτομα που έχουν μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα από 1601€ και άνω έχουν πάει στο καρναβάλι σε μικρότερο βαθμό, με το χαμηλότερο ποσοστό να το έχουν τα άτομα με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα 1601 – 2000€. Το p – value (0,008) είναι μικρότερο από το 0,05 έτσι απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή υπάρχει συσχέτιση μεταξύ αυτών των μεταβλητών.

Διάγραμμα: 48

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 53

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στο Καρναβάλι Χωριστής	Δεν πήγαν στο Καρναβάλι Χωριστής
0 - 900€	34,67%	7,33%
901 - 1200€	18%	2,67%
1201 - 1600€	13,33%	2,67%
1601 - 2000€	5,33%	6%
2001 - 2300€	2,67%	1,33%
2301€ και άνω	4%	2%

Πίνακας: 54

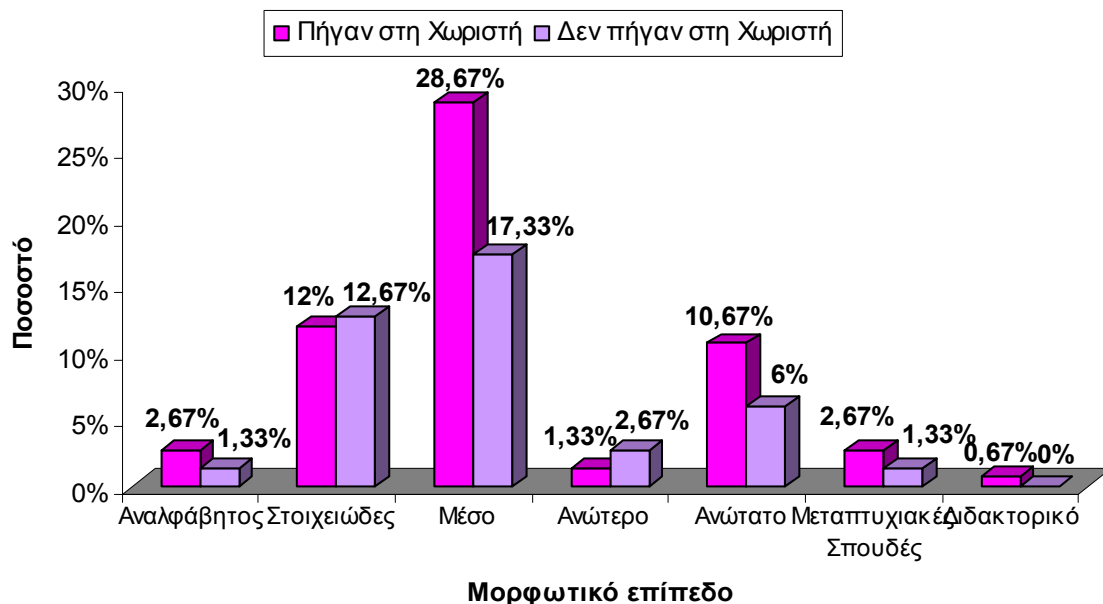
p – value	0,008
-----------	-------

➤ **Επισκεψιμότητα στη Χωριστή σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Επειδή το p – value (0,18) είναι μεγαλύτερο από το 0,05 αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή είναι ανεξάρτητο το μορφωτικό επίπεδο του κάθε ατόμου με την επισκεψιμότητα στην Χωριστή, η οποία είναι ένα μέρος με παραδοσιακούς οικισμούς. Τα άτομα με ανώτερο μορφωτικό επίπεδο έχουν δει παραδοσιακά κτίρια στη Χωριστή σε μικρότερο ποσοστό, απ' ό,τι οι αναλφάβητοι και τα άτομα με μεταπτυχιακές σπουδές που έχουν πάει σε μεγαλύτερο ποσοστό.

Διάγραμμα: 49

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 55

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στη Χωριστή	Δεν πήγαν στη Χωριστή
Αναλφάβητος	2,67%	1,33%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	12%	12,67%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	28,67%	17,33%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	1,33%	2,67%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	10,67%	6%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	2,67%	1,33%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 56

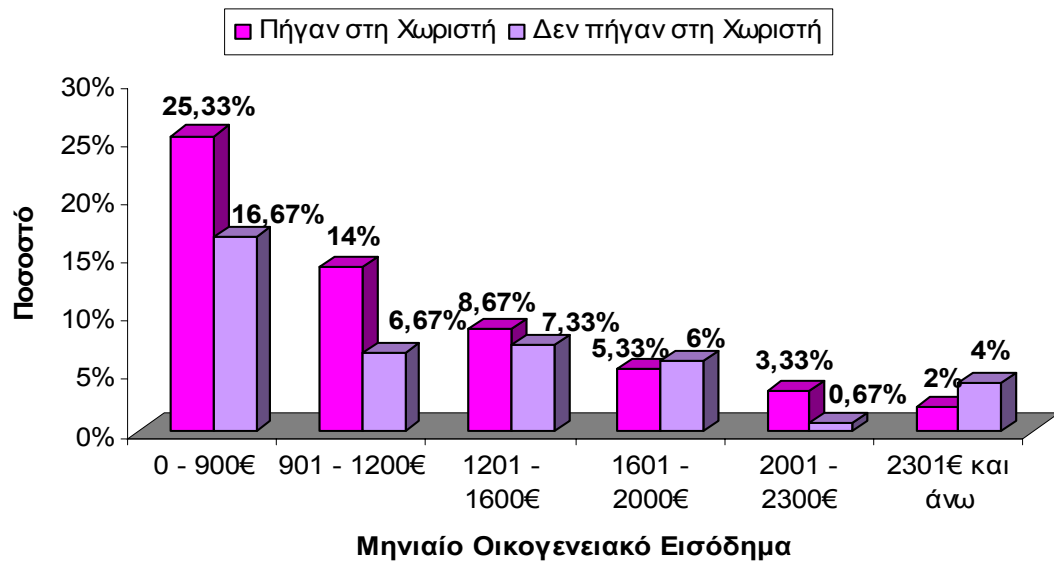
p – value	0,18
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στη Χωριστή σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Σύμφωνα με το p – value (0,12), το οποίο είναι μεγαλύτερο από 0,05 αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή δεν παίζει ρόλο η οικονομική κατάσταση των ατόμων της έρευνας με βάση το κατά πόσο έχουν επισκεφθεί και έχουν δει παραδοσιακά κτίρια στην Χωριστή. Τα άτομα που ανήκουν στην κατηγορία με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα από 2001–2300€ την έχουν επισκεφθεί σε μεγαλύτερο ποσοστό, ενώ τα άτομα που ανήκουν στην κατηγορία με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα από 1201 – 1600€ σε μικρότερο ποσοστό.

Διάγραμμα: 50

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 57

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στη Χωριστή	Δεν πήγαν στη Χωριστή
0 - 900€	25,33%	16,67%
901 - 1200€	14%	6,67%
1201 - 1600€	8,67%	7,33%
1601 - 2000€	5,33%	6%
2001 - 2300€	3,33%	0,67%
2301€ και άνω	2%	4%

Πίνακας: 58

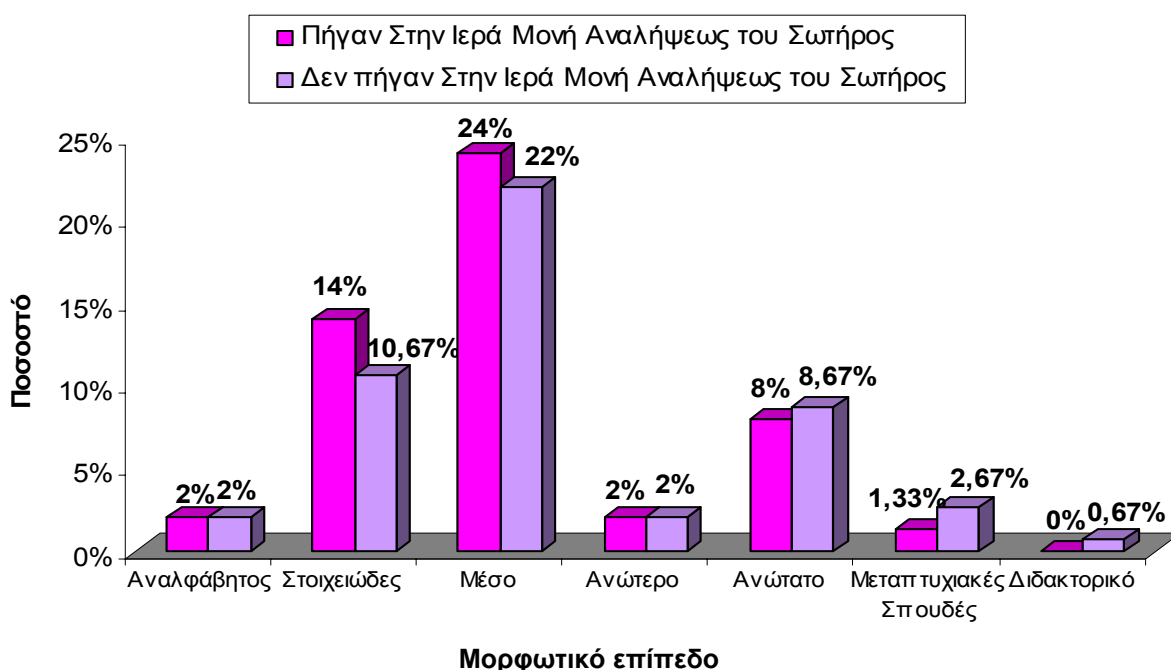
p – value	0,12
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στην Ιερά Μονή Αναλήψεως του Σωτήρος σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Όπως ήταν αναμενόμενο και σύμφωνα με το p – value (0,12), που είναι μεγαλύτερο από 0,05 αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου των ατόμων του δείγματος και το κατά πόσο έχουν πάει στην Ιερά Μονή Αναλήψεως του Σωτήρος.

Διάγραμμα: 51

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 59

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν Στην Ιερά Μονή Αναλήψεως του Σωτήρος	Δεν πήγαν Στην Ιερά Μονή Αναλήψεως του Σωτήρος
Αναλφάβητος	2%	2%
Στοιχειώδες (Δημοτικό)	14%	10,67%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	24%	22%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	2%	2%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	8%	8,67%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	1,33%	2,67%
Διδακτορικό	0%	0,67%

Πίνακας: 60

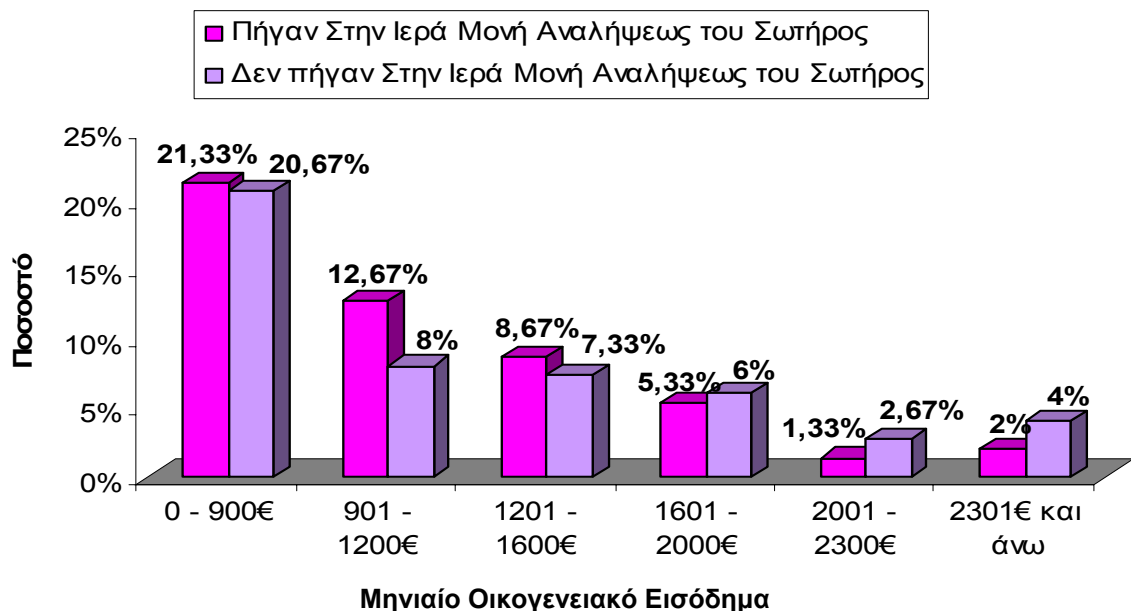
p – value	0,12
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στην Ιερά Μονή Αναλήψεως του Σωτήρος σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Δεν παίζουν επίσης ρόλο οι οικονομικές απολαβές των ατόμων σε σχέση, εάν έχουν επισκεφθεί ή όχι την Ιερά Μονή Αναλήψεως του Σωτήρος. Όπως φαίνεται από το p – value (0,13) που είναι μεγαλύτερο από το 0,05 και αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0). Σε μεγαλύτερο ποσοστό έχουν πάει στην Μονή τα άτομα με οικογενειακό εισόδημα 901 – 1200€ το μήνα. Και σε μικρότερο ποσοστό τα άτομα με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα 2001 – 2300€.

Διάγραμμα: 52

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 61

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν Στην Ιερά Μονή Αναλήψεως του Σωτήρος	Δεν πήγαν Στην Ιερά Μονή Αναλήψεως του Σωτήρος
0 - 900€	21,33%	20,67%
901 - 1200€	12,67%	8%
1201 - 1600€	8,67%	7,33%
1601 - 2000€	5,33%	6%
2001 - 2300€	1,33%	2,67%
2301€ και άνω	2%	4%

Πίνακας: 62

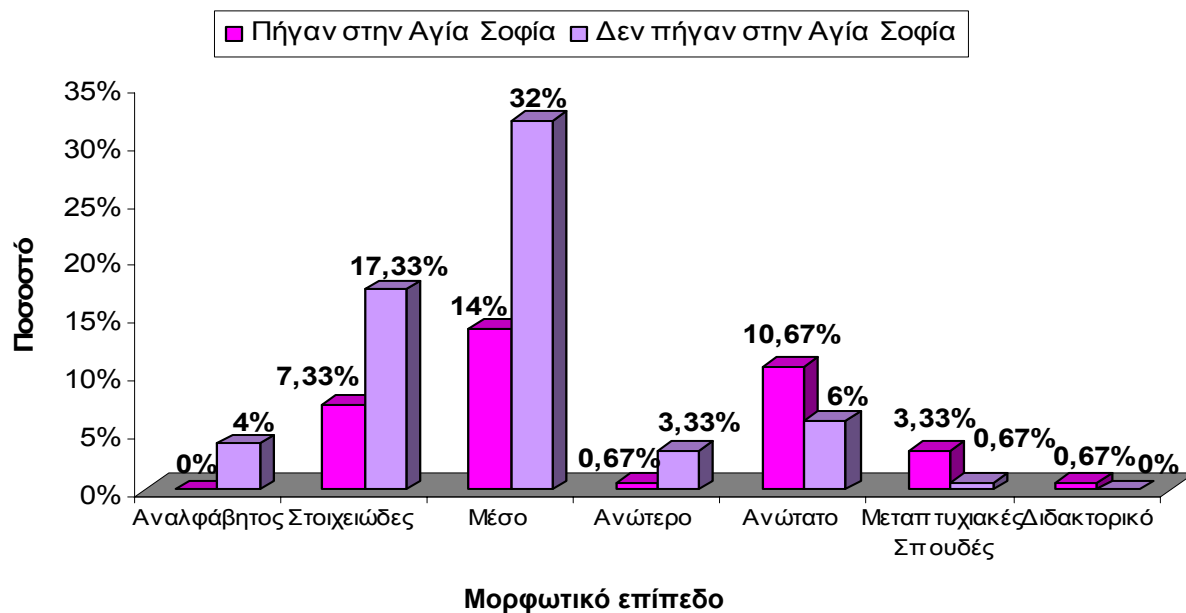
p – value	0,13
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στην Αγία Σοφία σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Επειδή το p – value (0) είναι μικρότερο από 0,05 απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή υπάρχει σχέση του μορφωτικού επιπέδου των ατόμων του δείγματος με το κατά πόσο έχουν επισκεφθεί την Αγία Σοφία. Έτσι παρατηρούμαι ότι κανείς αναλφάβητος από το δείγμα δεν έχει πάει. Αντιθέτως τα άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου, δηλαδή όσοι έχουν κάνει μεταπτυχιακές σπουδές και διδακτορικό, έχουν πάει στην Αγία Σοφία σε μεγαλύτερο ποσοστό.

Διάγραμμα: 53

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 63

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στην Αγία Σοφία	Δεν πήγαν στην Αγία Σοφία
Αναλφάβητος	0%	4%
Στοιχειώδες (Δημοτικό)	7,33%	17,33%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	14%	32%
Ανώτερο (IEK)	0,67%	3,33%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	10,67%	6%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	3,33%	0,67%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 64

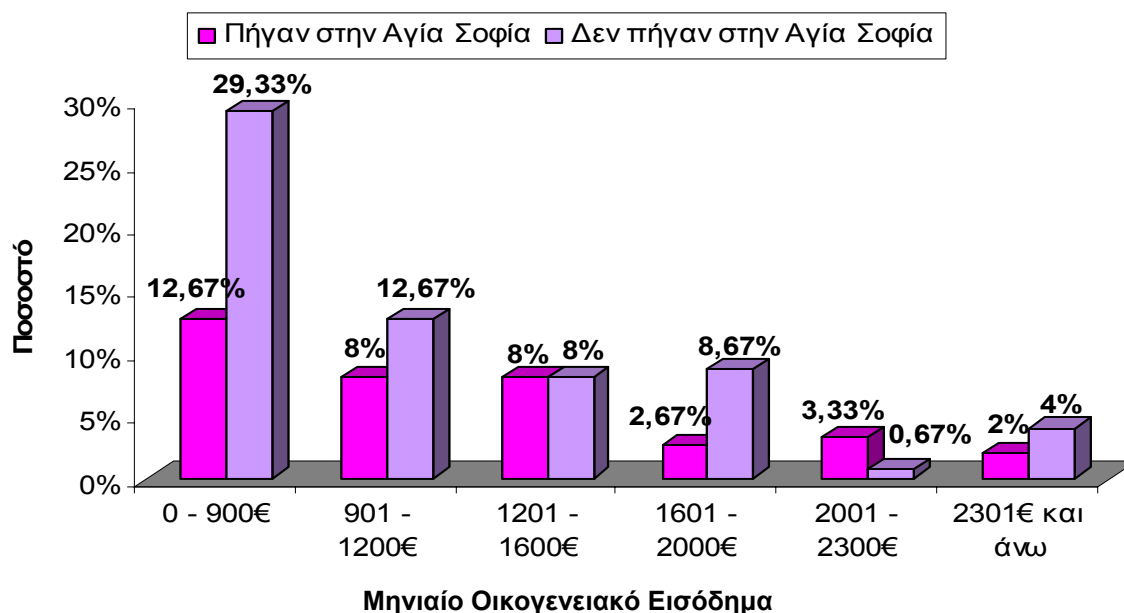
p – value	0
-----------	---

➤ **Επισκεψιμότητα στην Αγία Σοφία σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Το p – value (0,13) είναι μεγαλύτερο από 0,05, άρα αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0) σε αυτήν την περίπτωση, δηλαδή δείχνει ότι δεν μπορούμε να συσχετίσουμε την οικονομική κατάσταση των ατόμων με το αν έχουν πάει στην Αγία Σοφία ή όχι. Όπως προκύπτει από τον ανωτέρω πίνακα το μικρότερο ποσοστό των ατόμων που έχουν πάει στην Αγία Σοφία είναι αυτοί που έχουν μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα από 1601 – 2000€, ενώ στο μεγαλύτερο ποσοστό την έχουν επισκεφθεί τα άτομα με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα από 2001 – 2300€.

Διάγραμμα: 54

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 65

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στην Αγία Σοφία	Δεν πήγαν στην Αγία Σοφία
0 - 900€	12,67%	29,33%
901 - 1200€	8%	12,67%
1201 - 1600€	8%	8%
1601 - 2000€	2,67%	8,67%
2001 - 2300€	3,33%	0,67%
2301€ και άνω	2%	4%

Πίνακας: 66

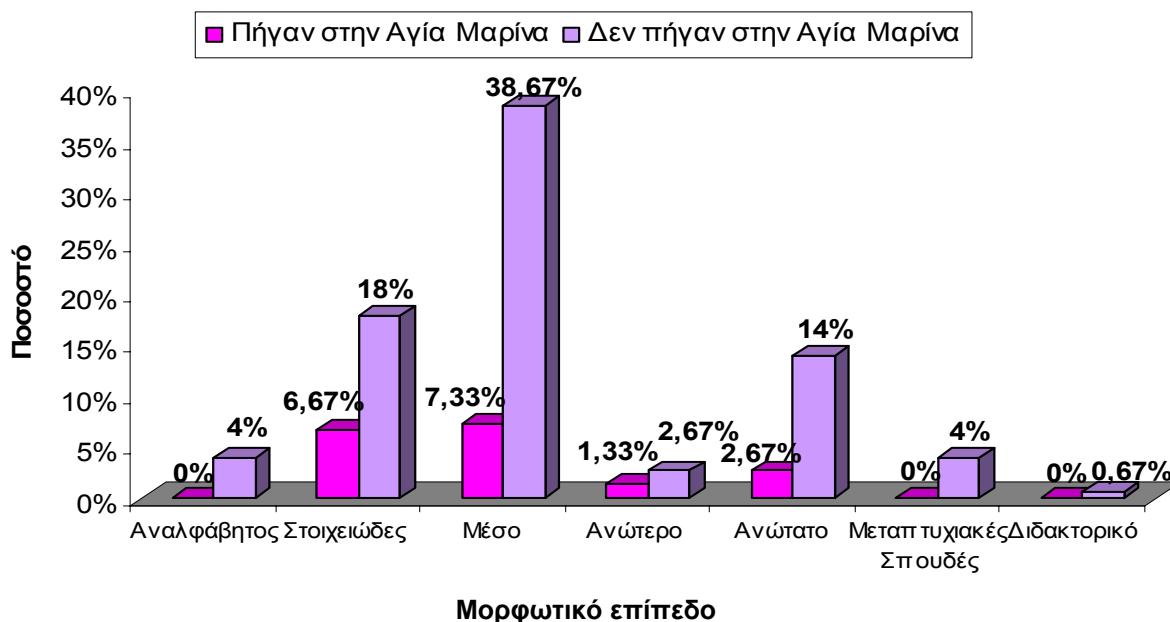
p – value	0,13
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στην Αγία Μαρίνα σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα και το p – value (0,19) που είναι μεγαλύτερο από 0,05 αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή, φαίνεται ότι δεν υπάρχει σχέση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου των ατόμων και το εάν έχουν πάει στην Αγία Μαρίνα. Έτσι δεν έχει επισκεφθεί την Αγία Μαρίνα κανένα από τα άτομα του δείγματος τα οποία ανήκουν στο μορφωτικό επίπεδο των αναλφάβητων, των μεταπτυχιακών σπουδών και του διδακτορικού. Αντίθετα, σε μεγαλύτερο ποσοστό έχουν επισκεφθεί την Αγία Μαρίνα τα άτομα του ανωτέρου μορφωτικού επιπέδου.

Διάγραμμα: 55

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 67

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στην Αγία Μαρίνα	Δεν πήγαν στην Αγία Μαρίνα
Αναλφάβητος	0%	4%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	6,67%	18%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	7,33%	38,67%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	1,33%	2,67%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	2,67%	14%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	0%	4%
Διδακτορικό	0%	0,67%

Πίνακας: 68

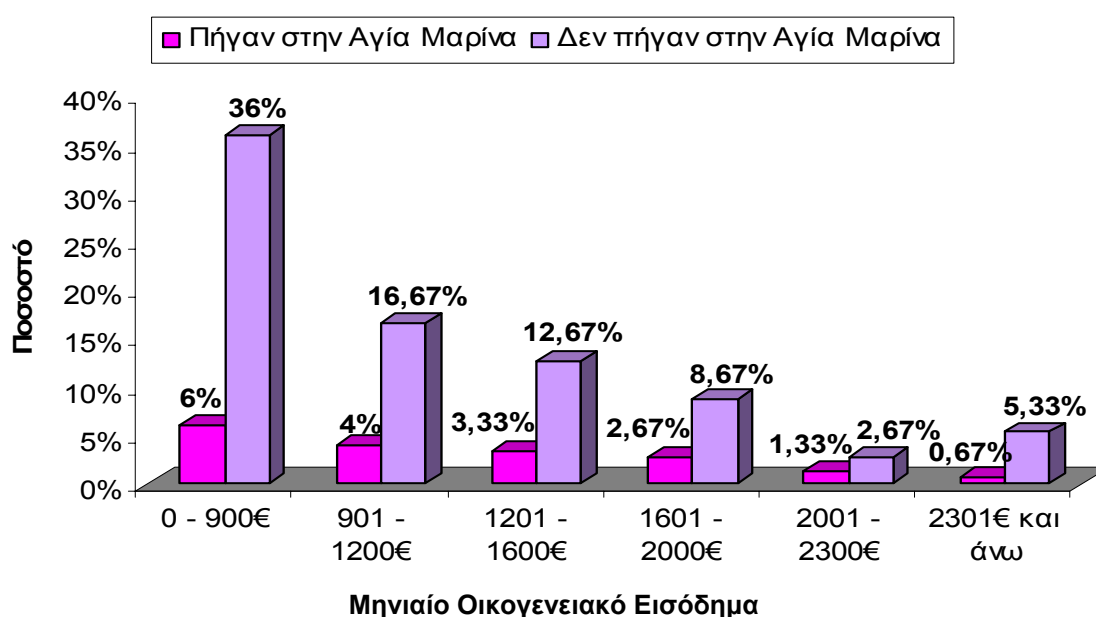
p – value	0,19
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στην Αγία Μαρίνα σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Σύμφωνα με το p – value (0,23) που είναι μεγαλύτερο από 0,05 αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή ότι δεν υπάρχει σχέση, μεταξύ των ατόμων που έχουν πάει στην Αγία Μαρίνα και της οικονομικής καταστάσεως τους. Έτσι σε μικρότερο ποσοστό έχουν πάει εκεί τα άτομα με εισόδημα 2301€ και άνω το μήνα, ενώ σε μεγαλύτερο τα άτομα με εισόδημα από 2001 – 2300€.

Διάγραμμα: 56

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 69

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στην Αγία Μαρίνα	Δεν πήγαν στην Αγία Μαρίνα
0 - 900€	6%	36%
901 - 1200€	4%	16,67%
1201 - 1600€	3,33%	12,67%
1601 - 2000€	2,67%	8,67%
2001 - 2300€	1,33%	2,67%
2301€ και άνω	0,67%	5,33%

Πίνακας: 70

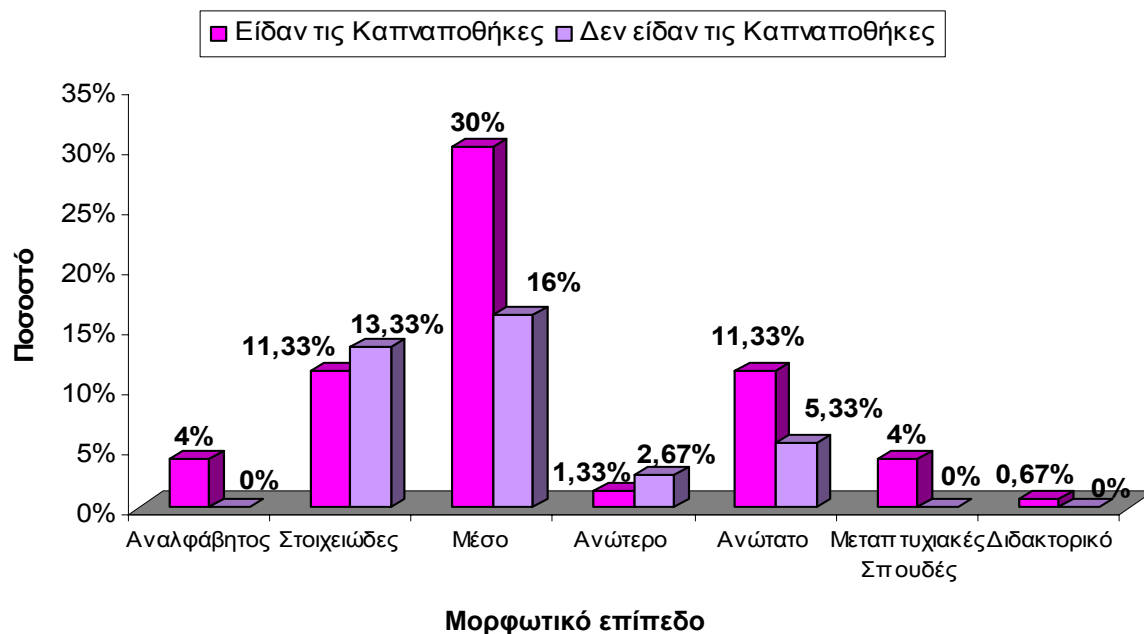
p – value	0,23
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στις Καπναποθήκες σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Καθώς το $p - value$ (0,07) είναι μεγαλύτερο από 0,05 αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή ότι δεν είναι εξαρτόμενα τα άτομα του δείγματος που έχουν δει τις καπναποθήκες με το μορφωτικό τους επίπεδο. Βλέπουμε ότι όλα τα άτομα του δείγματος που έχουν κάνει μεταπτυχιακές σπουδές και έχουν κάνει διδακτορικό έχουν πάει στις καπναποθήκες, ακριβώς το ίδιο συμβαίνει και με τους αναλφάβητους. Τέλος, αυτοί που έχουν πάει σε μικρότερο βαθμό να δουν τις καπναποθήκες είναι τα άτομα του ανωτέρου μορφωτικού επιπέδου.

Διάγραμμα: 57

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 71

Μορφωτικό επίπεδο	Είδαν τις Καπναποθήκες	Δεν είδαν τις Καπναποθήκες
Αναλφάβητος	4%	0%
Στοιχειώδες (Δημοτικό)	11,33%	13,33%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	30%	16%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	1,33%	2,67%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	11,33%	5,33%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	4%	0%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 72

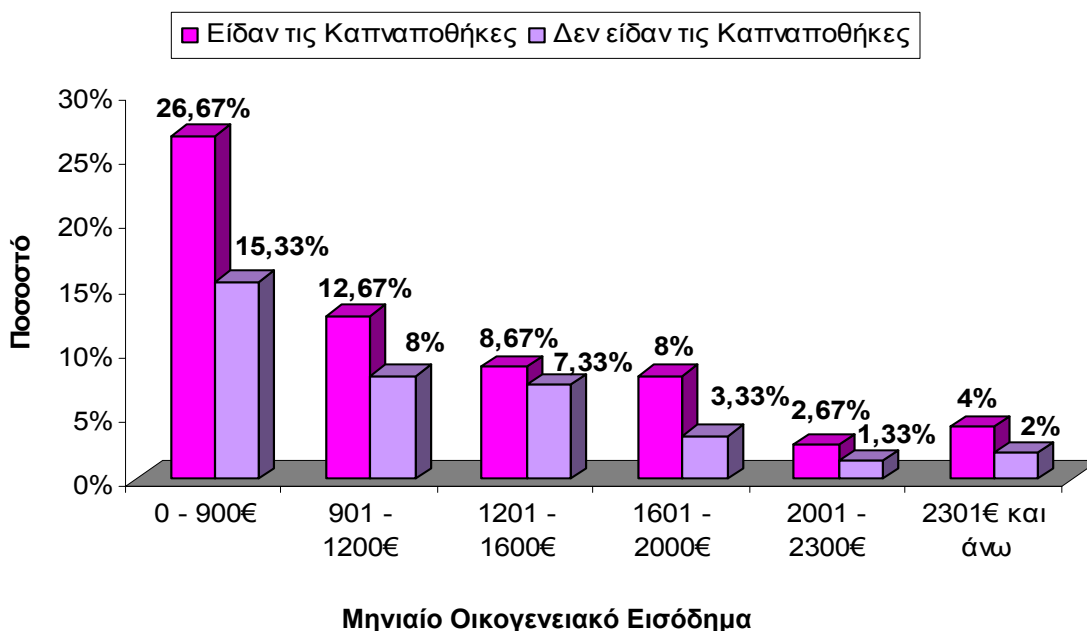
p – value	0,07
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στις Καπναποθήκες σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα των ατόμων του δείγματος είναι εντελώς ανεξάρτητο από το κατά πόσο έχουν πάει να δουν ή όχι τις καπναποθήκες. Και αυτό προκύπτει από το p – value (0,40) που είναι μεγαλύτερο από 0,05, δηλαδή αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0). Το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που πήγαν να τις δουν έχει οικονομικές απολαβές από 1601 – 2000€ μηνιαίος. Ενώ αντίθετα στα άτομα υψηλού εισοδήματος δηλαδή, από 2301€ και άνω σημειώνεται το μικρότερο ποσοστό που έχουν πάει να δουν τις καπναποθήκες.

Διάγραμμα: 58

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 73

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Είδαν τις Καπναποθήκες	Δεν είδαν τις Καπναποθήκες
0 - 900€	26,67%	15,33%
901 - 1200€	12,67%	8%
1201 - 1600€	8,67%	7,33%
1601 - 2000€	8%	3,33%
2001 - 2300€	2,67%	1,33%
2301€ και άνω	4%	2%

Πίνακας: 74

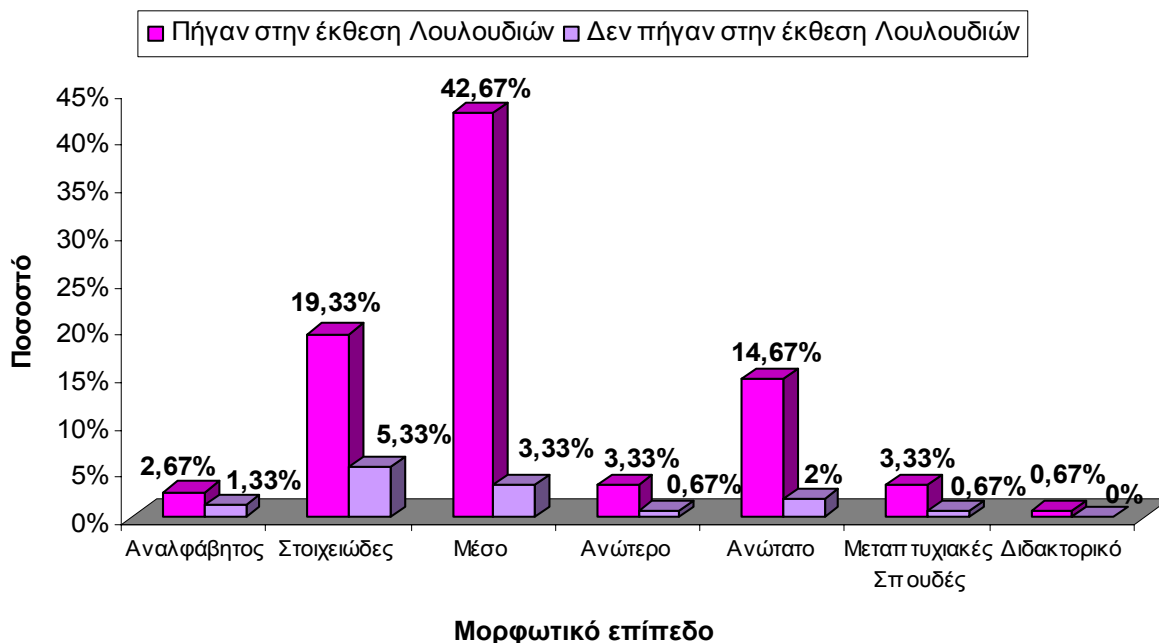
p – value	0,40
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στην έκθεση Λουλουδιών σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Όπως φαίνεται από τον κατώτερο πίνακα το μεγαλύτερο γενικά ποσοστό του δείγματος έχει επισκεφθεί την έκθεση λουλουδιών, όμως αυτό δεν έχει σχέση με το μορφωτικό τους επίπεδο, όπως φαίνεται από το $p - value$ (0,13) που είναι μεγαλύτερο από το 0,05 και αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0). Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που έχει επισκεφθεί την έκθεση λουλουδιών ανήκει στα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, ενώ το μικρότερο ποσοστό επισκεψιμότητας συναντάται στους αναλφάβητους.

Διάγραμμα: 59

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 75

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στην έκθεση Λουλουδιών	Δεν πήγαν στην έκθεση Λουλουδιών
Αναλφάβητος	2,67%	1,33%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	19,33%	5,33%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	42,67%	3,33%
Ανώτερο (IEK)	3,33%	0,67%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	14,67%	2%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	3,33%	0,67%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 76

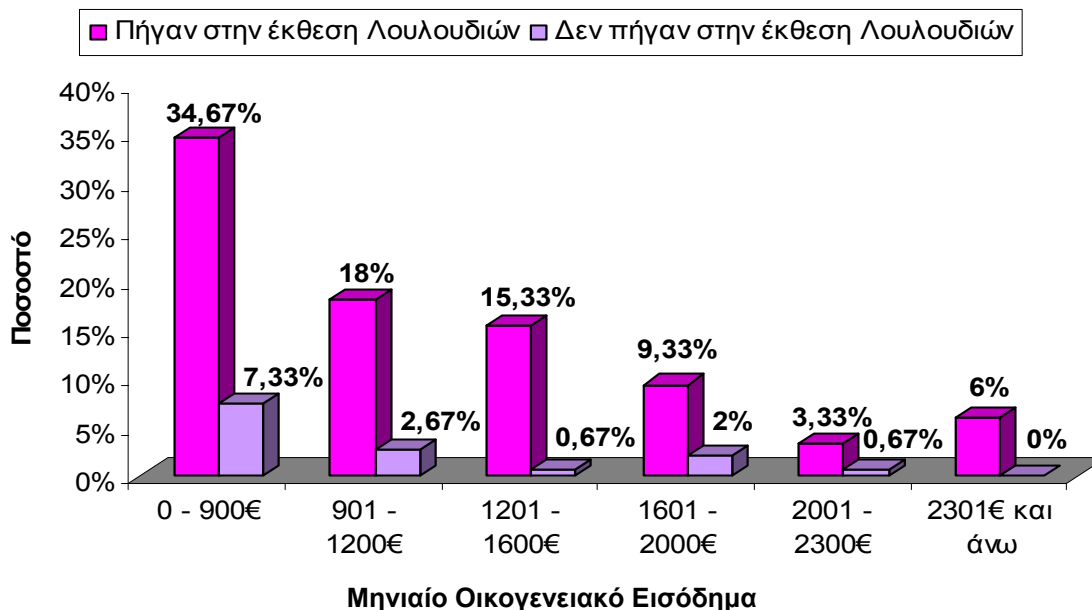
p – value	0,13
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στην έκθεση Λουλουδιών σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Δε συσχετίζεται το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα των ατόμων του δείγματος με το αν έχουν πάει στην έκθεση λουλουδιών σύμφωνα με το p – value. Γιατί το p – value (0,11) είναι μεγαλύτερο από 0,05 και αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0). Όπως φαίνεται και από τον πίνακα είναι ιδιαίτερα μεγάλα τα ποσοστά όλων των κατηγοριών των ατόμων που έχουν επισκεφθεί την έκθεση με κορυφαία την κατηγορία των 2301€ και άνω, στην οποία όλοι έχουν επισκεφθεί την έκθεση λουλουδιών.

Διάγραμμα: 60

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 77

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στην έκθεση Λουλουδιών	Δεν πήγαν στην έκθεση Λουλουδιών
0 - 900€	34,67%	7,33%
901 - 1200€	18%	2,67%
1201 - 1600€	15,33%	0,67%
1601 - 2000€	9,33%	2%
2001 - 2300€	3,33%	0,67%
2301€ και άνω	6%	0%

Πίνακας: 78

p – value	0,11
-----------	------

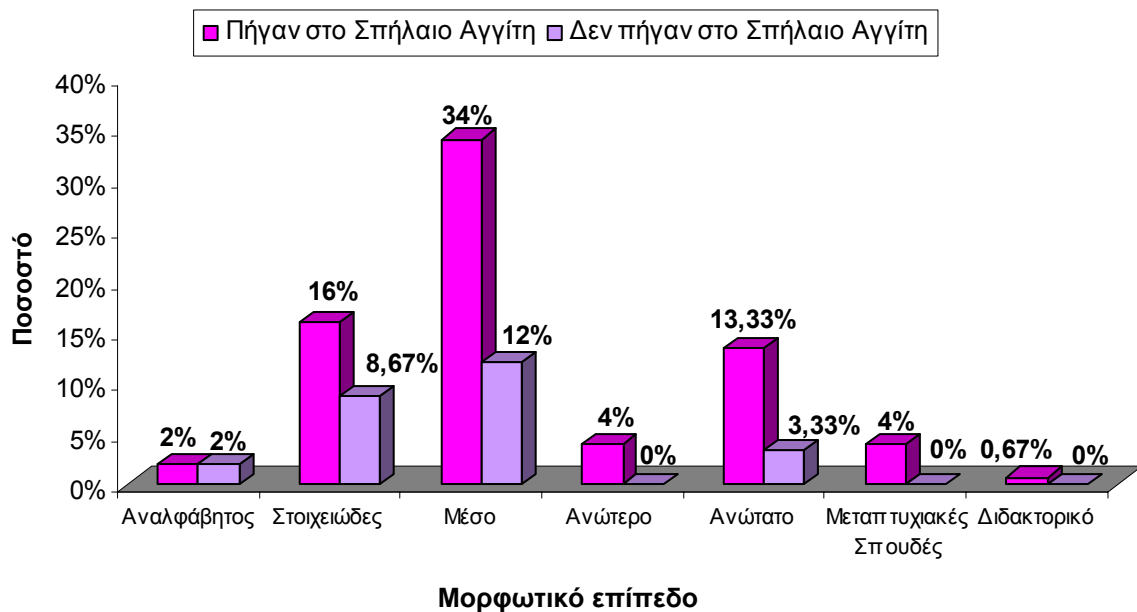
➤ **Επισκεψιμότητα στο σπήλαιο Αγγίτη σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Το p – value (0,0065) είναι μικρότερο από το 0,05 και απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή, υπάρχει σχέση μεταξύ των ατόμων του δείγματος που πήγαν στο σπήλαιο Αγγίτη και του μορφωτικού τους επιπέδου. Συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι τα άτομα

από ανώτερο μορφωτικό επίπεδο και άνω έχουν πάει σχεδόν όλοι στο σύνολο τους στο σπήλαιο του Αγγίτη, ενώ αντίθετα τα μικρότερα ποσοστά παρατηρούνται στους αναλφάβητους και σε αυτούς με στοιχειώδη εκπαίδευση.

Διάγραμμα: 61

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 79

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στο Σπήλαιο Αγγίτη	Δεν πήγαν στο Σπήλαιο Αγγίτη
Αναλφάβητος	2%	2%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	16%	8,67%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	34%	12%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	4%	0%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	13,33%	3,33%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	4%	0%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 80

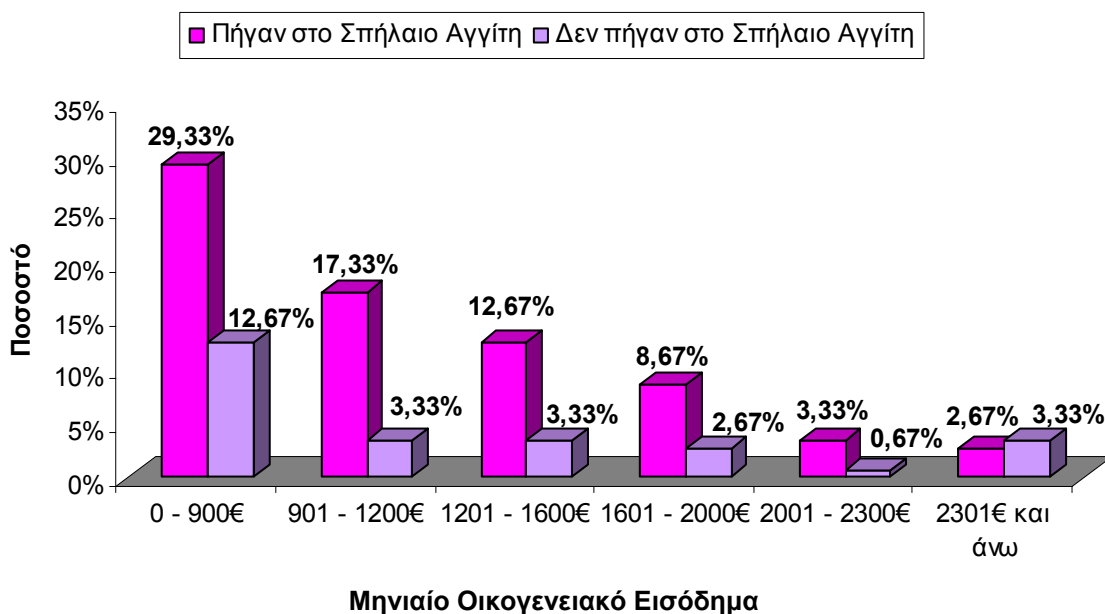
p – value	0,0065
-----------	--------

➤ **Επισκεψιμότητα στο σπήλαιο Αγγίτη σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Το p – value (0,29) είναι μεγαλύτερο από 0,05, άρα αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή δεν παίζει ρόλο η οικονομική κατάσταση των ατόμων με το κατά πόσο έχουν πάει στο σπήλαιο του Αγγίτη. Έτσι σε πιο υψηλό ποσοστό έχουν επισκεφθεί το σπήλαιο τα άτομα με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα 901 – 1200€ και με μικρότερο ποσοστό τα άτομα με εισόδημα 2301€ και άνω.

Διάγραμμα: 62

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 81

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στο Σπήλαιο Αγγίτη	Δεν πήγαν στο Σπήλαιο Αγγίτη
0 - 900€	29,33%	12,67%
901 - 1200€	17,33%	3,33%
1201 - 1600€	12,67%	3,33%
1601 - 2000€	8,67%	2,67%
2001 - 2300€	3,33%	0,67%
2301€ και άνω	2,67%	3,33%

Πίνακας: 82

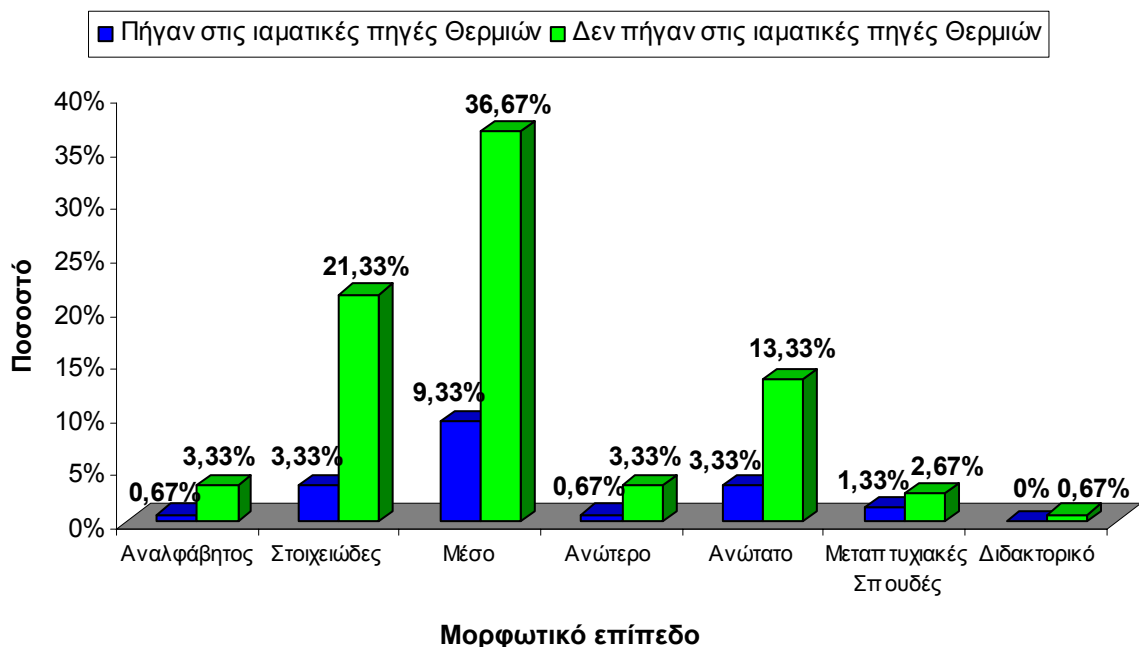
p – value	0,29
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στις ιαματικές πηγές Θερμιών σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Στο σύνολο τους τα άτομα του δείγματος, έχουν επισκεφθεί σε μικρό ποσοστό τις ιαματικές πηγές Θερμιών. Όπως φαίνεται από το p – value δεν υπάρχει σχέση το μορφωτικό τους επίπεδο με το κατά πόσο έχουν πάει στις ιαματικές πηγές. Αυτό προκύπτει από την τιμή του p – value (0,22), η οποία είναι μεγαλύτερη από 0,05 και αποδεχόμαστε την μηδενική υπόθεση (H_0).

Διάγραμμα: 63

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 83

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στις ιαματικές πηγές Θερμιών	Δεν πήγαν στις ιαματικές πηγές Θερμιών
Αναλφάβητος	0,67%	3,33%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	3,33%	21,33%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	9,33%	36,67%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	0,67%	3,33%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	3,33%	13,33%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	1,33%	2,67%
Διδακτορικό	0%	0,67%

Πίνακας: 84

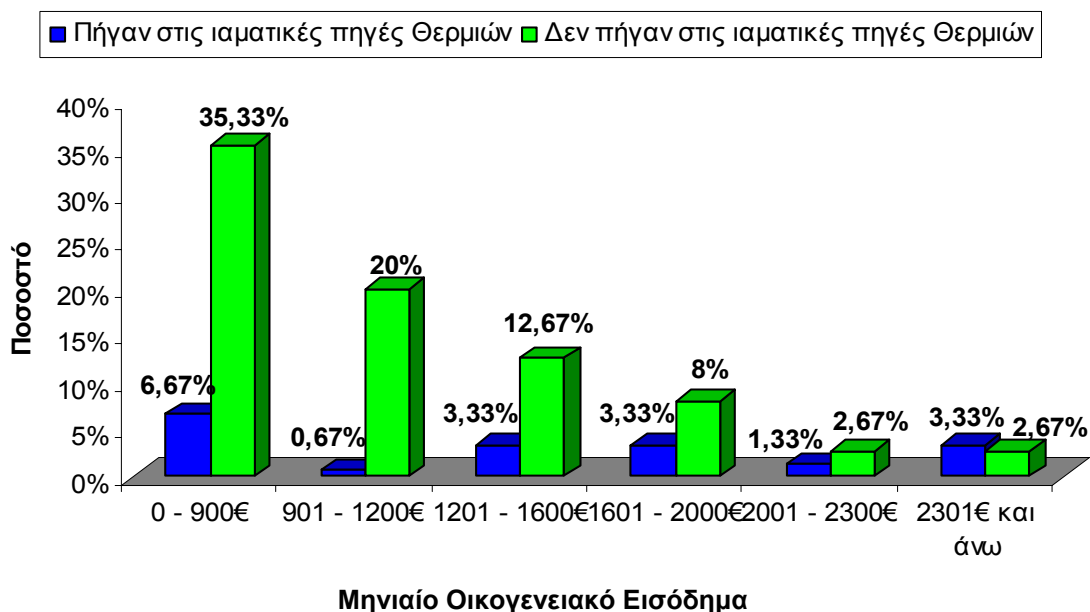
p – value	0,22
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στις ιαματικές πηγές Θερμιών σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Η οικονομική κατάσταση των ατόμων του δείγματος έχει σχέση με την επισκεψιμότητα στις ιαματικές πηγές Θερμιών, σύμφωνα με το p – value (0,0010) που είναι μικρότερο από 0,05 και απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0). Συγκεκριμένα, το μικρότερο ποσοστό επισκεψιμότητας έχουν τα άτομα με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα από 901 – 1200€, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό έχει η κατηγορία με εισόδημα από 2301€ και άνω.

Διάγραμμα: 64

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 85

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στις ιαματικές πηγές Θερμιών	Δεν πήγαν στις ιαματικές πηγές Θερμιών
0 - 900€	6,67%	35,33%
901 - 1200€	0,67%	20%
1201 - 1600€	3,33%	12,67%
1601 - 2000€	3,33%	8%
2001 - 2300€	1,33%	2,67%
2301€ και άνω	3,33%	2,67%

Πίνακας: 86

p – value	0,0010
-----------	--------

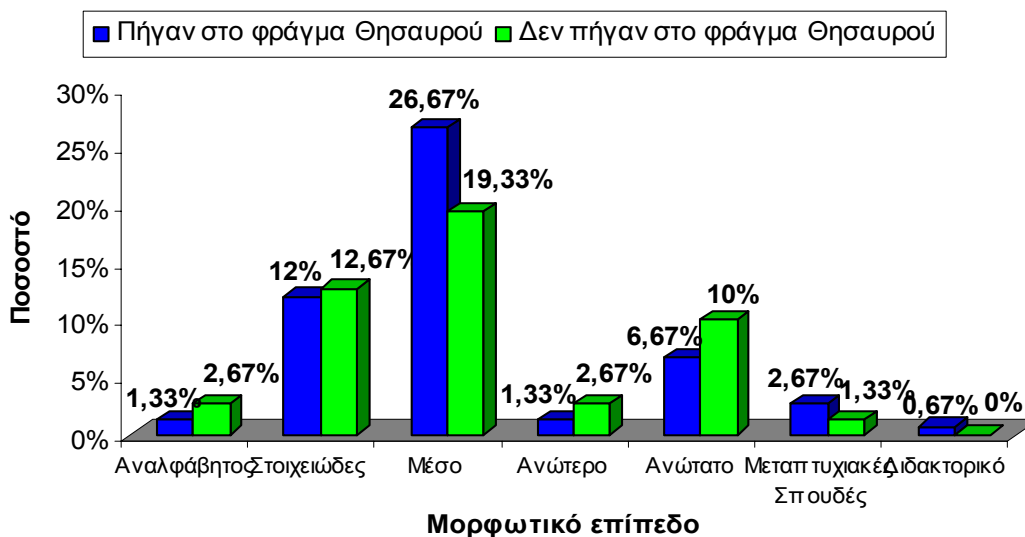
➤ **Επισκεψιμότητα στο φράγμα Θησαυρού σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Επειδή το p – value (0,44) είναι μεγαλύτερο από 0,05 αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου των ατόμων του δείγματος και της επισκεψιμότητας στο φράγμα Θησαυρού. Έτσι, το μικρότερο ποσοστό

των ατόμων που έχουν πάει στο φράγμα ανήκει στους αναλφάβητους και σε αυτούς με ανώτερο μορφωτικό επίπεδο και το μεγαλύτερο στα άτομα που έχουν κάνει διδακτορικό.

Διάγραμμα: 65

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 87

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στο φράγμα Θεσσαλονίκης	Δεν πήγαν στο φράγμα Θεσσαλονίκης
Αναλφάβητος	1,33%	2,67%
Στοιχειώδες (Δημοτικό)	12%	12,67%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	26,67%	19,33%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	1,33%	2,67%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	6,67%	10%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	2,67%	1,33%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 88

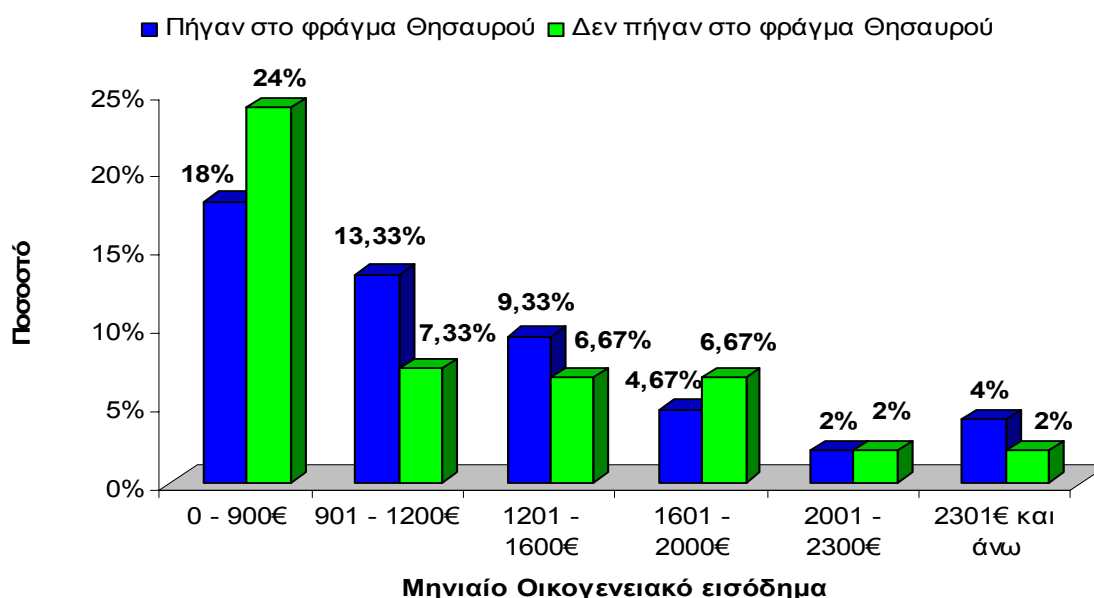
p – value	0,44
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στο φράγμα Θησαυρού σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Δεν υπάρχει σχέση μεταξύ του μηνιαίου οικογενειακού εισοδήματος των ατόμων του δείγματος και το αν έχουν πάει στο φράγμα του Θησαυρού, επειδή το $p - value (0,17)$ είναι μεγαλύτερο από 0,05 και αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0). Συγκεκριμένα το μικρότερο ποσοστό των ατόμων που έχουν πάει στο φράγμα το έχει η κατηγορία των 1601–2000€ μηνιαίος και το μεγαλύτερο η κατηγορία των ατόμων με εισόδημα 2301€ και άνω.

Διάγραμμα: 66

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 89

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στο φράγμα Θησαυρού	Δεν πήγαν στο φράγμα Θησαυρού
0 - 900€	18%	24%
901 - 1200€	13,33%	7,33%
1201 - 1600€	9,33%	6,67%
1601 - 2000€	4,67%	6,67%
2001 - 2300€	2%	2%
2301€ και άνω	4%	2%

Πίνακας: 90

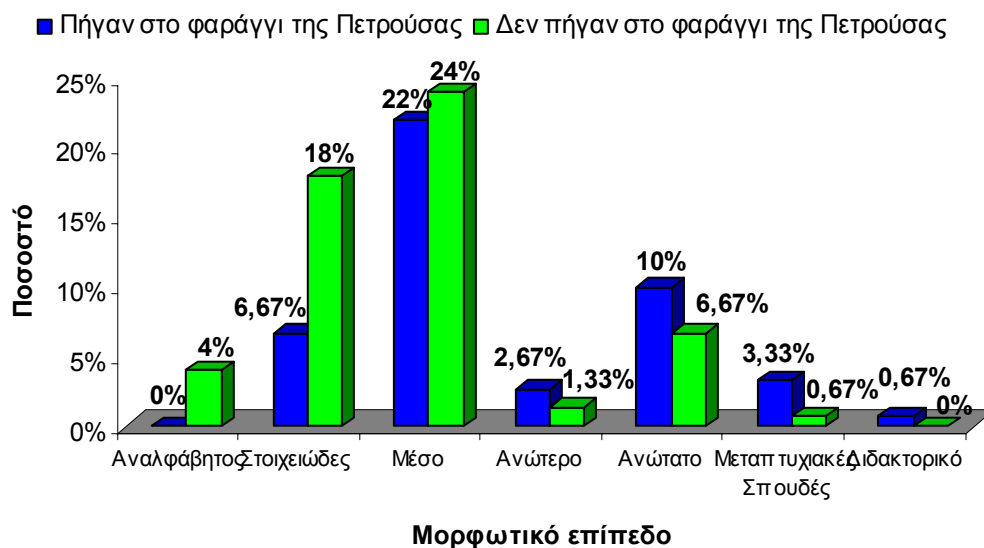
p – value	0,17
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στο φαράγγι της Πετρούσας σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Το p – value (0) είναι μικρότερο από το 0,05 και απορρίπτουμε την μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή, υπάρχει σχέση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου των ατόμων του δείγματος και το κατά πόσο έχουν πάει στο υπαίθριο θέατρο στο φαράγγι της Πετρούσας. Τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο έχουν επισκεφθεί το υπαίθριο θέατρο σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ότι τα άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, οι οποίοι το έχουν επισκεφεί σε πολύ χαμηλά ποσοστά.

Διάγραμμα: 67

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 91

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στο φαράγγι της Πετρούσας	Δεν πήγαν στο φαράγγι της Πετρούσας
Αναλφάβητος	0%	4%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	6,67%	18%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	22%	24%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	2,67%	1,33%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	10%	6,67%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	3,33%	0,67%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 92

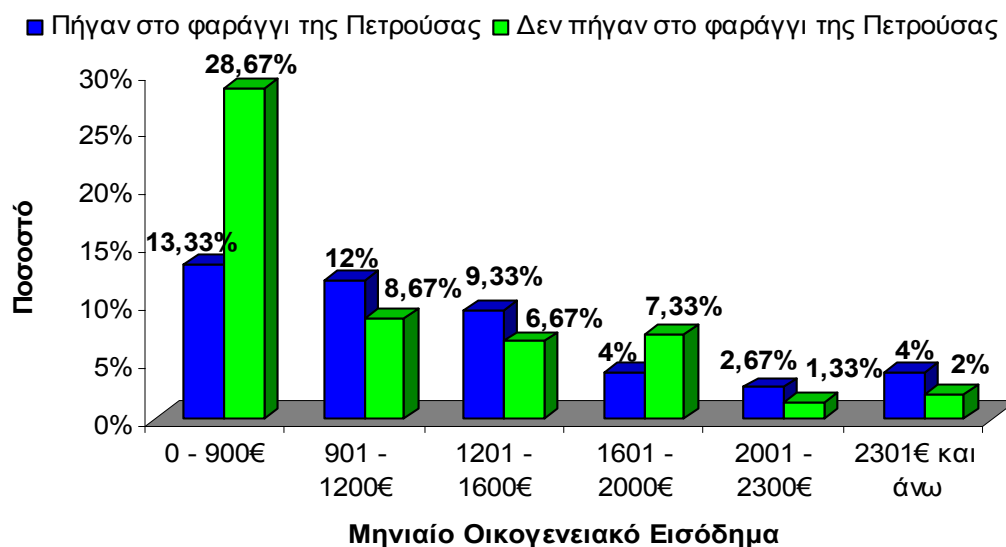
p – value	0
-----------	---

➤ **Επισκεψιμότητα στο φαράγγι της Πετρούσας σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Όπως προκύπτει από το $p - value$ (0,015) επειδή είναι μικρότερο από το 0,05 απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή, υπάρχει συσχετισμός μεταξύ του μηνιαίου οικογενειακού εισοδήματος και το κατά πόσο τα άτομα του δείγματος έχουν πάει στο υπαίθριο θέατρο στο φαράγγι της Πετρούσας. Έτσι, όπως φαίνεται και από τον πίνακα, το μικρότερο ποσοστό των ατόμων που έχουν πάει στο υπαίθριο θέατρο σημειώνεται στην κατηγορία των χαμηλόμισθων δηλαδή, με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα από 0 – 900€ και το μεγαλύτερο ποσοστό στα άτομα με εισόδημα από 2001 – 2300€ το μήνα.

Διάγραμμα: 68

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 93

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στο φαράγγι της Πετρούσας	Δεν πήγαν στο φαράγγι της Πετρούσας
0 - 900€	13,33%	28,67%
901 - 1200€	12%	8,67%
1201 - 1600€	9,33%	6,67%
1601 - 2000€	4%	7,33%
2001 - 2300€	2,67%	1,33%
2301€ και άνω	4%	2%

Πίνακας: 94

p – value	0,015
-----------	-------

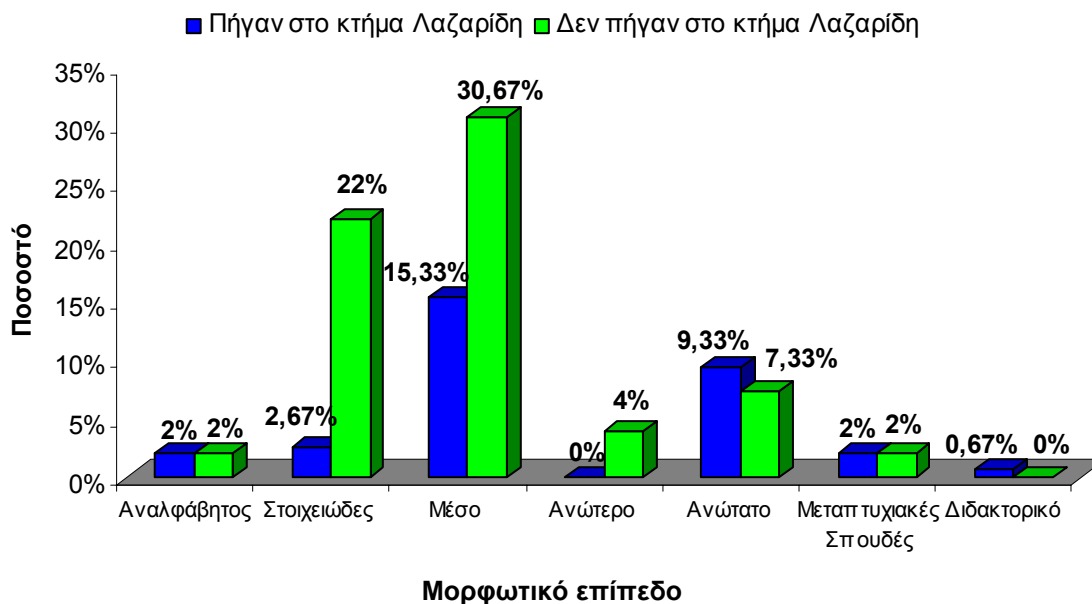
➤ **Επισκεψιμότητα στο κτήμα Λαζαρίδη σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Το p – value (0,09) είναι μεγαλύτερο από το 0,05 άρα αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή δεν υπάρχει σχέση του μορφωτικού επιπέδου των ατόμων του δείγματος και το αν έχουν πάει ή όχι στο κτήμα Λαζαρίδη. Έτσι από τα άτομα με ανώτερο

μορφωτικό επίπεδο δεν έχει πάει κανένας στο κτήμα, ενώ από τις υπόλοιπες κατηγορίες έχουν πάει σε μικρά ποσοστά.

Διάγραμμα: 69

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 95

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στο κτήμα Λαζαρίδη	Δεν πήγαν στο κτήμα Λαζαρίδη
Αναλφάβητος	2%	2%
Στοιχειώδες (Δημοτικό)	2,67%	22%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	15,33%	30,67%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	0%	4%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	9,33%	7,33%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	2%	2%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 96

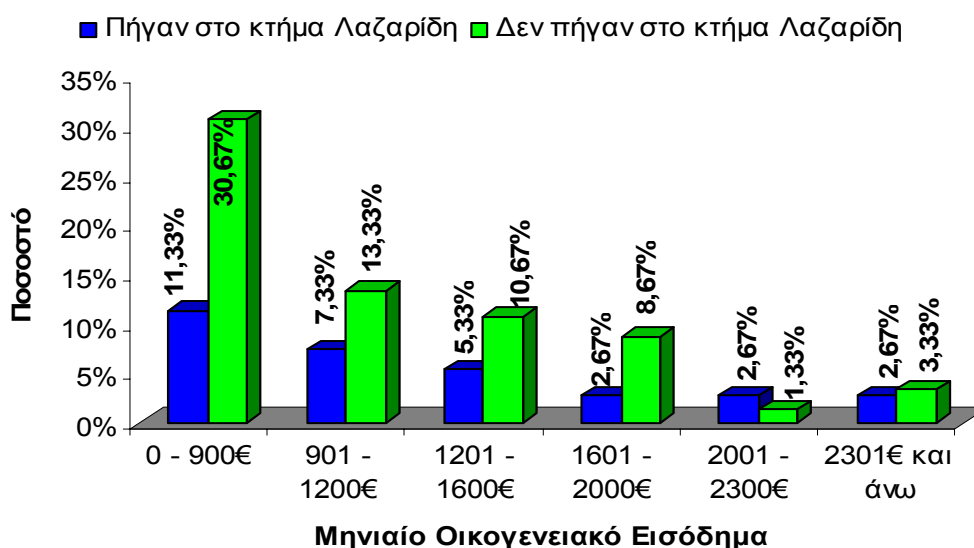
p – value	0,09
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στο κτήμα Λαζαρίδη σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Οι μηνιαίες οικογενειακές απολαβές δε συναρτώνται με την επισκεψιμότητα στο κτήμα Λαζαρίδη των ατόμων του δείγματος. Και αυτό γιατί το $p - value$ (0,09) είναι μεγαλύτερο από 0,05 και αποδεχόμαστε την μηδενική υπόθεση (H_0). Συγκεκριμένα, το μικρότερο ποσοστό παρατηρείται στην κατηγορία των 1601 – 2000€ μηνιαίος, ενώ το μεγαλύτερο στην κατηγορία των 2001 – 2300€ μηνιαίος.

Διάγραμμα: 70

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 97

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στο κτήμα Λαζαρίδη	Δεν πήγαν στο κτήμα Λαζαρίδη
0 - 900€	11,33%	30,67%
901 - 1200€	7,33%	13,33%
1201 - 1600€	5,33%	10,67%
1601 - 2000€	2,67%	8,67%
2001 - 2300€	2,67%	1,33%
2301€ και άνω	2,67%	3,33%

Πίνακας: 98

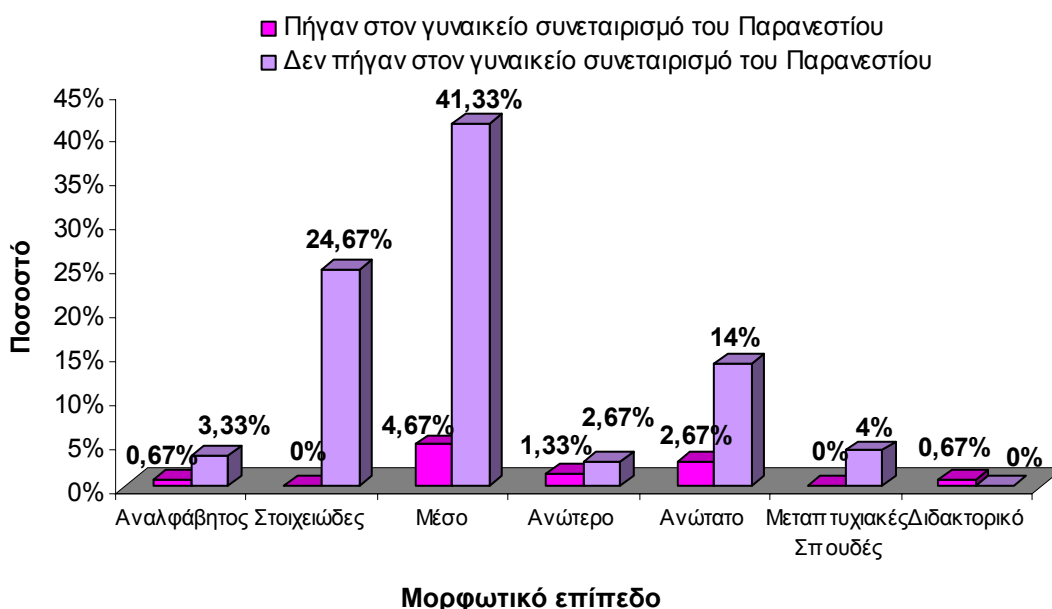
$p - value$	0,09
-------------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στον γυναικείο συνεταιρισμό Παρανεστίου σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Το p – value (0,02) είναι μικρότερο από το 0,05 και απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή, υπάρχει εξάρτηση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου και το κατά πόσο έχουν πάει στο γυναικείο συνεταιρισμό του Παρανεστίου. Το μικρότερο ποσοστό σημειώνεται στις κατηγορίες της στοιχειώδους εκπαίδευσης και των μεταπτυχιακών σπουδών που κανένα άτομο του δείγματος των κατηγοριών αυτών δεν έχει πάει στο συνεταιρισμό αυτό. Αλλά γενικά τα ποσοστά είναι πολύ χαμηλά σε όλες τις κατηγορίες.

Διάγραμμα: 71

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 99

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στον γυναικείο συνεταιρισμό του Παρανεστίου	Δεν πήγαν στον γυναικείο συνεταιρισμό του Παρανεστίου
Αναλφάβητος	0,67%	3,33%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	0%	24,67%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	4,67%	41,33%
Ανώτερο (IEK)	1,33%	2,67%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	2,67%	14%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	0%	4%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 100

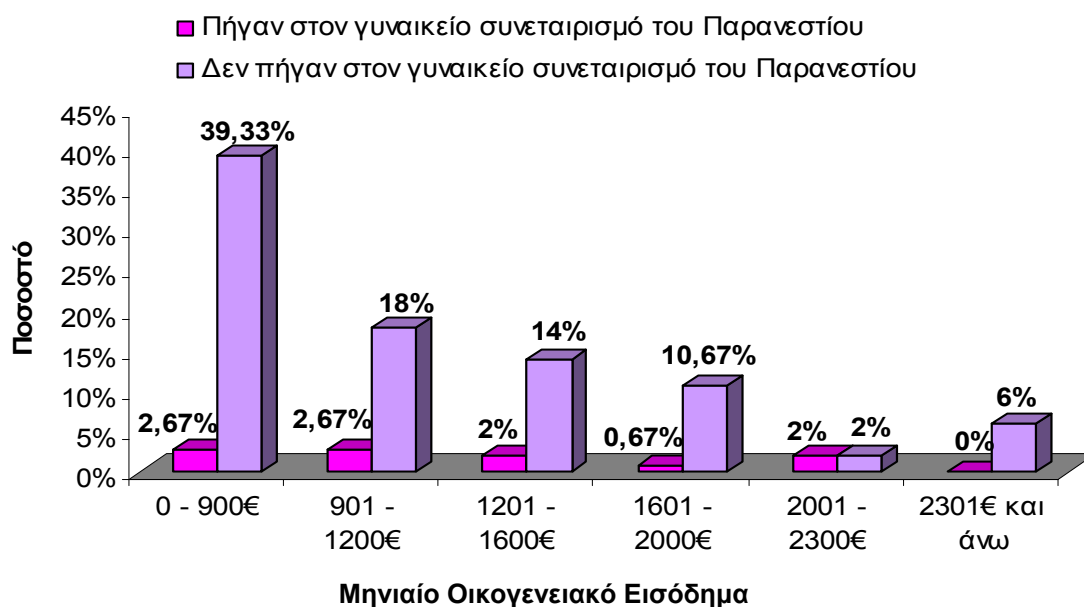
p – value	0,02
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στον γυναικείο συνεταιρισμό Παρανεστίου σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Το αν έχουν πάει ή όχι τα άτομα του δείγματος στο γυναικείο συνεταιρισμό του Παρανεστίου δεν εξαρτάται από το μηνιαίο οικογενειακό τους εισόδημα, όπως δείχνει το p – value. Γιατί το p – value (0,18) είναι μικρότερο από 0,05 και απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0). Τα ποσοστά είναι μικρά σε κάθε κατηγορία μηνιαίου οικογενειακού εισοδήματος που λίγα άτομα του δείγματος των κατηγοριών αυτών έχουν πάει στο συνεταιρισμό αυτό.

Διάγραμμα: 72

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 101

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στον γυναικείο συνεταιρισμό του Παρανεστίου	Δεν πήγαν στον γυναικείο συνεταιρισμό του Παρανεστίου
0 - 900€	2,67%	39,33%
901 - 1200€	2,67%	18%
1201 - 1600€	2%	14%
1601 - 2000€	0,67%	10,67%
2001 - 2300€	2%	2%
2301€ και άνω	0%	6%

Πίνακας: 102

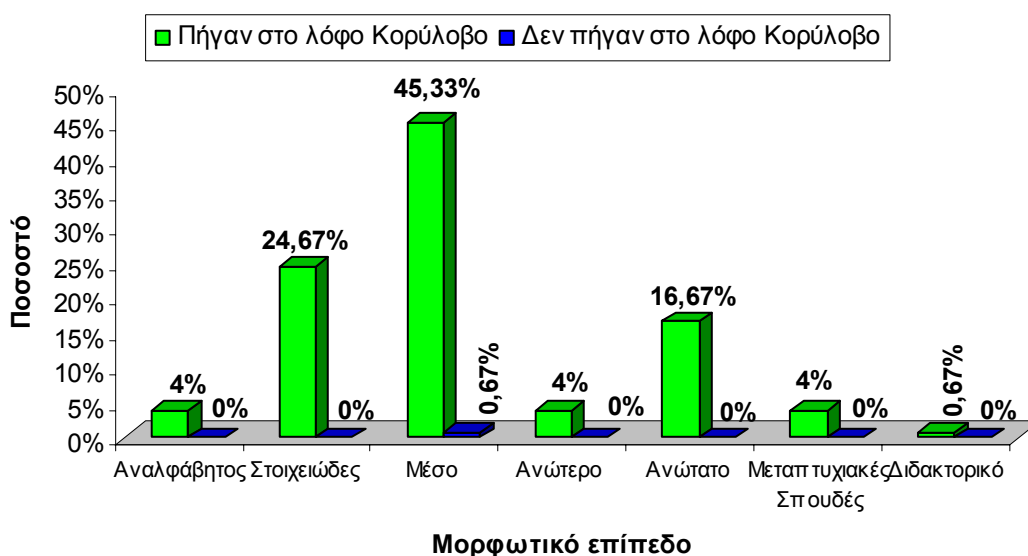
p – value	0,18
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στον λόφο Κορύλοβο σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Το p – value (0,43) είναι μεγαλύτερο από 0,05 γι' αυτό αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες. Επομένως, το μορφωτικό επίπεδο δεν παίζει ρόλο στο κατά πόσο έχουν πάει στο λόφο Κορύλοβο. Από όλες τις κατηγορίες του μορφωτικού επιπέδου έχουν πάει όλοι, εκτός από την κατηγορία του μέσου μορφωτικού επιπέδου που δεν έχουν πάει πολύ λίγοι, σε ποσοστό 0,67%.

Διάγραμμα: 73

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 103

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στο λόφο Κορύλοβο	Δεν πήγαν στο λόφο Κορύλοβο
Αναφάβητος	4%	0%
Στοιχειώδεις	24,67%	0%
Μέσο	45,33%	0,67%
Ανώτερο	4%	0%
Ανώτατο	16,67%	0%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	4%	0%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 104

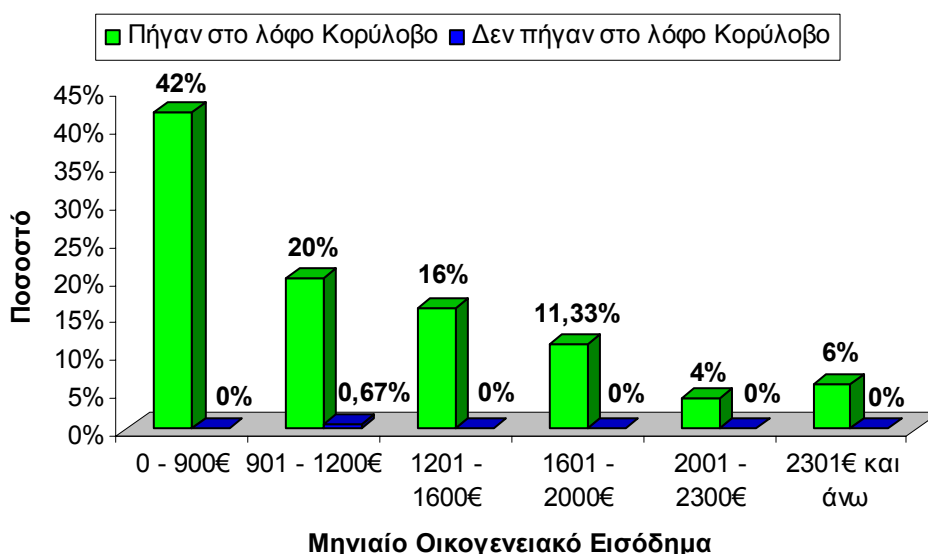
p – value	0,43
-----------	------

➤ **Επισκεψιμότητα στον λόφο Κορύλοβο σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή δεν υπάρχει σχέση μεταξύ του μηνιαίου οικογενειακού εισοδήματος και το κατά πόσο έχουν πάει στο λόφο Κορύλοβο. Και αυτό γιατί το p – value (0,41) είναι μεγαλύτερο από το 0,05. Μόνο από την κατηγορία του οικογενειακού εισοδήματος 901 – 1200€ μηνιαίος δεν έχει πάει σε μικρό ποσοστό (0,67%) στο λόφο.

Διάγραμμα: 74

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 105

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στο λόφο Κορύλοβο	Δεν πήγαν στο λόφο Κορύλοβο
0 - 900€	42%	0%
901 - 1200€	20%	0,67%
1201 - 1600€	16%	0%
1601 - 2000€	11,33%	0%
2001 - 2300€	4%	0%
2301€ και άνω	6%	0%

Πίνακας: 106

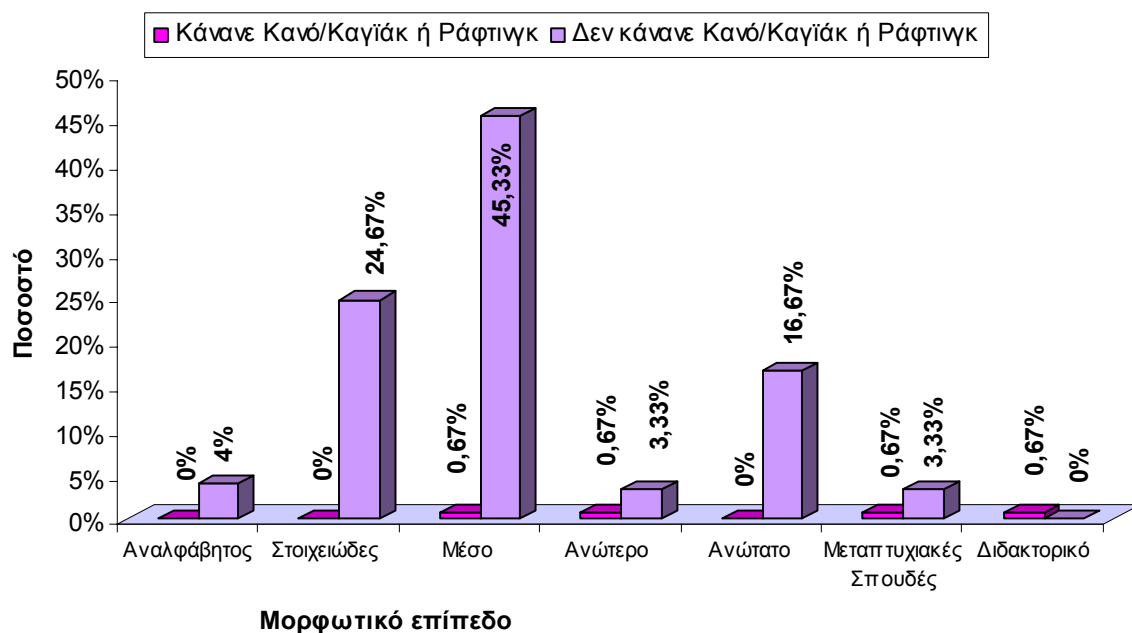
p – value	0,41
-----------	------

➤ **Κανό – Καγιάκ ή Ράφτινγκ σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων του δείγματος παίζει ρόλο στο κατά πόσο έχουν κάνει Κανό/Καγιάκ ή Ράφτινγκ. Γιατί το $p - value$ (0,0015) είναι μικρότερο από 0,05 και απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών. Με Κανό/Καγιάκ ή Ράφτινγκ ασχολήθηκαν άτομα με μέσο, με ανώτερο μορφωτικό επίπεδο, με μεταπτυχιακές σπουδές και διδακτορικό.

Διάγραμμα: 75

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 107

Μορφωτικό επίπεδο	Κάνανε Κανό/Καγιάκ ή Ράφτινγκ	Δεν κάνανε Κανό/Καγιάκ ή Ράφτινγκ
Αναλφάβητος	0%	4%
Στοιχειώδεις	0%	24,67%
Μέσο	0,67%	45,33%
Ανώτερο	0,67%	3,33%
Ανώτατο	0%	16,67%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	0,67%	3,33%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 108

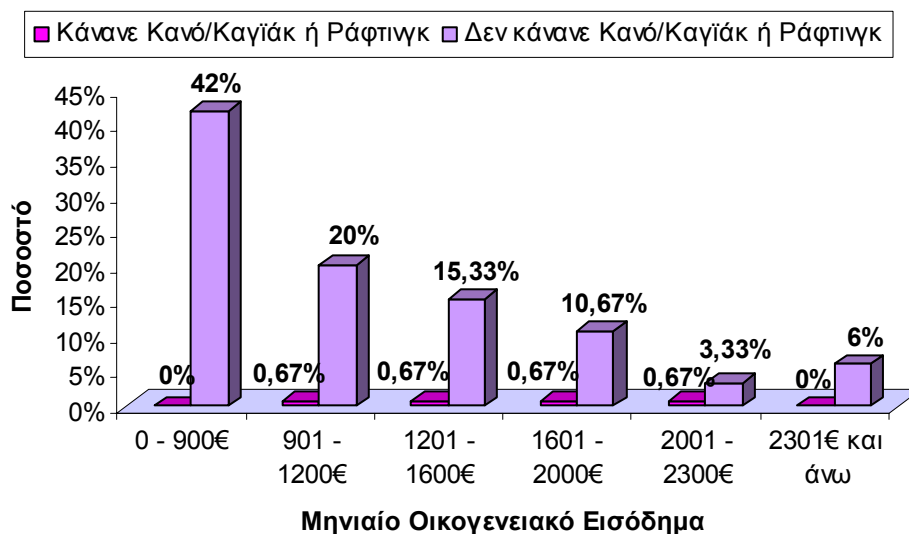
p – value	0,0015
-----------	--------

➤ **Κανό – Καγιάκ ή Ράφτινγκ σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Το p – value (0,057) είναι μεγαλύτερο από 0,05 γι' αυτό αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή είναι ανεξάρτητες οι οικονομικές απολαβές των ατόμων του δείγματος με το κατά πόσο ασχολήθηκαν με Κανό/Καγιάκ ή Ράφτινγκ.

Διάγραμμα: 76

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 109

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Κάνανε Κανό/Καγιάκ ή Ράφτινγκ	Δεν κάνανε Κανό/Καγιάκ ή Ράφτινγκ
0 - 900€	0%	42%
901 - 1200€	0,67%	20%
1201 - 1600€	0,67%	15,33%
1601 - 2000€	0,67%	10,67%
2001 - 2300€	0,67%	3,33%
2301€ και άνω	0%	6%

Πίνακας: 110

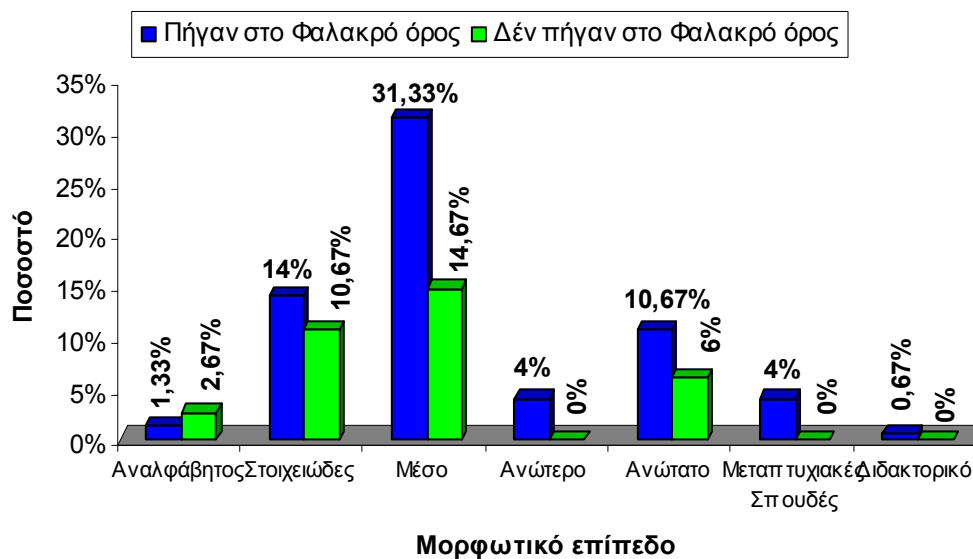
p – value	0,057
-----------	-------

➤ **Επισκεψιμότητα στο Φαλακρό όρος σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων έχει σχέση με το αν έχουν πάει ή όχι στο Φαλακρό όρος. Και αυτό γιατί το p – value (0,013) είναι μικρότερο από 0,05, άρα απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή οι μεταβλητές συσχετίζονται.

Διάγραμμα: 77

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 111

Μορφωτικό επίπεδο	Πήγαν στο Φαλακρό όρος	Δέν πήγαν στο Φαλακρό όρος
Αναλφάβητος	1,33%	2,67%
Στοιχειώδεις	14%	10,67%
Μέσο	31,33%	14,67%
Ανώτερο	4%	0%
Ανώτατο	10,67%	6%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	4%	0%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 112

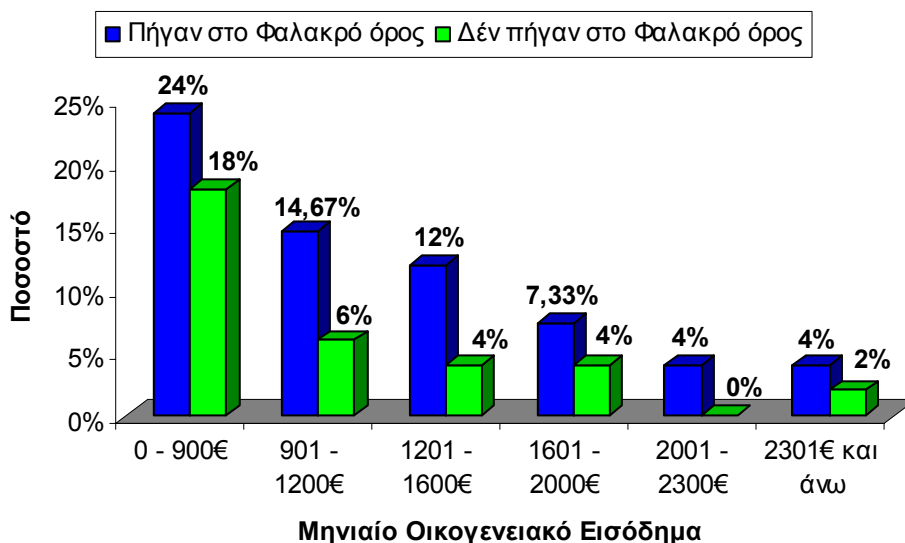
p – value	0,013
-----------	-------

➤ **Επισκεψιμότητα στο Φαλακρό όρος σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Το p – value (0,058) είναι μεγαλύτερο από 0,05 γι' αυτό αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες. Επομένως, το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα των ατόμων του δείγματος δεν έχει σχέση με το κατά πόσο έχουν πάει στο Φαλακρό όρος.

Διάγραμμα: 78

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 113

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Πήγαν στο Φαλακρό όρος	Δέν πήγαν στο Φαλακρό όρος
0 - 900€	24%	18%
901 - 1200€	14,67%	6%
1201 - 1600€	12%	4%
1601 - 2000€	7,33%	4%
2001 - 2300€	4%	0%
2301€ και άνω	4%	2%

Πίνακας: 114

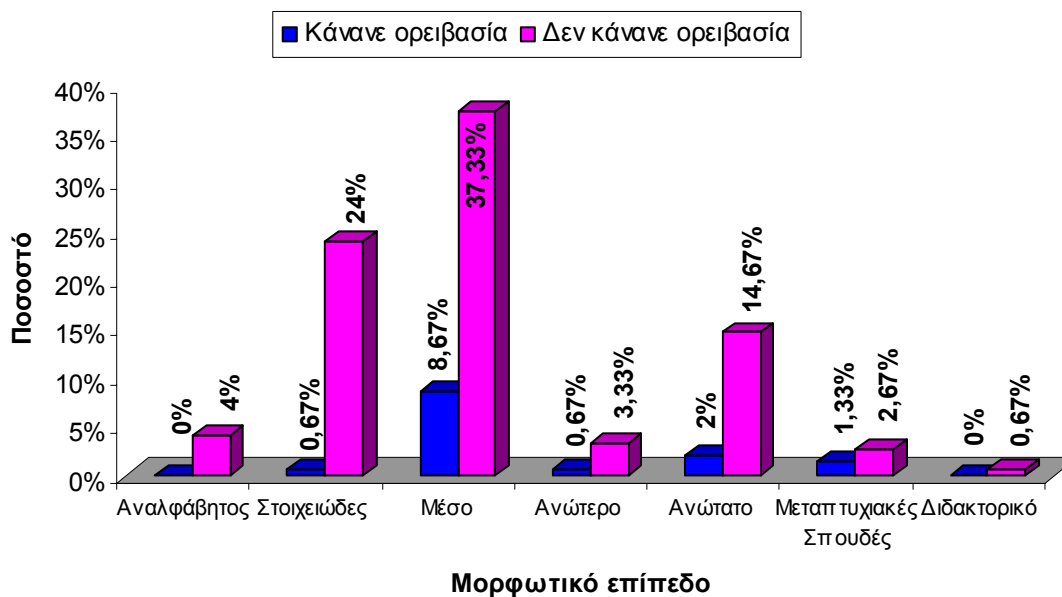
p – value	0,058
-----------	-------

➤ **Ορειβατική δραστηριότητα σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Δεν παίζει ρόλο το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων του δείγματος στο αν έχουν κάνει ορειβασία ή όχι. Γιατί το p – value (0,058) είναι μεγαλύτερο από 0,05 και αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες.

Διάγραμμα: 79

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 115

Μορφωτικό επίπεδο	Κάνανε ορειβασία	Δεν κάνανε ορειβασία
Αναλφάβητος	0%	4%
Στοιχειώδεις	0,67%	24%
Μέσο	8,67%	37,33%
Ανώτερο	0,67%	3,33%
Ανώτατο	2%	14,67%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	1,33%	2,67%
Διδακτορικό	0%	0,67%

Πίνακας: 116

p – value	0,058
-----------	-------

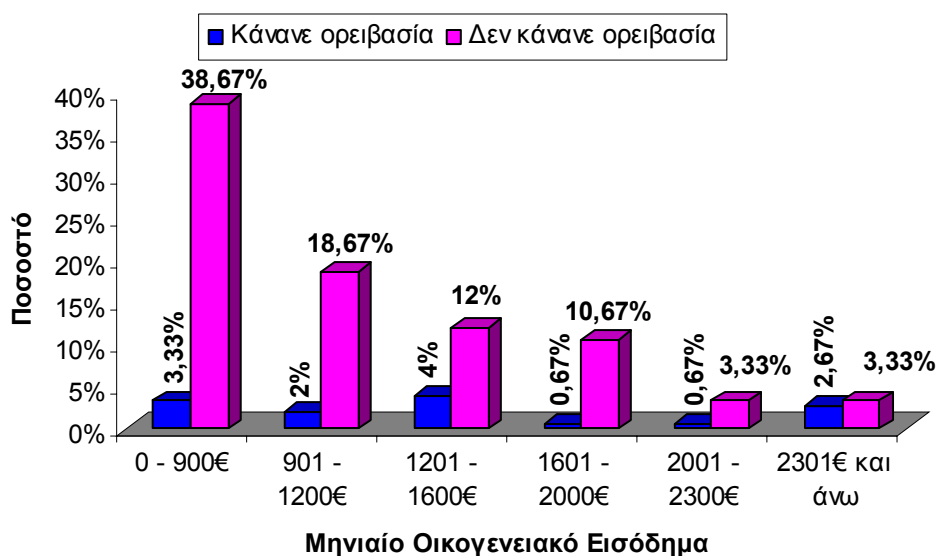
➤ **Ορειβατική δραστηριότητα σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα των ατόμων του δείγματος καθορίζει το αν έχουν κάνει ορειβασία ή όχι, συγκεκριμένα τα άτομα με υψηλό οικογενειακό εισόδημα ασχολήθηκαν

περισσότερο με την ορειβασία. Οι μεταβλητές συσχετίζονται γιατί το p – value (0,0065) είναι μικρότερο από 0,05 και απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0).

Διάγραμμα: 80

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 117

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Κάνανε ορειβασία	Δεν κάνανε ορειβασία
0 - 900€	3,33%	38,67%
901 - 1200€	2%	18,67%
1201 - 1600€	4%	12%
1601 - 2000€	0,67%	10,67%
2001 - 2300€	0,67%	3,33%
2301€ και άνω	2,67%	3,33%

Πίνακας: 118

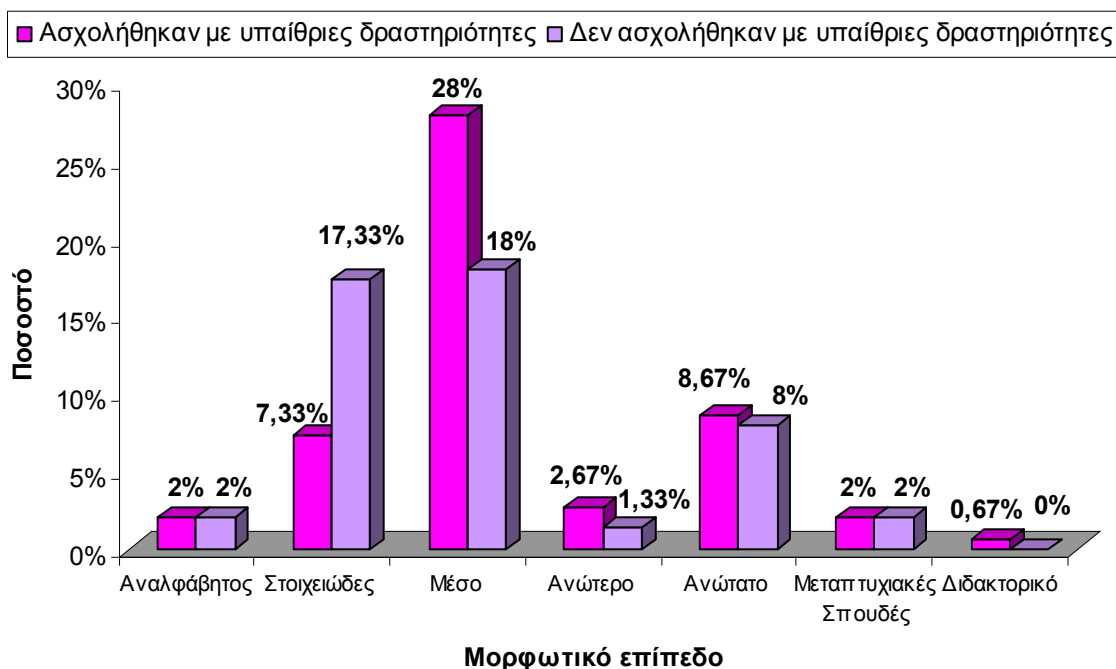
p – value	0,0065
-------------	--------

➤ **Υπαίθριες δραστηριότητες σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Το αν ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες ή όχι δεν καθορίζεται από το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων του δείγματος. Γιατί το p – value (0,07) είναι μεγαλύτερο από 0,05 και αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0).

Διάγραμμα: 81

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 1119

Μορφωτικό επίπεδο	Ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες	Δεν ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες
Αναλφάβητος	2%	2%
Στοιχειώδεις	7,33%	17,33%
Μέσο	28%	18%
Ανώτερο	2,67%	1,33%
Ανώτατο	8,67%	8%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	2%	2%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 120

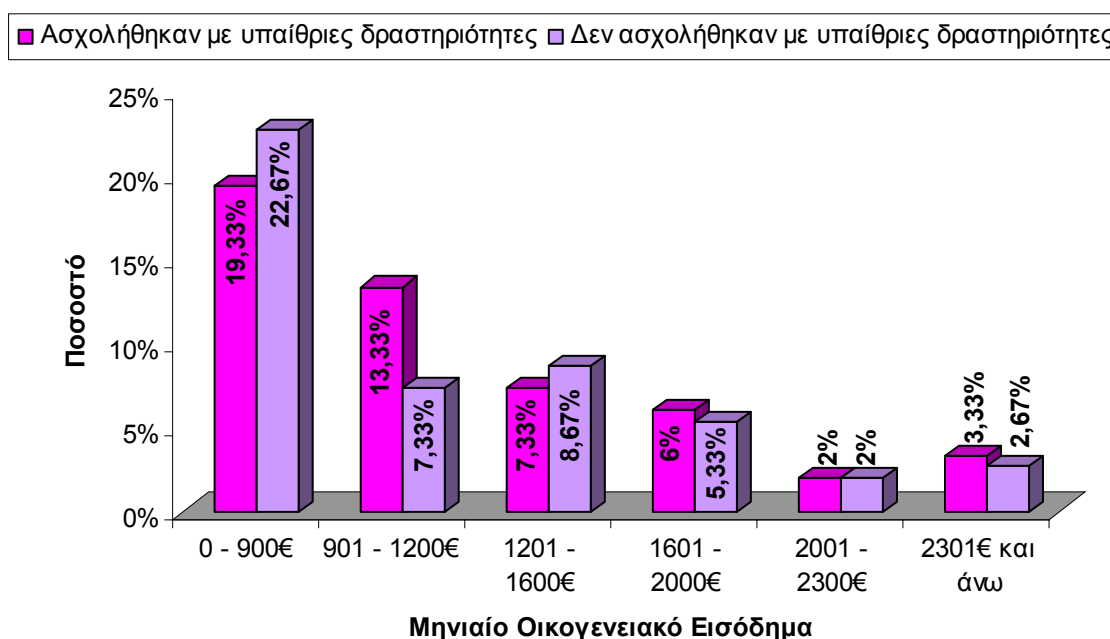
p – value	0,07
-------------	------

➤ **Υπαίθριες δραστηριότητες σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Επίσης ούτε το μηνιαίο οικογενειακό τους εισόδημα καθορίζει το αν ασχολήθηκαν ή όχι με υπαίθριες δραστηριότητες τα άτομα του δείγματος. Επειδή το p – value (0,33) είναι μεγαλύτερο από 0,05 αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες.

Διάγραμμα: 82

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 121

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες	Δεν ασχολήθηκαν με υπαίθριες δραστηριότητες
0 - 900€	19,33%	22,67%
901 - 1200€	13,33%	7,33%
1201 - 1600€	7,33%	8,67%
1601 - 2000€	6%	5,33%
2001 - 2300€	2%	2%
2301€ και άνω	3,33%	2,67%

Πίνακας: 122

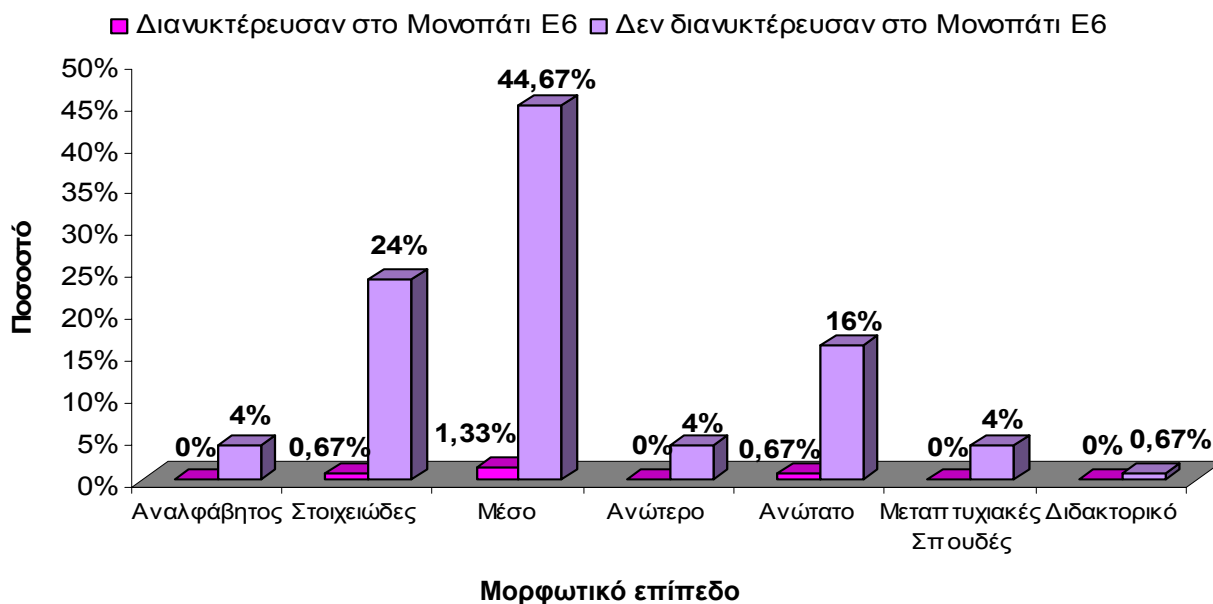
p – value	0,33
-----------	------

➤ **Διανυκτέρευση στο Μονοπάτι Ε6 σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Σύμφωνα με το p – value (0,46), το οποίο είναι μεγαλύτερο από 0,05 αποδεχόμαστε την μηδενική υπόθεση (H₀), δηλαδή το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων του δείγματος δεν έχει σχέση με το αν διανυκτέρευσαν ή όχι στο ξενοδοχείο «Μονοπάτι Ε6». Το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που διανυκτέρευσαν στο ξενοδοχείο ήταν τα άτομα με ανώτατο μορφωτικό επίπεδο. Ενώ κανένα άτομο δεν διανυκτέρευσε στο ξενοδοχείο από τις κατηγορίες αναλφάβητοι, ανώτερου μορφωτικού επιπέδου, μεταπτυχιακές σπουδές και διδακτορικό.

Διάγραμμα: 83

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 123

Μορφωτικό επίπεδο	Διανυκτέρευσαν στο Μονοπάτι Ε6	Δεν διανυκτέρευσαν στο Μονοπάτι Ε6
Αναλφάβητος	0%	4%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	0,67%	24%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	1,33%	44,67%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	0%	4%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	0,67%	16%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	0%	4%
Διδακτορικό	0%	0,67%

Πίνακας: 124

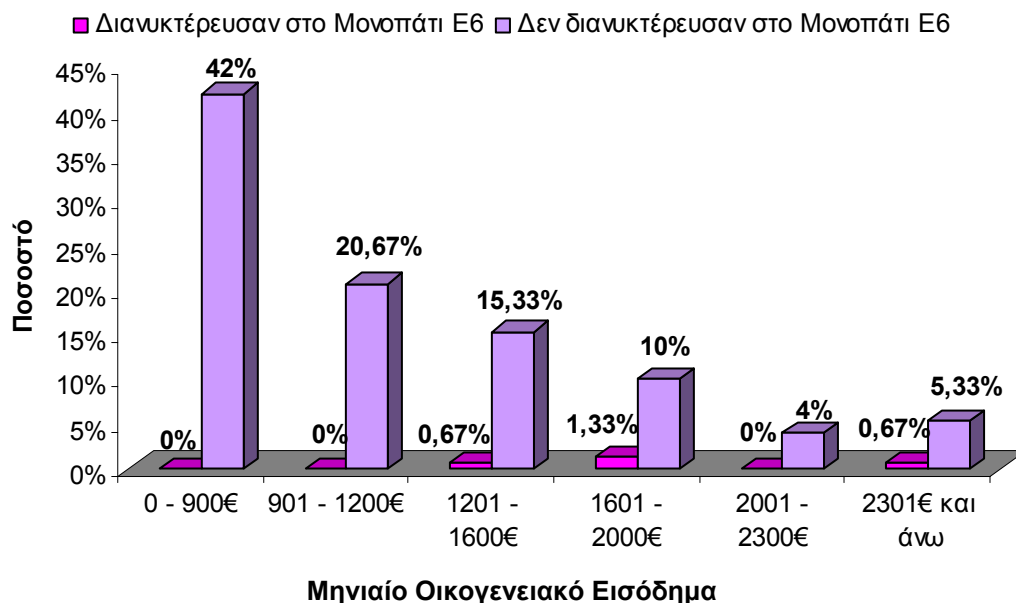
p – value	0,46
-----------	------

➤ **Διανυκτέρευση στο Μονοπάτι Ε6 σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα των ατόμων του δείγματος καθορίζει το αν έχουν διανυκτερεύσει ή όχι στο ξενοδοχείο «Μονοπάτι Ε6», σύμφωνα με το p – value (0,004) που είναι μικρότερο από 0,05 και απορρίπτουμε την μηδενική υπόθεση (H₀). Κανένα άτομο με μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα από 0 – 1200€ και από 2001 – 2300€ δεν έχει διανυκτερεύσει στο ξενοδοχείο, ενώ τα άτομα με εισόδημα από 1601 – 2000€ είχαν το μεγαλύτερο ποσοστό διανυκτέρευσis στο ξενοδοχείο αυτό.

Διάγραμμα: 84

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 125

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Διανυκτέρευσαν στο Μονοπάτι Ε6	Δεν διανυκτέρευσαν στο Μονοπάτι Ε6
0 - 900€	0%	42%
901 - 1200€	0%	20,67%
1201 - 1600€	0,67%	15,33%
1601 - 2000€	1,33%	10%
2001 - 2300€	0%	4%
2301€ και άνω	0,67%	5,33%

Πίνακας: 126

p – value	0,004
-----------	-------

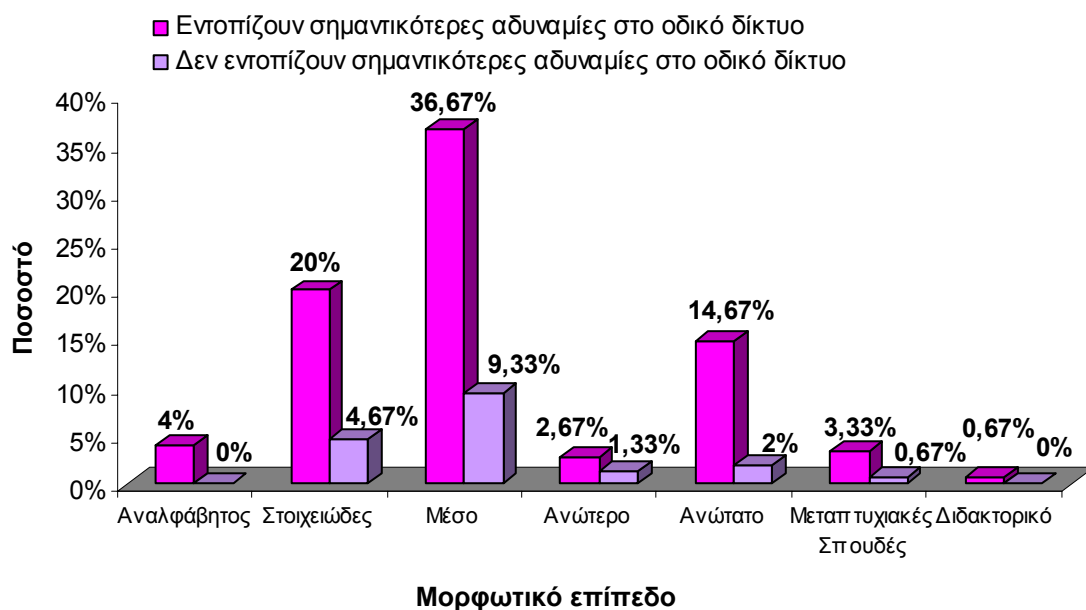
➤ **Σημαντικότερες αδυναμίες σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Επειδή το $p - value$ (0,42) είναι μεγαλύτερο από 0,05 αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου και της γνώμης των ατόμων του δείγματος, αν το οδικό δίκτυο στο νομό Δράμας εμφανίζει σημαντικότερες αδυναμίες ή όχι. Όπως φαίνεται από τον πίνακα είναι υψηλά τα ποσοστά των

ατόμων που πιστεύουν ότι το οδικό δίκτυο στο νομό Δράμας εμφανίζει τις σημαντικότερες αδυναμίες, σε σχέση με τις υπόλοιπες τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες, σε όλες τις κατηγορίες των μορφωτικών επιπέδων.

Διάγραμμα: 85

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 127

Μορφωτικό επίπεδο	Εντοπίζουν σημαντικότερες αδυναμίες στο οδικό δίκτυο	Δεν εντοπίζουν σημαντικότερες αδυναμίες στο οδικό δίκτυο
Αναλφάβητος	4%	0%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	20%	4,67%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	36,67%	9,33%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	2,67%	1,33%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	14,67%	2%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	3,33%	0,67%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 128

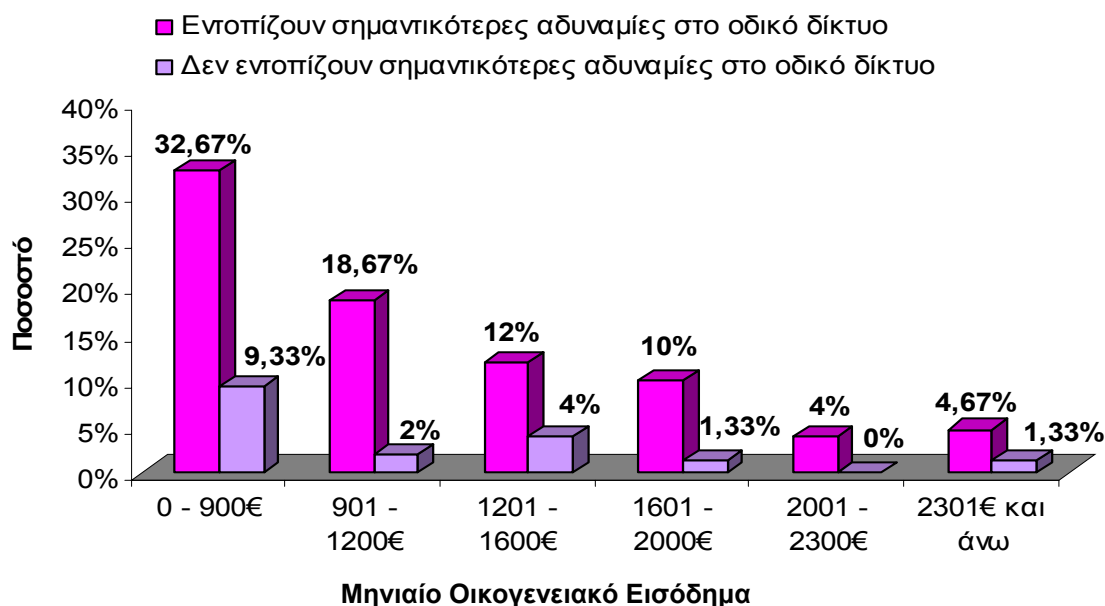
p – value	0,42
-----------	------

➤ **Σημαντικότερες αδυναμίες σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Το p – value (0,25) είναι μεγαλύτερο από 0,05 και αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή δεν υπάρχει επίσης σχέση, μεταξύ του μηνιαίου οικογενειακού εισοδήματος των ατόμων του δείγματος και της γνώμης τους για το οδικό δίκτυο. Σε όλες τις κατηγορίες των μηνιαίων οικογενειακών εισοδημάτων, τα ποσοστά των ατόμων που πιστεύουν ότι το οδικό δίκτυο στο νομό εμφανίζει τις σημαντικότερες αδυναμίες σε σχέση με τις υπόλοιπες τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες είναι πολύ υψηλά.

Διάγραμμα: 86

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 129

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Εντοπίζουν σημαντικότερες αδυναμίες στο οδικό δίκτυο	Δεν εντοπίζουν σημαντικότερες αδυναμίες στο οδικό δίκτυο
0 - 900€	32,67%	9,33%
901 - 1200€	18,67%	2%
1201 - 1600€	12%	4%
1601 - 2000€	10%	1,33%
2001 - 2300€	4%	0%
2301€ και άνω	4,67%	1,33%

Πίνακας: 130

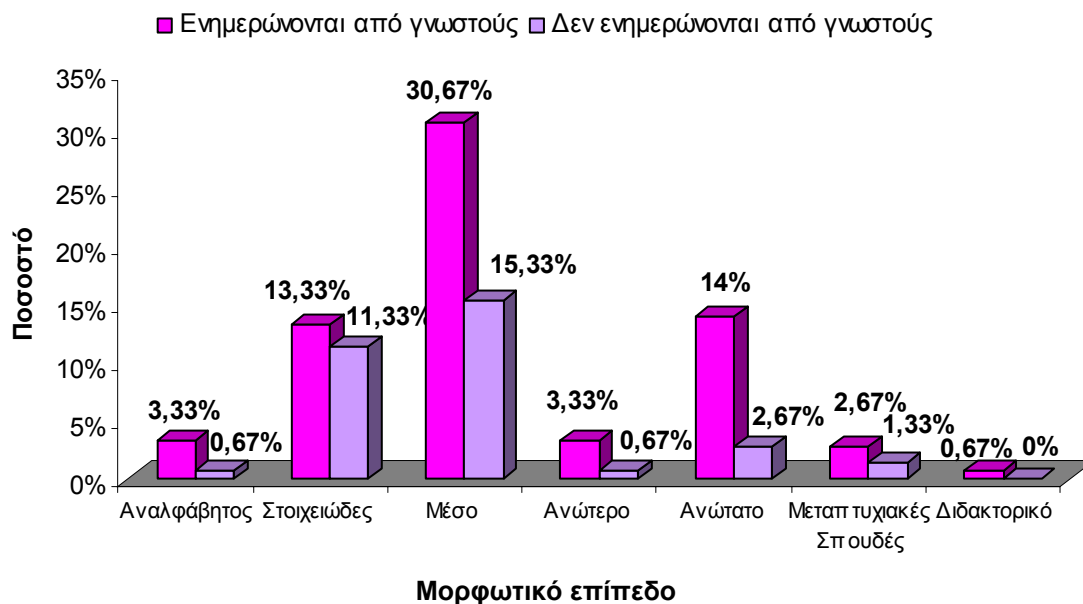
p – value	0,25
-----------	------

➤ **Ενημέρωση από τους γνωστούς για τα μέρη που μπορούν να επισκεφθούν σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο**

Επειδή το p – value (0,03) είναι μικρότερο από 0,05, απορρίπτουμε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή, υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου των ατόμων του δείγματος και αν ενημερώνονται από γνωστούς για τα μέρη που μπορούν να επισκεφθούν στο νομό. Τα άτομα με στοιχειώδες εκπαίδευση ενημερώνονται από γνωστούς σε μικρότερο ποσοστό, ενώ τα άτομα με ανώτατο μορφωτικό επίπεδο σε μεγαλύτερο ποσοστό.

Διάγραμμα: 87

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μορφωτικό επίπεδο



Πίνακας: 131

Μορφωτικό επίπεδο	Ενημερώνονται από γνωστούς	Δεν ενημερώνονται από γνωστούς
Αναλφάβητος	3,33%	0,67%
Στοιχειώδεις (Δημοτικό)	13,33%	11,33%
Μέσο (Γυμνάσιο - Λύκειο)	30,67%	15,33%
Ανώτερο (ΙΕΚ)	3,33%	0,67%
Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)	14%	2,67%
Μεταπτυχιακές Σπουδές	2,67%	1,33%
Διδακτορικό	0,67%	0%

Πίνακας: 132

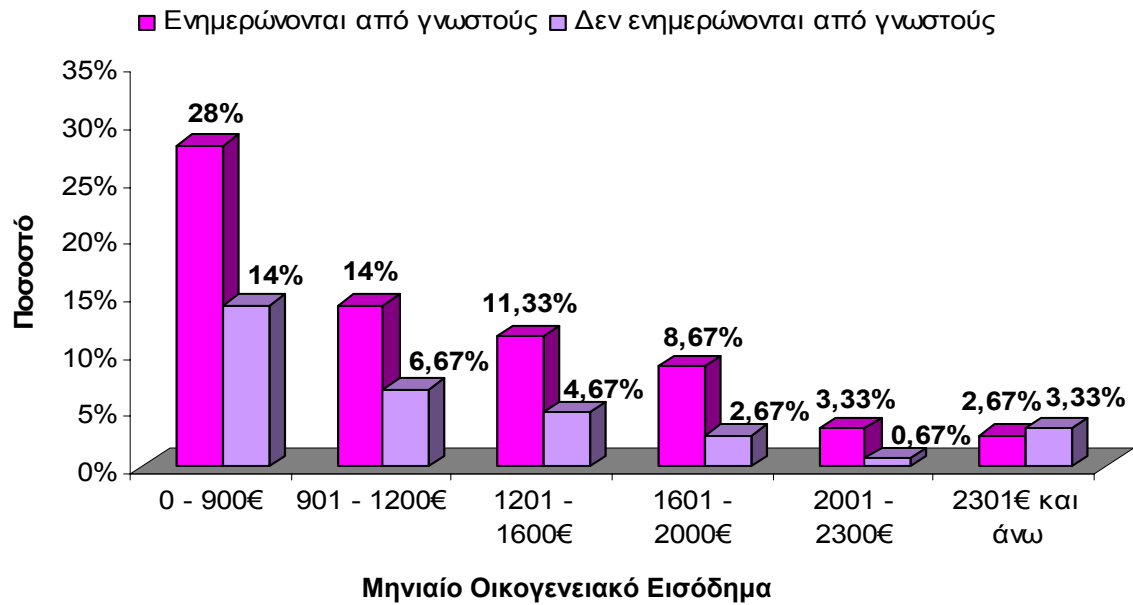
p – value	0,03
-----------	------

➤ **Ενημέρωση από τους γνωστούς για τα μέρη που μπορούν να επισκεφθούν σε σχέση με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα**

Το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα των ατόμων του δείγματος δεν έχει σχέση με το αν ενημερώνονται από γνωστούς ή όχι για τα μέρη που μπορούν να επισκεφθούν στο νομό. Γιατί το p – value (0,44) είναι μεγαλύτερο από 0,05 και αποδεχόμαστε την μηδενική υπόθεση (H_0). Τα περισσότερα άτομα που ενημερώνονται από γνωστούς είναι αυτά με οικογενειακό εισόδημα από 2001 – 2300€ το μήνα, ενώ τα λιγότερα άτομα είναι αυτά με εισόδημα από 2301€ και άνω.

Διάγραμμα: 88

Διαφοροποίηση των απαντήσεων με βάση το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα



Πίνακας: 133

Μηνιαίο Οικογενειακό εισόδημα	Ενημερώνονται από γνωστούς	Δεν ενημερώνονται από γνωστούς
0 - 900€	28%	14%
901 - 1200€	14%	6,67%
1201 - 1600€	11,33%	4,67%
1601 - 2000€	8,67%	2,67%
2001 - 2300€	3,33%	0,67%
2301€ και άνω	2,67%	3,33%

Πίνακας: 134

p – value	0,44
-----------	------

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ανακεφαλαιώνοντας, μπορούμε να εξάγουμε σημαντικά και χρήσιμα συμπεράσματα για τον τουρισμό στο νομό Δράμας και τις προοπτικές που υπάρχουν για την επίτευξη βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα:

➤ Οι επιδιώξεις της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η οικονομική αποτελεσματικότητα, η κοινωνική δικαιοσύνη και η περιβαλλοντική προστασία. Για να επιτευχθούν αυτά θα πρέπει να υπάρχει ολοκληρωμένη προσέγγιση των κοινωνικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών πολιτικών, προσαρμοστικότητα και σαφής προσανατολισμός στους στόχους.

➤ Για να λειτουργήσει στα σωστά πρότυπα η βιώσιμη ανάπτυξη, θα πρέπει να εφαρμόζονται οι δείκτες βιωσιμότητας, οι οποίοι παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για τη κατανόηση και ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών στοιχείων.

➤ Ο τουρισμός με τη σημερινή του έννοια, έχει ξεκινήσει από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, και σε αυτό συνέβαλλε σημαντικά ο σιδηρόδρομος, ο οποίος αποτέλεσε το πρώτο μέσον μαζικής μεταφοράς. Ακόμη, οι περιοχές που διαθέτουν πόρους, όπως φυσικούς, πολιτισμικούς, ανθρωπογενείς, και κατάλληλες υποδομές και υπηρεσίες, έχουν συμβάλλει τα μέγιστα στην ανάπτυξη του εγχώριου και διεθνούς τουρισμού. Παράλληλα, οι επιπτώσεις στην οικονομία, είναι ιδιαίτερες σημαντικές, καθώς αυξάνεται η απασχόληση, τα εισοδήματα, οι επενδύσεις, ενώ υπάρχουν θετικές επιδράσεις σε κλάδους που έχουν σχέση με το τουρισμό, όπως βιοτεχνίες, κατασκευές, υπηρεσίες, μεταφορές και εμπόριο. Επίσης υπάρχουν επιπτώσεις από τον τουρισμό στην κοινωνία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον, που αφορούν κατά βάση την κοινωνική δομή, την αλλαγή ηθών και εθίμων, την εμπορευματοποίηση των πάντων και τη καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος.

Για να τεθεί λοιπόν ο τουρισμός στα σωστά πλαίσια, θα πρέπει να λειτουργεί στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης, δηλαδή να μη θέτει σε κίνδυνο το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον, να περιέχει ευκαιρίες για την ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών και να υπάρχει ευαισθητοποίηση, όλων των φορέων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα για υιοθέτηση και εφαρμογή μιας περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας. Τέλος συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, που αναπτύσσονται ραγδαία τα τελευταία χρόνια.

➤ Ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού της Ελλάδας ζει από τα τουριστικά επαγγέλματα. Μέχρι το 2000 οι αφίξεις των τουριστών στην Ελλάδα σημείωναν διακυμάνσεις από έτος σε έτος. Συγκεκριμένα το 2000 η Ελλάδα κατέλαβε την 15^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των

χωρών υποδοχής. Επίσης το κύριο μέσο αφίξεων των τουριστών είναι το αεροπλάνο. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται και μια ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού στην χώρα μας. Τέλος, η Ελλάδα παρουσιάζει τους χειρότερους δείκτες εποχικότητας μεταξύ των Μεσογειακών χωρών. Η Ελλάδα προσπαθεί να διορθώσει την κατάσταση αυτή με την υλοποίηση του Β' ΚΠΣ και του Γ' ΚΠΣ.

➤ Ο νομός Δράμας βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο της χώρας και εμφανίζει μεγάλη κλιματολογική και μορφολογική ποικιλότητα. Επίσης, χαρακτηριστικό του είναι η πλούσια χλωρίδα και πανίδα του. Ο νομός είναι κατά βάση ορεινός, και στο σύνολο της έκτασης του κυριαρχούν τα δάση και τα βοσκοτόπια, ενώ οι καλλιεργούμενες εκτάσεις του είναι αρκετά μικρότερες από το μέσο όρο της χώρας.

Η ιστορία στο νομό ξεκινάει από πολύ παλιά, καθώς από το έτος 5000 π.χ. αναφέρονται οικισμοί στην περιοχή, ενώ από τον 4^ο αιώνα και μετέπειτα, δηλαδή κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους η περιοχή ακμάζει και αναπτύσσεται αξιόλογος πολιτισμός, χωρίς όμως να ξεχωρίσει ποτέ στον Ελλαδικό χώρο. Παράλληλα πολύ ενδιαφέρουσα χαρακτηρίζεται και η αρχιτεκτονική των οικισμών που είναι ανάλογη του κλίματος, της μορφολογίας του εδάφους και γενικά των επικρατουσών συνθηκών.

➤ Γενικά προκύπτει για έναν αραιοκατοικημένο νομό, με τα 2/3 του πληθυσμού να μένουν σε αστικές περιοχές, δείχνοντας έτσι την εγκατάλειψη της υπαίθρου. Κάτι τέτοιο συμπεραίνεται και από τη μείωση των Δημοτικών σχολείων, κυρίως επειδή κλείνουν αυτά της υπαίθρου λόγω ελλείψεως παιδιών. Ο πρωτογενής τομέας είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος, κυρίως ως προς την κτηνοτροφία και τη γεωργία, λόγω της γεωγραφικής θέσης και της διαμόρφωσης του εδάφους και αποτελεί έναν από τους κύριους παράγοντες διαμόρφωσης του εισοδήματος του νομού. Ενώ υπάρχει μια μικρή υστέρηση στον τριτογενή τομέα, ο οποίος όμως τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει θετικό πρόσημο στους τομείς του εμπορίου και των διαφόρων υπηρεσιών.

Παρατηρείται μια μείωση του Α.Ε.Π. που προέρχεται από τη γεωργία και παράλληλα αύξηση του Α.Ε.Π. που προέρχεται από τις διάφορες υπηρεσίες, δίνοντας έτσι μια εικόνα ανάπτυξης του τριτογενή τομέα σε βάρος του πρωτογενή.

Έχει προστεθεί στο νομό αρκετά μεγάλο εργατικό δυναμικό, καθώς έχει αυξηθεί ο ενεργός πληθυσμός, όμως έχει αυξηθεί και η ανεργία καθώς οι σημερινές επενδύσεις, δεν μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Παράλληλα, παρατηρείται μια στροφή της απασχόλησης του ενεργού πληθυσμού από τον πρωτογενή στον τριτογενή, που αναδεικνύεται κυρίαρχος τομέας.

➤ Ο νομός Δράμας με τα εκπληκτικής ομορφιάς δάση, με τη πλούσια χλωρίδα και πανίδα, με τις άφθονες πηγές, με τους ποταμούς και τις λίμνες, συνθέτουν μια γοητευτική εικόνα και προσφέρουν στον επισκέπτη τη δυνατότητα άμεσης επαφής με τη φύση. Την εικόνα αυτή τη συμπληρώνουν η μακραίωνη ιστορία και η πολιτιστική παράδοση του. Ο νομός συνδυάζει ένα πλήθος εθίμων, που οφείλεται στη πολυμορφία των κατοίκων του οι οποίοι προέρχονται από πολλούς διαφορετικούς τόπους, αλλά έχουν κρατήσει τις ρίζες τους και την πολιτιστική τους ταυτότητα, δημιουργώντας ένα πολύχρωμο μωσαϊκό λαϊκού πολιτισμού. Ακόμη, φαίνεται, ότι τα πιο πολλά έθιμα συνδέονται με θρησκευτικές γιορτές και έχουν ως στόχο τους την επίτευξη καλής χρονιάς και υγείας και πλούσιας σοδειάς. Τέλος, αρκετές εθιμικές γιορτές έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα και κυριαρχούν πολύ έντονα Διονυσιακά στοιχεία.

Στο νομό υπάρχουν αρκετοί τύποι τουρισμού λόγω των πόρων που διαθέτει, όπως είναι ο εκθεσιακός τουρισμός, ο τουρισμός υγείας, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο ορεινός–εναλλακτικός τουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας–εναλλακτικός, ο μορφωτικός–πολιτισμικός τουρισμός, ο τουρισμός χειμερινών σπορ και ο αγροτουρισμός.

Από την έρευνα προέκυψαν εξίσου σημαντικά συμπεράσματα, τα οποία είναι τα ακόλουθα:

➤ Σε γενικές γραμμές παρατηρείται μια ισόποση κατανομή των ατόμων του δείγματος στις διάφορες ηλικιακές ομάδες. Ισορροπία παρατηρήθηκε επίσης στο φύλο των κατοίκων αφού το δείγμα μας αποτελούνταν από 86 άνδρες και 64 γυναίκες, ποσοστά 57,33% και 47% αντιστοίχως. Εξαιρετικά μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ακαδημαϊκό τους υπόβαθρο το οποίο φαίνεται να είναι χαμηλό, συγκεκριμένα το 74,6% του δείγματος είναι μορφωτικού επιπέδου μέσου και κάτω, ενώ μόλις το 25,4% έχει κάνει ανώτερες σπουδές και άνω. Ως προς το επάγγελμα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι περισσότεροι ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες ή υπάλληλοι (ιδιωτικοί ή δημόσιοι) σε ένα συνολικό ποσοστό 51,33%, αρκετοί είναι και οι άνεργοι σε ποσοστό 9,33%, με ελάχιστο αριθμό αγροτών και συνταξιούχων. Ως προς τις μηνιαίες προσόδους τους οι κάτοικοι μπορούν να χαρακτηριστούν στο μεγαλύτερο μέρος τους χαμηλών έως μεσαίων εισοδημάτων. Το οποίο μπορεί να εμποδίζει την ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού.

➤ Ένας σημαντικός αριθμός των κατοίκων φαίνεται να είναι δυσαρεστημένος με τις τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες του νομού που υπάρχουν καθώς τις θεωρούν από ανεπαρκείς μέχρι μέτριες, σε ποσοστό 80%. Ως προς τους τομείς που εμφανίζουν τις σημαντικότερες αδυναμίες φαίνεται να ανήκει το οδικό δίκτυο, οι επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής και τα ξενοδοχεία, με πολύ σημαντικά ποσοστά, σύμφωνα με τη γνώμη του 82%,

του 24% και του 20,67% του δείγματος αντίστοιχα. Ενώ το 59,33% του δείγματος θεωρεί επαρκή τα ξενοδοχεία και τα καταλύματα. Ένας ακόμη λόγος που πιθανόν να εμποδίζει την ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού και γενικότερα του τουρισμού στο νομό, είναι η υπάρχουσα κατάσταση των τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών.

➤ Φαίνεται ότι το κινητήριο έναυσμα για την επίσκεψη σε διάφορα μέρη του νομού είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό (68%) οι πληροφορίες από γνωστούς. Μικρότερο ρόλο έπαιξαν τα διάφορα ενημερωτικά έντυπα, οι καταχωρήσεις σε εφημερίδες και περιοδικά και το internet. Η χαμηλή τουριστική ανάπτυξη πιθανόν να οφείλεται και στην μικρή τουριστική προβολή του νομού.

➤ Ελάχιστα άτομα του δείγματος διανυκτέρευσαν σε κάποιο κατάλυμα του νομού και αυτό οφείλεται στα χαμηλά τους εισοδήματα. Από την έρευνα προκύπτει ότι τα περισσότερα άτομα που διανυκτέρευσαν είχαν υψηλά εισοδήματα. Ένας ακόμη λόγος που δεν έχουν μείνει σε κάποιο κατάλυμα μπορεί να είναι ότι προτιμούν τις μονοήμερες εκδρομές απ' ότι τις πολυήμερες.

➤ Σύμφωνα με τη γνώμη των ατόμων του δείγματος η περιοχή που θεωρείτε πιο σημαντική από τουριστικής απόψεως στο νομό Δράμας είναι το όρος Φαλακρό (73,33%), στο οποίο βρίσκεται το χιονοδρομικό κέντρο του νομού και το οποίο μπορεί να συμβάλει σε σημαντικό βαθμό στην τουριστική ανάπτυξη του νομού. Τα άτομα του δείγματος μας προτιμούν σχετικά ήπιες δραστηριότητες και συγκεκριμένα τις υπαίθριες δραστηριότητες, την επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους, σε εκθέσεις, σε αξιοθέατα, σε πολιτιστικές εκδηλώσεις και σε μνημεία βιομηχανικής αρχαιολογίας. Συγκεκριμένα από τις επικίνδυνες και περιπετειώδεις δραστηριότητες όπως είναι το σκι, η αναρρίχηση, η ορειβασία, το αλεξίπτωτο πλάγιας, το κανό/καγιάκ ή ράφτινγκ, η χιονοσανίδα και η οδήγηση "Skidoo" τα άτομα του δείγματος μας προτιμούν σε μεγαλύτερο ποσοστό το σκι και την ορειβασία, σε ποσοστά 19,33% και 13,33% αντίστοιχα. Ο τουρισμός υγείας δεν παίζει ακόμη σημαντικό ρόλο στην περιοχή, συγκεκριμένα μόλις το 18,67% του δείγματος έχει επισκεφθεί τις ιαματικές πηγές Θερμιών. Το κατά πόσο έχουν πάει στις ιαματικές πηγές εξαρτάται από το εισόδημα τους. Με μεγαλύτερο ποσοστό επισκεψιμότητας να έχουν τα άτομα με υψηλό εισόδημα.

➤ Ένα σημαντικό ποσοστό (74%) του δείγματος μας έχει επισκεφθεί το σπήλαιο του Αγγίτη. Το μορφωτικό τους επίπεδο έχει σχέση με το κατά πόσο έχουν πάει στο σπήλαιο και συγκεκριμένα τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο έχουν επισκεφθεί το σπήλαιο σε μεγαλύτερο ποσοστό. Επίσης, ένα ικανοποιητικό ποσοστό του δείγματος μας έχει πάει στο υπαίθριο θέατρο της Πετρούσας με υψηλότερα ποσοστά επισκεψιμότητας να έχουν τα άτομα

με υψηλό εισόδημα και μορφωτικό επίπεδο. Καθώς αυτές οι μεταβλητές καθορίζουν την επισκεψιμότητα στο θέατρο.

➤ Υπάρχει αρκετό ενδιαφέρον των κατοίκων του νομού για τον θρησκευτικό τουρισμό και αρκετοί από αυτούς έχουν επισκεφθεί Μοναστήρια, Μεταβυζαντινές και Βυζαντινές εκκλησίες, σε ποσοστά 65,34%, 58% και 53,34% αντίστοιχα. Μεγάλο ενδιαφέρον δείχνουν για το πολιτιστικό κεφάλαιο του νομού καθώς σχεδόν όλοι (94%) έχουν παραβρεθεί σε κάποια πολιτιστική εκδήλωση. Το ίδιο ενδιαφέρον δεν παρουσιάζεται και για τους γυναικείους συνεταιρισμούς, μόνο το 16,67% έχει πάει σε κάποιον. Δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε και το γεγονός ότι ίσως οι ίδιοι οι κάτοικοι δεν αποζητούν να επισκεφθούν κάποιο γυναικείο συνεταιρισμό γιατί γνωρίζουν τα ποικίλα τοπικά προϊόντα και μπορούν να τα παράγουν μόνοι τους.

➤ Τα άτομα του δείγματος μας δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για τους αρχαιολογικούς χώρους, τα μνημεία βιομηχανικής αρχαιολογίας και τα φράγματα καθώς τα έχουν επισκεφθεί το 68%, το 68,67% και το 53,34% του δείγματος αντίστοιχα. Ενώ δε δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για επίσκεψη σε κάποιο μουσείο και κτήμα παραγωγής κρασιού στο νομό. Μόνο το 36,66% του δείγματος έχει επισκεφθεί κάποιο μουσείο και το ίδιο ποσοστό κάποιο κτήμα. Από τα μουσεία το Αρχαιολογικό εμφανίζει το υψηλότερο ποσοστό επισκεψιμότητας. Την οποία δεν επηρεάζει το μορφωτικό επίπεδο αλλά ούτε το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα των ατόμων.

Ο τουριστικός τομέας είναι ένας τομέας που μπορεί να συμβάλει: α) στην ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος μέσω των τουριστικών δραστηριοτήτων, με αποτέλεσμα την άνοδο του οικονομικού επιπέδου της περιοχής, β) στη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού στις περιοχές τους, γ) στην αξιοποίηση αλλά συγχρόνως και διαφύλαξη της πολιτιστικής, τοπικής κληρονομιάς και φυσικού περιβάλλοντος και δ) στη διάδοση των τοπικών προϊόντων πέρα των στενών ορίων του νομού. Γενικά μπορεί να συμβάλει στη βιώσιμη ανάπτυξη του νομού Δράμας, αρκεί:

➤ Να υπάρχει συνεργασία του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα με σκοπό την σωστή οργάνωση και ανάπτυξη του τουρισμού στο νομό. Γιατί αν δεν οργανωθεί και αναπτυχθεί σωστά ο τουρισμός μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα. Αντί να οδηγήσει στην βιώσιμη ανάπτυξη του νομού Δράμας.

➤ Να γίνουν έργα υποδομής για να είναι δυνατή η πρόσβαση και η φιλοξενία των επισκεπτών στις διάφορες περιοχές του νομού. Γιατί η υποδομή είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του τουρισμού, που θα είναι κατάλληλη ώστε να τραβήξει

τον τουρίστα. Αυτή όμως η πρόταση θα πρέπει να εξεταστεί με προσοχή, με δεδομένο ότι πολλές τέτοιες υποδομές βρίσκονται εντός οικολογικά ευαίσθητων περιοχών. Οι υποδομές αυτές θα πρέπει να βρίσκονται σε ισορροπία με το περιβάλλον και να αναδεικνύουν το περιβάλλον ακόμα περισσότερο.

➤ Εκτός από την καλή τουριστική υποδομή απαραίτητο είναι οι προσφερόμενες υπηρεσίες να διέπονται από κάποια ποιότητα. Και θα πρέπει να προσαρμόζονται στις ανάγκες των επισκεπτών, τις οποίες και επιβάλλεται να ικανοποιούν. Γι' αυτό είναι απαραίτητη η επιμόρφωση των ατόμων που θα ασχοληθούν με αυτό.

➤ Να αξιοποιηθούν οι πόροι του νομού με τον κατάλληλο τρόπο ώστε να αναπτυχθούν ήπιες μορφές τουρισμού (μικρής κλίμακας), οι οποίες: α) σέβονται το περιβάλλον, β) στηρίζονται στους πόρους της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας, άρα θα αξιοποιηθούν τα τοπικά προϊόντα και τα πολιτιστικά στοιχεία και γ) στηρίζονται σε ότι είναι αυθεντικό. Γιατί ο ήπιος τουρισμός οδηγεί σε βιώσιμη τοπική ανάπτυξη.

➤ Να προσφέρεται ένα πλούσιο προϊόν, δηλαδή, στο προϊόν να υπάρχει η αυθεντικότητα και να προβάλλεται το φυσικό κάλλος σε συνδυασμό με τα παραδοσιακά στοιχεία της τοπικής παραγωγής (π.χ παραδοσιακά εδέσματα) και της τοπικής κοινωνίας (π.χ πολιτισμικά στοιχεία) του νομού. Για να προσελκύει τους επισκέπτες.

➤ Για να υπάρχει μακροχρόνια ανάπτυξη του τουρισμού θα πρέπει να γίνετε διαρκή επιτήρηση των προσφερόμενων υπηρεσιών με σκοπό την συνεχή τους βελτίωση και προσαρμογή στις ανάγκες και επιθυμίες του επισκέπτη.

➤ Για την ανάπτυξη του τουρισμού και μετέπειτα του τόπου, εκτός από την ποιότητα του προϊόντος που προσφέρεται απαραίτητο είναι και το χαμηλό κόστος του. Για να προσελκύονται άτομα από όλες τις οικονομικές ομάδες.

➤ Και τέλος η περιοχή θα πρέπει να αναδεικνύει το δικό της προϊόν και τις ιδιαίτερες ομορφιές της. Αναδεικνύοντας αυτά, πετυχαίνουμε τοπική ανάπτυξη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

« Η συμβολή του τουριστικού τομέα στη βιώσιμη ανάπτυξη του νομού Δράμας »

Σας παρακαλώ διαβάστε προσεκτικά τις παρακάτω ερωτήσεις και κυκλώστε το γράμμα της απάντησης που σας εκφράζει. Οι απαντήσεις είναι πλήρως εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Σας παρακαλώ να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων
για τη συμμετοχή σας.

1) Φύλο:

a) Άνδρας

b) Γυναίκα

2) Ηλικία:

a) 18 – 25 ετών

c) 36 – 45 ετών

e) 60 ετών και άνω

b) 26 – 35 ετών

d) 46 – 60 ετών

3) Μορφωτικό επίπεδο:

a) Αναλφάβητος

b) Στοιχειώδεις (Δημοτικό)

c) Μέσο (Γυμνάσιο – Λύκειο)

d) Ανώτερο (ΙΕΚ)

e) Ανώτατο (ΑΕΙ, ΤΕΙ)

f) Μεταπτυχιακές Σπουδές

g) Διδακτορικό

4) Οικογενειακή Κατάσταση:

a) Άγαμος – η

b) Έγγαμος – η χωρίς παιδιά

c) Έγγαμος – η με παιδιά

d) Χήρος – α

e) Διαζευγμένος – η / σε διάσταση

f) Συμβίωση

5) Αριθμός Παιδιών:

Αριθμός προστατευόμενων μελών:

6) Επάγγελμα:

(Σημειώστε με ένα X την απάντηση που σας εκπροσωπεί)

	Απασχόληση		
	1 ^η	2 ^η	3 ^η
Ελεύθερος Επαγγελματίας	☐	☐	☐
Ιδιωτικός Υπάλληλος	☐	☐	☐
Αγρότης	☐	☐	☐
Δημόσιος Υπάλληλος	☐	☐	☐
Εργάτης	☐	☐	☐
Συνταξιούχος	☐	☐	☐
Οικιακά	☐	☐	☐
Άνεργος – η	☐	☐	☐
Άλλο	☐	☐	☐
Προσδιορίστε:.....			

7) Μηνιαίο Οικογενειακό Εισόδημα:

a) 0 € – 900 €

c) 1201 € – 1600 €

e) 2001 € – 2300 €

b) 901 € – 1200 €

d) 1601 € – 2000 €

f) 2301€ και άνω

- 8) Ποια ή ποιες περιοχές θεωρείτε πιο σημαντική – ές (από τουριστική άποψη) στο νομό Δράμας;
- Δάσος Φρακτού
 - Δάσος Ελατιάς
 - Φαλακρό όρος
 - Μενοίκιο όρος
 - Πεδιάδα Δράμας
- 9) Ποια μουσεία έχετε επισκεφθεί;
- Αρχαιολογικό Μουσείο (Δράμα)
 - Εκκλησιαστικό Μουσείο (Δράμα)
 - Μουσείο Φυσικής Ιστορίας (Παρανέστι)
 - Κανένα από τα παραπάνω
- 10) Ποιους αρχαιολογικούς χώρους έχετε επισκεφθεί;
- Οχυρό Λίσε
 - Ερείπια αρχαίου κάστρου στο λόφο «Καλελίκ»
 - Ιερό του Διονύσου ή Κονάκι του Βάχου (Καλή Βρύση)
 - Ερείπια ναού της Παναγίας (Πετρούσα)
 - Βυζαντινά τείχη Δράμας
 - Μνημείο του Μητροπολίτη Δράμας και αργότερα της Σμύρνης (Δράμα)
 - Ελληνιστικό τάφο (Δράμα)
 - Μακεδονικό τάφο (Δράμα)
 - Κανένα από τα παραπάνω
- 11) Σε ποιες πολιτιστικές εκδηλώσεις έχετε παραβρεθεί;
- Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου ταινιών μικρού μήκους
 - Ελευθέρια (Δήμου Δράμας)
 - Αναστενάρια (Μαυρολεύκης)
 - Μεταμφιέσεις του Δωδεκαήμερου
 - Αράπηδες (Μοναστηρακίου)
 - Πατουρλήδες (Ξηροποτάμου)
 - Καρναβάλια (Ξηροποτάμου)
 - Μπαμπούγερα (Καλής Βρύσης)
 - Ημέρα της Μπάμπως (Πετρούσα)
 - Κουρμπάνι (Καλαμπακίου)
 - Καλόγερος (Καλαμπακίου)
 - Καρναβάλι Χωριστής
 - Επέτειος μάχης Οχυρών Λίσε (Οχυρού)
 - Ιπποδρομίες (Δήμου Δοξάτου)
 - Ημέρα του Θεού (Μικρόπολης)
 - Αντάμωμα (Συγκέντρωση Σαρακατσαναίων στο Δασικό χωριό Ελατιάς)
 - Ακρίτεια (Κ. Νευροκόπι)
 - Μωμόγεροι (Σιταγοί)
 - Εθμικές Πυρές
 - Γιορτή του Αγίου Πνεύματος (Βόλακας)
 - Ηλιανά (Βόλακας)
 - Ημέρα πατάτας (Νευροκοπίου)
 - Σε καμία από τις παραπάνω
- 12) Ποια μέρη έχετε επισκεφθεί όπου υπάρχουν παραδοσιακοί οικισμοί;
- Παγονέρι
 - Λευκόγεια
 - Περιθώρι
 - Νευροκόπι
 - Γρανίτη
 - Καλή Βρύση
 - Καλλιθέα
 - Κοκκινόγεια
 - Προσοτσάνη
 - Νικηφόρο
 - Ψηλή Ράχη
 - Τείχος
 - Καπνόφυτα
 - Πρασινάδα
 - Κρήνη
 - Στέρνα
 - Κάτω Βροντού
 - Χωριστή
 - Δοξάτο
 - Βαθύτοπο
 - Δράμα
 - Παρανέστι
 - Μικρόπολη
 - Κανένα από τα παραπάνω
- 13) Ποιες εκκλησίες ή μοναστήρια έχετε επισκεφθεί;
- I. Μοναστήρια:
- Ιερά Μονή Αναλήψεως του Σωτήρος (Ταξιάρχες)
 - Ιερά Μονή Αγίου Μηνά (Περιχώρα)
 - Ιερά Μονή Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (Πρασινάδα)
 - Κανένα από τα παραπάνω

II. Βυζαντινές Εκκλησίες:

- a) Αγίας Σοφίας (Δράμα)
- b) Ταξιαρχών (Δράμα)

c) Καμία από τις παραπάνω

III. Μεταβυζαντινές Εκκλησίες:

- a) Αγία Μαρίνα (Καλή Βρύση)
- b) Αγία Παρασκευή (Καλλιθέα)
- c) Άγιος Αθανάσιος (Εξοχή)
- d) Άγιος Αθανάσιος (Καλλιθέα)
- e) Άγιος Γεώργιος (Μικρόπολη)
- f) Άγιος Γεώργιος (Μοναστηράκι)
- g) Άγιος Γεώργιος (Οχηρό)
- h) Άγιος Δημήτριος (Πανόραμα)
- i) Άγιος Δημήτριος (Κ. Νευροκόπι)
- j) Άγιος Θεόδωρος (Κ. Βροντού)
- k) Άγιος Θεόδωρος (Ξηροπόταμος)
- l) Άγιος Ι. Πρόδρομος (Λευκόγεια)
- m) Άγιος Νικόλαος (Αδριανή)

- n) Άγιος Νικόλαος (Βαθύτοπος)
- o) Άγιος Νικόλαος (Δασωτό)
- p) Άγιος Νικόλαος (Καλή Βρύση)
- q) Άγιος Νικόλαος (Περιθώρι)
- r) Κοίμησης Θεοτόκου (Δασωτό)
- s) Κοίμησης Θεοτόκου (Λιβαδάκι)
- t) Κοίμησης Θεοτόκου (Πανόραμα)
- u) Παναγία (Πετρούσα)
- v) Προφήτης Ηλίας (Βώλακας)
- w) Ταξιαρχών (Ακρινό)
- x) Ταξιαρχών (Γρανίτης)
- y) Ταξιαρχών (Κοκκινόγεια)
- z) Καμία από τις παραπάνω

14) Είδατε Μνημεία Βιομηχανικής Αρχαιολογίας;

- a) Καπναποθήκες (Αγία Βαρβάρα Δράμα)
- b) Πετρόχτιστοι σταθμοί κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσ/κης – Αλεξ/πολης

c) Κανένα από τα παραπάνω

15) Ποια ή ποιες έκθεση – εις έχετε επισκεφθεί;

- a) Εμπορική Έκθεση
- b) Έκθεση Λουλουδιών (Δημοτικός κήπος Δράμας)

- c) Γεωργική έκθεση και γιορτή του βαμβακιού (Φωτολίβος)
- d) Καμία από τις παραπάνω

16) Έχετε επισκεφθεί το σπήλαιο Αγγίτη (Μααρά);

- a) ΝΑΙ

b) ΟΧΙ

17) Έχετε επισκεφθεί τις ιαματικές πηγές Θερμιών;

- a) ΝΑΙ

b) ΟΧΙ

18) Έχετε επισκεφθεί κάποιο φράγμα;

- a) Φράγμα Θησαυρού
- b) Φράγμα Πλατανόβρυσης

c) Κανένα από τα παραπάνω

29) Έχετε επισκεφθεί το υπαίθριο θέατρο της Πετρούσας;

- a) ΝΑΙ
- b)

ΟΧΙ

20)

I. Έχετε επισκεφθεί το λόφο Κορύλοβο στη Δράμα;

- a) ΝΑΙ

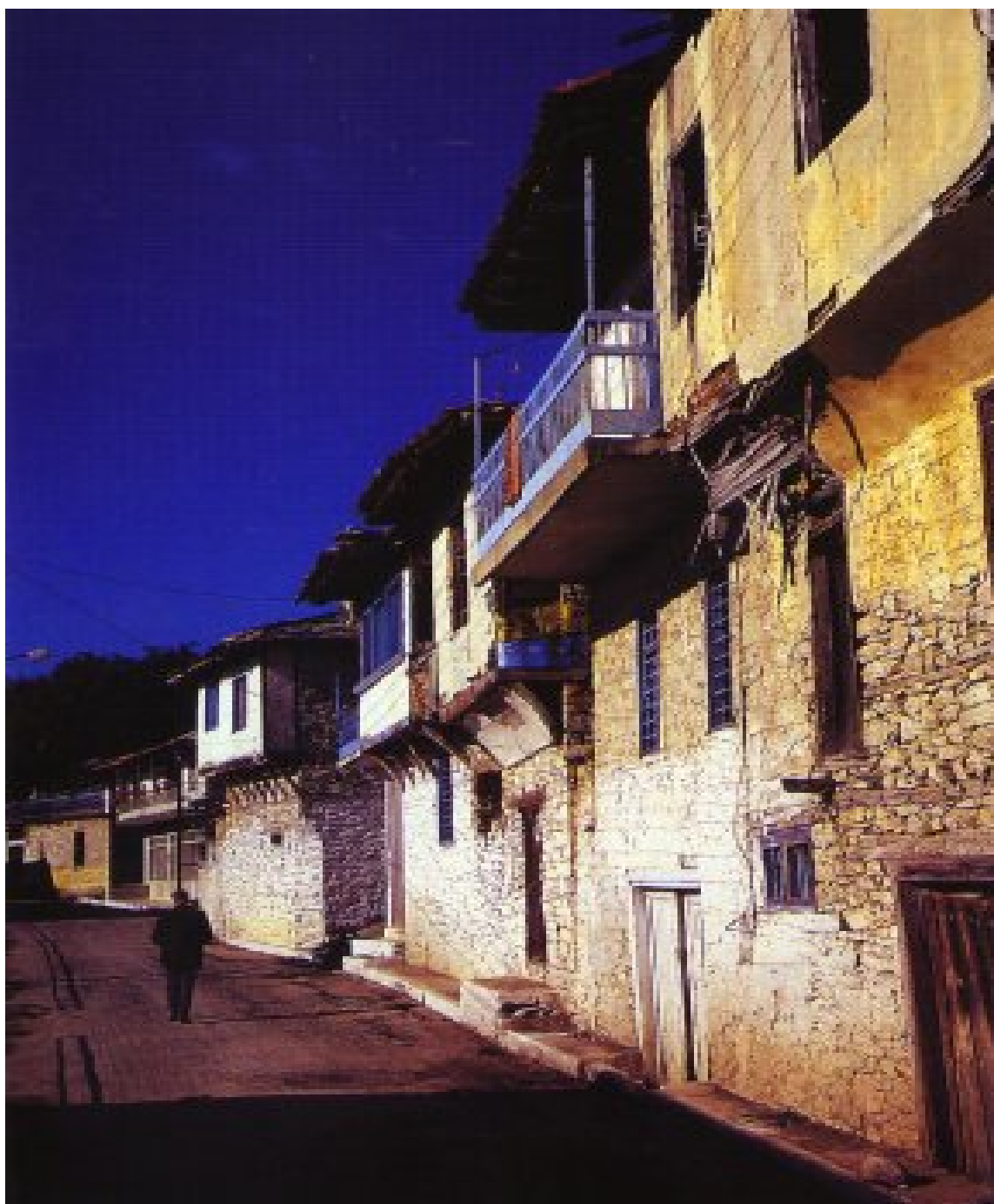
b) ΟΧΙ

- II. Αν ναι, για ποιο ή ποιους λόγους;
- a) Για περίπατο
b) Για άθληση
c) Για ανεμοπτερισμό
d) Για βόλτα
- 21)
- I. Έχετε πάει στο Φαλακρό όρος;
- a) ΝΑΙ
b) ΟΧΙ
- II. Αν ναι, για ποιο ή ποιους λόγους;
- a) Για σκι
b) Για χιονοσανίδα (Snowboard)
c) Για οδήγηση “Skidoo”
d) Για ορειβασία
e) Για αναρρίχηση
f) Για πεζοπορία
g) Για αλεξίπτωτο πλαγιάς
h) Για βόλτα
i) Άλλο
- III. Πόσα άτομα πήγατε (αριθμός ατόμων);.....
- IV. Διανυκτερεύσατε;
- a) ΝΑΙ
b) ΟΧΙ
- V. Πόσες ημέρες (αριθμός ημερών);.....
- VI. Που μείνατε;.....
- 22)
- I. Έχετε κάνει ποτέ ορειβασία;
- a) ΝΑΙ
b) ΟΧΙ
- II. Αν ναι, σε ποιο ή ποια μέρη;
- a) Δασικό σύμπλεγμα Ροδόπης
b) Φαλακρό όρος
c) Μενοίκιο όρος
d) Όρβηλο
- 23) Έχετε κάνει Κανό – Καγιάκ ή Ράφτινγκ στον ποταμό Νέστο;
- a) ΝΑΙ
b) ΟΧΙ
- 24)
- I. Έχετε ασχοληθεί με υπαίθριες δραστηριότητες (Κυνήγι, Ψάρεμα, Περίπατο, κ.α.);
- a) ΝΑΙ
b) ΟΧΙ
- II. Αν ναι, σε ποιο ή ποια μέρη;
- a) Κοιλάδα του Νέστου
b) Τεχνιτές λίμνες του Νέστου
c) Τεχνητή λίμνη Λευκογείων
d) Τεχνητή λίμνη Κοκκινογείων
e) Μενοίκιο όρος
f) Φαλακρό όρος
g) Όρβηλο
h) Δασικό σύμπλεγμα Ροδόπης
- 25) Έχετε επισκεφθεί κάποιο από τα παρακάτω κτήματα;
- a) Κτήμα Λαζαρίδη
b) Κτήμα Μανωλεσάκη
c) Κτήμα Τέχνη οίνου, Μικροχώρι
d) Κανένα από τα παραπάνω

- 26) Έχετε επισκεφθεί κάποιον ή κάποιους από τους παρακάτω γυναικείους συνεταιρισμούς;
- | | |
|-----------------|------------------------------|
| a) Κοκκινογείων | c) Φωτολίβους |
| b) Παρανεστίου | d) Κανέναν από τους παραπάνω |
- 27) Έχετε μείνει σε κάποιο ξενοδοχείο ή κατάλυμα από τα παρακάτω;
- | | |
|-------------------------------------|--------------------------------|
| a) Μονοπάτι Ε6 (Βόλακας) | e) Δρυάδες (Σιδηρόνερο) |
| b) Γρανίτης (Γρανίτης) | f) Ξενώνας Βορέας (Σιδηρόνερο) |
| c) Όρβηλος (Νευροκόπι) | g) Φιλοξένια (Παρανέστι) |
| d) Το κυνηγετικό στέκι (Μικρομηλιά) | h) Κανένα από τα παραπάνω |
- 28) α) Πως αξιολογείτε γενικά τις τουριστικές υποδομές και τις προσφερόμενες υπηρεσίες (ξενοδοχεία, πρακτορεία, εταιρίες μεταφορών, λιμάνια, αεροδρόμια, οδικό δίκτυο, επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής κ.α) στο νομό Δράμας;
- | | | |
|------------------|--------------|----------------|
| i. Ανεπαρκείς | iii. Μέτριες | v. Εξαιρετικές |
| ii. Με ελλείψεις | iv. Καλές | |
- β) Σε ποιον / ποιους από τους παρακάτω τομείς εντοπίζετε τις σημαντικότερες αδυναμίες;
- | | |
|---|-------------------------|
| i. Ξενοδοχεία | iii. Εταιρίες μεταφορών |
| ii. Πρακτορεία | iv. Λιμάνια |
| v. Αεροδρόμια | vi. Οδικό δίκτυο |
| vii. Επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής | |
| viii. Άλλο | Προσδιορίστε:..... |
- 29) Τα ξενοδοχεία και τα άλλα καταλύματα του νομού Δράμας θεωρούνται επαρκή για την υποδοχή των επισκεπτών;
- | | |
|--------|--------|
| a) ΝΑΙ | b) ΟΧΙ |
|--------|--------|
- 30) Από που ενημερώνεστε για τα μέρη που μπορεί να επισκεφθεί κανείς στο νομό Δράμας; (Μπορείτε να επιλέξετε και περισσότερες από μία απαντήσεις)
- | | | |
|-----------------------|-----------------|---------------------------|
| a) Περιοδικά | d) Ραδιόφωνο | h) Κανένα από τα παραπάνω |
| b) Τουριστικά γραφεία | e) Εφημερίδες | |
| c) Τηλεόραση | f) Internet | |
| | g) Από γνωστούς | |

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Εικόνα: 1
Χωριό Παγονέρι



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Εικόνα: 2
Παραδοσιακή εξώπορτα



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Εικόνα: 3
Χωριό Δασωτό



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Εικόνα: 4
Παραδοσιακή σκεπή



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Εικόνα: 5
Εκκλησιάκι Ζωοδόχου Πηγής (Δασωτό)



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Εικόνα: 6
Λίμνη Οχυρού



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Εικόνα: 7
Λίμνη Ποταμών



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Εικόνα: 8
Ποταμοί



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Εικόνα: 9
Φαλακρό όρος



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Εικόνα: 10
Γρανίτης



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Εικόνα: 11
Κάτω Νευροκόπι



Πηγή: www.katwneurokopi.gr

Εικόνα: 12

Παραδοσιακή ταβέρνα «Το Χάνι»



Πηγή: Αγροτουρισμός στο νομό Δράμας

Εικόνα: 13

Προϊόντα από γυναικείο παραγωγικό και τουριστικό συνεταιρισμό Παρανεστίου



Πηγή: Αγροτουρισμός στο νομό Δράμας

Εικόνα: 14
Ξενοδοχείο «Φιλοξένια» στο Παρανέστι



Πηγή: Αγροτουρισμός στο νομό Δράμας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Βιβλία

Αικατερινίδης, Γ. (1997)

Γιορτές και δρώμενα στο νομό Δράμας. Τοπική ένωση δήμων και κοινοτήτων νομού Δράμας. Δράμα.

Αποστολόπουλος, Κ., Γιάγκου, Δ. (2003)

Ήπιες μορφές τουρισμού. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα.

Αποστολόπουλος, Κ. , Θεοδωροπούλου, Ε., Τσακατούρα, Α.

Εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπαίθρου. 2^{ος} κύκλος. Τομέας Γεωπονίας, Τροφίμων και Περιβάλλοντος. Αθήνα.

Βαγιόνης, Ν., Κομίλης, Π. (1999)

Τουριστικός σχεδιασμός, μέθοδοι και πρακτικές αξιολόγησης. Προπομπός. Αθήνα.

Βαρβαρέσος, Σ. (1997)

Τουρισμός, οικονομικές προσεγγίσεις. Προπομπός. Αθήνα.

Βαρβαρέσος, Σ. (2000)

Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές, η Ελληνική πραγματικότητα. Β' έκδοση. Προπομπός. Αθήνα.

Γεωργάκελος, Δ., Καρβούνης, Σ. (2003)

Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχειρήσεις και βιώσιμη ανάπτυξη. Σταματούλης. Αθήνα.

Γραφείο Βιομηχανικής Αλλαγής Νομού Δράμας.

Οδηγός επιχειρηματικών δραστηριοτήτων νομού Δράμας. Δράμα.

Δήμος Δράμας. (1992)

Η Δράμα και η περιοχή της ιστορία και πολιτισμός. Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης. Δράμα.

ΕΣΥΕ. (2002)

Νομοί, οικονομική και κοινωνική φυσιογνωμία των 52 νομών και 13 περιφερειών. Σύνθεση διαχρονικών σειρών βασικών δεδομένων. Αθήνα.

ΕΣΥΕ. (2002)

Τουριστική Κίνηση. Ειδική ενημερωτική έκδοση. Αθήνα.

ΕΣΥΕ. (2003)

Η Ελλάδα με αριθμούς, 2003. Αθήνα.

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., (2001)

Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον. Κριτική. Αθήνα.

Μητούλα, Ρ. (2003)

Βιώσιμη τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ανασυγκρότηση του Ελληνικού αστικού περιβάλλοντος. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα.

Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση νομού Δράμας. (2000)

Τουριστικός οδηγός νομού Δράμας. Δράμα.

Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση νομού Δράμας. (2000)

Μελέτη σκοπιμότητας επέκτασης – ανάπτυξης χιονοδρομικού κέντρου Φαλακρού. Δράμα.

Πασχαλίδης, Β. (1997)

Η Δράμα 7000 χρόνια. Μελέτες για την πόλη και την περιοχή της προϊστορία – ιστορία – πολιτισμός. Δράμα.

Πατσουράτης, β. (2002)

Η ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού τουριστικού τομέα. Επτάλοφος. Αθήνα.

Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης
Τουριστικός οδηγός Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Φυλλάδια – Περιοδικά – Άρθρα

Αναπτυξιακή Εταιρεία Δράμας Α.Ε (2003)
Αγροτουρισμός στο νομό Δράμας. Δράμα.

Αναπτυξιακή Εταιρεία Δράμας Α.Ε
Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader II. Δράμα.

Αναπτυξιακή Εταιρεία Φαλακρού Α.Ε., Αναπτυξιακή Δημοτική Επιχείρηση Κ. Νευροκοπίου.
Χιονοδρομικό κέντρο Φαλακρού. Δήμος Κάτω Νευροκοπίου. Δράμα

Έθνος της Κυριακής (8 Δεκεμβρίου 2002)
Η Αθήνα επενδύει στον συνεδριακό τουρισμό. Αθήνα.

Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών. (Νοέμβριος 2001)
Ανάπτυξη. Τεύχος 11. Αθήνα.

Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών. (Φεβρουάριο 2002)
Ανάπτυξη. Τεύχος 2. Αθήνα.

Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών. (Απρίλιος 2002)
Ανάπτυξη. Τεύχος 4. Αθήνα.

Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών. (Ιούλιος – Αύγουστος 2002)
Ανάπτυξη. Τεύχος 7 – 8. Αθήνα.

Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών. (Μάιος 2003)
Ανάπτυξη. Τεύχος 5. Αθήνα.

Επιμελητήριο Δράμας. (1999)

Επιχειρείν. Στη Δράμα, στην Ελλάδα, στον Κόσμο. Τεύχος 6^ο . Δράμα.

Νομαρχιακή επιτροπή τουριστικής προβολής Δράμας. (2003)

Δάσος Ελατιάς. Δράμα.

Νομαρχιακή επιτροπή τουριστικής προβολής Δράμας. (2003)

Παρανέστια γη. Δράμα.

Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δράμας, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ξάνθης, Αναπτυξιακή Εταιρεία Δράμας Α.Ε. *Ο πλούτος του ορεινού όγκου της Ροδόπης. Βιοποικιλότητα – Σπανιότητα.*

Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Ευρωπαϊκή Ένωση, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δράμας, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ξάνθης, Αναπτυξιακή Εταιρεία Δράμας Α.Ε. *Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Ροδόπης. Παρανέστι – Δράμα.*

Ξενόγλωσση

Holden, A. (2001)

Environment and tourism. Routledge.

Gareth, S., Williams, A. (2002)

Critical issues in tourism. A geographical perspective. Blackwell.

Ιστοσελίδες

www.drama.gr

www.dramanet.gr

www.dramafilmfestival.gr

www.economics.gr

www.in.gr

www.qnto.gr

www.katwneurokopi.gr